



ಕುವೆಂಪು ಭಾಷಾ ಭಾರತಿ ಪ್ರಾಧಿಕಾರದ ಪ್ರಕಟಣೆ - ೧೪೨

ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ - ೮೦

ಪ್ರಧಾನ ಸಂಪಾದಕರು
ಡಾ. ಪ್ರಧಾನ್ ಗುರುದತ್ತ

ನನ್ನ ಜನುಮದ ದುರಂತ ಕಥೆ

ನನ್ನ ಜನುಮದ ದುರಂತ ಕಥೆ

ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಮೂಲ:

ಸಾ. ಶಾಂತಾಬಾಯಿ ಕೃಷ್ಣಾಜಿ ಕಾಂಬಳೆ

ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ:

ಚಂದ್ರಕಾಂತ ಪೋಕಳೆ



ಕುವೆಂಪು ಭಾಷಾ ಭಾರತಿ ಪ್ರಾಧಿಕಾರ

ಕಲಾಗ್ರಾಮ, ಜ್ಞಾನಭಾರತಿ

ಬೆಂಗಳೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ ಆವರಣದ ಹಿಂಭಾಗ, ಮಲ್ಲತ್ತಹಳ್ಳಿ

ಬೆಂಗಳೂರು - ೫೬೦ ೦೫೬

NANNA JANUMADA DURANTA KATHE: Kannada translation of Shantabai Krishnaji Kambale's autobiography, *Majya Jalmache Chittarkatha*; Kannada translation by **Chandrakanth Pokale**; Published by **Sri P. Narayana Swamy, Registrar, Kuvempu Bhasha Bharathi Pradikara** ; Kalagrama, Jnana Bharathi, Behind Bangalore University Campus, Mallattahalli, Bangalore - 560 056; 2013; Pp.xxii+158. Price : Rs. 60/-

Published with the kind permission of Smt. Gouri P. Tirmane
C/o. Smt. Shantabai Krishnaji Kamble, Ganga Co-operative Housing Society, Flat No. 49, Room No. 12, Shivaji Nagar, Thane (West)-400606

© ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಕಾದಿರಿಸಿದೆ.

ಮುದ್ರಣ : ೨೦೧೩
ಪುಟಗಳು : xii + ೧೫೮
ಬೆಲೆ : ರೂ. ೬೦/-

ಪ್ರಕಾಶಕರು :
ಪಿ. ನಾರಾಯಣಸ್ವಾಮಿ
ರಿಜಿಸ್ಟ್ರಾರ್
ಕುವೆಂಪು ಭಾಷಾ ಭಾರತಿ ಪ್ರಾಧಿಕಾರ
ಕಲಾಗ್ರಾಮ, ಜ್ಞಾನಭಾರತಿ
ಬೆಂಗಳೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ ಆವರಣದ ಹಿಂಭಾಗ
ಮಲ್ಲತ್ತಹಳ್ಳಿ, ಬೆಂಗಳೂರು - ೫೬೦ ೦೫೬
ದೂ. : ೨೩೧೮೩೩೧೧, ೨೩೧೮೩೩೧೨

ಮುಖಪುಟ ವಿನ್ಯಾಸ ಮತ್ತು ಚಿತ್ರ : ವಿಶ್ವನಾಥ್ ಶೆಟ್ಟಿಗಾರ್

ISBN : 978-81-921758-3-6

ಮುದ್ರಕರು :
ಮೆ|| ಮಯೂರ ಪ್ರಿಂಟ್ ಆಡ್ಸ್
ನಂ. ೬೯, ಸುಭೇದಾರ್ ಛತ್ರಂ ರೋಡ್
ಬೆಂಗಳೂರು - ೫೬೦೦೨೦ ದೂ : ೨೩೩೩೨೨೨೪



ಕರ್ನಾಟಕ ಸರ್ಕಾರ

ಜಗದೀಶ್ ಶೆಟ್ಟರ್
ಮುಖ್ಯ ಮಂತ್ರಿ

ವಿಧಾನಸೌಧ
ಬೆಂಗಳೂರು - ೫೬೦ ೦೦೧

ಮೊದಲ ಮಾತು

ಕರ್ನಾಟಕ ಸರ್ಕಾರದ ಕನ್ನಡ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಇಲಾಖೆಯ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಿರುವ ಕುವೆಂಪು ಭಾಷಾ ಭಾರತಿ ಪ್ರಾಧಿಕಾರವು ನಿರಂತರವಾಗಿ ಉಪಯುಕ್ತ ಪುಸ್ತಕಗಳ ಪ್ರಕಟಣೆಯೂ ಸೇರಿದಂತೆ ಕನ್ನಡ ನಾಡು ಹಾಗೂ ನುಡಿಯ ವಿಕಾಸಕ್ಕೆ ಹಲವಾರು ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಹಮ್ಮಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವುದು ಸಂತಸದ ಸಂಗತಿ.

ರಾಷ್ಟ್ರಕವಿ ಕುವೆಂಪುರವರ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿರುವ ಭಾಷಾ ಭಾರತಿ ಪ್ರಾಧಿಕಾರ ತನ್ನ ಹೆಸರನ್ನು ಅನ್ವರ್ಥ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಯಾಶೀಲವಾಗಿರುವುದು ಶ್ಲಾಘನೀಯ. ವಿಲ್ ಡ್ಯೂರಾಂಟ್‌ರವರ “ನಾಗರಿಕತೆಯ ಇತಿಹಾಸ”, ಜೆ.ಡಿ. ಬರ್ನಾಲ್‌ರವರ “ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ವಿಜ್ಞಾನ” ಮುಂತಾದ ಸಂಪುಟಗಳ ಕನ್ನಡ ಅನುವಾದ, ಡಾ. ಬಿ.ಆರ್. ಅಂಬೇಡ್ಕರ್‌ರವರ ಕೃತಿಗಳ ಪರಿಷ್ಕೃತ ಆವೃತ್ತಿಗಳ ಪ್ರಕಟಣೆ, ಭಾರತೀಯ ವಿದ್ಯಾಭವನದ ಸಹಯೋಗದೊಂದಿಗೆ ಹಲವಾರು ಗ್ರಂಥಗಳ, ವೈದ್ಯವಿಜ್ಞಾನ, ವಿಜ್ಞಾನ ತಂತ್ರಜ್ಞಾನಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟಂತಹ ಬಹುಕ್ಷೇತ್ರಗಳ ಉಪಯುಕ್ತ ಪ್ರಕಟಣೆಗಳ ಹಾಗೂ ಇತರ ಅಗತ್ಯ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳ ಮೂಲಕ ಕುವೆಂಪು ಭಾಷಾ ಭಾರತಿ ಪ್ರಾಧಿಕಾರ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿರುವ ಬದ್ಧತೆ ಶ್ಲಾಘನೀಯ.

ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನ ಜನತೆ ಪ್ರಾಧಿಕಾರದ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯಿಂದ ಪಾಲ್ಗೊಳ್ಳಲಿ ಹಾಗೂ ಪ್ರಾಧಿಕಾರದ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಕಟಣೆಗಳನ್ನು ಪ್ರೀತಿ ವಿಶ್ವಾಸದಿಂದ ಸ್ವಾಗತಿಸಲಿ ಎಂದು ಆಶಿಸುತ್ತಾ, ಕುವೆಂಪು ಭಾಷಾ ಭಾರತಿ ಪ್ರಾಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲ ರೀತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಶುಭ ಹಾರೈಸುತ್ತೇನೆ.

(ಜಗದೀಶ್ ಶೆಟ್ಟರ್)

XI



ಕರ್ನಾಟಕ ಸರ್ಕಾರ

ಗೋವಿಂದ ಕಾರಜೋಳ

ಸಣ್ಣ ನೀರಾವರಿ,

ಕನ್ನಡ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಸಚಿವರು

ವಿಧಾನ ಸೌಧ
ಬೆಂಗಳೂರು - ೦೧

ಶುಭಾಕಾಂಕ್ಷೆ

ರಾಷ್ಟ್ರಕವಿ ಶ್ರೀ ಕುವೆಂಪು ಅವರ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಕರ್ನಾಟಕ ಸರ್ಕಾರ ಸ್ಥಾಪಿಸಿರುವ ಕುವೆಂಪು ಭಾಷಾ ಭಾರತಿ ಪ್ರಾಧಿಕಾರ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳ ಮೂಲಕ ಈಗಾಗಲೇ ಖ್ಯಾತಿಯನ್ನು ಗಳಿಸಿದೆ. ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಮತ್ತು ಅಂತರರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಮಹತ್ವದ ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ, ಐತಿಹಾಸಿಕ, ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಮತ್ತು ಇತರ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುವ ಮೂಲಕ ಮತ್ತು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ವಿಚಾರಸಂಕೀರ್ಣಗಳನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸುವ ಮೂಲಕ ಅಂತರರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಮಟ್ಟದ ಸಂಸ್ಥೆಯಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಮಹತ್ವದ ಹೆಜ್ಜೆಗಳನ್ನು ಇಡುತ್ತಿರುವುದು ನನಗೆ ತುಂಬ ಸಂತೋಷವನ್ನು ತಂದುಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಈ ಮೂಲಕ ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನ ಜನತೆಗೆ ಈಗಾಗಲೇ ಮಹತ್ವದ ಕೃತಿಗಳು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವಂತಾಗಿರುವುದು ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ, ಕನ್ನಡದ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಕೃತಿಗಳ ಪರಿಚಯ ಇತರ ಭಾಷಾ ಬಾಂಧವರಿಗೂ ಆಗುವಂತೆ ಮಾಡುವ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಸ್ಥೆ ಕಾರ್ಯೋನ್ಮುಖವಾಗಬೇಕಾಗಿದೆ. ಈ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ನಾಡಿನ ಖ್ಯಾತ ಲೇಖಕರು, ವಿದ್ವಾಂಸರು, ವಿಮರ್ಶಕರು ಸಹಕರಿಸುತ್ತಿರುವುದು ವಿಶೇಷ ಸಂಗತಿಯೇ ಆಗಿದೆ. ಕುವೆಂಪು ಭಾಷಾ ಭಾರತಿ ಪ್ರಾಧಿಕಾರದ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿ ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿರುವುದು ಸಂತೋಷದ ಸಂಗತಿ. ನಮ್ಮ ತರಣ ಜನಾಂಗವನ್ನು ಈ ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ-ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಿಗೆ ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸುವ ಕಾರ್ಯ ಇದರ ಮೂಲಕ ನಡೆಯುತ್ತದೆ ಎಂದು ನಂಬಿದ್ದೇನೆ.

ಕುವೆಂಪು ಭಾಷಾ ಭಾರತಿ ಪ್ರಾಧಿಕಾರದ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಲ್ಲಿ ನಾಡಿನ ಜನತೆ ಸಕ್ರಿಯವಾಗಿ ಭಾಗವಹಿಸಲಿ ಎಂದು ಹಾರೈಸುತ್ತೇನೆ.

ಗೋವಿಂದ ಎಂ. ಕಾರಜೋಳ



ಕರ್ನಾಟಕ ಸರ್ಕಾರ

ಬಸವರಾಜು, ಭಾ.ಆ.ಸೇ.

ಸರ್ಕಾರದ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಗಳು

ಕನ್ನಡ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಹಾಗೂ ವಾರ್ತಾ ಇಲಾಖೆ

ವಿಧಾನಸೌಧ

ಬೆಂಗಳೂರು - ೫೬೦ ೦೦೧

ಹಾರೈಕೆ

ರಾಷ್ಟ್ರಕವಿ ಶ್ರೀ ಕುವೆಂಪು ಅವರ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿತವಾಗಿರುವ ಕುವೆಂಪು ಭಾಷಾ ಭಾರತಿ ಪ್ರಾಧಿಕಾರ, ಕುವೆಂಪು ಅವರ ಆಶಯದಂತೆ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನ-ವಿಜ್ಞಾನ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಿಗೆ ಮಹತ್ವದ ಕೊಡುಗೆಯಾಗಬಲ್ಲಂಥ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಹೊರತರುತ್ತಿರುವುದು ತುಂಬ ಮಹತ್ವದ ಸಂಗತಿಯೇ ಆಗಿದೆ. ಇತರ ಯಾವ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲೂ ಇನ್ನೂ ಹೊರಬರದೇ ಇರುವ ವಿಲ್ ಡ್ಯೂರಾಂಟ್ ಅವರ 'ನಾಗರಿಕತೆಯ ಕಥೆ', ಜೆ.ಡಿ. ಬರ್ನಾಲ್ ಅವರ 'ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ವಿಜ್ಞಾನ'ದಂಥ ಮಹತ್ವದ ಸಂಪುಟಗಳನ್ನೂ, ಜ್ಞಾನಪೀಠ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಪುರಸ್ಕೃತರ ಮಹತ್ವದ ರಚನೆಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ ಸಂಚಯಗಳನ್ನೂ ಹೊರತರುತ್ತಿರುವುದೂ, ನಾಡಿನ ಇತರ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ಸಂಸ್ಥೆಗಳೊಂದಿಗೆ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ಮಹತ್ವದ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಬೆಳಕಿಗೆ ತರುತ್ತಿರುವುದೂ ಕರ್ನಾಟಕ ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ, ಕನ್ನಡ ಜನತೆಗೆ ಹೆಮ್ಮೆಯನ್ನು ತರುವಂಥ ಸಂಗತಿಗಳಾಗುತ್ತವೆ ಎಂದು ನಂಬಿದ್ದೇವೆ.

ಇದುವರೆಗೆ ಪ್ರಕಟವಾಗಿರುವ ಡಾ. ಬಿ.ಆರ್. ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ ಅವರ ಕೃತಿಗಳ ಆಂಶಿಕ ಪರಿಷ್ಕರಣ ಯೋಜನೆಯನ್ನು ಕೈಗೊಂಡು, ಅವುಗಳನ್ನು ಹೊಸ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಹೊರತರುತ್ತಿರುವುದು ಹಾಗೂ ಇದುವರೆಗೆ ಪ್ರಕಟವಾಗದಿರುವ ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ ಅವರ ಚಿಂತನೆಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಇತರ ಸಂಪುಟಗಳನ್ನು ಹೊರತರುವ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಹಮ್ಮಿಕೊಂಡಿರುವುದು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಸುತ್ತರ್ಹವಾದ ಕಾರ್ಯವಾಗಿದೆ.

ಕುವೆಂಪು ಭಾಷಾ ಭಾರತಿ ಪ್ರಾಧಿಕಾರ ಪ್ರಕಟಣೆಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರವೇ ತನ್ನನ್ನು ಸೀಮಿತಗೊಳಿಸಿಕೊಳ್ಳದೆ, ಭಾರತೀಯ ಭಾಷೆಗಳ ಮತ್ತು ವಿದೇಶಿ ಭಾಷೆಗಳ ಅನುವಾದ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಮತ್ತು ಸಂಶೋಧನೆಗೆ ಇಂಬುಕೊಡಲಿರುವ ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳನ್ನು, ಸಂಶೋಧನ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳಲು ಮುಂದಾಗುತ್ತಿರುವುದು ಮತ್ತು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯಗಳ ಮಾನ್ಯತೆಯನ್ನು ಗಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವುದು ವೈಯಕ್ತಿಕವಾಗಿಯೂ ನನಗೆ ವಿಶೇಷ ಸಂತೋಷವನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತಿದೆ.

ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಸಾಹಿತ್ಯ-ಸಂಸ್ಕೃತಿ-ವಿಜ್ಞಾನ-ತಂತ್ರಜ್ಞಾನಗಳ ಬೆಳವಣಿಗೆಯೊಂದಿಗೆ ಆದರ್ಶ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಧಿಕಾರ ಹೆಜ್ಜೆಹಾಕುತ್ತಾ ಮುನ್ನಡೆಯಲೆಂದೂ, ಹೊಸ-ಹೊಸ ವಿಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಲೆಂದೂ ಹಾರೈಸುತ್ತೇನೆ.

(ಬಸವರಾಜು)



ಕರ್ನಾಟಕ ಸರ್ಕಾರ

ಕೆ.ಆರ್. ರಾಮಕೃಷ್ಣ, ಭಾ.ಆ.ಸೇ.
ಆಯುಕ್ತರು
ಕನ್ನಡ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಇಲಾಖೆ

ಕನ್ನಡ ಭವನ, ಜೆ.ಸಿ. ರಸ್ತೆ
ಬೆಂಗಳೂರು - ೫೬೦ ೦೦೨

ಪ್ರಾಸ್ತಾವಿಕ ನುಡಿ

ಕರ್ನಾಟಕ ಸರ್ಕಾರ 2005ರಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ ಕರ್ನಾಟಕ ಅನುವಾದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಅಕಾಡೆಮಿಯನ್ನು ಕುವೆಂಪು ಭಾಷಾ ಭಾರತಿ ಪ್ರಾಧಿಕಾರದಲ್ಲಿ ವಿಲೀನಗೊಳಿಸಿ, ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ-ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಿಗೆ ಹೊಸ ಆಯಾಮಗಳನ್ನು ನೀಡಿದೆ. ಭಾರತೀಯ ಮತ್ತು ವಿದೇಶೀಯ ಭಾಷೆಗಳ ನಡುವಣ ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಸಿಕೊಂಡು ಬರುವುದರ ಹಾಗೂ ಆ ಭಾಷೆಗಳ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ತರುವುದರ ಮೂಲಕ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಸಂವೃದ್ಧಿಗೊಳಿಸುವುದು ಮತ್ತು ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಇತರ ಭಾಷೆಗಳಿಗೆ ಕೊಂಡೊಯ್ಯುವುದು ಹಾಗೂ ಮಾನವಿಕ, ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಮತ್ತು ತಾಂತ್ರಿಕ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡದ ಬಳಕೆಗೆ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ ನೀಡುವಂಥ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಹಮ್ಮಿಕೊಳ್ಳುವುದು, ಪ್ರಕಟಣೆಗಳನ್ನು ಹೊರತರುವುದು ಈ ಪ್ರಾಧಿಕಾರದ ಮುಖ್ಯ ಧ್ಯೇಯೋದ್ದೇಶವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಪೂರಕವಾಗಿ ಮತ್ತು ಪೋಷಕವಾಗಿ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ವಿಚಾರಗೋಷ್ಠಿಗಳನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸುವುದು, ಭಾಷಾಂತರದ ವಿವಿಧ ಮುಖಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಶಿಕ್ಷಣ ಮತ್ತು ತರಬೇತಿಯ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸುವುದು ಈ ಧ್ಯೇಯಗಳ ಅಂಗವೇ ಆಗಿದೆ. ಇಂತಹ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಯೋಜಿಸುತ್ತಿರುವ ಹಾಗೂ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯಗಳ ಮಾನ್ಯತೆಯನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡು ಈ ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿರುವ ವಿಚಾರ ನನಗೆ ವೈಯಕ್ತಿಕವಾಗಿಯೂ ತುಂಬ ಸಂತೋಷವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದೆ.

ಈ ಕೆಲವೇ ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಕರ್ನಾಟಕ ಅನುವಾದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಅಕಾಡೆಮಿ ಮತ್ತು ಕುವೆಂಪು ಭಾಷಾ ಭಾರತಿ ಪ್ರಾಧಿಕಾರ ಹೊರತಂದಿರುವ ಪ್ರಕಟಣೆಗಳು ತುಂಬ ಮಹತ್ವದವೇ ಆಗಿವೆ. ಎಲ್ ಡ್ಯೂರಾಂಟ್ ಅವರ 'ನಾಗರಿಕತೆಯ ಕಥೆ', ಜೆ.ಡಿ.ಬರ್ನಾಲ್ ಅವರ 'ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ವಿಜ್ಞಾನ' ಸಂಪುಟಗಳು ಯಾವುದೇ ಭಾಷೆಗೆ ಗೌರವಪ್ರಾಯವಾದ ಕೃತಿಗಳೇ ಆಗುತ್ತವೆ. ಅಂಥ ಸಾಹಸವನ್ನು ಭಾರತೀಯಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲ ಬಾರಿಗೆ ಆಗುಮಾಡುತ್ತಿರುವುದು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಅಭಿನಂದನೀಯವಾದ ಕಾರ್ಯವಾಗಿದೆ. ಭಾರತರತ್ನ ಡಾ.ಬಿ.ಆರ್.ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ ಅವರ ಅನುವಾದಿತ ಕೃತಿಗಳ ಪರಿಷ್ಕರಣ ಯೋಜನೆ ಮತ್ತು ಅವರ ಇತರ ಸಂಪುಟಗಳ ಹೊಸ ಅನುವಾದದ

ಪ್ರಕಟಣೆ ಯೋಜನೆ, ಕನಕದಾಸರ ಕೃತಿಗಳ ಅನುವಾದ ಯೋಜನೆ, ಪಂಡಿತ್ ದೀನ್ ದಯಾಳ್ ಉಪಾಧ್ಯಾಯ ಅವರ ಸಮಗ್ರ ಕೃತಿಗಳ ಕನ್ನಡದ ಅನುವಾದದ ಯೋಜನೆ, ಕೃಷ್ಣಾ ಐತೀಖೀನ ಕನ್ನಡ ಅನುವಾದ ಯೋಜನೆ ಮುಂತಾದವು ಹೊಸ ವಿಕ್ರಮವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಲಿವೆ.

ಕುವೆಂಪು ಭಾಷಾ ಭಾರತಿ ಪ್ರಾಧಿಕಾರವು ಭಾರತೀಯ ವಿದ್ಯಾಭವನದಂತಹ ಸಂಸ್ಥೆಗಳೊಂದಿಗೆ ಮತ್ತು ಇತರ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯಗಳೊಡನೆ ಜಂಟಿ ಪ್ರಕಟಣಾ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಹಮ್ಮಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವುದು, ಇಂಥ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಲ್ಲಿ ನಾಡಿನ ಖ್ಯಾತ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಪಾಲ್ಗೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವುದು ಕನ್ನಡಿಗರೆಲ್ಲ ಹೆಮ್ಮೆಪಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬಹುದಾದ ಬೆಳವಣಿಗೆಗಳೇ ಆಗಿವೆ ಎಂದು ನಂಬಿದ್ದೇನೆ. ಮುಂದೆಯೂ ಕುವೆಂಪು ಭಾಷಾ ಭಾರತಿ ಪ್ರಾಧಿಕಾರ ಇಂಥ ವಿಶಿಷ್ಟ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳನ್ನು, ಮಹತ್ವದ ಪ್ರಕಟಣೆಗಳನ್ನು ಹೊರತರುವ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿ ನಡೆಸಿಕೊಂಡು ಬರಲಿ, ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನ ಮೆಚ್ಚಿನ ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ-ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಸಂಸ್ಥೆಯಾಗಿ ಬೆಳೆಯಲಿ ಎಂದು ಹಾರೈಸುತ್ತೇನೆ.



(ಕೆ. ಆರ್. ರಾಮಕೃಷ್ಣ)



ಪೀಠಿಕೆ

ಶ್ರೀ ಕುವೆಂಪು ಅವರು ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನ ಹೆಮ್ಮೆಯ ರಾಷ್ಟ್ರಕವಿ. ಕನ್ನಡದ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ವರಕವಿಗಳಾದ ಬೇಂದ್ರೆಯವರಿಂದಲೇ ಯುಗದ ಕವಿ, ಜಗದ ಕವಿ ಎಂದು ಕೀರ್ತಿರಾಗಿದ್ದಂಥವರು. ಕನ್ನಡದ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಮತ್ತು ಅಂತರರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಸ್ತರಗಳಲ್ಲಿ ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿದ ಮಹಾಚೇತನವೂ ಅವರಾಗಿದ್ದರು. ಸಾಹಿತ್ಯದ ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರಗಳಿಗೆ ಮಹತ್ವಪೂರ್ಣ ಕೊಡುಗೆಗಳನ್ನು ನೀಡಿರುವ ಹಿರಿಮೆಯೂ ಅವರದಾಗಿದೆ. ಕೇಂದ್ರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಅಕಾಡೆಮಿಯ ಪ್ರಶಸ್ತಿಯಿಂದ ಹಿಡಿದು ಜ್ಞಾನಪೀಠ ಪ್ರಶಸ್ತಿಯವರೆಗೆ ರಾಷ್ಟ್ರಮಟ್ಟದ ಬಹುತೇಕ ಗೌರವ ಪ್ರಶಸ್ತಿಗಳೆಲ್ಲ ಅವರದಾಗಿವೆ. ರಾಷ್ಟ್ರಮಟ್ಟದ ಈ ಗೌರವ ಪ್ರಶಸ್ತಿಗಳೆಲ್ಲ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಮೊದಲ ಬಾರಿಗೆ ಅವರನ್ನು ಅರಸಿಬಿಂದುವು. ದೇಶ-ವಿದೇಶಗಳ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯಗಳ ಹಾಗೂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ ಸಂಸ್ಥೆಗಳ ಗೌರವಾದರಗಳಿಗೂ ಅವರು ಪಾತ್ರರಾಗಿದ್ದರು.

ಶ್ರೀ ಕುವೆಂಪು ಅವರ ಶೈಕ್ಷಣಿಕ-ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ ಹಿರಿಮೆ ಸಾಧನೆಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಿ, ಅವರ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ, ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯವೊಂದನ್ನೂ ಸ್ಥಾಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಶ್ರೀ ಕುವೆಂಪು ಅವರ ಮಹಾಕಾವ್ಯವಾದ 'ಶ್ರೀ ರಾಮಾಯಣ ದರ್ಶನಂ' ಸೇರಿದಂತೆ ಅವರ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಬಹುಶಃ ಇಂಗ್ಲಿಷ್‌ನಂಥ ವಿದೇಶಿ ಭಾಷೆಗೆ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಹಿಂದಿಯಂಥ ಇತರ ಭಾರತೀಯ ಭಾಷೆಗಳಿಗೂ ಅನುವಾದಗೊಂಡಿದೆ ಎಂಬುದು ಗಮನಾರ್ಹವಾದ ಸಂಗತಿಯಾಗಿದೆ. ಶ್ರೀ ಕುವೆಂಪು ಅವರ ಈ ಹೈಮಾಚಲೋಪಮ ಸಾಧನೆಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಮಹತ್ವದ ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ-ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಸಂಸ್ಥೆಯೊಂದನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಬೇಕೆಂಬುದು ಮತ್ತು ಅದು ಭಾರತೀಯ ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಲೋಕದ ಹೆಮ್ಮೆಯ ಪ್ರತೀಕವಾದ ಸಂಸ್ಥೆಯಾಗಬೇಕೆಂಬುದು ಕರ್ನಾಟಕ ಸರ್ಕಾರದ ಮಹತ್ವಾಕಾಂಕ್ಷೆಯ ಯೋಜನೆಯಾಗಿದೆ. 'ಕುವೆಂಪು ಭಾಷಾ ಭಾರತಿ'ಯ ಅಂಗವಾಗಿ ಆರಂಭಿಸಲಾಗಿದ್ದ ಅನುವಾದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಅಕಾಡೆಮಿಯನ್ನು ಈಗ ವಿಧ್ಯುಕ್ತವಾಗಿ 'ಕುವೆಂಪು ಭಾಷಾ ಭಾರತಿ ಪ್ರಾಧಿಕಾರ'ದಲ್ಲಿ ವಿಲೀನಗೊಳಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ಅದರ ಎಲ್ಲ ಕಾರ್ಯಚಟುವಟಿಕೆಗಳೂ ಇನ್ನಷ್ಟು ವ್ಯಾಪ್ತಿ-ವೈವಿಧ್ಯಗಳೊಂದಿಗೆ ಮುಂದುವರಿಯಲಿವೆ. 'ಕುವೆಂಪು ಭಾಷಾ ಭಾರತಿ' ಕುವೆಂಪು ಸಾಹಿತ್ಯದ ಪ್ರಚಾರ-ಪ್ರಸಾರಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರವೇ ಮೀಸಲಾದ ಸಂಸ್ಥೆಯಾಗಿರದೆ, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಹಿರಿಮೆ-ಗರಿಮೆಗಳನ್ನು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ-ಅಂತರರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಮೆರೆಸುವ, ಭಾರತೀಯ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಮತ್ತು ವಿಶ್ವಸಾಹಿತ್ಯದ ಉತ್ಕೃಷ್ಟ ಕೃತಿಗಳಿಂದ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಸಮೃದ್ಧಗೊಳಿಸುವ ಮಹದಾಶಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ.

ವಿಲ್ ಡ್ಯೂರಾಂಟ್ ಅವರು 'ನಾಗರಿಕತೆಯ ಕಥೆ' ಹಾಗೂ ಜೆ.ಡಿ. ಬರ್ನಾಲ್ ಅವರ 'ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ವಿಚ್ಛಾನ್' ದಂಥ ಕೃತಿಗಳ ಕನ್ನಡ ಆವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು ಹೊರತರುತ್ತಿರುವುದಲ್ಲದೆ, ಭಾರತೀಯ ವಿದ್ಯಾಭವನ ಮತ್ತು ಕರ್ನಾಟಕ ಜಾನಪದ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯದಂಥ ಸಂಸ್ಥೆಗಳ ಸಹಯೋಗದೊಂದಿಗೆ ಮಹತ್ವದ ಕೃತಿಗಳ ಅನುವಾದದ ಯೋಜನೆಗಳನ್ನೂ ಹಮ್ಮಿಕೊಂಡಿದೆ. ಹೀಗೆ ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ, ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಮತ್ತು ತಾಂತ್ರಿಕ ಕಾರ್ಯ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಅನುವಾದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವಿವಿಧ ಶಿಕ್ಷಣ ಕ್ರಮಗಳನ್ನೂ ಏರ್ಪಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅನುವಾದಿತ ಕೃತಿಗಳಿಗೆ ಮತ್ತು ಅನುವಾದ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಮಹತ್ತರ ಸೇವೆಯನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಪುರಸ್ಕಾರ, ಪ್ರಶಸ್ತಿಗಳನ್ನು ನೀಡುವ ಕಾರ್ಯವನ್ನೂ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ಅನುವಾದ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಪೂರಕವಾಗುವಂಥ ವಿಚಾರ-ಸಂಕಿರಣಗಳನ್ನೂ, ಕಾರ್ಯಶಿಬಿರಗಳನ್ನೂ ನಡೆಸಿಕೊಂಡು ಬರಲಾಗುತ್ತಿದೆ.

ಕರ್ನಾಟಕ ಸರ್ಕಾರ, ಪ್ರಾಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ಹೊಸ ಹೊಸ ಯೋಜನೆಗಳನ್ನೂ ವಹಿಸಿಕೊಡುತ್ತಿದೆ. ಡಾ. ಬಾಬಾ ಸಾಹೇಬ್ ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ ಅವರ ಸಮಗ್ರ ಕೃತಿಗಳ ಅನುವಾದದ ಪರಿಷ್ಕರಣೆ (ಸಂಪುಟ ೧ ರಿಂದ ೧೪) ಮತ್ತು ಉಳಿದ ಕೃತಿಗಳ (ಸಂಪುಟ ೧೫ ರಿಂದ ೨೦) ಕನ್ನಡ ಅನುವಾದದ ಪ್ರಕಟಣೆ, ಕನಕದಾಸರ ಕೃತಿಗಳ ಅನುವಾದ, ಕಾವೇರಿ ಮತ್ತು ಕೃಷ್ಣ ಜಲವಿವಾದದ ಐತಿಹಾಸಗಳ ಕನ್ನಡ ಅನುವಾದ, ಜ್ಞಾನಪೀಠ ಮತ್ತು ಇತರ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಪುರಸ್ಕೃತರ ಆಯ್ದು (ಸಂಚಯ) ಕೃತಿಗಳ ಪ್ರಕಟಣೆ ಮತ್ತು ಅನುವಾದ - ಇವುಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಹೆಸರಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಮರಾಠೀ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಅಪೂರ್ವ ಎನ್ನಬಹುದಾಗಿರುವ ಆತ್ಮಕಥೆ ಶಾಂತಾಬಾಕು ಕೃಷ್ಣಾಜೀ ಕಾಂಬಳೆ ಅವರ 'ಮಾಜ್ಯಾ ಜಲ್ಮಾಜೀ ಚಿತ್ತರ್‌ಕಥಾ'. ದಲಿತ ಸಮಾಜದ ಹೆಣ್ಣು ಮಗಳೊಬ್ಬಳು ಬಾಬಾ ಸಾಹೇಬ್ ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ ಅವರು ತೋರಿದ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಮುನ್ನಡೆದು ಮಾಡಿದ ಬಾಳಿನ ಸಾಧನೆಯನ್ನು ಮನದಟ್ಟು ಮಾಡಿಕೊಡುವ ಈ ಆತ್ಮಕಥೆ 'ಸಾಧನಾಪಥ'ದಲ್ಲಿನ ಎಡರು-ತೊಡರುಗಳನ್ನು, ಸವಾಲು-ಸಮಸ್ಯೆಗಳನ್ನು ಹೇಗೆ ಎದುರಿಸಿ ಸಾರ್ಥಕತೆಯನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಒಂದು ಉಜ್ವಲ ನಿದರ್ಶನವೇ ಆಗಿದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಆಕೆಯ ಬಾಳುವೆ ಇತರರಿಗೂ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕ ವಾಗಿರುವುದು ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ, ಆದರ್ಶಪ್ರಾಯವೂ ಆಗಿದೆ. ಈಗಾಗಲೇ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಮತ್ತು ಫ್ರೆಂಚ್ ಭಾಷೆಗಳಿಗೆ ಅನುವಾದಗೊಂಡಿರುವ ಹಾಗೂ ದೂರದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ಧಾರಾವಾಹಿಯಾಗಿ ಬಿತ್ತರಗೊಂಡಿರುವ ಈ ಕೃತಿ, ಕನ್ನಡದ ಆತ್ಮಕಥಾ ಪ್ರಕಾರಕ್ಕೂ ವಿಶಿಷ್ಟ ಸೇರ್ಪಡೆಯಾಗಲಿದೆ. ಈ ಕೃತಿ ಕನ್ನಡದ ಸಹೃದಯ ವಾಚಕವರ್ಗಕ್ಕೂ ಪ್ರಿಯವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ನಂಬಿದ್ದೇವೆ.

ಇಂಥ ಕೃತಿಯೊಂದನ್ನು ಪ್ರಾಧಿಕಾರದ ವತಿಯಿಂದ ಪ್ರಕಟಿಸಲು ಅನುವು ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟಿರುವ ಹಾಗೂ ಪ್ರಕಟಣೆಯ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ದೊರಕಿಸಿಕೊಡುವಲ್ಲಿ ನೆರವಾಗಿರುವ ಹಾಗೂ ಸುಂದರವಾಗಿ ಅನುವಾದಿಸಿಕೊಟ್ಟಿರುವ ಶ್ರೀ ಚಂದ್ರಕಾಂತ ಪೋಕಳೆ ಅವರಿಗೂ, ಅನುವಾದ ಪ್ರಕಟಣೆಯ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ನೀಡಿರುವ ವಾರಸುದಾರರಾದ ಶ್ರೀಮತಿ ಗೌರಿ ಪಿ. ತಿಮಾಣೆ ಅವರಿಗೂ ಪ್ರಾಧಿಕಾರ ವಂದನೆಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಬಯಸುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಾಧಿಕಾರದ ಕೆಲಸ-ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಪ್ರಕಟಣೆಯ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಹೈತೂರ್ವಕವಾಗಿ ತಮ್ಮನ್ನು ತೊಡಗಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಪ್ರಾಧಿಕಾರದ ರಿಜಿಸ್ಟ್ರಾರ್ ಪಿ.ನಾರಾಯಣಸ್ವಾಮಿ ಮತ್ತು ಇತರ ಸಿಬ್ಬಂದಿ ವರ್ಗದವರಿಗೂ ಹಾಗೂ ಸುಂದರವಾಗಿ ಮುದ್ರಿಸುವಲ್ಲಿ ಸಹಕರಿಸಿರುವ ಮೆ|| ಮಯೂರ ಪ್ರಿಂಟ್ ಆಡ್‌ನ ಶ್ರೀ ಬಿ.ಎಲ್.ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಮತ್ತು ಅವರ ಸಿಬ್ಬಂದಿ ವರ್ಗದವರಿಗೂ ನಮ್ಮ ವಂದನೆಗಳು.

೨ ಏಪ್ರಿಲ್ ೨೦೧೩
ಬೆಂಗಳೂರು

ಪ್ರಧಾನ್ ಗುರುದತ್ತ
ಅಧ್ಯಕ್ಷ, ಕು. ಭಾ. ಭಾ. ಪ್ರಾಧಿಕಾರ

ಜನನಿಯ ತೀರಿಸಲಾಗದ ಋಣ

ನನ್ನ ತಾಯಿಯ ಆತ್ಮವೃತ್ತಾಂತವು ಪ್ರಕಟಗೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವುದು ನನಗೆ ಸಂತಸ ವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದೆ. ಈ ಆನಂದವನ್ನು ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದಿಡುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಹೀಗಾಗುವುದು ಸಹಜ ತಾನೆ.

ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಮುಖ್ಯ ಎನಿಸುತ್ತಿದೆ. ಈ ಆತ್ಮಕಥೆಯು ನನ್ನ ತಾಯಿಯದೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸದೆ, ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಸೌ. ಶಾಂತಾಬಾಯಿ ಕಾಂಬಳೆಯವರ ಆತ್ಮವೃತ್ತಾಂತವೆಂದೇ ಅದರ ಮೌಲ್ಯ ಮಾಪನವಾಗಬೇಕು. ಇಂಥ ತಾಯಿಯ ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ್ದು ನನ್ನ ಭಾಗ್ಯವೆಂದೇ ಭಾವಿಸುತ್ತೇನೆ. ಆದರದು ಪುಸ್ತಕದ ಗೌರವಾದರಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಬರುವಂತಾಗಬಾರದು. ಗೆಳೆಯರಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಣಮಾನೆ ಮತ್ತು ಉರ್ಮಿಲಾ ಪವಾರ ಅವರು ಅನುಕ್ರಮವಾಗಿ ದೂರದರ್ಶನ ಮತ್ತು ಪತ್ರಿಕೆಗೆ ಬರೆದ ಪತ್ರದಲ್ಲಿ ತಾಯಿಯೆಂದೇ ಉಲ್ಲೇಖ ಮಾಡಿದರು. ಉಳಿದವರೂ ಈ ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ. ನಾನು ಅವರ ಆತ್ಮೀಯತೆಯನ್ನು ಅರ್ಥಮಾಡಿ ಕೊಳ್ಳಬಲ್ಲೆ. ಆದಾಗ್ಯೂ ಈ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಮೌಲ್ಯಮಾಪನ ಮಾಡಿದಾಗ ಈ ಆಗಮಕ ಘಟಕದ ಒಳಗೆ ನುಸುಳಿ ಯಾವುದೇ ಬಗೆಯ ಪರಿಣಾಮ ಬೀರಬಾರದು ಎನ್ನುವುದು ನನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಇದನ್ನು ಹೇಳುವ ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ, ನಮ್ಮಲ್ಲಿರುವ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಂಪರೆ ಮತ್ತು ರೂಢಾಚಾರವು, ಲೇಖನದ ಜಾತಿ ಯಾವುದು ಅಥವಾ ಉಪಜಾತಿ ಯಾವುದು ಎಂಬುದರಿಂದ ಆರಂಭಗೊಂಡು, ಅವನ ಬಂಧು-ಬಳಗದವರಾದ, ಅವನು ಯಾವ ಪ್ರದೇಶದವನು ಎಂಬುದಲ್ಲವನ್ನೂ ಒಂದು ಕಲಾಕೃತಿಯನ್ನು ಅಳೆಯುವಾಗ ಆಗಮನಕ್ಕೆ ತಂದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಅದರ ಮೇಲಿಂದ ಒಂದು ಕೃತಿಯ ಒಳಿತು-ಕೆಡುಕು ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅಂಥ ಕೆಲವು ಉದಾಹರಣೆಗಳು ನಮ್ಮೆದುರಿಗಿವೆ. ಅಂಥದ್ದು ಇಲ್ಲಿ ಖಂಡಿತಕ್ಕೂ ಇಣುಕಬಾರದು.

ನನ್ನ ತಾಯಿಗೆ ಈ ಲೇಖನ ಬರೆಯುವ ಸ್ಫೂರ್ತಿ ಬಂದದ್ದು ಹೇಗೆ? ೧೯೮೧ರಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷಣಾಧಿಕಾರಿಯಾಗಿ ನಿವೃತ್ತಳಾದ ನಂತರ ಅವಳು ನನ್ನ ಬಳಿಗೆ, ಮುಂಬೈಗೆ ಬಂದಳು.

ಇದು ದಲಿತ ಲೇಖನದ— ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಆತ್ಮವೃತ್ತಾಂತದ ಚರ್ಚೆಯ ಕಾಲ. ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇಂಥ ಪುಸ್ತಕಗಳ ಕುರಿತು, ಲೇಖಕರ ಕುರಿತು ಚರ್ಚೆ ನಡೆಯುತ್ತಿತ್ತು. ಕ್ರಮೇಣ ಅವಳು ಸಹ ಈ ಚರ್ಚೆಯಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಲಾರಂಭಿಸಿದಳು. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ,

ಇಂಥ ಪುಸ್ತಕವನ್ನೆಲ್ಲ ಅವಳು ಓದಿಯೂ ಮುಗಿಸಿದಳು. ನಾನಾಸಾಹೇಬ ರೋಡಿಗೆ, ಶಂಕರರಾವ ಖರಾತ— ಇವರೆಲ್ಲ ನಮ್ಮ ಊರ ಕಡೆಯ ಲೇಖಕರು, ಅವ್ವ ಅವರ ಬರವಣಿಗೆಯನ್ನು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಓದಿದಳು. ಶಂಕರರಾವ ಖರಾತ ಅವರ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಸಾಕಷ್ಟು ಮಾಹಿತಿಯು ಆಕೆಯ ಪರಿಚಯದ್ದು, ಸನಿಹದ ಸಂಬಂಧದಿಂದಾಗಿ ಆ ಲೇಖನದ ಬಗೆಗೆ ಆಕೆಗೆ ಆತ್ಮೀಯತೆ ಮೂಡಿತು. ತನ್ನಯತೆಯಿಂದ ಅವಳು ಆ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಓದಿ ಮುಗಿಸಿದಳು. ಆಕೆ ಜನಿಸಿದ್ದೂ ಶಂಕರರಾವ ಅವರು ಜನಿಸಿದ ಒಂದೆರಡು ವರುಷ ಹಿಂದು—ಮುಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲೇ. (ಈ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲೂ ಶಂಕರರಾವ ಅವರ ತಾಯಿ ಸಾವುಬಾಯಿ, ಅವರ ಮನೆ—ಕುಟುಂಬದವರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಭಾಗವೂ ಬಂದಿದೆ) ಅವಳ ಕುತೂಹಲ ಬೆಳೆಯಿತು. ತನ್ನ ಜೀವನದಲ್ಲೂ ಇದೇ ಬಗೆಯ ಘಟನೆ ಜರುಗಿದೆ ಎಂದೆನಿಸತೊಡಗಿತು. ಬದುಕಿನ ಚಿತ್ರ ಕಣ್ಣೆದುರಿನಿಂದ ಹಾದು ಹೋಗಲಾರಂಭಿಸಿತು. ಅವಳು ನನ್ನೆದುರು ಈ ಮಾತು ಕೇಳಿದಾಗ, ಆದಷ್ಟು ಬೇಗ ಅದನ್ನು ಬರೆದು ಮುಗಿಸು ಎಂದು ನಾನು ಸೂಚಿಸಿದೆ. ಅವನ ಉತ್ಸಾಹ ಮತ್ತು ವೇಗ ಅದಷ್ಟು ದೊಡ್ಡದಾಗಿತ್ತೆಂದರೆ, ನನ್ನ ಮಕ್ಕಳಾದ ಆಪರಾಂತ ಮತ್ತು ಅಶ್ವಘೋಷನನ್ನು ಸಂಭಾಳಿಸುತ್ತಲೇ ಬರೆಯಲಾರಂಭಿಸಿದಳು. ಪ್ರಾಯಶಃ ಎಲ್ಲ ದಲಿತ ಆತ್ಮಕಥೆಗಳನ್ನು ಓದಿದಾಗ ತಾನೂ ಬರೆಯಬೇಕು, ತನ್ನಲ್ಲೂ ಹೇಳಬೇಕಾದ ವಿಷಯ ಸಾಕಷ್ಟಿದೆ ಎಂದೆನಿಸಿರಬೇಕು. ಹೀಗಾಗಿ ನನ್ನ ಬೆಂಬಲ ಸಿಕ್ಕಿತು ಎಂದಾಗ ತಲೆಯೊಳಗೆ ತುಂಬಿಕೊಂಡಿದ್ದಕ್ಕೆಲ್ಲ ಅಕ್ಷರರೂಪ ಕೊಡಲಾರಂಭಿಸಿದಳು.

ಆಗಾಗ ಅವ್ವ, ತಾನು ಬರೆದುದನ್ನು ನನಗೆ ಓದಿ ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು. ಉಳಿದ ಲೇಖಕಿ ಗೆಳೆಯರಿಗೂ ಮೌಖಿಕವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಳು. ಇದನ್ನು ಕೇಳಿ ಲಕ್ಷ್ಮಣ ಮಾನೆ ಋಷಿಗೊಂಡ. ಅವನ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹದಿಂದ ಅವಳ ಉತ್ಸಾಹ ಮತ್ತಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚಿತು.

ಒಮ್ಮೆ ನಮ್ಮ ಹಿರಿಯ ಗೆಳೆಯರಾದ ದಿನಕರ ಸಾಕ್ರಿಕರ್ ಎಂಬವರು ಮನೆಗೆ ಬಂದಿದ್ದರು. ಊಟದ ಬಳಿಕ ಅವ್ವ ತನ್ನ ಅಧ್ಯಾಯವನ್ನು ತೆಗೆದು ಓದಲಾರಂಭಿಸಿದಳು. ಸಾಕ್ರಿಕರ ಅತ್ಯಂತ ಸಂತೋಷದಿಂದ ಈ ಬರವಣಿಗೆಯನ್ನು ಸ್ವಾಗತಿಸಿದರು. ದಲಿತ ಮಹಿಳೆಯ ಮೊದಲ ಆತ್ಮಕಥೆಯೆಂದು ಅದರ ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ ಮತ್ತು ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಮಹತ್ವವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದರು. ಅವರು ಈ ಆತ್ಮಕತೆಯನ್ನು 'ಪೂರ್ವಾ' ಎಂಬ ಮಾಸಪತ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಿಸಲು ಮುಂದಾದರು. ಈ ಮೊದಲೇ ಬರೆದು ಇಟ್ಟ ಈ ಆತ್ಮಕತೆಯನ್ನು ಅವ್ವ ಅವರಿಗೆ ನೀಡಲು ಶುರು ಮಾಡಿದಳು. ಜನ ಅದನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿದರು.

ಅವ್ವನ ಹಸ್ತಪ್ರತಿಯ ಅಕ್ಷರ ಅತ್ಯಂತ ಸುಂದರ. ಮುತ್ತಿನಂತಹ ಬರಹ. ಆಕೆಯು ಬರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಏನನ್ನೂ ಬದಲಾಯಿಸುವ— ಕಾಗುಣಿತದ ತಪ್ಪನ್ನು ತಿದ್ದುವ — ಸಹ ಕೆಟ್ಟ— ಕೆಲಸವನ್ನೂ ನಾವು ಮಾಡಲು ಹೋಗಲಿಲ್ಲ. ಅದೆಲ್ಲವೂ ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಆ ಲೇಖನದ ಆಂತಃಶಕ್ತಿ ಸಹಿತ ಪ್ರಕಟಗೊಳ್ಳುತ್ತಿದೆ. ವಾಸ್ತವಕ್ಕೆ, ಸತ್ಯವನ್ನೂ ಮೈಗೂಡಿಸಿಕೊಂಡ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿರುತ್ತದೆ. ಆತ್ಮವೃತ್ತಾಂತಾತ್ಮಕ ಲೇಖನದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯವೇ

ಒಂದು ಜಾತಿವಂತ ಕಲಾತ್ಮಕ ಅರಿವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡು ಅವತರಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಅವನ ಆತ್ಮವೃತ್ತಾಂತವು ಅದೇ ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಮೂಡಿಬಂತು.

ಲಲಿತ ಲೇಖನ ಬರೆಯುವ ರೂಢಿ ಆಕೆಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಇದು ಅವಳ ಮೊದಲ ಬರವಣಿಗೆ. ಇದಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು ಆಕೆಗೆ ಲೇಖನದ ಸಂಬಂಧ ಬಂದಿದ್ದರೂ, ಅದು ಶಾಲೆಗೆ, ಶಿಕ್ಷಕ ವೃತ್ತಿಗೆ, ಅನ್ಯ ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದಾಗಿತ್ತು. ಈ ಬರವಣಿಗೆಯಲ್ಲೂ ಆಕೆಗೆ ಪರಿಣತಿಯಿತ್ತು. ಈ ಹೊಸ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಆಕೆ ಮೈಗೂಡಿಸಿಕೊಂಡ ಮೂಲಭೂತ ಅರಿವಿನ ಪರಿಚ್ಛಾನ ಕಂಡು, ಲೇಖಕನಾದ ನನಗೂ ಬೆರಗಾಯಿತು. ಅವಳ ಈ ಆತ್ಮವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ಮೂರು ಬಾರಿ ಬರೆದಳು. ಮೊದಲು ಮೂಲವಹಿಯಲ್ಲಿ (ನೋಟ್ ಬುಕ್), ಅನಂತರ ಸಾಕ್ರಿಕರ್‌ಗೆ 'ಪೂರ್ವಾ'ದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಿಸಲು, ಕೊನೆಗೆ ಮುದ್ರಣ ಪ್ರತಿ— ಇದೆಲ್ಲ ಆಕೆಯ ಹಸ್ತಾಕ್ಷರದಲ್ಲೇ.

ಸಾಕ್ರಿಕರರು ತಮ್ಮ ಸ್ವಭಾವಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ಈ ಬರವಣಿಗೆಯನ್ನು ತುಂಬ ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಸ್ವಾಗತಿಸಿದರು. ಇದೇ ಕಾಲಕ್ಕೆ 'ಪೂರ್ವಾ' ಪ್ರಕಾಶನದಡಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಕೃತಿಯನ್ನು ಪುಸ್ತಕರೂಪದಲ್ಲಿ ತರುವ ಯೋಜನೆಯ ಬಗೆಗೂ ಕೇಳಿದರು. ಅನುದಾನದ ಸಹಾಯಕ್ಕಾಗಿ ೧೯೮೨ರಲ್ಲಿ ಅವರು ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಮಂಡಲದ ಜತೆಗೆ ಸಂಪರ್ಕ ಸಾಧಿಸಿದರು. ಅನುದಾನ ಮಂಜೂರಾದ ಬಳಿಕ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಮುದ್ರಿಸಲು (ಮುದ್ರಣಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು 'ಕೊಟೇಶನ್' ಸಲುವಾಗಿ) ರವಿರಾಜ ಬೆಹರೆಯವರ ಮುದ್ರಣಾಲಯಕ್ಕೆ ನೀಡಿದರು.

ಇಲ್ಲೇ ಮೋಸವಾಯಿತು. ರವಿರಾಜ ಬೆಹರೆಯವರು ತಮ್ಮ ಸಂಪಾದಕತ್ವದಡಿಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಗ.ವಾ. ಬೆಹರೆಯವರ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ 'ಅದ್ಭುತ ಕಾದಂಬರಿ' ಎಂಬ ಕಳಪೆ ಮಾಸಿಕದ ಒಂದು ಸಂಚಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಆತ್ಮಕಥೆಯನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಮುದ್ರಿಸಿದರು. ಲೇಖಕಿಯ ಅನುಮತಿಯಿಲ್ಲ, ಪ್ರಕಾಶಕರನ್ನೂ ಪರಿಗಣಿಸಲಿಲ್ಲ. ಈ ಬಗೆಯ ಗೈರುಕಾರ್ಯವನ್ನು ಅವರು ಮಾಡಿ ಮುಗಿಸಿದರು. ಈ ಘಟನೆಯಿಂದ ನಾವು ಸಂಪೂರ್ಣ ಅಸ್ವಸ್ಥರಾದೆವು. ಅವನಿಗಂತೂ ತೀರಾ ಕೆಡಕೆನಿಸಿತು. ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಯಾವನೋ ಅಪರಿಚಿತ ಮನುಷ್ಯನೊಬ್ಬನು ತನಗೆ ಕೇಳದೆ, ಅನುಮತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯದೆ ಮುದ್ರಿಸಿದ್ದು ಕಂಡು ಅವಳು ತೀರಾ ನೊಂದುಕೊಂಡಳು. ಒಂದು ರೀತಿಯಿಂದ ಮಾನಸಿಕ ಆಘಾತವೂ ಆಯಿತು.

ಮರಾಠಿ ಪ್ರಕಾಶಕರ ವ್ಯವಸಾಯದಲ್ಲಿಯೂ ಇಂಥಾ ಗೈರುವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ, ಅನೈತಿಕತೆಗೆ ನಿಯಂತ್ರಣ ಹಾಕುವ ಅಗತ್ಯವಿತ್ತು. ಬೆಹರೆಯವರು ಈ ಆತ್ಮವೃತ್ತವನ್ನು ಮುದ್ರಿಸಿದ್ದೂ, ಅಲ್ಲದೆ, ಮೂಲ ಹಸ್ತಪ್ರತಿಯನ್ನೂ ಹಿಂತಿರುಗಿಸಲಿಲ್ಲ. ಇದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ 'ಕಾರಣ ನೀಡಿ' ಎಂಬ ಮಾದರಿಯ ಪತ್ರವನ್ನು ಆಗಲೇ ಕಳಿಸಿದೆವು. ಅವರು ನಾಚಿಕೆಗೇಡಿ ತನದಿಂದ ನೂರು ರೂಪಾಯಿಯ ಚೆಕ್ ಕಳಿಸಿದರು. ಈ ಬ್ರಹ್ಮದಕ್ಷಿಣೆಯನ್ನು

ಅವರು ಕಳಿಸದೆ ಇದ್ದರೆ ಚೆನ್ನಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಈ ಬುದ್ಧಿ ಅವರಲ್ಲಿ ಇರಲಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಕಾನೂನುಕ್ರಮ ಕೈಗೊಳ್ಳಬೇಕಾಯಿತು.

ಈ ಘಟನೆಯಿಂದಾಗಿ ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಥಿತಿಯೇ ಹದಗೆಟ್ಟಿತು. ಆದರೆ ಮರಾಠಿ ಪ್ರಕಾಶನ ಸಂಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿರುವ ಇಂಥ ದುರುಪಯೋಗದ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗೆ ಯಾರಾದರೂ ಪಾಠ ಕಲಿಸುವದು ಅಗತ್ಯವಿತ್ತು.

ಈ ಕಾರಣದಿಂದಾಗಿ ಅವ್ವನ ಪುಸ್ತಕ ಹೊರಬರಲು ವಿಳಂಬವಾಯಿತು. ಈ ನಡುವೆ ಒಂದಿಬ್ಬರು ದಲಿತ ಮಹಿಳೆಯರ ಆತ್ಮಕಥೆ ಪುಸ್ತಕರೂಪದಲ್ಲಿ ಬಂದು ಬಿಟ್ಟಿತು. ಆದರೆ ಬರವಣಿಗೆಯ ಕಾಲದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ 'ಪೂರ್ವಾ'ದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಗೊಂಡ ಕಾಲವನ್ನು ಗಮನಕ್ಕೆ ತಂದುಕೊಂಡರೆ, ಈ ಕೃತಿಯು ದಲಿತ ಮಹಿಳೆಯ ಮೊದಲ ಆತ್ಮವೃತ್ತಾಂತವೆಂದೇ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರಸಿದ್ಧ ದಲಿತ ಲೇಖಕಿಯಾದ ಪ್ರಾ. ಕುಮುದ ಪಾವಡೆಯ 'ಅಂತಃಸ್ಫೋಟ'ವೆಂಬ ಪುಸ್ತಕವೂ ಇದಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲೇ ಪ್ರಕಟಗೊಂಡಿತ್ತು. ಈ ಬರವಣಿಗೆಯೂ ಚೆನ್ನಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಈ ಬರವಣಿಗೆಗೆ ಆತ್ಮವೃತ್ತಾಂತ ಎನ್ನುವಂತಿಲ್ಲ. ನೆನಪಿನ ಬಿಡಿ ದಲಿತ ಲೇಖನಗಳ ಸ್ವರೂಪ ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿದೆ.

ದಲಿತ ಆತ್ಮಕಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಏಕತಾನತೆಯಿದೆ— ಎಂಬ ಆರೋಪ ಇತ್ತೀಚಿನ ವಿಮರ್ಶಾವಲಯದಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಬರುತ್ತಿದೆ. ಆದರೆ ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಇವರಿಗೆ ದಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಬಗೆಗೆ ಅಲರ್ಜಿಯಿರುವುದರಿಂದಾಗಿ ಮತ್ತು ಇಂಥ ಬರವಣಿಗೆಗೆ ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಮಹತ್ವ ಸಿಕ್ಕು, ತಮ್ಮ ಮಹತ್ವ ಹೊರಟುಹೋಗುತ್ತಿದೆಯೇನೋ ಎಂಬ ಭೀತಿಯು ಕಾಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಬಗೆಯ ಆರೋಪಗಳು ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡಿರಬೇಕು.

ನಿಜವಾಗಿ ಹೇಳಬೇಕೆಂದರೆ, ಪ್ರ. ಈ. ಸೋನಕಾಂಬಳೆಯ 'ಆಕವಣೇಚೇ ಪಕ್ಷಿ' ಮತ್ತು ಲಕ್ಷ್ಮಣ ಮಾನೆಯವರ 'ಉಪರಾ' ಎಂಬ ಆತ್ಮಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಕಷ್ಟು ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿದೆ. ಮಾಧವ ಕೊಂಡವಿಲಕರರ 'ಮುಕ್ತಾಪ್ ಪೋಷ್ಪ ದೇವಾಚೇ ಗೋಡಣೆ'— ಯಂತೂ ತೀರಾ ಭಿನ್ನ. ಶಂಕರರಾವ ಖರಾತ ಅವರ 'ತರಾಳ ಅಂತರಾಳ'ವು ಹಲವು ಬಗೆಯ ಆಯಾಮ ಹೊಂದಿರುವುದರಿಂದ ಉಳಿದವುಗಳಿಗಿಂತ ಅತ್ಯಂತ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಪೂರ್ಣವಾಗಿದೆ.

ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಪ್ರಕಟಗೊಂಡ ಶರಣಕುಮಾರ ಲಿಂಬಾಳೆಯ 'ಆಕರ ಮಾತಿ' ಎಂಬ ಆತ್ಮಕಥೆಯಂತೂ ಹೆಚ್ಚು ತಲ್ಲಣಗೊಳಿಸುವ, ಮೈ ನಡುಗಿಸುವ, ದಲಿತ ಜೀವನದ ತೀಕ್ಷ್ಣ ವಾಸ್ತವವನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸುವ ಅಪರೂಪದ ಬರವಣಿಗೆ.

ಈ ಎಲ್ಲ ಬರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ವಿವಿಧತೆ, ಗ್ರಾಮ್ಯ, ನಗರ, ಪ್ರಾದೇಶಿಕ-ಭಾಷಿಕ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ, ನಾನಾ ಬಗೆಯ ಜಾತಿಗತ ಅನುಭವ, ಹಾಗೆಯೇ ವ್ಯಕ್ತಿಗತ ಅನುಭವದ ಪದ್ಧತಿ-ಬಣ್ಣ-ಕಾಲಖಂಡ- ಹೀಗೆ ನಾನಾ ರೀತಿಯ ವೈವಿಧ್ಯ ಇದೆ. ಆದರೆ ಅದನ್ನು ಕಾಣಲು ನಿರ್ಮಲ ದೃಷ್ಟಿಕೋನ ಬೇಕಷ್ಟೆ!

‘ಮಿಟಲೆಲಿ ಕವಾಡೇ’- ಮುಕ್ತಾಸರ್ವಗೌಡ, ಬೇಬಿ ಕಾಂಬಳೆಯ ‘ಜೀಣ ಅಮುಚ್’ ಇವೂ ಸಹ ತುಂಬ ಭಿನ್ನ ಮಹಿಳಾ ಆತ್ಮಕಥೆಗಳು. ಹಾಗೆಯೇ ನನ್ನ ಅಷ್ಟನ ಆತ್ಮಕಥೆಯೂ ಅನೇಕ ವಿಧದಲ್ಲಿ ತೀರಾ ಭಿನ್ನವಾಗಿದೆ. ಹೌದು, ಈಗ ದಲಿತರ ಬದುಕಿನ ಅಂತಃಪಟ ಒಂದೇ ಎನ್ನುವುದು ಮಾತ್ರ ಸತ್ಯ. ಅದೇ ಉಪೇಕ್ಷೆ, ಮಾನಹಾನಿ, ಗುಹೆಯ ಜೀವನ, ನರಕದಂಥ ಯಾತನೆ. ದಲಿತ ಮಹಿಳೆಯರ ಜೀವನವೆಂದರೆ ದಲಿತರಲ್ಲಿ ದಲಿತ-ಗುಲಾಮರ ಗುಲಾಮರದು. ಈ ಜೀವನದ ಓದಿನಿಂದ ಭಾರತೀಯ ಮಹಿಳೆಯರ ಗುಲಾಮತನ ದೂರವಾಗಲು, ದಲಿತತ್ವ ದೂರವಾಗಲು ಕಿಂಚಿತ್ತಾದರೂ ಸಹಾಯವಾದರೆ, ಅದೇನೂ ಕಡಿಮೆ ಕಾರ್ಯವಲ್ಲ ಎಂದೆನ್ನಬೇಕು.

ಈ ಪುಸ್ತಕದ ಪ್ರಕಟನೆಯ ಶ್ರೇಯಸ್ಸು ‘ಪೂರ್ವಾ’ ಮಾಸಿಕದ ಸಂಪಾದಕರಾದ ಸುಹೃದ ದಿನಕರ ಸಾತ್ವಿಕರ, ಅವರ ಪತ್ನಿ ವಿದ್ಯಾಗೌರೀ ಪುಖೋತ-ಸಾಕ್ರಿಕರ ಇವರಿಗೆ ಸಲ್ಲಬೇಕು. ಅವರಿಗೆ ಅನಂತ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳು.

-ಅರುಣ ಕಾಂಬಳೆ

ಹಗಲಿಡೀ ಉರಿಬಿಸಿಲಲ್ಲಿ ಖಾಲಿ ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ
 ಬೆವರು ಸುರಿಸಿ ದುಡಿದು,
 ಅತ್ಯಂತ ಕಳಕಳಿಯಿಂದ ನನಗೆ ಅಕ್ಷರಜ್ಞಾನ ನೀಡಿ,
 ಕತ್ತಲೆಯಿಂದ ಬೆಳಕಿಗೆ ತಂದ ನನ್ನವ್ವ-ನನ್ನಪ್ಪನಿಗೆ

—ಶಾಂತಾಬಾಯಿ ಕಾಂಬಳೆ

ಲೇಖಕಿಯ ಪರಿಚಯ

ಸೌ. ಶಾಂತಾಬಾಯಿ ಕೃಷ್ಣಾಜಿ ಕಾಂಬಳೆ

ಜನ್ಮ: ೧-೩-೧೯೨೩. ಅಂಚೆ-ಕರಗಣಿ, ತಾ. ಆಟಪಾಡಿ, ಜಿ. ಸಾಂಗಲಿ, ಸೊಲ್ಲಾಪುರ
ಜಿಲ್ಲೆಯ ಸ್ಕೂಲ್ ಬೋರ್ಡಿನಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷಕಿಯಾಗಿ ನೇಮಕ: ದಿ. ೧೬-೧-೪೨.

ಜಿಲ್ಲೆಯ ಮೊದಲ ದಲಿತ ಶಿಕ್ಷಕಿ.

ಪುಣೆಯ ವಿಮೆನ್ಸ್ ಕಾಲೇಜಿನಲ್ಲಿ ೧೯೫೨ರಲ್ಲಿ ಎರಡು ವರ್ಷದ ತರಬೇತಿಯಲ್ಲಿ
ಉತ್ತೀರ್ಣ.

ಕೆಲಕಾಲ ಸಾಂಗಲಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಜತ್ತ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷಣಾಭಿವೃದ್ಧಿಯ ಅಧಿಕಾರಿಯಾಗಿ
ಕಾರ್ಯ ನಿರ್ವಹಿಸಿದರು.

೨೮ ಫೆಬ್ರವರಿ ೧೯೮೧ರಲ್ಲಿ ಸೇವೆಯಿಂದ ನಿವೃತ್ತಿ ಹೊಂದಿದ ಬಳಿಕ ಮಾಡಿದ
ಬರವಣಿಗೆ. ಮರಾಠಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮೊದಲ ದಲಿತ ಮಹಿಳೆಯ ಆತ್ಮಕಥೆ.

'ಪೂರ್ವಾ' ಎಂಬ ಪತ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ೧೯೮೩ರಿಂದ ಧಾರಾವಾಹಿಯಾಗಿ ಪ್ರಕಟಣೆ.

೨೦ ಆಗಸ್ಟ್ ೧೯೭೦ರಿಂದ 'ನಾಜೂಕಾ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ದೂರದರ್ಶನದಲ್ಲಿ
ಪ್ರಸಾರ'

ಫ್ರೆಂಚ್ ಭಾಷೆಗೂ ಅನುವಾದ-

'ಫೆಮಿನಾ' ಎಂಬ ಆಂಗ್ಲ ಮಾಸ ಪತ್ರಿಕೆಯಲ್ಲೂ ಅನುವಾದದ ಪ್ರಕಟಣೆ.

ನನ್ನ ಜನುಮದ ದುರಂತ ಕಥೆ

ಬೆಳಕು ಮೂಡಿತ್ತು.

ಸ್ಕಾಲಿಯ ಹೊತ್ತಾಗಿತ್ತು.

ಹೀಗಂಥ ಅವಸರದಿಂದ ರೊಟ್ಟಿ ತಟ್ಟಲಾರಂಭಿಸಿದಳು.

ಅಪ್ಪ ಎತ್ತು ಹೊಲಕ್ಕೆ ಹೊಡೆದುಕೊಂಡು ಮೇಯಿಸಲು ಹೋಗಬೇಕಿತ್ತು.

ಹೀಗಾಗಿ ಅವಳು ಗಡಿಬಿಡಿ ಮಾಡಿದಳು.

ಅಪ್ಪ ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಕೂತಿದ್ದ, ಅದನ್ನು ಕಾಂಬಳೆ ಮಾಸ್ತರ ಅಪ್ಪನಿಗೆ ಕೇಳಿದ-

“ಸಖಾರಾಮ, ಏನ್ ಮಾಡಾಕ ಹತ್ತಿದ್ದಿ?”

“ಏನೂ ಇಲ್ಲ ಮಾಸ್ತರ, ಎತ್ತ ಮೇಯಿಸಾಕತ್ ಹೊಡಕೊಂಡ ಹೋಗಬೇಕಂತೀನಿ.”

“ಇಂದ ಈ ಕಡೆ ಎಲ್ಲಿ ಹೊಂಟಿರಿ ಮಾಸ್ತರ?” ಅಪ್ಪ ಕೇಳಿದ.

“ನಿನ್ನ ಕಡೆಗೇ ಬಂದೇನಿ” ಮಾಸ್ತರ ಉತ್ತರಿಸಿದ, ಬಳಿಕ ಕಾಂಬಳೆ ಮಾಸ್ತರ ಅಪ್ಪನ ಹತ್ತಿರ ಬಂದು ಕೂತರು.

“ನೋಡಪ್ಪ ಸಖಾರಾಮ, ಸಾಲಿ ಸಲುವಾಗಿ ಕಿಸನ್ಯಾ ಸಮಗಾರನ ಮನೀ’ ಬಾಡಿಗೆಗ ಹಿಡದ್ದೇನಿ, ನನ್ನ ಮನೀ ಹಂತ್ಯಾಕ ಐತಿ, ಸಾಲೀ ಸಮಗಾರ ಓಣ್ಯಾಗ ಸೇರತೈತಿ. ನಾನೂ ನಿಮ್ಮವನೇ ಅದೇನಿ. ನಮ್ಮ ಹುಡುಗರು ಸಾಲೀ ಕಲೀಲಿ ಅಂತ ಸಾಲೀ ತೆಗಸೇನಿ, ನೀ ನಿನ್ನ ಮಗನ ಹೆಸರು ಹಚ್ಚಿಬಿಡು.”

‘ಇಲ್ಲೋಡ ಮಾಸ್ತರ! ಶಂಕರೂನ ಹೆಸರು ಸಾಲ್ಯಾಗ ಹಚ್ಚಿತ್ತು. ಅವ ಆರನೇ ಇಯತ್ತೆಗೆ ಬಂದಾಗ ಅವನವ್ವ ಅವನ ಹೆಸರು ತೆಗೆದ ಹಾಕಿದಳು. ಅವಾ ಏನೋ ತಪ್ಪ ಮಾಡ್ಯಾನಂಥ ಮಾಸ್ತರ ಶಿಕ್ಷಾ ಕೊಟ್ಟ. ಆವಾಗ ನನ್ನ ಹೆಂಡತಿ ಸಾಮಾನ ತರಾಕ ಅಂಗಡಿಗೆ ಹೋಗಿದ್ದು. ಶಂಕರಗ ಕೊಟ್ಟ ಶಿಕ್ಷಾ ನೋಡಿದ್ದು, ಅವನ್ನ ಗೂಟಕ್ಕೆ ತೂಗುಹಾಕಿದು. ಇದು ಹ್ಯಾಂಗ ತನ್ನ ಹೆಂಡ್ತಿ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬಿತ್ತೋ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ.

ಆಕೆ ಮಾಸ್ತರಗ ಅಂದ್ಲ; ‘ಏನು ಮಾಸ್ತರ. ನಮ್ಮ ಹುಡ್ಲ ಏನ್ ತಪ್ಪ ಮಾಡ್ಯಾನಂತ ಅಮ್ಮಿಗೆ ಈ ಶಿಕ್ಷಾ ಕೊಟ್ಟಿರಿ; ನಾನು ಅಮ್ಮಿಗೆ ಎಂದೂ ಹೊಡೆದಿಲ್ಲ. ನೀವ್ಯಾಕ ಇಂಥ ಶಿಕ್ಷಾ ಕೊಟ್ಟಿರಿ’ ಆಮ್ಯಾಲೆ ಸಿಟ್ಟಿನಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದು, ‘ಶಂಕೂ! ಕೇಳಿಗಿಳಿ, ಪಾಟೀ ತಗೊಂಡು ನಡೀ ಮನೀಗ.’

“ಮಾಸ್ತರ! ಏನ್ ಹೇಳಲಿ? ಹುಡುಗನ ಅವ್ವ ಅವನ್ನ ಕರ್ಕೊಂಡ ಹೊಂಟು ಬಂದಳು. ಅವತ್ತಿಂದ ಶಂಕರೂ ಮನ್ಯಾಗ ಅದಾನರಿ. ಅವಾ ಸಾಲಿಗೆ ಹೋಗಲೇ ಇಲ್ಲ. ಈಗ ಗೌಂಡಿ ಕೆಲ್ಲ ಮಾಡ್ತಾನು.”

“ಸಖಾರಾಮ, ನೀ ಹೇಳಿದ್ದೆಲ್ಲ ಖರೇ ಅದ. ನಾ ಏನ್ ನಿಮ್ಮ ಹುಡ್ಗನ್ನೆಕ ಹೊಡೆಯೋದಿಲ್ಲ. ನಿನ್ನ ಮಗ ಪತ್ರ ಓದುವಷ್ಟು ಸಾಲೀ ಕಲಿತರ ಸಾಕು. ಮುಂದೆ ಅವ್ವಿಗೆ ಕಲಿಬೇಕಂತ ಅನಿಸಿದರ ಕಲೀಲಿ. ಅದ್ಯೇನಂತ...”

* * *

ಹೆತ್ತವನನ್ನು ಅಪ್ಪ ಅಂತ ಕರಿತಿದ್ದಿ.

ಅಪ್ಪ ಒಪ್ಪಿ ದತ್ತೂನ ಹೆಸರು ಹಚ್ಚಲು ಮಾಸ್ತರಗೆ ಹೇಳಿದ. ಅವ ದತ್ತೂನ ದಾಖಲೆ ತುಂಬಿದ. ದತ್ತೂನ ಜತೆಗೆ ನನ್ನ ಹೆಸರಿನಲ್ಲೂ ದಾಖಲೆ ತುಂಬುವಂತೆ ಮಾಸ್ತರಗೆ ಹೇಳಿದ.

ಮಾಸ್ತರ ದಾಖಲೆ ಪತ್ರ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿ “ಸಖಾರಾಮ, ಇಲ್ಲಿ ಸಹಿ ಮಾಡು” ಎಂದ. “ನನಗೆಲ್ಲಿ ಸಹಿ ಮಾಡಾಕ ಬರತದೋ ಮಾಸ್ತರ, ನಾನ ಹೆಬ್ಬಟ್ಟ ಒತ್ತತೀನಿ” ಅಪ್ಪ ಹೇಳಿದ. ಬಳಿಕ ತನ್ನ ಹೆಬ್ಬೆರಳು ಮುಂದೆ ಮಾಡಿದ. ಮಾಸ್ತರ ಎರಡೂ ದಾಖಲೆಗಳ ಮೇಲೆ ಅಪ್ಪನ ಹೆಬ್ಬಟ್ಟ ಒತ್ತಿಸಿಕೊಂಡ.

“ಮಾಸ್ತರ! ಎರ್ದ ಸಲ ಯಾಕ ಒಬ್ಬ ಹುಡುಗನ ಹೆಬ್ಬಟ್ಟ ಒತ್ತಿಸಿಕೊಂಡಿ?” ಅಪ್ಪ ಕೇಳಿದ.

“ಸಖಾರಾಮ, ಒಬ್ಬ ಹುಡುಗನ ಎರ್ದ ಬಾರಿ ಹೆಬ್ಬಟ್ಟ ಒತ್ತಿಸಿಕೊಳ್ಳತ್ತಾರು” ಎಂದು ಮಾಸ್ತರ ನಸುನಕ್ಕ.

“ಹಿಂಗೇನು?” ಅಪ್ಪ ಉತ್ತರಿಸಿದ.

“ಸಖಾರಾಮ, ನಾಜೂಕಾನ ಹೆಸರೂ ಹಚ್ಚೇನಿ” ಮಾಸ್ತರ ಅಪ್ಪನಿಗೆ ಹೇಳಿದ. “ಹುಡುಗೀ ಹೆಸರು ಯಾಕ ಹಚ್ಚಿದಿ ಮಾಸ್ತರ? ಆಕಿ ಏನ್ ಸಾಲಿ ಕಲಿತಾಳು? ಹುಡುಗಿಯರು ಸಾಲಿ ಕಲಿತ ಏನ್ ಉಪಯೋಗ?”

“ಇರಲಿ ಮಾರಾಯಾ; ಹುಡ್ಗನ ಸಂಗ್ಗ ಹುಡುಗೀನೂ ಸಾಲಿಗೆ ಬರಲಿ” ಮಾಸ್ತರ ಹೇಳಿದ.

ಆ ಕಾಲದಾಗ ಹುಡುಗ್ಯಾರಿಗೆ ಸಾಗತ ಕಳಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಹುಡುಗಿಯರು ಸಾಲಿಗೆ ಹೊಂಟರ ಮಂದಿ ಏನೇನೋ ಅಂತಿದ್ದರು. ಹುಡುಗಿಯರೂ ಸಾಲಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಬರೇ ಹುಡುಗರು ಮಾತ್ರ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರೂ ದಿನಾ ಹೋಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆ ದಿನ ಮಂದಿಗ ಸಾಲೀ ಹುಚ್ಚಳು ಇರಲಿಲ್ಲ.

* * *

ಅಂತೂ ಮಾಸ್ತರ ನಮ್ಮನ್ನು ಸಾಲಿಗೆ ಸೇರಿಸಿದ. ಹೋಲಗೇರಿಯ ಜಾಲಿಂದರ, ಬಯನಿ, ಸೌಳಿ, ಹಾರಿ, ಮಾದಿಗರೊಳಗ ಸುದಾನಮಾ, ಥಮರಾ, ರಂಗಿ-ಇವರೆಲ್ಲರ ಹೆಸರು ಸಾಲಿಯಲ್ಲಿ ಹಚ್ಚಲಾಯಿತು.

ಕಾಂಬಳೆ ಮಾಸ್ತರನ ಮೈ ಬಣ್ಣ ಗೋಧಿ. ಕಟ್ಟುಮಸ್ತಾದ ದೇಹ. ಅಂಗಿ ಧರಿಸಿ, ಮೇಲೆ ಕೋಟು ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ತಲೆಗೆ ಹಸಿರು ರುಮಾಲು ಸುತ್ತಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರು ನಮಗೆ ಕಳಕಳಿಯಿಂದ ಕಲಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಹೊಲೆ-ಮಾದಿಗರ ಹುಡುಗರಿಗೆ ಅಂಗಿಯಿರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಯಾರಿಗೂ ಟೊಪ್ಪಿಗೆಯಿರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಹುಡುಗರು ಹಾಗೆಯೇ ಸಾಲಿಗೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದರು. ಕಾಂಬಳೆ ಮಾಸ್ತರ ಮಕ್ಕಳ ಕಾಳಜಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು.

ನಾವೆಲ್ಲ ಸಮಗಾರ ವಸತಿಯ ಸಾಲಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದೆವು. ಅಲ್ಲಿ ಬರುವ ಹುಡುಗರೆಲ್ಲ ಹೊಲೆ-ಮಾದಿಗ-ಸಮಗಾರರು. ಬೈನಿ, ಸಾಳಿ ಪಾರ್ಟ್ ತಗೊಂಡು ಮಾರೆವ್ವನ ಗುಡಿಗೆ ಹೋಗಿ ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. “ದೇವರಸ ನಮ್ಮ ಭಾಳ ಓದಾಕ-ಬರಿಯಾಕ ಬರಲಿ.”

ನಮ್ಮ ಸಾಲಿ ಬಿಟ್ಟ ನಂತರ ಅವರೂ ಮನೆಗೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದರು.

* * *

ದತ್ತೂ, ನಾನು ಸಾಲಿಗೆ ಹೋಗಲಾರಂಭಿಸಿದೆವು. ನಾವು ಎರಡನೇ ಇಯತ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದೆವು. ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಸಾಲೆ ಸೇರಿತು. ಮಾಸ್ತರ ಕಲಿಸಿದನ್ನು ಬರೆದು ತೋರಿಸುವಂತೆ ಹೇಳಿದರು. ನಾವು ಬಾಯಿಂದ ಗುಣ ಗುಣಿಸುತ್ತ ಬರೆಯಲಾರಂಭಿಸಿದೆವು. ಧರ್ಮಾ ಹೊತ್ತು ಮಾಡಿ ಸಾಲಿಗೆ ಬಂದ. ಅವನ ತಂಗಿ ಮತ್ತು ಕಾಲ ಮೇಲೆ ಎಣ್ಣೆಯ ಕಲೆ ಬಿದ್ದಿದ್ದು. ಅದು ಮಾಸ್ತರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬಿತ್ತು. “ಏನ್ ಧರ್ಮಾ, ನಿನ್ನ ಕಾಲು ಮತ್ತು ಅಂಗಿ ಮ್ಯಾಲೆ ಎಂಥ ಕಲಿ ಬಿದ್ದಿತೋ?” ಮಾಸ್ತರ ಕೇಳಿದ.

“ನನಗಿ ಹೊಟ್ಟಿ ತುಂಬ ಜಡದ ಬಂದೆ, ಮೈಮ್ಯಾಲ ಬೀಳಬಾರದಂತ ಕೈ ಅಡ್ಡ ಹಿಡಿದೆ ಖರೆ, ಆದರೂ ಅಂಗಿ ಮ್ಯಾಲ ಬಿತ್ತು.” ಧರ್ಮಾ ಉತ್ತರಿಸಿದ.

ಸಮಗಾರ ಮಾಸ್ತರ ನಸುನಕ್ಕು ಹೇಳಿದ- “ಹೊಟ್ಟೆ ತುಂಬ ತಿಂದ ಬಂದಿಯಲ್ಲಾ, ಭಾಳ ಛಲೋದಾತು ಬಿಡು. ಆದರ ತಿಂದ ಮ್ಯಾಲ ಕೈಕಾಲ ಮಾರಿ ಎಲ್ಲಾ ತೋಳಕೋಬೇಕಪ್ಪ” ಹುಡುಗರು ನಕ್ಕರು, ಧರ್ಮೂ ಸಹ ನಕ್ಕ. ಆಮೇಲೆ ತನ್ನ ಜಾಗಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಕೂತ.

ಆಗಾಗ ರಂಗಿಯೂ ಸಹ ಸಾಲೆಗೆ ಬರುವಾಗ ಮಾಂಸ ಸುಟ್ಟು ಕುಬುಸದ ಕಿಸೆಯೊಳಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಿದ್ದು.

ಹುಡುಗರನ್ನು ಉಚ್ಚೇ ಹೊಯ್ಯಲು ಬಿಟ್ಟಾಗ ಅವಳದನ್ನು ತಿನ್ನುತ್ತಿದ್ದಳು. ನಾನು ರಂಗಿಗೆ ಕೇಳಿದೆ “ರಂಗಿSS ನೀನ ಅದನ್ನು ಮನ್ಯಾಗ ಯಾಕ ತಿನ್ನೋದಿಲ್ಲ?”

ಆಕೆ ಅಂದಳು- “ಇಲ್ಲೋಡು, ನಾನಿಲ್ಲೇ ತಿನ್ನಾಕೆ, ನೀನೇನ ಮಾಡ್ತಿ?”
ನಾನು ಸುಮ್ಮನೆ ಕೂತೆ.

* * *

ನಾನು ಮೂರನೇ ಇಯತ್ತೆಗೆ ಹೋದೆ. ನಮ್ಮ ಸಾಲೆ ಬದಲಾಯಿತು. ಸಾಬಳ್ಯಾನ ವಾಡೆಯಲ್ಲಿ ಮೂರನೇ ತರಗತಿ ನಡೆಯುತ್ತಿತ್ತು. ನಾವಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಲಾರಂಭಿಸಿದೆವು. ಮೂರನೇ ಇಯತ್ತೆಗೆ ಪಾಟೀಲ ಮಾಸ್ತರ ಕಲಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರು ನಮ್ಮನ್ನು ಹೊರಗೆ ಕೂರಿಸಿದರು. ಅವರು ನಮ್ಮನ್ನು ಮುಟ್ಟಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಗಂಡು ಹುಡುಗರನ್ನೂ ಸ್ವರ್ತಿಸಲು ಬಿಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ನಾವೇನಾದರೂ ತಪ್ಪು ಮಾಡಿದರೆ ದೂರ ನಿಂತೇ ಭಡಿಯಿಂದ ಥಳಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಬರಹವನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸುವಾಗ ಪಾಟಿ ಕೆಳಗಿಡುವಂತೆ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರೂ ಬರಹದ ತಪಾಸಣೆ ಮುಗಿಸಿ ಪಾಟಿ ಕೆಳಗಿಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಆ ಬಳಿಕ ನಾವು ಪಾಟಿ ಎತ್ತಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದೆವು. ನಾವು ಮುಟ್ಟಿದರೆ ಮಾಸ್ತರಗೆ ಆಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.

“ಅವ್ವ ಸಮಗಾರ ಮಾಸ್ತರ ಭಲೋ ಇದ್ದರು, ಅವರು ತಮ್ಮನ್ನು ಹೊರಗೆ ಕುಂಡರಸತ್ತಿದ್ದಿಲ್ಲ” ನಾನು ಅವನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೆ.

“ಮಾಸ್ತರ ಮೇಲ್ವಾತಿಯವರು. ಅವರು ಅದ ಹ್ಯಾಂಗ ಹೊಲೆ-ಮಾದಿಗರನ್ನು ಮುಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡಾರು?” ಅವ್ವ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದು.

“ಮಾಸ್ತರನೂ ಮನಶ್ಯಾನ ಅಲ್ಲ? ಮತ್ತ ನಾವೂ ಮನಶ್ಯಾರು. ಅಂದ ಮ್ಯಾಗ ಅವಾ ಯಾಕ ನಮ್ಮನ್ನು ಮುಟ್ಟಿಸಿಕೊಳ್ಳುವದಿಲ್ಲ?” ಎಂದೆ. ಈ ಸಂಗತಿ ನಮ್ಮನ್ನೂ ಕಾಡುತ್ತಿತ್ತು.

* * *

ಧರಮೂನ ಅಪ್ಪ ಅವನ ಸಾಲೀ ಬಿಡಿಸಿದ. ನಾವು ಕೇದಗಿಗಿರಿ ಕೊಯ್ಯಾಕ ಕಾಡಿಗೆ ಹೋಗಬೇಕು. ಧರಮೂ ಸಣ್ಣ ಹುಡುಗರನ್ನ ಸಂಭಾಳಿಸ್ತಾನು. ಮಾಸ್ತರೇನ ನಮ್ಮ ಹೊಟ್ಟಿಗೆ ಹಾಕ್ತಾನು? ಧರಮೂ, ನೀನ ಸಾಲಿಗ ಹೋಗಬ್ಯಾಡ” ಅವರಪ್ಪ ಹೇಳಿದ.

ಆವತ್ತಿನಿಂದ ಧರಮೂ ಮನಿಯೊಳಗೇ ಇರಹತ್ತಿದ.

* * *

‘ಸಾಲಿಗ ಹೋಗೋಣ ಬಾ’ ಎಂದು ನಾನು ಕರೆಯಲು ರಂಗಿಯ ಮನೆಗೆ ಹೋದೆ.

‘ನಾಜೀss ನಾವು ಶೇಂಗಾ ಕಾಳಾಕ ಹೊಲಕ್ಕೆ ಹೊಂಟೇವಿ. ಮನ್ಯಾಗ ಕೋಳಿಗಳ ಅದಾವು. ಅದನ್ನು ಕಾಯೋರು ಯಾರು? ಅದ್ಕನು ನಾವ್ ರಂಗಿನ್ನ ಮನ್ಯಾಗ ಇಟ್ಟೊಂಡೆವಿ. ಇವತ್ತಿಂದ ರಂಗಿ ಸಾಲೀಗ ಬರಾಂಗಿಲ್ಲ’ ಅವರವ್ವ ನನಗೆ ಹೇಳಿದ್ದು. “ಕಸಬರಗಿ, ಹುರಿ-ಹಗ್ಗ, ಬುಟ್ಟಿ ತಯಾರ ಮಾಡತೇವು, ನಮ್ಮ ಧರಮೂ ಸಹಾಯಕ್ಕೆ ಬೇಕು. ಲಿಂಗ ಸಾಲಿಗ ಹೋದರ ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ಫಾಯ್ದೆ ಸಿಗತದೇನು? ನಮ್ಮೂ ರೊಕ್ಕದ ದಂಧೆ” ಧರಮೂನ ಅಪ್ಪ ಹೇಳಿದ. ರಂಗಿ, ಧರಮೂ ಮನಿಯೊಳಗೇ ಉಳಿದರು.

* * *

ಏಕನಾಥ ನಮ್ಮ ಕಾಕಾನ ಮಗ. ಅವನಿಗೆ ಮಕ್ಕಳು-ಮರಿ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಹಿಂಗಾಗಿ ಆಂವಾ ದತ್ತೂನ ತನ್ನ ಮನ್ಯಾಗ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡ. ದತ್ತೂ ಅಲ್ಲೇ ತಿಂದುಂಡ ಮಲಗುತ್ತಿದ್ದ. ವೈನಿ ಅವನನ್ನು ನಮ್ಮ ಮನೀಗ ಕಳಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ವೈನಿ ಮತ್ತು ದಾದಾ ಅವನನ್ನ ಭಾಳ ಮುದ್ದ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು.

ನಾನು ಸಾಲಿಗೆ ಹೋಗುವಾಗ ‘ನಡೀ ಸಾಲಿಗೆ’ ಎಂದವನನ್ನು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದೆ. ಆದರೆ ದತ್ತೂ ನಾ ಏನ್ ಸಾಲಿಗ ಬರೋದಿಲ್ಲ. ಮಾಸ್ತರ ಬಡಿತಾರು, ನನ್ನ ಅಂಜಿಕಿಯಾಗತದ” ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದ.

ನಾನು ಅವನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೆ “ಅವ್ವಾ, ದತ್ತೂ ಸಾಲಿಗ ಬರೋದಿಲ್ಲಂತ.”

ಆಗ ಅವ್ವಾ “ಯಾಕ ಸಾಲಿಗ ಹೋಗೋದಿತ್ತೇ” ಎಂದು ಹೊಡೆಯುತ್ತಿದ್ದು.

“ಅವ್ವ ನಾ ಬೇಕಾರ ದನ ಕಾಯ್ತೇನಿ. ಆದರ ಸಾಲೀಗ ಮಾತ್ರ ಹೋಗಾಂಗಿಲ್ಲ” ದತ್ತೂ ಹೇಳಿದ. ಕೊನೆಗೂ ದತ್ತೂ ಮನೆಯಲ್ಲೇ ಉಳಿದುಕೊಂಡ.

ಬಿಡುವಿನ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಮಾಸ್ತರ ಉಚ್ಚೆ ಹೊಯ್ಯಲಿಕ್ಕೆ ನಮ್ಮನ್ನು ಹೊರಗೆ ಬಿಟ್ಟ. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಹಳ್ಳದ ದಂಡೆಯಿಂದ ನೀರಿನ ಕೊಡ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಜೀಜಾ ಬಾಯಿ ಸಾಬರೆ ಎದುರಿಗೆ ಬಂದಳು.

ನಮ್ಮನ್ನು ನೋಡಿ ಕೇಳಿದ್ದು. “ಏs ಹೊಲೆಯರಾಕಿ! ಸರಿ ಬದಿಗ. ನನ್ನ ಮುಟ್ಟಿಗಿಟ್ಟಿ ಕಣ್ಣ ಕಾಣಿಸ್ತೋದಿಲ್ಲೇನು! ಏನ್ ಕುಡ್ಲ ಅದಿಯೋ?”

ನಾನು ಬೆಚ್ಚಿ ಹಿಂದೆ ಸರಿದೆ. ಜೀಜಾ ನೀರಿನ ಕೊಡ ತಗೊಂಡು ಮನೆಗೆ ಹೋದಳು.

ಅವ್ವ ಊರೊಳಗೆ ರೊಟ್ಟಿ ಬೇಡುತ್ತ-ಬೇಡುತ್ತ ಖಂಡೂನ ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಬಂದಳು.

‘ರೊಟ್ಟಿ ನೀಡರವ್ವ’ ಎಂದು ಕೂಗಿದಳು. ಅವಳ ಲಕ್ಷ್ಯ ನನ್ನ ಕಡೆ ಹೋಯಿತು” “ನಾಜೀ, ಲಕ್ಷ್ಯಗೊಟ್ಟ ಸಾಲೀ ಕಲಿ” ಎಂದಾಕೆ ನಗುತ್ತ ಹೇಳಿದ್ದು.

ನಾನು ತಲಿಯಾಡಿಸಿ, ಮತ್ತ ಸಾಲಿಯೊಳಗೆ ಹೋದೆ.

* * *

ಊರಿನ ಮಾರ್ತಾಂಡ ಪಾಟೀಲ, ತಾತ್ಯಾ ಪಾಟೀಲ, ಯಶವಂತ ಬಾಪು ಎಂಬವರು ಒಂದು ಹೋರಿಯನ್ನು ಸಂಭಾಳಿಸಲು ನನ್ನಪ್ಪನ ಕೈಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದ್ದರು. ಅಪ್ಪ ಹೋರಿಗೆ ಹಸಿ ಹುಲ್ಲಿನ ಮೇವು, ಗೊಂಜಾಳ, ಮಟಕಿ-ಗೋದಿಯ ಹೊಟ್ಟು ಹಾಕುತ್ತಿದ್ದ. ಹೋರಿ ದಷ್ಟಪುಷ್ಟವಾಗಿ ತಯಾರಾಗಿತ್ತು. ಅಪ್ಪ ದೂರ ನಿಂತು ಕರೆದರೆ ಸಾಕು, ಅದು ಗುಟುರು ಹಾಕುತ್ತಿತ್ತು. ಅಪ್ಪ ಎತ್ತು ಸಾಕುತ್ತಾನೆಂಬ ಕಾರಣಕ್ಕೆ ಅವನಿಗೆ ಊರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಹೊತ್ತಿನ ರೊಟ್ಟಿ ಬೇಡಲು ಅನುಮತಿ ನೀಡಲಾಗಿತ್ತು. ಹೀಗಾಗಿ ಅಪ್ಪ ರೊಟ್ಟಿ ಬೇಡಿ ತರಲು ಊರೊಳಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಳು...

...ಅಪ್ಪ ಪ್ರತಿದಿನ ಸ್ಯಾಲಿ ಹೊತ್ತಿಗೆ ರೊಟ್ಟಿ ಬೇಡಲು ಊರೊಳಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಳು. ಸಾಲಿ ಬಿಡುವ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಅಪ್ಪ ಬುಟ್ಟಿ ತುಂಬ ರೊಟ್ಟಿ ತರುತ್ತಿದ್ದು, ಅಪ್ಪನ ಹಲ್ಲಿರಲಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲ ಬಿದ್ದು ಹೋಗಿತ್ತು, ನನ್ನ ಹಿರಿಯಕ್ಕನೂ ಸಹ ಅಪ್ಪನ ಹಲ್ಲು ನೋಡಿರಲಿಲ್ಲ, ಅಂದಾಗ ನಾನು ನೋಡುವುದು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ? ಅಪ್ಪ ಅಪ್ಪನಿಗಾಗಿ ಬಿಸಿ ರೊಟ್ಟಿಯನ್ನು ಬದಿಗೆ ತೆಗೆದಿಡುತ್ತಿದ್ದು. ಉಳಿದ ರೊಟ್ಟಿಯನ್ನು ನಮಗೆ ತಿನ್ನಲು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದು. ಎಲ್ಲರೂ ತಿಂದುಂಡು ಮುಗಿಸಿದ ಬಳಿಕ ಹುಲ್ಲು ತರಲು ಕಾಡಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದು. ಚೀಲದ ತುಂಬ ಹುಲ್ಲುಕೊಯ್ದು ತಂದು ಊರಲ್ಲಿ ಮಾರುತ್ತಿದ್ದು. ಬಂದ ಹಣದಿಂದ ಜೋಳ, ಎಣ್ಣೆ, ಉಪ್ಪು ತರುತ್ತಿದ್ದಳು.

ನಮಗೊಂದು ಹುಲ್ಲಿನ ಮನೆಯಿತ್ತು, ನಾಲ್ಕು ಗೋಡೆಗಳು ಮಣ್ಣಿನ ತಡಿಕೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದ್ದೂ, ಮನೆಯ ಛಾವಣಿಯನ್ನು ಹುಲ್ಲಿನ ಕಡ್ಡಿಯಿಂದ ಹೊದಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಒಂದು ಬದಿಗೆ ಬಾಗಿಲು, ಬಾಗಿಲ ಬಳಿ ಒರಲು ಕಲ್ಲು. ಅದರ ಬದಿಗೆ ಬೀಸುವ ಕಲ್ಲು. ಅದರಾಚೆಗೆ ದೇವರ ಕಟ್ಟಿ, ದೇವರ ಕಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಅಜ್ಜ-ಅಜ್ಜಿಯ ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗ ಮಾಡಿ ಕೊಟ್ಟ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಮೂರ್ತಿಗಳಿದ್ದವು. ಮನೆಯ ಹಿಂದೆ ತಾಯಿ ಬಾಯಿ ಗುಡಿಯಿತ್ತು. ಅಪ್ಪ ಶುಕ್ರವಾರ, ಮಂಗಳವಾರ ಜಳಕ ಮಾಡಿ ದೇವರ ಮೇಲೆ ನೀರು ಹಾಕುತ್ತಿದ್ದಳು. ಮನೆಯೊಳಗೆ ಬಂದ ಮೇಲೆ ದೇವರಕಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ತಂಬಿಗಿಯೊಳಗೆ ಮುಳುಗಿಸಿ ತೊಳೆಯುತ್ತಿದ್ದು. ಆನಂತರ ಒಗೆದ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಹಾಸಿ, ಅದರ ಮೇಲೆ ಮೂರ್ತಿ ಇಡುತ್ತಿದ್ದು. ಮೂರ್ತಿಗೆ ಅರಶಿಣ-ಕುಂಕುಮ ಹಾಕಿ ಕಾಲ ಬೀಳುತ್ತಿದ್ದಳು.

ಅಪ್ಪನ ಮೈಯಾಗ ದೇವರಿದ್ದ. ಯಾರಿಗಾದರೂ ಜಡ್ಡು-ಜಾಪತ್ರ ಬಂದರೆ, ಜ್ವರ-ಗಿರ ಬಂದರೆ, ಆಕೆಯ ಮೈಮೇಲೆ ದೇವರು ಬರುತ್ತಿದ್ದ. ಆ ರೋಗಿಗೆ ಆಕೆ ಅಂಗಾರ ಹಚ್ಚಿದ ಕೂಡಲೇ ಅವನು ಆರಾಮಾಗಿಬಿಡುತ್ತಿದ್ದ.

ದೇವರಕಟ್ಟಿಯ ಈಚೆಗೆ ಎರಡು ಒಲೆಯನ್ನು ಕೈಲೆ ಹಾಕಿಡಲಾಗಿತ್ತು. ಒಲೆಯ ಹತ್ತಿರ ಮೊಣಕಾಲೆತ್ತರದಷ್ಟು ಮಣ್ಣಿನ ಗೋಡೆಯಿತ್ತು. ಅದರ ಮೇಲೆ ಕೈಕಾಡಿ ಜನರು ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟ ಕಣಜ ಇಡಲಾಗಿತ್ತು. ಸುಗ್ಗಿಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾಲಿಕ

ದಿನಗೂಲಿಯಂತ ಕೊಟ್ಟ ಜೋಳವನ್ನು ತಿಂದುಂಡು, ಉಳಿದದ್ದನ್ನು ಅದರಲ್ಲಿ ಸುರಿದು ಇಡುತ್ತಿದ್ದೆವು.

ಒಲೆಯ ಒಂದು ಮಾಡಿನಲ್ಲಿ ತಗಡಿನ ಡಬ್ಬಿಯಿತ್ತು. ಅದರಲ್ಲಿ ದಾದಾನ ಚಾಣ, ಸುತ್ತಿಗೆ, ದಬ್ಬಣ, ಉಪ್ಪಾರಪಟ್ಟಿ, ಜಲಮಿ ಗುಂಡು- ಇದ್ದು. ಮತ್ತೊಂದು ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿ ಎತ್ತಿನ ಮೂಗುದಾರ, ಕೊಡಲಿಯಿತ್ತು, ಅಡಕಲು ಗಡಿಗೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಮ್ಮ ಬೇಡಿ ತಂದ ಬಿಸಿಲಲ್ಲಿ ಒಣಗಿಸಿದ ರೊಟ್ಟಿಯ ಚೂರುಗಳಿದ್ದವು.

ನಮಗೆ ಹಸಿವಾದಾಗ, ಒಣಗಿಯಲ್ಲಿ ರೊಟ್ಟಿ ಹಾಕಿ ಕುಡಿಸಿ ತಿನ್ನಲು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದು. ನಾವು ತಿನ್ನುತ್ತಿದ್ದೆವು.

ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಮನೆ ಸೋರುತ್ತಿತ್ತು.

ಅವ್ವ, ಅಪ್ಪ ರಾತ್ರಿಯಿಡೀ ಎಚ್ಚರವಾಗಿದ್ದು, ಸೋರುವ ಕಡೆಯಲ್ಲೆಲ್ಲ ಚಿಕ್ಕಚಿಕ್ಕ ಬೋಗಾಣಿ, ಕಬ್ಬಣ ಬುಟ್ಟಿ ಇಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಮಳೆ ನೀರು ತುಂಬಿದ ಬಳಿಕ, ಅದನ್ನೆತ್ತಿ ಹೊರಗೆ ಚೆಲ್ಲುತ್ತಿದ್ದರು. ನಾನು ಮತ್ತು ಭಗವಾನ ಸೋರದೆ ಇದ್ದ ಕಡೆಗೆ ಮಲಗುತ್ತಿದ್ದೆವು. ಇಡೀ ಮನೆ ಸೋರಿದಾಗ ಮಾತ್ರ ನಿರ್ವಾಹವಿಲ್ಲದೆ ರಾತ್ರಿಯಿಡೀ ಎದ್ದು ಕೂತು ತೂಕಡಿಸುತ್ತಿದ್ದೆವು. ಗೋಣಿ, ದುಪ್ಪಟಿ ಎಲ್ಲಾ ಒದ್ದೆಯಾಗಿಬಿಡುತ್ತಿತ್ತು.

ಮರುದಿನ ಅವ್ವ ಮಳೆಯಿಂದ ತೊಯ್ದು, ದುಪ್ಪಟಿ, ಗೋಣಿ ಚಿಂದಿಯನ್ನು ಬಿಸಿಲಿಗೆ ಒಣ ಹಾಕುತ್ತಿದ್ದು.

* * *

ನನ್ನ ಜನುಮದ ಊರು ಮಹಾದ ಬುದ್ರುಕ್.

ಈ ಊರು ಕರ್ಠಾಡ- ಪಂಥರಾಪುರ ರಸ್ತೆಯ ಮೇಲಿದೆ.

ಊರ ಸುತ್ತಲೂ ತೋಟ- ಹೊಲಗಳಿವೆ.

ಕಾಸಾಳ ಎಂಬ ಹಳ್ಳಿ ಹರಿಯುತ್ತದೆ.

ಹೊಲ ತೋಟಗಳಿಗೆ ನೀರು ರಾಜೇವಾಡಿಯ ಕೆರೆಯಿಂದ ಸಿಗುತ್ತದೆ. ಕೆರೆಯ ನೀರಿನಿಂದ ಊರಜನ ಶೇಂಗಾ ಬೆಳೆಯನ್ನು ಬೆಳೆಯುತ್ತಾರೆ.

ಶೇಂಗಾದ ಸುಗ್ಗಿಯ ಕಾಲ.

ಒಂದು ದಿನ ಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಏನೂ ಇಲ್ಲದೆ ಉಪವಾಸ ಬೀಳಬೇಕಾಯಿತು. ಆ ದಿನ ನಾನೂ ಕೇಳಕರ ಎಂಬ ಗೃಹಸ್ಥನೊಬ್ಬ ಬಂದು “ನಮ್ಮ ಹೊಲದಾಗ ಶೇಂಗಾ ಕೀಳಾಕ ಬರತೀರ ಏನವ್ವ?” ಎಂದು ಕೇಳಿದ.

ಇದು ನಮ್ಮವ್ವನ ಕಿವಿಗೆ ಬಿತ್ತು. ಆಕೆ ಗಂಗೂ, ಗೋದಾಳಿಗೆ ಕರೆದು ಹೇಳಿದಳು- ಪೋರಿಯರೆ ನಡೀರಿ, ನಾವೆಲ್ಲಾ ಶೇಂಗಾ ಕೀಳಾಕ ಹೋಗೋಣ, ಹೊಟ್ಟೆ ತುಂಬ ಶೇಂಗಾ ತಿನ್ನೋನು. ಬರಬೇಕಾದರ ಹುಡುಗರಿಗೂ ಶೇಂಗಾ ತರೋಣು.”

ಅವ್ವ, ಗಂಗೂ, ಗೋದಾ- ಮೂವರೂ ಶೇಂಗಾ ಕೀಳಲು ಹೋದರು. ನಾವೆಲ್ಲ ಅವ್ವ ಯಾವಾಗ ಶೇಂಗಾ ತಗೊಂಡು ಹೊಲದಿಂದ ಬರುತ್ತಾಳೆ- ಎಂದು ರಸ್ತೆಗೆ ಬಂದು ಹಾದಿ ಕಾಯುತ್ತ ಕೂತೆವು. ಸಂಜೆಯ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಅವ್ವ ಹೊಲದಿಂದ ಮರಳಿದಳು. ಅವಳು ನನಗೆ, ದತ್ತೂನಿಗೆ, ಭಗವಂತನಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪಸ್ವಲ್ಪ ಶೇಂಗಾ ಕೊಟ್ಟಳು. “ಶೇಂಗಾ ಹೊಸದಾಗಿ ತೆಗೆದಾರಂತ, ಮಾಲೀಕ ಸ್ವಲ್ಪನ ಶೇಂಗಾ ಕೊಟ್ಟ.” ಅವ್ವ ಹೇಳಿದ್ದು, ನಮಗಂತೂ ಭಾಳ ಹಸಿವಾಗಿತ್ತು. ನಾವು ಗಬಗಬ ಶೇಂಗಾ ತಿಂದು ಮುಗಿಸಿದೆವು. ಅಪ್ಪನಿಗೆ ಹಲ್ಲಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವನು ಶೇಂಗಾದ ಸಿಪ್ಪೆ ಸುಲಿದು, ಕಾಳು ತೆಗೆದಿಟ್ಟು ಗೋದಾಳಿಗೆ ಹೇಳಿದ, “ಗೋದಾ, ನನಗೆ ಈ ಕಾಳು ಒಂದಿಷ್ಟು ಕುಟ್ಟಿ ಪುಡಿಮಾಡಿ ಕೊಡವ್ವ.”

ಗೋದಾ ಒರಳು ಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಕಾಳು ಜಜ್ಜಿ ಪುಡಿ ಮಾಡಿ ಕೊಟ್ಟಳು. ಅಪ್ಪ ಅದನ್ನು ನುಂಗಿ, ತಂಬಿಗೆ ತುಂಬ ನೀರು ಕುಡಿದ.

ಜಂಗಲೂ ಸಮಗಾರನ ಗೋಡೆ ಕಟ್ಟಲು ಹೋದ ದಾದಾ, ದಿನಗೂಲಿ ತಗೊಂಡು ಮನೆಗೆ ಬಂದ. ಅವ್ವ ಆ ರೊಕ್ಕ ಒಯ್ದು ಅಂಗಡಿಯಿಂದ ಜೋಳ ತಂದಳು. ಗಂಗೂ, ಗೋದಾ ಇಬ್ಬರೂ ಸೇರಿ ಬೀಸುವ ಕಲ್ಲಿಗೆ ಜೋಳ ಹಾಕಿ ಬೀಸಿದರು. ಅವ್ವ ಒಲೆಗೆ ಚಿಪ್ಪಾಡಿ ತುರುಕಿ ಉರಿ ಹೊತ್ತಿಸಿ ರೊಟ್ಟಿ ಮಾಡಿದ್ದು. ಉಳ್ಳಾಗಡ್ಡಿ ಪಲ್ಲೆ ಮಾಡಿದ್ದು. ಊಟ ಮುಗಿದಾಗ ನಡುರಾತ್ರಿಯಾಗಿತ್ತು. ಹೊಟ್ಟೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಹಸಿದಿತ್ತು. ಉಂಡು ಮುಗಿಸಿದಾಗ ಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಆನಂದ ಸಿಕ್ಕಿತು. ಹೊಟ್ಟೆ ಉಬ್ಬಿತು. ನಾನು, ಭಗವಾನ್ ಅಲ್ಲೇ ಉರುಳಿ ಮಲಗಿದೆವು.

* * *

ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಸಮಾಜ ಮಂದಿರದಲ್ಲಿ ಕಿಸನ ತಾತ್ಕಾ, ಸಖಾರಾಮ, ಧೋಂಡಿ, ಜಾನೂ, ಸಂಗೂ ಮಾತಾಡುತ್ತಾ ಕುಳಿತಿದ್ದರು.

ಊರೊಳಗಿಂದ ಗಣಪತಿ ಬಾಜಾರೆ ಸರಸರ ನಡೆದು ಬಂದು ಸಮಾಜಮಂದಿರದ ಎದುರಿಗೆ ನಿಂತು ಹೊಲೆಯರಿಗೆ ಹೇಳಿದ-

“ಕಿಸನಾ, ರಾತ್ರಿ ಎಮ್ಮಿ ಮೇವು, ಹಿಂಡಿ ತಿಂತು. ರಾತ್ರಿ ನಾವೆಲ್ಲ ಮಲಗಿದ್ದಿ. ನಾನು ಹರ್ಮ್ಯಾಗೆದ್ದ ಎಮ್ಮಿಗೆ ಚಿಪ್ಪಾಡಿ ಹಾಕಬೇಕಂತ ಹೋದೆ. ನೋಡಿದರ ಎಮ್ಮಿ ಬಾಗಿಲಾಗ ಸತ್ತ ಬಿದ್ದದ. ಇದೆಂಥ ವಿಚಿತ್ರ ಅಂತೀನಿ! ನನ್ನ ಎಮ್ಮಿನ್ನು ನೀವು ಹೊಲ್ಯಾರೆಲ್ಲ ಔಷಧ ಕೊಟ್ಟಿ ಕೊಂದರಿ. ನಾನ ಡಾಕ್ಟರಗ ಕರ್ಕೊಂಡ ಬರ್ತೇನ. ಎಮ್ಮಿನ್ನು ಕೋಡ ತಪಾಸಣೆ ಮಾಡಿಸ್ತೇನಿ. ಎಮ್ಮಿಗೆ ಔಷ್ಣಿ ಹಾಕಿಸ್ತಿದ್ರಿ ಅಂತಂದರ, ಆಗ ನಿಮ್ಮ ಹೊಲ್ಯಾರನ್ನು ಬಿಡೋದಿಲ್ಲ ತಿಳಿತಲೋ?”

ಸಕಾ ಕಿಸನಾಗೆ ಹೇಳಿದ- “ಯಾಕ ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಂತಿ? ಡಾಕ್ಟರನ್ನು ಕರೆಸಂತ ಬಾಜಾರೆ ಮಹಾರಾಜಗ ಹೇಳು- ಎಮ್ಮಿ ಕೊಂದು ತಪಾಸ ಮಾಡ್ಡಿ. ಆದರ

ಹೊಟ್ಟಾಗ ಔಸ್ತಿ ಸಿಕ್ಕರ ನಾವು ಹೊಲೆಯರೆಲ್ಲ ಜೇಲಿಗ ಹೋಗಾಕ ತಯಾರ ಅದೀವಿ.”

ಸಕಾ ಹೀಗ ನಗುತ್ತಲೇ ಉಳಿದ ಹೊಲೆಯರೂ ದನಿಗೂಡಿಸಿದರು—
“ಬಾಜಾರೆ, ಲಗೂ ಲಗೂ ಹೋಗರಿ. ಡಾಕ್ಟರನನ್ನ ಕರ್ಕೊಂಡ ಬರಿ.”

ಬಾಜಾರೆ ಸಿಟ್ಟಿನಿಂದ ಉತ್ತರಿಸಿದ— “ಇನ್ನ ಏಳರೀ ಹೊಲೇರಾ! ಎಮ್ಮಿ ಎಳಕೊಂಡ ಬರಿ, ನಾ ಹೊಲಾ ಡಾಕ್ಟರನ್ನ ಕರ್ಕೊಂಡು ಬರ್ತಿನಿ.”

ಆ ಮಾತಿಗೆ ಸಂತೂ ಕೆರಳಿ ಹೇಳಿದ— “ನಡೀರೊ, ಯಾಕ ಅಂಜತೀರಿ? ಬರಿ-ಬರಿ, ನಾವು ಎಮ್ಮಿನ್ನ ದನ ಕೊಯ್ಯುವ ಜಾಗಕ್ಕೆ ಎಳಕೊಂಡ ಬರೋಣು.”

ಕೋಡಿ ಹಗ್ಗ ತಗೊಂಡ ಬಂದ. ಲಗೂ ಹೋಗಿ ಉದ್ದ ಕೊರಡ ತಂದ. ಮತ್ತು ಎಮ್ಮಿ ಕಾಲ ಕಟ್ಟಿದ. ಸಕಾ ಆದರಾಗ ಕೊರಡು ತುರುಕಿದ. ಎಲ್ಲರೂ ಎಮ್ಮಿ ಗೊತ್ತು ಊರ ಹೊರಗ ದನ ಕೊಯ್ಯುವ ಜಾಗಕ ತಂದರು.

ಬಾಜಾರೆ ಡಾಕ್ಟರನನ್ನು ಕರ್ಕೊಂಡ ಬಂದ. ಹೊಲೆಯರೆಲ್ಲ ಸೇರಿ ಎಮ್ಮಿ ಕೊಯ್ದರು. ಚರ್ಮ ಸುಲಿದರು. ಕರುಳು ಹೊರಗ ಹಾಕಿದರು. ಚೂರಿ ಹಾಕಿ ಜಠರ ಬಿಡಿಸಿದರು. ಚೂರಿಯಿಂದ ಜಠರ ಬಿಡಿಸಿದರು. ಚರ್ಬಿ ಹೊರಗೆ ತೆಗೆದರು. ಡಾಕ್ಟರ್ ಕೈಗನಸ ಧರಿಸಿ, ಜಠರದಲ್ಲಿ ಕೈಹಾಕಿ ಔಷಧಿಯು ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡಿದರು. ‘ಎಮ್ಮಿಗ ಔಷಧಿ ಹಾಕಿಧಾಂಗ ಕಾಣೋದಿಲ್ಲ’ ಎಂದು ಬಾಜಾರೆಗೆ ಹೇಳಿದರು: ಬಳಿಕ ಹೊರಟುಹೋದರು. ಬಾಜಾರೆ ಸಹ ಸಿಟ್ಟಿನಿಂದ ಹೊಲೆಯ ಧರ್ಮೂ ಕೆಕ್ಕರಿಸಿ ನೋಡುತ್ತ ಅಲ್ಲಿಂದ ಕಾಲುಕಿತ್ತ, ಡಾಕ್ಟರರ ಮಾತು ಕೇಳಿ ಹೊಲೆಯರ ಮುಖ ಅರಳಿದವು.

* * *

ಈ ಸುದ್ದಿ ಗಾಳಿಯಂತೆ ಎಲ್ಲೆಡೆ ಹಬ್ಬಿತು.

ಹೊಲಗೇರಿಯ ಹೆಂಗಸರು, ಮಕ್ಕಳು, ಗಂಡಸರು— ಎಲ್ಲರೂ ಊರ ಹೊರಗೆ ಧಾವಿಸಿ ಬಂದರು. ಎಲ್ಲರೂ ಹದ್ದುಗಳಂತೆ ಜಮಾಯಿಸಿದರು. ಗಿಡುಗಗಳು ಮಾಂಸ ಕಂಡು ಕಿರುಚಲಾರಂಭಿಸಿದವು. ಜಾನೂ ಕರುಳು, ಜಠರ, ಎದೆಗೂಡು— ಮುಂತಾದ ಮಾಂಸದ ತುಣುಕು ಕೊಯ್ದು ಬುಟ್ಟಿ ತುಂಬಿದ. ಸದಾ ಕೊಡಲಿಯಿಂದ ಎಲುಬುಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ ತುಣುಕು ಮಾಡಿದ. ಕಿಸನ ಕೊಡಲಿಯಿಂದ ತೊಡೆಯ ತುಣುಕು ಹಾಕಿದ. ಕಾಲು, ತೊಡೆಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ ಒಟ್ಟೂ ಹದಿನಾರು ತುಣುಕು ಮಾಡಿದ.

ಹದಿನಾರು ಮಾಂಸದ ಪಾಲು ಮಾಡಿ ಚರ್ಮದ ಮೇಲಿಡಲಾಯಿತು. ಕರುಳು, ಎದೆ, ಜಠರದಂತಹ ಮಾಂಸವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ ಪ್ರತಿ ಪಾಲಿನ ಜತೆಗಿಟ್ಟನು. ಧೋಂಡಿ ಮತ್ತು ಲಕೂ ಹದಿನಾರು ಸಮಪಾಲು ಹಂಚುವಾಗ ನಿಗಾ ವಹಿಸಿದರು.

ಅನಂತರ ಹೊಲೆಯರು ತಂತಮ್ಮ ಪಾಲಿಗೆ ಬಂದ ಪಾಲನ್ನು ಹೊತ್ತು ಮನೆಗೆ ನಡೆದರು. ನಮ್ಮ ಪಾಲನ್ನು ಕೊಂಡಿನಾನಾ ತುಂಬಿಕೊಂಡು ಬಂದ.

ನನಗೂ, ಗೀತಾ ವೈನಿಗೂ 'ನಿಮ್ಮ ಪಾಲು ತಗೊಂಡ ಹೋಗಿರಿ' ಎಂದು ನಾನಾ ಕರೆದು ಹೇಳಿದ. ನಾನೂ, ವೈನಿ ಹಿತ್ತಾಳೆ ಪಾತ್ರೆ ತಗೊಂಡು ಕೊಂಡಿ ನಾನಾನ ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಹೋದೆವು. ಸಕ್ಕೂ ಅಕ್ಕಾ ಅದನ್ನು ನೂರು ಪಾಲು ಮಾಡಿದಳು. ತೊಡೆಮಾಂಸವನ್ನು ಬದಿಗಿಟ್ಟಳು.

ಅಕ್ಕಾ ಹೇಳಿದಳು- "ಗೀತಾ, ನಾಜಾ, ನೀವು ಮೊಣಕಾಲಿನ ಒಂದೊಂದ ಪಾಲಾ ತಗೊಂಡ ಹೋಗಿರಿ."

ನಾನೊಂದು ಪಾಲು ತುಂಬಿಕೊಂಡೆ. ವೈನಿ ಎರಡನೇ ಪಾಲು ತುಂಬಿಕೊಂಡಳು. ಮೂರನೆಯದನ್ನು ಅಕ್ಕಾ ತುಂಬಿಕೊಂಡಳು.

ಸಕ್ಕೂ ಅಕ್ಕಾ ತೊಡಿ ಮಾಂಸ ಎತ್ತಿಕೊಂಡು "ಗೀತಾ, ನೀನ ಈ ತೊಡಿ ತಗೋ" ನಾನು ಈ ಮೊದಲು ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿದ್ದೆ.

ನಾಜಾ, ಗೌಳಿಗೆ ಹೇಳು, ಮುಂದಿನ ಸಲ ದನಾ ಸತ್ತರ ಅವರಿಗೆ ತೊಡಿ ಮಾಂಸ ಕೊಡಬೇಕಂತ, ಅದರ ನಂತರ ನಿನ್ನ ಪಾಳಿ."

ನಾನು ಮಾಂಸ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಮನೆಗೆ ಮರಳಿದೆ.

ಅವ್ವನಿಗೆ ಹೇಳಿದೆ- "ಅವ್ವಾ, ಇವತ್ತ ವೈನಿಗ ತೊಡಿಮಾಂಸ ಕೊಟ್ಟಾಗ, ಮುಂದಿನ ಸಲ ದನಾ ಸತ್ತರ ನಮ್ಮ ಕೊಡ್ತಾನಂತ."

ಅವ್ವ ಮಾಂಸ ಕುದಿಸಿ ಒಣಗಿ ಮಾಡಿದ್ದು. ರೊಟ್ಟಿ ಸಂಗ್ಗ ನಾವೆಲ್ಲ ತಿಂದೆವು. ಸಾರು ತುಂಬ ರುಚಿಕಟ್ಟಾಗಿತ್ತು. ಅವ್ವ ಜೀಜಾಳನ್ನು ಕರೆದು ಕೇಳಿದ್ದು- 'ಜೀಜ, ಮಾಂಸದ ಸಾರು ಹ್ಯಾಂಗಾಗಿತ್ತು?"

"ಅತ್ತಿ, ತಾಜಾ ಎಮ್ಮಿ ಸಿಗ್ತು. ಹಿಂಗಾಗಿ ಸಾರೂ ಭಾಳಾ ರುಚಿಯಾಗಿತ್ತು. ಎಮ್ಮಿ ಏನ್ ತಾನಾಗೇ ಸತ್ತಿತ್ತೇನ್!"

ಸಂಜೆಯ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಗಂಡಸರೆಲ್ಲ ಸಮಾಜ ಮಂದಿರದ ಕಟ್ಟೆಯ ಮೇಲೆ ಕೂತಿದ್ದರು. ಸಂತೂ ನಕ್ಕು ಹೇಳಿದ- "ಕಿಸನ್ಯಾ, ಎಮ್ಮಿ ಭಾಳಾ ತಾಜಾಯಿತ್ತು. ಒಣಗಿ ಹೈಕ್ಲಾಸ್ ಆಗಿತ್ತು." ಧೋಂಡಿ ಹೇಳಿದ- "ನಾವು ಎಮ್ಮಿಗೆ ಔಸ್ಸಿ ಹಾಕಿದ್ದಂತೂ ಖರೆ. ಆದರ ದಾಗದರಗ ಮಾತ್ರ ಗೊತ್ತೇ ಆಗಲಿಲ್ಲ ನೋಡು."

ಎಲ್ಲರೂ ಗೊಳ್ಳೆಂದು ನಕ್ಕರು.

* * *

ನಾನು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಇಯತ್ತೆಗೆ ಹೋದೆ.

ನಾಲ್ಕನೆಯ ಕ್ಲಾಸಿಗೆ ಮಹಾಜನ ಎಂಬ ಮಾಸ್ತರ ಕಲಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಬಹಳ ಕಡಕ್ ಮಾಸ್ತರ. ನಾನು ಸಾಲೆ ಬಿಟ್ಟ ನಂತರ ಮನೆಗೆ ಬಂದೆ. ಅಪ್ಪ ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ಕೂತಿದ್ದ.

ನಾನವನಿಗೆ ಕೇಳಿದೆ- “ಅಪ್ಪ, ನನಗೆ ನಾಲ್ಕನೆಯತ್ತೆಯ ಪುಸ್ತಕ ಬೇಕು.”

“ಸಂತಿ ದಿನ ಪುಸ್ತಕ ತಂದ ಕೊಡ್ತೀನಿ” ಅಪ್ಪ ಉತ್ತರಿಸಿದ.

ನನ್ನನ್ನು ಬಳಿಗೆ ಕೂರಿಸಿಕೊಂಡ ಅಪ್ಪ ಅವನಿಗೆ ಹೇಳಿದ-

“ಏಸ್ ನೋಡಿಲ್ಲ. ಪೋರಿ ಕುಬಸಾ ಎರಡೂ ಭುಜದ ಮ್ಯಾಲ ಹರದದ. ಲಂಗ ಮಾತ್ರ ಭಲೋ ಅದ. ಹ್ಯಾಂಗಾರ ಮಾಡಿ ಪೋರಿಗೆ ಪುಸ್ತಕ ಮತ್ತು ಕುಬಸ ತಂದು ಕೊಡೋಣಂತ. ಎಲ್ಲ ಗುಡುರ್ಯಾರೊಳಗ ಪೋರಿ ಕೆಟ್ಟ ಕಾಣತಾಳು.”

“ನಾವ ನಮ್ಮ ಹೊಟ್ಟೆ-ಬಟ್ಟೆಗೆ ಕಡಿಮೆ ಮಾಡೋಣಂತ ಬೇಕಾದರ, ಆದರೆ ಆಕಿಗ ಮಾತ್ರ ಪುಸ್ತಕ, ಕುಬಸಾ ತಂದು ಕೊಡೋಣು.” ಅಪ್ಪ ಹೇಳಿದಳು.

* * *

ಹೀಗೆ ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಮಾತಾಡುತ್ತ ಕೂತಿದ್ದರು.

ಕೆಳಗಿನ ಓಣಿ ಕಿಸನ್ಯಾ ಲಗುಬಗೆಯಿಂದ ಬಂದು ಅಪ್ಪನಿಗೆ ಹೇಳಿದ. “ಸಕ್ಯಾ, ಇಂದ ಊರಾಗ ಘೋಜದಾರ ಬಂದಾನು. ಖಿಬಲ್ಯಾನ ಸೊಸಿ ಬಾಂವ್ಯಾಗ ಬಿದ್ದ ಸತ್ತಿದ್ದು. ಅದರ ಚೌಕಾಶಿ ಮಾಡಾಕ ಬಂದಾರು. ಸಕ್ಯಾ, ಇಂದ ನಿನ್ನ ಜಾಗರಣೆ ಪಾಳಿ ಬಂದದ. ಸಂಜಿಗ ಬೇಗ ಹೋಗು.”

ಅಪ್ಪ ಅವನಿಗೆ ಹೇಳಿದ- “ಏನು ನಾನಿಂದ ರಾತ್ರಿ ಜಾಗರಣೆಗೆ ಹೋಗಬೇಕು. ಬೇಗ ರೊಟ್ಟಿ ಮಾಡು.”

ಅಪ್ಪ ರೊಟ್ಟಿ- ಒಣಗಿ ಮಾಡಿದ್ದು, ಅಪ್ಪ ಉಂಡು ಮುಗಿಸಿ, ಕೈಗೆ ಕೋಲು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು, ಹೆಗಲಿಗೆ ಕಂಬಳಿ ಹಾಕುತ್ತ ಮಲಗಲು ಚಾವಡಿಗೆ ಹೋದ.

* * *

ಆ ರಾತ್ರಿ ಹುಣ್ಣವಿಯ ಹಸನಾದ ಬೆಳ್ಳಿಂಗಳು ಬಿದ್ದಿತ್ತು. ಘೋಜದಾರ ಖಿಬಲ್ಯಾನ ಕರೆಸಿದ. ತಪಾಸಣೆಯ ಕೆಲಸ ಶುರು ಮಾಡಿದ. ಹೊಲಗೇರಿಯ ಮನೆಗಳೆಲ್ಲ ಸಣ್ಣದಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಮಂದಿ ಸಮಾಜ ಮಂದಿರದಲ್ಲಿ ಮಲಗುತ್ತಿದ್ದರು.

ಗಂಗಾರಾಮ ದುಪ್ಪಟ ಹೊದ್ದು ಮಲಗಲು ಸಮಾಜ ಮಂದಿರಕ್ಕೆ ಹೋದ.

‘ಅವನವ್ವನ, ಇಂದ ಘೋಜದಾರ ಊರಾಗ ಬಂದಾನು, ಖಿಬಲ್ಯಾನ ಸೊಸಿ ಸತ್ತಾಳು, ಆಕಿ ತಪಾಸಣೆ ನಡೆಸ್ಯಾರು’- ಎಂದವನು ಮನದೊಳಗೆ ತಿಂದುಕೊಂಡ.

ಅವನು ಗೋಣಿ ಹಾಸಿದ. ಅಂಗಿ ಕಳಚಿಟ್ಟು, ತಲೆಗೆ ಸುತ್ತಿದ ರುಮಾಲು ಬಿಚ್ಚಿದ. ಅಂಗಿ ಮತ್ತು ರುಮಾಲು ಮಡಚಿ ತಲೆದಿಂಬಿಟ್ಟು, ಬಳಿಕ ಗೋಣಿಯ ಮೇಲೆ ಉರುಳಿಕೊಂಡ.

ಒಂದು ಕ್ಷಣ ಅವನಿಗೆ ಅನಿಸಿತು, ತಾನು ಗವ್‌ಚಿಪ್ ಚಾವಡಿಗೆ ಹೋಗಿ, ಗಿಡದ ಮರೆಗೆ ನಿಂತು, ಘೋಜದಾರನ ಮಾತು ಕದ್ದು ಕೇಳಬೇಕು.

—ಎಂದುಕೊಂಡವನೇ ಗಕ್ಕನೆ ಎದ್ದ. ಹಾಗೆ ಬರಿಮೈಯಲ್ಲೇ ಚಾವಡಿ ಕಡೆ ಹೊರಟ.

ಒಂದು ಗಿಡದ ಮರೆಯಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಅವರ ಮಾತು ಆಲಿಸತೊಡಗಿದ. ಘೌಜದಾರನ ಲಕ್ಷ್ಯ ಒಮ್ಮೆಲೆ ಆ ಗಿಡದ ಕಡೆಗೆ ಹೋಯಿತು. ಅವನು ದಿಟ್ಟಿಸಿ ನೋಡಿದ.

ಬಳಿಕ ಸಿಪಾಯಿಗೆ ಹೇಳಿದ— “ಆ ಗಿಡದ ಮರ್ಯಾಗ ಯಾರೋ ನಿಂತಾರ ನೋಡು. ಅವನನ್ನು ಎಳಕೊಂಡ ಬಾ ಇಲ್ಲಿ.”

ತಕ್ಷಣ ಸಿಪಾಯಿ ಹೋಗಿ ರಾಮನನ್ನು ಹಿಡಿದು ತಂದ.

ಘೌಜದಾರ ಗಂಗಾರಾಮನಿಗೆ ಕೇಳಿದ “ಯಾರೋ ನೀನು?”

“ಗಂಗೂ ಹೊಲೆಯಾರೀss”

“ಮತ್ತ ಇಂಥ ರಾತ್ರಿ ಹೊತ್ತಿನಾಗ ಹಿಂಗ್ಯಾಕ ಬರಿ ಮೈಯಾಗ ಬಂದ ನಿಂತಿದ್ದಿ?” ಎಂದು ಘೌಜದಾರ ಗಂಗಾರಾಮನಿಗೆ ಹೊಡೆಯಲಾರಂಭಿಸಿದ.

“ಸಾಯೇಬರ, ನಾ ನಿಮ್ಮ ಮಾತು ಕದ್ದ ಕೇಳಾಕ ಬಂದ ನಿಂತೇನರಿ.”

ಘೌಜದಾರ ರಾತ್ರಿಯಿಡೀ ಗಂಗಾರಾಮನನ್ನು ಹೊಡೆದ. ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಬಿಟ್ಟ. ಅವನ ಬೆನ್ನಿನ ಮ್ಯಾಲೆ ಹಸಿರು ಬರೆ ಎದ್ದಿದ್ದು.

* * *

ಗಂಗಾರಾಮ ಮನೆಗೆ ಬಂದ. ಗಂಗೂನಿಗೆ ಘೌಜದಾರ ಹೊಡೆದ ವಿಷಯ ಅವನ ಅವನಿಗೂ ಗೊತ್ತಾಯಿತು. ಅವಳೂ ಅತ್ತುಅತ್ತು ಹೈರಾಣಾಗಿದ್ದು. ಗಂಗಾರಾಮನನ್ನು ನೋಡಿ ಅವಳು ಕೇಳಿದಳು.

“ಅಲ್ಲೋ ಗಂಗೂ! ಅಷ್ಟು ರಾತ್ರಿ ಹೊತ್ತಿಗೆ ನೀ ಯಾಕ ಚಾವಡಿ ಕಡೆ ಹೋದಿ, ಮಾರಾಯಾ. ಘೌಜದಾರ ಭಾಳ ಖಡಕ್ ಅದಾನು ಅನ್ನೋದು ನಿನಗೆ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ? ಇನ್ನ ಮುಂದ ರಾತ್ರಿ ಹೀಗೆಲ್ಲ ಹೋಗಬೇಡ.”

ಗಂಗಾರಾಮ ತಲೆ ತಗ್ಗಿಸಿ ಕೂತಿದ್ದ.

ಅವನ ಅವನ ಬರೆಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ಗಳು-ಗಳ ಅತ್ತಳು.

ಒಮ್ಮೆ ಮಹಾಜನ ಮಾಸ್ತರ ವಹೀ ಮ್ಯಾಗ ಹತ್ತು ಗಣಿತ ಬಿಡಿಸಿಕೊಂಡು ಬರುವಂತೆ ತಿಳಿಸಿದ್ದ. ಆಮತ್ತು ಸಂತಿಯಿತ್ತು, ನಾನು ಅವನ ಜತೆ ಸಂತಿಗೆ ಹೋದೆ. ಗಣಿತ ಬಿಡಿಸಲು ಹಗಲಿನಲ್ಲಿ ಪುರುಸೊತ್ತು ಸಿಗಲಿಲ್ಲ. ಅವು ಹೇಳಿದ್ದು— “ನಾಜಾ, ದೀಪ ಹಚ್ಚು, ಮತ್ತ ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡತಾ ಕೂಡು!”

ನಾನು ದೀಪದೊಳಗೆ ಎಳ್ಳೆಣ್ಣೆ ಸುರಿದೆ. ಹತ್ತಿಯ ಬತ್ತಿ ತಯಾರಿಸಿದ ದೀಪ ಉರಿಸಿದೆ. ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ತಾಯಿಬಾಯಿ ಇದ್ದುದರಿಂದ ನಾವು ಎಳ್ಳೆಣ್ಣೆ ದೀಪ ಉರಿಸುತ್ತಿದ್ದೆವು. ಸೀಮೆಎಣ್ಣೆಯ ದೀಪ ದೇವಿಗೆ ನಡೆಯೋದಿಲ್ಲ.

ನಾನು ಬೀಸೋ ಕಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಡಬ್ಬಿಯಿಟ್ಟು, ಅದರ ಮೇಲೆ ದೀಪವಿಟ್ಟು ವಹಿ ಮೇಲೆ ಲೆಕ್ಕ ಬಿಡಿಸುತ್ತ ಕೂತೆ. ಅವ್ವ ರೊಟ್ಟಿ ತಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದು. ಒಲೆಯ ಉರಿಯಲ್ಲಿ ರೊಟ್ಟಿ ಸರಿಯಾಗಿ ಸುಟ್ಟಿದೆಯೋ ಇಲ್ಲವೋ ಅಂತ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದು, ಗೋಡೆಯ ಮಾಡಿನಲ್ಲಿ ಕತ್ತಲೆಯಿತ್ತು.

“ನಾಜಾ, ಇನ್ನ ಅಭ್ಯಾಸ ಸಾಕ ಮಾಡು, ಊಟಕ್ಕೆ ಬಾ” ಅವ್ವ ಹೇಳಿದ್ದು. ನಾನು ಐದೇ ಲೆಕ್ಕ ಮಾತ್ರ ಬಿಡಿಸಿದ್ದೆ. ಎದ್ದು ಉಂಡು ಮಲಗಿದೆ.

* * *

ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಎದ್ದು ತಲೆಗೂದಲು ಬಾಚಿಕೊಂಡು ಜಡೆ ಹಾಕಿದೆ. ಕುಂಕುಮ ಹಚ್ಚಿಕೊಂಡೆ. ನಿನ್ನೆಯ ತಂಗಳ ರೊಟ್ಟಿ ತಿಂದು ಸಾಲೆಗೆ ಹೋದೆ. ಸಾಲೆ ಸುರುವಾಯಿತು.

ಮಾಸ್ತರ ತರಗತಿಗೆ ಬಂದು ಕೇಳಿದರು- “ಯಾರ ಹತ್ತ ಲೆಕ್ಕ ಬಿಡಿಸಲಿಲ್ಲೋ, ಅವರ ಎದ್ದ ನಿಲ್ಲರಿ.”

“ಮಾಸ್ತರ, ನಾನ ವಹಿಯೊಳಗ ಐದೇ ಲೆಕ್ಕ ಬಿಡಿಸೇನಿ” ನಾನು ಹೇಳಿದೆ.

“ನೀ ಹತ್ತ ಗಣಿತ ಯಾಕ ಬಿಡಿಸಲಿಲ್ಲ?” ಅವರು ಕೇಳಿದರು.

“ಅವ್ವನ ಜತೆ ಸಂತಿಗೆ ಹೋಗಿದ್ದೆ.”

“ಇಂಥ ನೆವಾ ನನ ಮುಂದ ಹೇಳಬ್ಯಾಡ, ನೀನೂ ಎದ್ದು ನಿಲ್ಲು.”

ನನ್ನ ಜತೆ ಜಾಲಿಂದರ, ರಾಮಾ, ಧೋಂಡು ಸಹ ಎದ್ದು ನಿಂತರು.

ಮಾಸ್ತರ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಐದೈದ ಭಡಿ ಏಟ ಹೊಡಿಯಾಕ ಶುರು ಮಾಡಿದ. ರಾಮಾ ಧೋಂಡೂನಿಗೆ ಹೊಡೆದು ಮುಗಿಯಿತು. ಜಾಲಿಂದರನ ಕೆನ್ನೆಗೆ ಹೊಡೆಯುವಾಗ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಹೊಡೆತ ಬಿತ್ತು. ಅವನ ಕಣ್ಣು ಕೆಂಪಾಯಿತು. ಅವನು ಅಳಲಾರಂಭಿಸಿದ.

ಮಾಸ್ತರ ನನ್ನ ಒಂದೆ ಕೈ ಮ್ಯಾಲ ಐದ ಭಡಿ ಏಟು ಹಾಕಿದ. ಚಳಿಗಾಲದ ದಿನ. ಕೈ ರುಣ್ ರುಣ್ ಅಂತ ನಡಗತ್ತಿತ್ತು. ಕೈ ಕೆಂಪಾಯಿತು. ನಾನು ಬಿಕ್ಕಿಬಿಕ್ಕಿ ಅಳಲಾರಂಭಿಸಿದೆ. ಹುಡುಗರೂ ಅಳುತ್ತಿದ್ದರು.

ಸಾಲಿ ಬಿಟ್ಟಿತು. ನಾನು ಅಳುತ್ತ ಮನೆಗೆ ಹೊರಟೆ.

ಮಾಸ್ತರ ನನ್ನನ್ನು ಸಮಾಧಾನಪಡಿಸುತ್ತ ಹೇಳಿದ “ನಾಜಾ, ನಿನ್ನ ಭಲೋದಕ್ಕಾಗಿ ನಾನ ಹೊಡೆದೇನಿ. ಮಾಸ್ತರ ಹೊಡೆದ ಅಂತ ನಿಮ್ಮಪ್ಪಗ ಹೇಳಬ್ಯಾಡ.”

ನಾನು ಕಣ್ಣೊರೆಸಿಕೊಂಡೆ. ದಪ್ಪರ ದೇವರ ಮಾಡಿನ ಮ್ಯಾಲಿಟ್ಟೆ.

ಹಾಗೆ ನಾನು ದಪ್ಪರನ್ನು ದೇವರ ಮಾಡಿನ ಮೇಲೆ ಇಡುತ್ತಿದ್ದೆ.

ಊಟಕ್ಕೆ ಕೂತೆ. ಎಡಗೈಯಿಂದ ಉಣ್ಣುತ್ತಿದ್ದೆ.

ಅವ್ವ ಕೇಳಿದ್ದು- “ಅಲ್ಲ ಎಡಗೈಯಿಂದ ಉಣ್ಣಾಕ ಹತ್ತಿದಿ, ಬಲಗೈಗೆ ಏನಾಗೇತಿ?”

“ಆಟ ಆಡಬೇಕಾದರ ಕೆಳಗೆ ಬಂದಿದೆ. ಬಲಗೈಗೆ ನೋವಾಗೇತಿ” ಅವ್ವನಿಗೆ ಹೇಳಿದೆ.

ಒಮ್ಮೆ ಮಾಸ್ತರ ದಾದಾನಿಗೂ ಕುದುರೆ ಶಿಕ್ಷೆಗೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದ. ಅಂಗಡಿಗೆ ಹೋದ ಅವ್ವನಿಗೆ ಇದು ಗೊತ್ತಾಯಿತು. ಆಕೆ ದಾದಾನ ಸಾಲಿನೇ ಬಿಡಿಸಿದ್ದು. ಮಾಸ್ತರ ಹೊಡಿತಾನಂತ ದಾದಾ ಮನ್ಯಾಗ ಕೂತ. ಅವ್ವ ಅವನನ್ನು ಸಾಲಿಗೆ ಕಳಿಸಲಿಲ್ಲ. ನನಗೆ ಅದೆಲ್ಲ ನೆನಪಾಯಿತು. ನಾನೂ ಒಂದು ವೇಳೆ ಮಾಸ್ತರ ಹೊಡೆದಾನಂತ ಕೇಳಿದ್ದರ, ಆಕೆ ಅವನ ಕಡೆ ಹೋಗಿ, ‘ಮಾಸ್ತರ, ಯಾಕ ನಮ್ಮ ಪೋರಿಗ ಹೊಡೆದಿ?’ ಎಂದು ಕೇಳದೆ ಬಿಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆಮ್ಯಾಲೆ ನನ್ನ ಹೆಸರು ಕಿತ್ತುಹಾಕಿ ಮನ್ಯಾಗ ಕುಂಡರಸತ್ತಿದ್ದು.

ನಾನು ಹುಡುಗರ ಸಂಗ ಮನಿ ಮುಂದೆ ಆಟವಾಡುತ್ತಿದ್ದೆ.

ಅವ್ವ ಅಂದಳು- “ನಾಜಾ, ಮಧ್ಯಾನ್ನ ಸಾಲಿ ಶುರುವಾಗಿರಬೇಕು, ಬೇಗ ಸಾಲಿಗೆ ಹೋಗು!”

ನಮ್ಮ ಮನೆಯಾಚೆಗೆ ಚಿಂಗಳಾ ಚೌಗಲೆಯ ಮನೆಯಿತ್ತು, ಆಕೆ ಹಿತ್ತಲ ಬಾಗಿಲದಾಗ ಬಂದ್ಲ. ನಾನು ಸಾಲಿಗೆ ಹೋಗೋದು ನೋಡಿದ್ದು.

ಚಿಂಗಳಾ ಅವ್ವನಿಗೆ ಹೇಳಿದ್ದು “ಗವಳಿಬಾಯಿ, ಪೋರಿಗ ಸಾಲಿಗೆ ಹಾಕಿದಿಯೇನು?”

ಅವ್ವ ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದು, “ಹೌದರಿಸ್ ಬಾಯಿ.”

“ಹುಡುಗ್ಯಾರಿಗೆ ಅದೆಂಥ ಸಾಲಿನೇ?” ಚಿಂಗಳಾ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದಳು.

“ನಾನಂತೂ ಕಲಿತಿಲ್ಲ. ಪೋರಿ ಕಲಿತೇನಂತಾಳು, ಕಲೀಲಿ” ಅವ್ವ ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದು. ಚಿಂಗಳಾಬಾಯಿ ನಸುನಕ್ಕು ತನ್ನ ಮನೆಯೊಳಗೆ ಹೋದಳು.

ಆ ಕಾಲದಾಗ ಹುಡುಗಿಯರು ಸಾಲಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಪೋರಿ ಸಾಲಿಗೆ ಹೋಗತಾಳಂತ ಗೊತ್ತಾದರ ಹೆಂಗಸರು ಗಂಡಸರು ಹೆಸರಿಡುತ್ತಿದ್ದರು.

ನನ್ನ ತರಗತಿಯ ಹುಡುಗಿಯರು ಪ್ರತಿದಿನ ಬಟ್ಟೆ ಬದಲಾಯಿಸಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದರು. ನಾನು ಒಂದೇ ಲಂಗ-ರವಿಕೆ ಧರಿಸಿ ಪ್ರತಿದಿನ ಸಾಲಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದೆ. ಲಂಗ ರವಿಕೆ ಹರಿದಿತ್ತು. ಆಗ ನಾನು ಅವ್ವನಿಗೆ ಹೇಳಿದೆ- “ಅವ್ವ, ಸಾಲಿಯೊಳಗೆ ಗಣಪತಿ ತಂದಾರು. ಮನರಂಜನೆ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ಇಟ್ಟೊಂಡಾರು. ನಾನೂ ಅದರಾಗ ಭಾಗ ತಗೊಂಡೇನಿ, ನನ್ನ ಹಾಕ್ಕೊಳ್ಳಾಕ ಅರಿವಿನೇ ಇಲ್ಲ. ನಾನು ಸಾಲಿಗೆ ಹೋಗೋದಿಲ್ಲ.”

“ನಾಜಾ, ಶಂಕರ್ಯಾನ ಎರ್ದ ಧೋತರ ಅದ. ಅದರಾಗ ನೀನೊಂದು ಉಟಗೋ” ಅಪ್ಪ ಹೇಳಿದ.

ಆ ಧೋತರ ಉಟಗೊಂಡು ನಾನು ಎಂಟ ದಿನ ಸಾಲಿಗೆ ಹೋದೆ. ನಾನು ಧೋತರ ಉಟಗೊಂಡಿದ್ದನ್ನ ನೋಡಿ ಹುಡುಗರು ಹಂಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಅಪ್ಪ ನನಗೆ ಬಟ್ಟೆ ಎಂದು ಹೊಲಿಸಿದ. ನಾನು ಕಾರ್ಯಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿದೆ. ಹಾಡು ಹೇಳಿದೆ, ಸಂವಾದದಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿದೆ. ಜನರಿಗೆ ಸಂವಾದ ಬಹಳ ಹಿಡಿಸಿತು.

* * *

ಶಿವಾಣ ಎಂಬುದು ಒಂದು ಹಳ್ಳಿಯೂರು.

ಅವರೆಲ್ಲ ವಾರದ ಸಂತಿಗೆ ಸಾಂಗುಲ. ಮಹಲದಾಗೆ ಹೋಗಬೇಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ನನ್ನಕ್ಕೆ ಗಂಗೂಳನ್ನು ಶಿವಾಣ ಊರಿಗೆ ಲಗ್ನ ಮಾಡಿಕೊಡಲಾಗಿತ್ತು.

ಗುರುವಾರ ಗಂಗೂಳನ್ನು ಕಾಗೆ ಮುಟ್ಟಿತು. ಅವಳು ವಾಲೂನ ಮನೆಗೆ ಹೋದಳು.

“ವಾಲೂಬಾಯಿ, ನನ್ನ ಕಾಗಿ ಮುಟ್ಟಿತ್ತಿ” ಅಂದಳು.

“ಗಂಗೂ, ಇಂದ ಮಹೂದ ಸಂತಿ ದಿನ. ಸಂತಿಗ ಹೋದ ಮಂದಿ ಕಡೆ ನಿನ್ನವ್ವಗ ಸುದ್ದಿ ಕಳಸ. ನೀ ಸತ್ತಿದಿ ಅಂತ ಹೇಳು- ಅಂತ ತಿಳಿಸು. ನಿಮ್ಮವ್ವ ಅಳಾಕ ಹತ್ತಿದ ಕೂಡಲೇ, ಇಲ್ಲಿಲ್ಲಾ ನಿಮ್ಮ ಗಂಗೂ ಚಲೋ ಅದಾಳು ಅಂತ ಹೇಳಾಕ ಹೇಳು... ಆಕಿಗೆ ಹರ್ರಾಗ ಕಾಗಿ ಮುಟ್ಟಿತ್ತು ಅಂತ ಹೇಳಂತ ಹೇಳು.”

ಗಂಗೂ ‘ಆಗ್ಲಿ’ ಅಂತ ಒಪ್ಪಿ ಮನೆಗೆ ಬಂದಳು.

ಸಮಾಜ ಮಂದಿರದ ಹತ್ತಿರ ಹುಸನಬಾಸು, ಧರಮೂಗೆ ಹೇಳಿದ- ‘ನಡೀ ಮಹೂದ ಸಂತೀನ ಹೋಗಿ ಬರೋಣೂ’ ಎಂದ. ಗಂಗೂನ ಮನೀ ಸಮಾಜ ಮಂದಿರದ ಎದುರಿಗೇ ಇತ್ತು. ಆಕಿ ಮನ್ಯಾಗ ರೊಟ್ಟಿ ಬಡಿತಿದ್ದು.

ಹುಸನ ಬಾಪು ಧರಮೂನ್ನ ಸಂತಿಗ ಕರೆದದ್ದೂ ಆಕಿ ಕಿವಿಗೆ ಬಿತ್ತು. ಆಕಿ ಹಿಟ್ಟಿನ ಕೈ ಹಾಂಗ ಹಿಡಕೊಂಡ ಹೊರಗ ಬಂದ್ಲು, ಹುಸನಬಾಪೂಗೆ “ಸಂತಿಗ ಹೊಂಟಿ ಏನ್?” ಎಂದು ಕೇಳಿದ್ದು.

“ಹೌದು, ಅವ್ವಗ ಏನಾರ ಸುದ್ದಿ ಹೇಳಬೇಕೇನು?” ಅವನು ಗಂಗೂಗೆ ಕೇಳಿದ.

“ನೀ ಅವ್ವಗ ಹೇಳು, ನಿನ್ನ ಗಂಗಿ ಇಂದ ಹರ್ರಾಗ ಸತ್ಲೆ... ಹಿಂಗಂದ ಕೂಡಲೇ ಆಕಿ ಅತ್ತರ. ಮತ್ತ ಹೇಳು- ಇಲ್ಲಿಲ್ಲಾ ನಿಮ್ಮ ಗಂಗೂ ಚಲೋ ಅದಾಳು. ಆಕಿಗೆ ಕಾಗಿ ಮುಟ್ಟಿತ್ತು, ಅದಕ್ಕೆ ಹಿಂಗ ಹೇಳಬೇಕಾತು ಅಂತ ಹೇಳು. ಧರಮೂ, ಹುಸನಬಾಪು ಇಬ್ಬರೂ ಮರಿಬ್ಯಾಡರಪ್ಪ ನಾನ ಹೇಳಿದ್ದ ಸುದ್ದಿ.”

ಇಷ್ಟು ಹೇಳಿ ಗಂಗೂ ರೊಟ್ಟಿ ಮಾಡಲು ಒಳಗೆ ಹೋದಳು. ಹುಸನಬಾಪು, ಧರಮೂ, ಇಬ್ಬರೂ ಸಂತೆಗೆ ಹೋದರು.

ಧರಮೂ ಹಸನಬಾಪೂಗೆ ಹೇಳಿದ- “ನಾವ ಮೊದಲ ಹೊಲಗೇರಿಗೆ ಹೋಗುಣು, ಗಂಗೂನ ಅವ್ವಗ ಸುದ್ದಿ ಮುಟ್ಟಿಸಿ, ಆಮ್ಯಾಲೆ ಸಂತಿಗ ಹೋಗೋಣು.”

....ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಮನಿಗೆ ಹೋದರು. ಸಂತಿ ದಿನ ಅಂತ ಅವ್ವ ಹೊಲಕ್ಕೆ ಹೋಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವ್ವ ಅವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ನೀರು ಕೊಟ್ಟಳು. “ಗಂಗೂ, ಚಲೋ ಅದಾಳಲ್ಲ?” ಎಂದು ಕೇಳಿದರು.

“ಗವಳಕ್ಕಾ, ಭಾಳ ಕೆಟ್ಟಾಗೇತಿ, ನಿಮ್ಮ ಗಂಗೂ ಇಂದ ಹರಾಗ ಸತ್ತು.”
ಧರಮೂ ಹೇಳಿದ-

“ಆಂ? ಏನ್ ಹೇಳತೀರಿ?”

“ಖರೇನ ಗವಳಕ್ಕಾ-” ಹುಸನ ಬಾಪೂ ಹೇಳಿದ

ಹೀಗನ್ನುತ್ತಲೇ ಅವ್ವ ಎದೆ ಎದೆ ಬಡಿದುಕೊಂಡು, ತಲೀ ಬಡಕೊಂಡ ಅಳಲಿಕ್ಕೆ ಶುರು ಮಾಡಿದ್ದು, ನಾವೂ ಅಳಲಾರಂಬಿಸಿದವು...

ಧರಮೂ, ಹುಸನಬಾಪೂ ಅವ್ವನಿಗೆ ಸುದ್ದಿ ಮುಟ್ಟಿಸಿ, ಸಂತೆಗೆ ಹೋಗಿಬಿಟ್ಟರು. ...ಹೆಂಗಸರು, ಗಂಡಸರು ಎಲ್ಲಾ ಮಂದಿ ಸೇರಿದರು. ಹೆಂಗಸರು ಅವ್ವನಿಗೆ ಸಮಾಧಾನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. “ಗಂಗೂಗೆ ಏನ್ ಜಡ್ಡು ಜಾಪತ್ತೆ ಏನೂ ಆಗಿಲ್ಲ. ಮತ್ತ ಹಿಂಗ ಒಮ್ಮಿಗ್ಗೆ ಅದ್ ಹ್ಯಾಂಗ ಸತ್ತು?” ಎಂದೆಲ್ಲ ಅವರು ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದರು.

ಅವ್ವ ಅತ್ತು-ಅತ್ತು ಸೋತು ಹೈರಾಣಾದಳು. ಹುಸನಬಾಪೂ, ಧರಮು ಸಂತಿ ಮುಗಿಸಿ, ನಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಬಂದರು. ಅವರು ಹೇಳಿದರು- “ಗವಳಕ್ಕಾ ಅಳಬ್ಯಾಡರಿ ಇನ್ನ, ನಿಮ್ಮ ಗಂಗೂ ಚಲೋ ಅದಾಳು. ಆಕಿಗೆ ಹರಾಗ ಕಾಗಿ ಮುಟ್ಟತಂತ ಹಿಂಗ ಹೇಳಿ ಕಳಿಸಿದ್ದು.”

ಆದರೆ ಅವ್ವನಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಅವರ ಮಾತಿನ ಮೇಲೆ ನಂಬಿಕೆಯಾಗಲಿಲ್ಲ. ಅವಳು ಅಳುತ್ತಲೇ ಇದ್ದಳು.

...ಮರುದಿನ ಅವ್ವ ನಸುಕಿಗೆ ಎದ್ದಳು. ಧೋತರನ್ನು ಸುತ್ತಿ ಕಂಕುಳಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಳು. ಅವ್ವನಿಗೆ ಹೇಳಿದ್ದು, “ನಾ ಶಿವಣಿಗೆ ಹೋಗಿ ಗಂಗೂನ್ನು ನೋಡಿ ಬರ್ತಿನಿ.”

ಅವ್ವ ಹೇಳಿದ- “ಅಯ್ಯೋ, ನಿಲ್ಲು, ಒಬ್ಬಾಕಿನೇ ಹೋಗಬ್ಯಾಡ. ನಾವಿಬ್ಬರೂ ನಾಳೆ ಶಿವಣಿಗೆ ಹೋಗೋಣಂತ, ಹುಡುಗರನ್ನು ನೋಡಕೋ ಅಂತ ಬುಸ್ಯಾಗ ಹೇಳೋಣು.”

“ಹಿಂಗ ಹೋಗಿ, ಸರಂತ ಬಂದ ಬಿಡ್ತೇನಿ” ಅವ್ವ ಹೇಳಿದ್ದು.

ಆಕಿ ಒಬ್ಬಾಕಿನೇ ನಡೆಯುತ್ತ ಶಿವನಿಗೆ ಹೋದಳು. ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ತಾತೂ ಸುತ್ತಾರ ಭೇಟಿಯಾದ. ಅವನು ನೇಗಿಲು ಸರಿಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದ.

“ಇದೇನ ಹೇಳ್-ಕೇಳ್ ಬಂದಿಯಲ್ಲ?” ಅವನು ಅವ್ವನಿಗೆ ಕೇಳಿದ.

“ನಮ್ಮ ಗಂಗೂ ಸತ್ತಾಳಂತ ಧರಮೂ ಮತ್ತು ಹುಸುಬಾಪು ನಿನ್ನಿ ಹೇಳತ ಬಂದಿದ್ದು. ಅದ್ದು ಬಂದೇನಿ.”

“ಗಂಗೂ ಚಲೋ ಅದಾಳು. ಆಕಿ ಹರಗಾಗಿದ್ದು ಚಿಪ್ಪಾಡಿ ಒಟ್ಟೋ ಕೆಲಸ ಅದ ಅಂತ ಗಾಡಗೆಯವರ ತ್ವಟ್ಟಕ್ಕ ಹೋಗ್ಯಾಳು” ತಾತ್ಯಾ ಸುತಾರ ಹೇಳಿದ.

ಆದರೂ ಅವ್ವ ಅವರ ಮನಿಗೆ ಹೋದಳು. ರಾಮಾ ತ್ವಟ್ಟಕ್ಕ ಹೋಗಿ ಗಂಗೂನ ಕರ್ಕೊಂಡ ಬಂದ. ಆಕಿ ನಗ ನಗತಾ ಬಂದಳು. ಅವ್ವನ ಮುಖಿ ನಿನ್ನೆಯಿಂದ ಅತ್ತು-ಅತ್ತು ಒಣಗಿತ್ತು.

ಆಕಿ ಗಂಗೂಗ ಕೇಳಿದ್ದು- “ಹೀಗೆಲ್ಲ ಹೇಳಾಕ ನಿನಗ ಯಾರು ಹೇಳಿದರು?”

“ನನ್ನ ವಾಲೂ ಮತ್ತೆ ಭಾಗೂ ಹೇಳಿದರು, ನೀನು ಅತ್ತಮ್ಯಾಗ ಗಂಗೂ ಚಲೋ ಅದಾಳಂತ ಹೇಳಾಕ ಧರಮೂಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಲ್ಲ, ಅವರು ಹೇಳಲಿಲ್ಲಾ?”

“ಹೇಳಿದರು ಖರೆ, ಭಾಳಾ ಹೊತ್ತಾಗಿತ್ತು” ಅವ್ವ ಹೇಳಿದ್ದು.

ಭಾವ ನಸುನಕ್ಕು ಹೇಳಿದ- “ಗಂಗೂ, ಹುಚ್ಚುಬೋಡಿ ಅದಾಳು. ನನಗ ಒಂದ ಮಾತಾದ್ರೂ ಹೇಳಬಾರ್ದ?”

ಆಮ್ಯಾಲೆ ಗಂಗೂ ಚಿಪ್ಪಾಡಿ ತುರುಕಿ ಒಲೀ ಹೊತ್ತಿಸಿದ್ದು. ರೊಟ್ಟಿ ಪಲ್ಲೆ ಮಾಡಿದಳು. ಎಲ್ಲರೂ ಕೂತು ಊಟ ಮಾಡಿದರು.

...ಅವ್ವ ಮತ್ತೆ ಮಹೂದಗೆ ಹೊರಟಳು.

ಗಂಗೂ, ಭಾವ ಅಂದರು “ಅತ್ತೀ, ನಾಳೆ ಹೋಗು.”

“ಬ್ಯಾಡ ಬ್ಯಾಡ ಮಾರಾಯಾ, ಹುಡುಗರನ್ನ ಹಾಂಗ ಬಿಟ್ಟ ಬಂದೇನಿ. ರಾತ್ರಿಯಿಂದ ಯಾರೂ ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಂದಿಲ್ಲ, ಉಂಡಿಲ್ಲ. ಹುಡುಗರು ಹಾದಿ ಕಾಯತಾರು.”

ಅವ್ವ ಸರಸರ ನಡೆದು ಮಹೂದಗೆ ಹೊರಟಳು. ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಹುಚ್ಚು ಬಡಬಡಿಸುತ್ತ ಹೊರಟಿದ್ದ. ಅವನನ್ನು ಕಂಡು ಆಕೆ ಹೆದರಿದಳು. ಮಂದಿ ‘ಯಾರಾದರೂ ಸನೇಕ ಅದಾರೇನು’ ಅಂತ ಅವ್ವ ಸುತ್ತ-ಮುತ್ತ ನೋಡಿದ್ದು. ಯಾರೂ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳಲಿಲ್ಲ. ಆಕಿ, ಗಾಳಿಯಂತೆ ಮುನ್ನುಗ್ಗಿ, ಅವನ ಬದಿಯಿಂದಲೇ ಹಾದು ಮುಂದೆ ಧಾವಿಸಿದಳು. ದೂರ ಹೋದ ನಂತರ ಅವ್ವ ಹೊರಳಿ ನೋಡಿದ್ದು. ಹುಚ್ಚು ಹೊರಳಿ ನೋಡುತ್ತ ನೋಡುತ್ತ ‘ಈಗ ಹೊಂಟೇನಿ ಮನಿಗೆ- ಈಗ ಹೊಂಟೇನಿ ಮನಿಗೆ’ ಎಂದು ಹಲಬುತ್ತಿದ್ದ. ಅವ್ವ ಇದನ್ನು ಕೇಳಿ ಧರಧರ ಕಂಪಿಸುತ್ತ ಮನೆಗೆ ಬಂದಳು.

ಅವಳು ಕಣ್ಣೊಳಗೆ ನೀರು ತಂದುಕೊಂಡು ಅಪ್ಪನಿಗೆ ಹೇಳಿದ್ದು “ಹಾದ್ಯಾಗ ನನಗೊಬ್ಬ ಹುಚ್ಚು ಭೆಟ್ಟಿಯಾದ. ಹಿಂದ-ಮುಂದ ಯಾರೂ ಮನಶ್ಯಾರ ಇರಲಿಲ್ಲ. ನಾನು ಗಾಳಿ ಹಾಂಗ ಓಡಿ, ದಾಟಿ ಬಂದೆ.”

ಅಪ್ಪ, ಅವನಿಗೆ ಹೇಳಿದ- “ಅದಕ್ಕೆ ಹೇಳಿದ್ದಲ್ಲ, ಒಬ್ಬಾಕಿ ಹೋಗಬ್ಯಾಡಂತ. ತಿವನಿ ಊರೆನ ಸನೇಕ ಅದ ಏನು? ಮೂರು ಹರದಾರಿ ಅಷ್ಟ ದೂರ ಅದ.”

* * *

ಸಾಲೆಗೆ ದೀಪಾವಳಿ ರಜೆ ನೀಡಲಾಗಿತ್ತು.

“ನಾಜಾ, ಕಾರ್ತಿಕ ಯಾತ್ರೆಗೆ ಪಂಥರಪುರಕ್ಕೆ ಹೋಗೋಣಂತ. ನನ್ನ ಬುಕಾ, ಶಂಕರ ಇಬ್ಬರ ಮಕ್ಕಳು ಹುಟ್ಟಿದರು. ಆಮ್ಯಾಲೆ ಹನ್ನೆರಡು ವರುಷ ಮಕ್ಕಳಾಗಲಿಲ್ಲ. ಕರಾಡ ವಾರಕರಿ ಮಂದಿ ಇಟೋಬಾನ ದರುಶನಕ್ಕೆ ಪಂಥರಪುರಕ್ಕೆ ಹೋಗತಾರು. ಅವರು ಯಾತ್ರೆ ತಪ್ಪಿಸೋದಿಲ್ಲ. ಸಂಜೆ ಹೊತ್ತಿಗೆ ವಾರಕರಿ ಮಂದಿ ನಮ್ಮ ಮನೀಗೆ ಬರತಿದ್ದರು.

ಒಬ್ಬ ವಾರಕರಿ ಕೇಳಿದ- ‘ಗವಳಿಬಾಯಿ, ನಿಂಗೆಷ್ಟ ಮಕ್ಕಳು?’

“ಬಾಯಿ, ನೀವು ಇಟೋಬಾನ ತಿಂಗಳ ಯಾತ್ರೆ ಮಾಡರಿ. ಅಂದರ ಪಂಥರಪುರ ಇಟೋಬಾ ನಿಮ್ಮ ಹರಕೆ ತೀರಿಸ್ತಾನು.”

ಹೀಗೆ ವಾರಕರಿ ಹೇಳಿದ ಮ್ಯಾಲೆ, ಪ್ರತಿ ತಿಂಗಳಾಗದಿದ್ದರೂ, ನಾಲ್ಕು ಯಾತ್ರೆ ಮಾತ್ರ ನೇಮದಿಂದ ಮಾಡತೇನಿ. ಕಾರ್ತಿಕ, ಆಷಾಢ, ಮಾಘ, ಚೈತ್ರ- ಈ ಯಾತ್ರೆ ತಪ್ಪಿಸೋದಿಲ್ಲ. ನಾವು ದುಡಿದು ತಿನ್ನೋ ಮಂದಿ. ತಿಂಗಳಿಗೆ ಯಾತ್ರೆ ಹೋಗೋದ ಹ್ಯಾಂಗ ಸಾಧ್ಯ?” ಎಂದು ಅವ್ವ ಹೇಳಿದ್ದು.

ಮಹೂದ ಊರಿಂದ ಪಂಥರಪುರ ಎಂಟು ಹರದಾರಿಯಷ್ಟು ದೂರ-

ಅವ್ವ ಅಂದಳು- “ಕಿಸನತಾತಾ, ಸಕೂ, ಜೀಜಾ ಇವರೆಲ್ಲ ಪಂಥರಪುರಕ್ಕೆ ಹೊಂಟಾರು. ನಾವೂ ಅವರ ಸಂಗ್ಡ ಹೋಗೋಣು.”

ಅವಳು ನಾಲ್ಕಾರು ರೊಟ್ಟಿ ಮಾಡಿದಳು. ಅದರ ಜತೆಗೆ ಹಸಿ ಮೆಣಸಿನ ಚಟ್ಟಿ ತಗೊಂಡಳು; ಎಲ್ಲಾ ಕೂಡಿಸಿ ಬುತ್ತಿಗಂಟ ಕಟ್ಟಿದ್ದು.

ಸಂಜೆ ಹೊತ್ತಿಗೆ ನಾವು ಪಂಥರಪುರಕ್ಕೆ ಹೊಂಟಿ. ನಡೆಯುವಾಗ ನಾವೆಲ್ಲ ಭಜನೆ ಅಂತಿದ್ದೆವು. ಸೋನಕ್ಯಾ ಎಂಬೂರಿಗೆ ಬರುವಷ್ಟರಾಗ ಕತ್ತಲೆ ಬಿತ್ತು.

ಕಿಸನತಾತ್ಯ ಅಂದ, “ನಾವು ಬಾಂವಿ ಕಟ್ಟಿ ಮ್ಯಾಲ ಈ ರಾತ್ರಿ ಕಳೆಯೋಣು.”

ನಮ್ಮ ಸಂಗ್ಡ ವಾರಕರಿ ಮಂದಿನೂ ಇದ್ದರು. ಅವರೂ ಬಾಂವಿಕಟ್ಟಿಗೆ ಬಂದರು. ನಾವು ಬುತ್ತಿಗಂಟು ಬಿಚ್ಚಿ, ರೊಟ್ಟಿ ತಿಂದೆವು.

“ನೀನು ಯಾರಿಗಾದರೂ ನೀರು ಕೊಡಾಕ ಹೇಳು. ಮೊದಲು ನೀನ ಕುಡಿ. ಆಮ್ಯಾಲ ಎರ್ದ ತಂಬಿಗಿ ತುಂಬಿಕೊಂಡು ಬಾ.” ಅವ್ವ ಹೇಳಿದ್ದು.

ನಾನು ಬಾವಿಯ ಬಳಿಗೆ ಹೋದೆ. ಒಬ್ಬ ಹೆಂಗಸಿಗೆ ನೀರು ಹನಿಸುವಂತೆ ಹೇಳಿದೆ.

“ನೀನ ಯಾರ ಪೈಕಿ?” ಆಕಿ ನನಗ ಕೇಳಿದ್ದು.

“ಹೊಲೆಯರಾಕಿ” ನಾನಂದೆ.

“ನೀನ ದೂರ ಹೋಗಿ ಕೂತಕೋ, ಅಲ್ಲೇ ನೀರು ಹಾಕತೇನಿ” ಆಕೆ ಹೇಳಿದ್ದು.

ಆಕೆ ಬಾಂವ್ಯಾಗ ಇಳಿದಳು, ಕೊಡ ತುಂಬಿ ನೀರು ಹೊತ್ತು ತಂದಳು. ನಾನು ತಂಬಿಗೆ ಮುಂದೆ ಚಾಚಿದೆ. ನೀರು ಹನಿಸುವಾಗ ಆಕೆ ಹೇಳಿದಳು ‘ಏss ಪೋರಿ! ಸಲ್ವ ಹಿಂದ ಸರಿ.’ ಬಳಿಕ ಆಕೆ ನೀರು ಮೇಲಿಂದ ಸುರಿದಳು. ನಾನು ಬೊಗಸೆಯಿಂದ ನೀರು ಕುಡಿಯುತ್ತಿದ್ದೆ. ಸಲ್ವ ಸಾವಕಾಶ ನೀರ ಕುಡಿದು ಹೋಗಿ! ನನ್ನ ಮೈ ಮ್ಯಾಗ ಬೀಳಾಗ ಹತ್ತೇದ.” ಆ ಹೆಂಗಸು ಹೇಳಿದ್ದು. ನಾನು ನೀರು ಕುಡಿದೆ. ಎರಡು ತಂಬಿಗೆ ತುಂಬಿಕೊಂಡೆ. ಅಕ್ಕಾ, ಸಕೂ, ಅವ್ವ ಆ ನೀರು ಕುಡಿದರು. ಅನಂತರ ನಾವು ಅಲ್ಲೇ ಮಲಗಿದೆವು.

...ಗಾಢ ನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಕಳ್ಳ ಅವ್ವನ ಮುಖದ ಮೇಲಿನ ಸೆರಗು ಎಳೆದ. ಆಕೆಯ ಮೂಗಿನಲ್ಲಿ ಚಿನ್ನದ ನತ್ತು ಇತ್ತು. ಸೆರಗು ಎಳೆದದ್ದು ಕಂಡು ಅವ್ವ ಕಿರುಚಿದ್ದು. ಆಗ ಕಳ್ಳನೂ ಕಿರುಚಿದ. ಎಲ್ಲರೂ ಎಚ್ಚರಗೊಂಡರು.

“ಗವಳಿಬಾಯಿ, ಯಾಕ ಕೂಗಿದಿ?” ಕಿಸನತಾತ್ಯಾ ಅವ್ವನಿಗೆ ಕೇಳಿದ.

“ನನ್ನ ಮೂಗಿನ್ಯಾಗ ನತ್ತ ಅದ. ಕಳ್ಳ ನನ್ನ ಮಾರಿ ಮ್ಯಾಲಿನ ಸೆರಗಾ ಎಳೆದ! ನಾನ ಅಂಜಿದೆ, ಕೂಗಿದೆ. ಆವಾಗ ಕಳ್ಳ ಸಹ ಕೂಗಿದ.” ಅವ್ವ ಹೇಳಿದ್ದು.

ಹೀಗೆಂದಾಗ ಎಲ್ಲರೂ ನಕ್ಕರು.

ಬೆಳಕು ಹರಿಯಿತು. ಕೋಳಿ ಕೂಗಿತು. ಅವ್ವ ಎದ್ದಳು. ನನ್ನನ್ನೂ ಎಬ್ಬಿಸಿದಳು.

“ನಾಜಾ, ಬೇಗ ನಡಿ, ಮಂದಿಯೆಲ್ಲಾ ಪಂಥರಪುರಕ್ಕೆ ಹೊಂಟಾರು.” ಅವ್ವ ನನಗ ಹೇಳಿದ್ದು. ದಿಂಡಿಯಾತ್ರೇ ಬಹಳ ದೊಡ್ಡದಿತ್ತು. ಬಹಳ ಮಂದಿ ಸೇರಿದ್ದರು. ನಾವೆಲ್ಲ ಪಂಥರಪುರ ತಲುಪಿದೆವು. ನಾನು ಪಂಥರಪುರ ನೋಡಿರಲಿಲ್ಲ. ಬಸ್ಸು, ಟಾಂಗಾ, ಮಂದಿ ಎಲ್ಲಾ ತುಂಬಿದ್ದರು. ಗದ್ದಲ ನೋಡಿ ಹೆದರಿಕೆ.

“ನಾಜಾ, ನನ್ನ ಕೈ ಹಿಡಕೊ!” ಎಂದು ಅವ್ವನಿಗೆ ತಿಳಿಸಿದಳು.

ಯಾತ್ರೇ ಬಹಳ ದೊಡ್ಡದಾಗಿತ್ತು. ಹಾದಿ ತುಂಬೆಲ್ಲ ಮಂದಿನೇ ಮಂದಿ. ನಾವು ಒಂದು ಬದಿಯಿಂದ ನಡೆದು ಚೋಕಾ ಮೇಳಾ, ಗಾಡಗೆಬುವಾ ಅವರ ಮಠಕ್ಕೆ ಹೋದೆವು. ಅಲ್ಲಿ ನಮಗೊಂದು ಖೋಲಿ ಕೊಟ್ಟರು. ಅಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಸಾಮಾನ ಇಟ್ಟಿವು. ಖೋಲಿಗೆ ಕೀಲಿ ಹಾಕಿ, ನಾವೆಲ್ಲ ಚಂದ್ರಭಾಗಾ ನದಿಗೆ ಜಳಕಕ್ಕೆ ಜೋದೆವು.

ಚಂದ್ರಭಾಗಾದಲ್ಲೂ ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆ ಮಂದಿ ತುಂಬಿದ್ದರು.

ನಾನು ಬೆರಗಾಗಿ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದೆ.

ನಮ್ಮೆಲ್ಲರ ಅರವಿಯನ್ನು ಒಂದು ಕಡೆ ಇಟ್ಟೆವು. ಅರವಿ ಕಾಯುತ್ತ ಕೂತುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಅವ್ವ ನನಗೆ ಹೇಳಿದ್ದು. “ಇಲ್ಲಿ ಕಳ್ಳರ ಭಾಳ ಅದಾರು, ನೀನ ಅರವಿ ಕಾಯಕೋತ ಕೂತಕೋ. ಕೆಲವರು ಪೇಡೆ ಕೊಡಕ ಬರತಾರು. ತಾಳ ಬಾರಿಸ್ತೆ ಕೆಲವು ಮಂದಿ ಬರ್ತಾರು. ಸಣ್ಣ ಹುಡುಗರು ಭಂಡಾರ, ಸಕ್ಕರಿ, ಕರ್ಪೂರ ತಗೋ ಅಂತ ಬರತಾರ. ಹಿಂಗ ಪೇಡೆ ಕೊಟ್ಟಾಂಗ ಮಾಡ್ತಾರು. ಮತ್ತು ಅರವಿ ಗಂಟು ಹಾರಿಸಿಕೊಂಡ ಹೋಗತಾರು. ಏನೂ ಗೊತ್ತಾಗೋದಿಲ್ಲಾ. ನಾಜೂ, ಸಲ್ಲ ಎಚ್ಚರಿಕೆಲೇ ಅರವಿಗಂಟು ಕಾಯಕೊಂಡು ಕುಂತರು.”

ಎಲ್ಲಾರು ಜಳಕ ಮಾಡಿ ಪುಂಡಲೀಕನ ದರುಶನ ಮಾಡಿದರು. ವಿಠಲ ರುಕ್ಕಾಯಿ ಅಂತ ಕೂಗತಾ ಮಹಾದ್ವಾರಕ್ಕೆ ಹೋದವಿ. ಹೂವಿನ ಮಾಲಿ, ಭಂಡಾರ, ಕಲ್ಲಸಕ್ಕರಿ, ಎಲ್ಲಾರೂ ತಗೊಂಡರು.

ಅವ್ವ ನನಗೆ ಹೇಳಿದ್ದು. “ನಾಜಾ, ಚೋಕೋಬಾಗ ಮಾಲಿ ಹಾಕು. ಭಂಡಾರ, ಕಲ್ಲಸಕ್ಕರಿ ಅವನ ಮುಂದ ಇಡು. ಮತ್ತು ಅವಂಗ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡು.”

ನಾವು ಚೋಕೋಬಾಗ ಭೇಟಿಯಾದವಿ, ಅವ್ವ ನನಗೆ ನಾಮದೇವನ ಮೆಟ್ಟಿಲಾ ತೋರಿಸಿದ್ದು. ವಿಠೋಬಾ ಗುಡಿಯೊಳಗೆ ಅದಾನು ಅಂದ್ರು. “ವಿಠೋಬಾನ ದರುಶನಕ್ಕೆ ಮಂದಿ ಸಾಲ ಹಿಡದ ನಿಂತಾರಲ್ಲ. ಮಂದಿ ಗದ್ದಲ ಮಾಡ್ತಾರಂತ ಪೊಲೀಸರೂ ನಿಂತಾರು.”

“ಅವ್ವಾ ನಡಿ, ನಾವೂ ವಿಠೋಬಾನ ದರುಶನಕ್ಕೆ ಹೋಗೋಣ” ನಾನು ಅವ್ವನಿಗೆ ಹೇಳಿದೆ.

“ನಾವು ಪಂಢರಪುರಕ್ಕೆ ಬಂದೇವಿ. ನಮ್ಮ ಯಾಕ ಗುಡಿಯೊಳಗೆ ಬಿಡೋದಿಲ್ಲ? ಹಾಂಗಾರ ಯಾಕ ಪಂಢರಾಪುರಕ್ಕೆ ಬರಬೇಕು?” ನಾನು ಹೇಳಿದೆ.

“ನಾವು ದೂರದಿಂದ ವಿಠೋಬಾಗ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡೋಣ” ಅವ್ವ ಅಂದಳು.

ನಾವೆಲ್ಲ ದೂರ ನಿಂತು ವಿಠೋಬಾನಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿದೆವು. ಚುರಮರಿ, ಬತ್ತಾಸು ತೆಗೆದುಕೊಂಡೆವು.

ನನ್ನ ಬೆರಳು ಉಗುರಿನ ಹತ್ತಿರ ಬಾತುಕೊಂಡಿತ್ತು. ಬಹಳ ನೋಯಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ನಾನು ಆಗಾಗ ಕೈ ರುಪಾಡಿಸುತ್ತಿದ್ದೆ. ನಾಕಾಣೆ ಸುಂಕ ನೀಡಿ ನಾವು ಮಹೂದಾಗೆ ಸಂಜೆ ಬಂದು ತಲುಪಿದೆವು. ಮನೆಗೆ ಬಂದ ಮೇಲೆ ನಾನು ಸೂಜಿಯಿಂದ ಬೊಕ್ಕೆಯನ್ನು ಚುಚ್ಚಿ ಒಡೆದೆ... ಆಗ ಸ್ವಲ್ಪ ಸಮಾಧಾನವಾಯಿತು.

ನಾನು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಕ್ಲಾಸ್ ಪಾಸಾಗಿ ಐದನೆಯ ತರಗತಿಗೆ ಹೋದೆ. ಐದರಿಂದ ಏಳನೆಯ ಕ್ಲಾಸಿನವರೆಗೆ ವ್ಯವಸಾಯದ ಶಾಲೆಗೆ ಹೋದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಅಭ್ಯಾಸಕಮ ಶುರುವಾಯಿತು. ಎಲ್ಲ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಬಡಗಿ, ಕಮಾರತನದ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತ ಕಲಿಯಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ನಾನೂ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೆ. ಫಾರ್ಮಿಗೆ ಹೋಗಿ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ-ಶೇಂಗಾ, ಜೋಳದ ಮಡಿ ಮಾಡಬೇಕು; ಗೊಬ್ಬರ ಹಾಕಿ, ಸಾಲಾಗಿ ಹಚ್ಚಬೇಕು; ಫಸಲು ಮೊಳಕೆ ಒಡೆದು ಬೆಳೆಯುವತನಕ ನಿರೀಕ್ಷಣೆ ಮಾಡಿ ವಹಿ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಟಿಪ್ಪಣಿ ಮಾಡಬೇಕು. ಹುಳ ಹತ್ತಿದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಔಷಧಿ ಸಿಂಪಡಿಸಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಫಸಲು ಬರುವ ತನಕಾ ನಿಗಾ ವಹಿಸುವದು. ಐದನೆಯ ತರಗತಿಯಲ್ಲಿ ನಾನೊಬ್ಬಳೇ ಹುಡುಗಿ. ನಾನು ಓಟದ ಸ್ಪರ್ಧೆ, ಹಗ್ಗದಾಟ, ಚಮಟಿ ಅಂಬುವಿನ ಆಟದಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದೆ. ನನಗೆ ಬಹುಮಾನ ಸಿಗುತ್ತಿತ್ತು. ಯಶವಂತಬಾಪು ಅಪ್ಪನಿಗೆ ಹೇಳಿದ- “ಸಖಾರಾಮ, ನಿನ್ನ ಪೋರಿ ಭಾಳ ಹುಶಾರ ಅದಾಳು. ಆಟದಾಗ ಬಕ್ಷಿಸ ಬಂದದ. ಸಾಲಿ ಬಿಡಿಸಬ್ಯಾಡ, ಕಲಿಲಿ.” ಇದನ್ನು ಕೇಳಿ ಅಪ್ಪನಿಗೆ ಬಹಳ ಸಂತೋಷವಾಯಿತು.

...ನಾನು ಪ್ರತಿದಿನ ಶಾಲೆಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದೆ.

ಒಂದು ದಿನ ಗುನಿ ಹಾರನಿ ನನಗೆ ಹೇಳಿದ್ದು. “ನಾಜಾ, ನಾವೆಲ್ಲ ಪೋರಿಯರು ದಂಡೂವಾಪಿಗೆ ಹೋಗತೇವಿ. ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಎದ್ದು ಕಟಕ ರೊಟ್ಟಿ, ಚಟ್ಟಿ ಕಟಕೊಂಡು ಅಲ್ಲಿ ಶೇಂಗಾ ಕೀಳಾಕ ಹೋಗತೇವಿ. ಹಾದಿಯೊಳಗ ಆಟ ಆಡತಾ, ಕುಣಿತಾ, ಹಾಡತಾ ಮಜಾ ಮಾಡತೇವಿ. ಆಮ್ಯಾಲ ಮಟ್ಟಿ ನೀರಿನ್ಯಾಗ ಮಾರಿ ತೊಳಕೊಂಡ, ರೊಟ್ಟಿ ತಿಂದ ಸೋಡಸೆ ಹೊಲದಾಗ ಹೋಗಿ ಶೇಂಗಾ ಕಿತ್ತ ಹಾಕತೇವಿ. ಎಳೆ ಶೇಂಗಾದ ಕಾಳ ತಿಂತೇವಿ. ಸಂಜೆ ಮುಂದ ಬರುವಾಗ, ಮಾಲಿಕನ ಕಡೆಯಿಂದ ನಮ್ಮ ಪಾಲ ಇಸಕೊಂಡ ಜಿಗದಾಡತಾ ಮನಿಗೆ ಬರತೇವಿ. ನಾಳೆ ಆಯತವಾರ. ನಿನಗೆ ಸೂಟಿಯದ. ನೀನೂ ನಮ್ಮ ಜತಿ ಶೇಂಗಾಕ್ಕೆ ಬಾ.”

ನಾನು ಅಪ್ಪನಿಗೆ ಹೇಳಿದೆ- “ಅವ್ವ, ನಾಳೆ ನನ್ನ ಸೂಟಿ ಅದ- ಪೋರಿಗೊಳ ಶೇಂಗಾಕ್ಕೆ ಹೋಗತಾರಂತ, ನಾನೂ ಹೋಗಲೇನು?”

ಅವ್ವ ಅಂದ್ಲು- “ಬ್ಯಾಡ, ಶೇಂಗಾಕ್ಕೆ ಹೋಗಬ್ಯಾಡ, ತಲಿಯೊಳಗ ಮಣ್ಣು ಸೇರತದ- ಬಿಸಿಲಾ ಹತ್ತತದ. ದಂಡೂ-ವಾಡಿ ಭಾಳ ದೂರ ಅದ- ನಡದ-ನಡದ ಸೇಟದ ಹೋದಿ, ನಮ್ಮ ಆ ಶೇಂಗಾ ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ ನೀ ನೇಮದಿಂದ ಸಾಲಿಗ ಹೋಗು.”

ಅವನ ಮಾತು ಕೇಳದೆ ನಾನು ಪೋರಿಗಳ ಸಂಗ್ಧ ಶೇಂಗಾಕ್ಕ ಹೋದೆ. ಹಾದಿ ಬದಿಗಿದ್ದ ಗಿಡ-ಗಂಟಿ ನೋಡತಾ, ಬೋರೆ ಹಣ್ಣು ತಿನ್ನುತ್ತ, ಎಂಟ ದಿನಾ ಶೇಂಗಾಕ್ಕ ಹೋದೆ... ಮಜಾ ಮಾಡುತ್ತ, ಕುಣಿಯುತ್ತ, ಆಡುತ್ತ ಪೋರಿಗಳ ಜತೆ ಮೈಮರೆತು ಹೋದೆ.

...ಎಂಟು ದಿನಗಳಿಂದ ಶಾಲೆಗೆ ಬರಲಿಲ್ಲಂತ ಗನಿ ಮಾಸ್ತರ ಹರ್ಯಾಗೆದ್ದ ನನಗ ಕರಕೊಂಡ ಬರಾಕ ಹುಡ್ಗರನ್ನ ಕಳಿಸಿದ. ಆವಾಗ ಅವ್ವ ಮನ್ಯಾಗ ಇದ್ದು. ರೊಟ್ಟಿ ಬೇಡಿ ತರಾಕ ಊರಾಗ ಹೋಗಿರಲಿಲ್ಲ.

“ನಾಜಾ, ಮಾಸ್ತರ ಕರ್ಕೊಂಡ ಬಾ ಅಂದಾರು ನಡಿ ಸಾಲಿಗೆ” ರಾಮಾ ನನಗೆ ಹೇಳಿದ.

“ಎಂಟು ದಿನಾತು ನಾನ ಸಾಲಿಗೆ ಬರಲಿಲ್ಲ, ಇನ್ನ ಮಾಸ್ತರ ಹೋಡಿತಾರು. ನಾ ಏನ್ ಬರಾಂಗಿಲ್ಲ” ನಾನು ಅವನಿಗೆ ಹೇಳಿದೆ.

“ನಾಜಾನ ಅವ್ಯಾ, ನಾಜಾ ಎಂಟ ದಿನದಿಂದ ಸಾಲಿಗೆ ಬಂದಿಲ್ಲ.” ರಾಮಾ ಅವನಿಗೆ ಹೇಳಿದ.

“ನಾಜಾ, ಸಾಲಿಗೆ ಹೋಗು” ಅವ್ವ ನನಗೆ ಹೇಳಿದ್ದು.

“ಮಾಸ್ತರ ಹೋಡಿತಾರು. ನಾ ಹೋಗಾಂಗಿಲ್ಲ” ನಾನು ಉತ್ತರಿಸಿದೆ.

ಅವನಿಗೆ ಸಿಟ್ಟು ಬಂತು. ಅಲ್ಲೇ ಎತ್ತಿನ ಹಗ್ಗ ಬಿದ್ದಿತ್ತು. ಅದನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಹುರಿ ಹಾಕಿ ನನ್ನ ಬೆನ್ನಿಗೆ ಜೋರಾಗಿ ಹೊಡೆದ್ದು.

ನಾನು ಅಳುತ್ತ ಸಾಲೆಗೆ ಓಡಿ ಹೋದೆ.

“ಹಾಂಗ್ಕ ಎಲ್ಲಿ ಓಡಿ ಹೊಂಟಿ? ಹೊಳ್ಳಿ ಬಾ. ಪಾಟಿ-ಪುಸ್ತಕ ತಗೊಂಡು ಹೋಗು” ಎಂದರು. ಅವ್ವ ನಾನು ಅಳುತ್ತ ಹೊರಳಿ ಬಂದು ಪಾಟಿ-ಪುಸ್ತಕ ಎತ್ತಿಕೊಂಡೆ. ಅಳುತ್ತ ಸಾಲೆಗೆ ಹೊರಟೆ. ಅವ್ವ ನನ್ನ ಬೆನ್ನು ಹತ್ತಿ ಬಂದಳು. ಅವಳು ಸಾಲಿತನಕ ಬಂದ್ತು.

“ಮಾಸ್ತರ, ಆಕಿನ್ನ ಇನ್ನ ಬಿಡಬ್ಯಾಡಿ. ಸಾಲ್ಯಾಗ ಕೂಡಿಹಾಕರಿ. ಆರಾಮ ಕೂಂತ ತಿನ್ನ ಅಂದರ ಈಕಿಗೆ ಸೊಕ್ಕ ಬಂದೈತಿ. ಬಿಸಿಲಾಗ ಶೇಂಗಾ ಕೀಳಾಕ ಹೋಗತಾಳು” ಎಂದು ಅವ್ವ ಮಾಸ್ತರಗೆ ಹೇಳಿದ್ದು.

“ನೀವ ಇನ್ನ ಮನಿಗೆ ಹೋಗರಿ” ಮಾಸ್ತರ ಅವನಿಗೆ ಹೇಳಿದರು.

ಅವ್ವ ಮನೆಗೆ ಹೊರಟುಹೋದ್ದು.

....ಆವತ್ತಿನಿಂದ ನಾನು ಎಂದೂ ಶಾಲೆಯನ್ನೇ ತಪ್ಪಿಸಲಿಲ್ಲ.

* * *

ಅವ್ವ ನನಗೆ, ಗೋದಾಗೆ, ದತ್ತೂಗೆ ಹೇಳಿದ್ದು- “ಹುಡುಗರೆ, ನಾನು ಹೆಂಗಸರ ಸಂಗ್ಧ ಉರುವಲ ಕಟ್ಟಿ ತರಾಕ ಹೋಗತೇನಿ. ಸಂಜೀಗ ರೊಟ್ಟಿ

ಮಾಡಾಕ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಇಲ್ಲ. ಯಾರ ಸಂಗಡ ಜಗಳಾಡಬ್ಯಾಡರಿ. ಮನಿಯೊಳಗ ಆಟಾ ಆಡರಿ.”

ಅವು ಕಾಡಿಗೆ ಹೋದಳು. ನಾವು ಮನೆಯಲ್ಲೇ ಆಡುತ್ತಿದ್ದೆವು. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಮೋಡ ಸೇರಿತು. ಗಾಳಿಯೂ ಬೀಸಿತು. ಕೂಡಲೇ ಗಾಳಿ-ಮಳೆ ಬೀಳಲಾರಂಭಿಸಿತು.

ಗೋದಾ ನನಗೆ ಹೇಳಿದ್ದು- “ನಾಜಾ, ಆಣೆಕಲ್ಲು ಬೀಳಾಕ ಹತ್ತಿದಾವು. ನಡೀ, ಹೋಗಿ ತರೋಣು.”

ನಾವು ಅಂಗಳಕ್ಕೆ ಬಂದು ಆಣೆಕಲ್ಲು ಆರಿಸಿ ತಿನ್ನಲಾರಂಭಿಸಿದೆವು.

ದತ್ತೂ ಹೇಳಿದ- “ಮಳಿರಾಂನೂ, ಭಾಳ ಆಣೆ ಕಲ್ಲ ಬೀಳೋ ಹಾಂಗ ಮಾಡು.”

ಗಾಳಿ ಜೋರಾಗಿ ಬೀಸಲಾರಂಭಿಸಿತು. ಮಳೆ-ಗಾಳಿ ಬೀಳುತ್ತಿತ್ತು. ಧೂಳು ಬಾಯಿ-ಮೂಗಿನಲ್ಲೆಲ್ಲ ಸೇರಿತು, ಗೋದಾ ಅಂದ್ರು- “ನಡಿ ಮನಿಯೊಳಗ ಹೋಗುಣು. ಗಾಳಿ ಜೋರೈತಿ.” ನಾವು ಮನೆ ಸೇರಿ ಬಾಗಿಲು ಮುಚ್ಚಿದೆವು. ಬಾಗಿಲು ಮುರುಕ ಹಲಗಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ್ದು. ಅದ್ಕ ಅಡ್ಡ ಕೊರಡಿನ ತುಂಡ ಹಚ್ಚಿತ್ತು. ಅಂಥಾದರಾಗ ಹಲಗಿ ಕೊಳೆತುಹೋಗಿತ್ತು. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ತೂತು ಬಿದ್ದಿತ್ತು. ಅದರಿಂದ ಧೂಳು ಮನೆಯೊಳಗೆ ಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಗಾಳಿ ಬಾಗಿಲನ್ನು ಜೋರಾಗಿ ದೂಡುತ್ತಿತ್ತು. ಮನೆಯೊಳಗೆಲ್ಲ ಕಸ-ಕಡ್ಡಿ ಸೇರಿತು. ಕಣ್ಣೊಳಗೆ ಧೂಳು ಸೇರಿತು.

ಗೋದಾ ಹೇಳಿದ್ದು ‘ನಾಜಾ, ದತ್ತೂ ಬರಿ ಇಲ್ಲಿ. ನಾವೆಲ್ಲರೂ ಸೇರಿ ಬಾಗಿಲಾ ಗಟ್ಟಿ ಒತ್ತಿ ಹಿಡಿಯೋಣು.”

ಬಾಗಿಲು ಒತ್ತಿ ಹಿಡಿಯಲಾಯಿತು. ಗಾಳಿಯು ಜೋರಾಗಿ ಬೀಸತೊಡಗಿತ್ತು. ಬಾಗಿಲು ಹಿಂದೆ ಸರಿಯುತ್ತಿತ್ತು. ಮನೆಯ ಮೇಲಿನ ಹುಲ್ಲು ಛಾವಣಿ ಗಾಳಿಗೆ ಹಾರಿ ಹೋಯಿತು. ಮೇಲಿನಿಂದಲೂ ಧೂಳು ಬೀಳತೊಡಗಿತು. ಬಾಗಿಲು ಅದೆಷ್ಟೇ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಒತ್ತಿ ಹಿಡಿದರೂ ಮನೆಯೊಳಗೆ ಗಾಳಿ-ಮಳೆ ಸೇರುತ್ತಿತ್ತು. ನಾವು ಹೆದರಿ ಕಂಗಾಲಾದೆವು. ಅಳಲಾರಂಭಿಸಿದೆವು.

ನಾನು ದತ್ತೂಗೆ ಹೇಳಿದೆ- “ನೀನ ಯಾಕ ಭಾಳ ಆಣೆಕಲ್ಲ ಬೀಳ ಅಂತ ಬೇಡಿಕೊಂಡಿ?”

ಗಾಳಿ-ಧೂಳು, ಮಳೆ ಸೇರಿ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಏನೂ ಕಾಣುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.

ಅವ್ವನೂ ಬರಲಿಲ್ಲ. ನಾವು ಅತ್ತು-ಅತ್ತು ಸೋತು ಹೈರಾಣಾದವು. ಕೊನೆಗೆ ಗಾಳಿ-ಮಳೆ ನಿಂತಿತು. ಮನೆಯೆಲ್ಲ ಕಸ-ಕಡ್ಡಿಯಿಂದ ತುಂಬಿಹೋಗಿತ್ತು. ಮಳೆ ಬಿದ್ದು ರಾಡಿ ರೊಜ್ಜಾಗಿತ್ತು. ಛಾವಣಿ ಕಿತ್ತುಹೋಗಿದ್ದರಿಂದ ಮನೆಯೊಳಗೆ ಬೆಳಕು ಬಿದ್ದಿತ್ತು. ನಾವು ಕೆಟ್ಟ ಮುಖ ಮಾಡಿ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕೂತಿದ್ದೆವು.

ಅವ್ವ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಹೊರೆ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಮನೆಗೆ ಬಂದಳು. ಅವಳಂತೂ ಮಳೆಯಿಂದ ತೊಯ್ದು ಒದ್ದೆಯಾಗಿದ್ದಳು. ಕಟ್ಟಿಗೆ ಹೊರೆಯನ್ನು ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ಚೆಲ್ಲಿದ್ದು. ಮನೆಯೊಳಗೆ ಬಂದು. ಅವಳು ಚಳಿಯಿಂದ ನಡುಗುತ್ತಿದ್ದು. ಹಲ್ಲು ಕಟಕಟ ಎಂದು ಸದ್ದೂ ಮಾಡುತ್ತಿತ್ತು.

ಗೋದಾ ಅವ್ವನಿಗೆ ಹೇಳಿದ್ದು- “ಅವ್ವ, ಗಾಳಿ ಭಾಳ ಜೋರಯಿತ್ತು. ಧೂಳೆಲ್ಲ ಮನೆಯೊಳಗೆ ಬರತೀತ್ತು. ನಾವು ಬಾಗಿಲಾ ಎಷ್ಟೇ ಒತ್ತಿ ಹಿಡಿದರೂ ಆಗಲಿಲ್ಲ. ನಾವು ಭಾಳ ಅತ್ತವಿ.”

ಅವ್ವ ಅಂದಳು- “ನಾವೂ ಗಾಳಿ-ಮಳೆಗೆ ಅಂಜಿ ಭಾಳ ಓಡಿ ಓಡಿ ಬಂದವಿ. ಗಾಳಿ ಬೀಸಿ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಹೊರಿ ಬಿದ್ದಾಂಗ ಆಗತೀತ್ತು. ಒಂದ ಗಿಡದ ಕೆಳಗೆ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಹೊರಿ ಚೆಲ್ಲಿ ಮಳೆ ಕಡಿಮಿಯಾಗಲಂತ ಹಾದಿ ಕಾಯತಾ ಕೂತವಿ. ಮಳೆ-ಗಾಳಿ ನಿಂತ ಮ್ಯಾಲ ಬಂದವಿ. ನನ್ನ ಉಟ್ಟ ಸೀರೆಯೆಲ್ಲ ತೋದೇತಿ. ಥಂಡಿ ಹತ್ತಾಕ ಹತ್ತೈತಿ. ಗೋದಾ, ಸಲ್ಲ ಉರಿ ಮಾಡವ್ವ, ಮೈ ಕಾಸಗೋತೇನಿ.”

ಅವಳು ಅಂದ್ಲು- “ಅವ್ವಾ, ಮನ್ಯಾಗ ಕಟ್ಟಿಗೆನೇ ಇಲ್ಲಾ. ನೀನ ತಂದ ಉರುವಲ ಕಟ್ಟಿಗಿನೂ ಮಳೆಯಿಂದ ಒದ್ದಿಯಾಗೇತಿ.”

...ಅವ್ವ ತೋಯ್ದು ಸೀರೆಯನ್ನು ಕಳಚಿ, ಹಳೇ ಚಿಂದಿ ಸೀರೆಯನ್ನು ಉಟ್ಟಳು. ಮನೆಯೊಳಗೆ ಬಿದ್ದ ಕಸ-ಕಡ್ಡಿಯನ್ನು ಒಟ್ಟು ಮಾಡಿ ಹೊರಗೆ ಚೆಲ್ಲಿದಳು.

“ಕತ್ತಲಿ ಬಿದ್ದೈತಿ, ಗೋದಾ, ದೀಪ ಹಚ್ಚು” ಅಂದಳು.

ಗೋದಾ ದೀಪ ಹಚ್ಚಿದ್ದು.

ಅವ್ವ ಅಂದಳು- “ಈಗ ರೊಟ್ಟಿ ಮಾಡಬೇಕಂದರ ಉರುವಲ ಕಟ್ಟಿಗೆನೇ ಇಲ್ಲ. ಇವತ್ತ ಉಪವಾಸ ಮಲಗೋಣ. ರೊಟ್ಟಿ ಹರಾಗೆದ್ದು ಮಾಡಿದರಾತು.”

ಆ ರಾತ್ರಿ ನಾವೆಲ್ಲ ಹಸಿದ ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಉಪವಾಸವೇ ಮಲಗಬೇಕಾಯಿತು.

...ಮರುದಿನ ಅವ್ವ ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಒಲೆ ಹೊತ್ತಿಸಿದಳು. ಹೊಗೆಯಲ್ಲಿ ಸುಟ್ಟ, ಅರೆಬರೆ ಬೆಂದ ರೊಟ್ಟಿ ಮಾಡಿದ್ದು. ಅವಳು ಕಟ್ಟಿಗೆ ಹೊರೆಯ ಜತೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಹರವಿ ತೊಪ್ಪಲಾನೂ ತಂದಿದ್ದು. ಕಾಡ ಹರವಿ ಸೊಪ್ಪು ಕುದಿಸಿದ್ದು. ಉಪ್ಪು ಹಾಕಿದ್ದು. ಅವ್ವ ಕೊಟ್ಟ ರೊಟ್ಟಿ, ಪಲ್ಲೆಯನ್ನು ತಿಂದಾಗ ಸಮಾಧಾನವಾಯಿತು.

* * *

ಆಕ್ಕಾನ ಹೋರಿ-ಗೋಮಿನ್ನು-ಪಿಲವಾ ಎಂಬೂರಿಗೆ ಕೊಡಲಾಗಿತ್ತು.

ಗೋಮಿಯ ಅತ್ತೆ ಆಕೆಯನ್ನು ಕಾಡಿಗೆ ಕರೆದೊಯ್ಯುತ್ತಿದ್ದಳು. ಅಲ್ಲಿ ಕೊಡಲಿಯಿಂದ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಕಡಿಯಬೇಕು. ರೆಂಬೆಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ ಚೆಲ್ಲಬೇಕು. ಬಳಿಕ ಅದರ ಹೊರೆಯನ್ನು ಹೊತ್ತು ಮನೆಗೆ ತರಬೇಕು. ಅನಂತರ ಕಟ್ಟಿಗೆಯು ಕೊರಡಿನಿಂದ ಬಡಿದು ತೊಗಟೆಯನ್ನು ಬೇರ್ಪಡಿಸಿ ಬಿಸಿಲಿಗೆ ಒಣಹಾಕಬೇಕು. ಅ ಬಳಿಕ

ರೊಟ್ಟಿ-ಪಲ್ಲೆ ಮಾಡಿ ಉಣ್ಣಬೇಕು. ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ದುಡಿದರೂ ಗೋಮಿಯ ಅತ್ತೆ ಅವಳಿಗೆ ಬರೇ ಅರ್ಧ ರೊಟ್ಟಿ ಮಾತ್ರ ನೀಡುತ್ತಿದ್ದು. ಹೀಗಾಗಿ ಅವಳು ದುಡಿದು-ದುಡಿದು ರೋಸಿಹೋದಳು.

ಒಂದು ದಿನ ಬೆಳಿಗ್ಗೆಯ್ಲೆ ಯಾರಿಗೂ ಹೇಳದೆ-ಕೇಳದೆ ಮಹೂದ ಊರಿಗೆ ಬಂದಳು.

ಅಕ್ಕಾ ಗೋಮಿಗೆ ಕೇಳಿದ್ದು- “ಗೋಮಿ, ನೀ ಯಾರ ಸಂಗ ಬಂದಿಯವ್ವ?”

“ನಾ ಒಬ್ಬಾಕಿನೇ ಬಂದೆ. ಅತ್ತಿ ಭಾಳ ಕಾಡತಾಳು” ಅವಳು ಉತ್ತರಿಸಿದಳು.

“ನಿನ್ನ ಗಂಡ ಎಲ್ಲಿ?” ಆಕೆ ಕೇಳಿದ್ದು.

“ಅವಾ ಅಲ್ಲೇ ಅದಾನು. ಮನಸ ಬಂದರ ಕೆಲ್ಲ ಮಾಡ್ತಾನು, ಇಲ್ಲದಿದ್ದರ ಇಲ್ಲಾ, ಅದಕ್ಕೆ ಬ್ಯಾಸತ್ತ ನಾ ಬಂದೇನಿ. ಅವ್ವ, ನಾ ಮತ್ತ ಎಂದೂ ಹೋಗೋದಿಲ್ಲ.”

...ಆಕೆಯ ಅತ್ತೆ ‘ಗೋಮಿ ಇನ್ನೂ ಯಾಕ ಬಂದಿಲ್ಲ?’ ಅಂತ ಸುತ್ತಮುತ್ತ ನೋಡಿದ್ದು, ಮಗನಿಗೆ ಹೇಳಿದ್ದು- “ದೇನಾ, ನಿನ್ನ ಹೆಂಡ್ತಿ ತವರಿಗೆ ಹೋಗಿರಬೇಕು, ಹೋಗಿ ಕರ್ಕೊಂಡ ಬಾ.”

ಅವನು ಮಹೂದಗೆ ಬಂದ. ಗೋದಾ ಬಾಗಿಲ್ಯಾಗ ಕುಂತಿದ್ದು. ದೇನಾ ಆಕಿನ್ನ ನೋಡಿದ.

ಅವನು ಅಕ್ಕನಿಗೆ ಹೇಳಿದ- “ನಿಮ್ಮ ಮಗಳು ಹೇಳದೆ-ಕೇಳದೆ ಬಂದಾಳು. ಈಗ ಆಕಿನ್ನ ನನ್ನ ಸಂಗ ಕಳಿಸಿರಿ.”

ಆಕಾ ಹೇಳಿದ್ದು- “ನೀವು ಗೋಮಿನ್ನ ದನಾ ದುಡಿಸಿಕೊಂಡಾಗ ದುಡಿಸಿ ಕೊಂತೀರಿ. ಹೊಟ್ಟಿತುಂಬ ಊಟಾನೂ ಹಾಕೋದಿಲ್ಲ, ನಾವೇನ ಆಕಿನ್ನ ಕಳಿಸಾಂಗಿಲ್ಲ.”

ಆಕಾ ಶೀಲಾನ್ನ ನಮ್ಮ ಅವ್ವನ ಕಡೆ ಕಳಿಸಿದ್ದು. ಶೀಲಾ ಅವ್ವಗೆ ಹೇಳಿದ್ದು- “ನಿನಗೆ ನಮ್ಮ ಅವ್ವ ಕರ್ಕೊಂಡ ಬಾ ಅಂದಾಳು, ನಡೀ.”

ಅವ್ವ ಕೇಳಿದ್ದು- “ಬುಕಾ, ನನಗ ಯಾಕ ಹೇಳಿ ಕಳಿಸಿದಿಯವ್ವಾ?”

ಆಕಾ ಅವ್ವನಿಗೆ ಹೇಳಿದ್ದು- “ಅವ್ವ, ಗೋಮಿ ಗಂಡನ ಮನೆಯಿಂದ ಹೇಳದೆ ಬಂದಾಳು. ಈಗ ಆಕಿನ್ನ ಕರ್ಕೊಂಡ ಹೋಗಾಕ ಆಕೀ ಗಂಡ ಬಂದಾನು. ಈಗಿಂದೀಗ ಗೋಮಿನ್ನ ಕಳಿಸಿರಿ ಅಂತಾನು.”

ನಮ್ಮವ್ವ ಗೋಮಿಗೆ ಕೇಳಿದ್ದು, “ನೀ ಯಾಕ ಬಂದಿ?”

“ನನಗೆ ಅತ್ತಿ ಊಟಾ ಹಾಕೋದಿಲ್ಲ, ಎಷ್ಟ ದಿನಾ ಅಂತ ಹಸಿದ ಹೊಟ್ಟಿಲೀ ಕೆಲಸ ಮಾಡಲಿ? ಅದಕ್ಕೆ ಬಂದೇನಿ.”

ಅವ್ವ ಆಕಿ ಗಂಡನಿಗೆ ಕೇಳಿದ್ದು “ಏನಪ್ಪಾ? ನಿಮ್ಮ ಅವ್ವ ಯಾಕೆ ಪೋರಿ ಹೊಟ್ಟಿಗೆ ಕೊಡೋದಿಲ್ಲ?”

ದೇನಾ ಹೇಳಿದ “ನಮ್ಮ ಅವ್ವ ಏನೇನೋ ಸುಳ್ಳು ಹೇಳತಾಳು.”

ಅವ್ವ ಹೇಳಿದಳು- “ದೇನಾ, ಪೋರಿ ಹ್ಯಾಂಗ ಒಣಗಿದಾಳ ನೋಡು! ನಾವೇನ ಆಕಿನ್ನ ಕಳಿಸಾಂಗಿಲ್ಲ. ಏನ ಮಾಡ್ಕೊತ್ತಿರೋ ಮಾಡರಿ.”

ದೇನಾ ಪಿಲವಾಗೆ ಹೋದ. ನಾಲ್ಕಾರು ಮಂದಿನ್ನ ಕರ್ಕೊಂಡ ಮತ್ತೆ ಮಹೂದಗೆ ಬಂದ. ಅವರೆಲ್ಲ ಸಮಾಜ ಮಂದಿರದಲ್ಲಿ ಕೂತರು. ಮಹೂದ ಮಂದಿನೂ ಬಂದರು. ನಮ್ಮ ಅಕ್ಕನನ್ನು ಪಿಲವಾಗೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರು. ಅವಳ ಗಂಡ- ನನ್ನ ಭಾವನೂ ಬಂದ.

ಭಾವ ಅಪ್ಪನಿಗೆ ಕೇಳಿದ- “ಮಾವ, ನಿಮ್ಮ ಮೊಮ್ಮಗಳು ಹೇಳದೆ-ಕೇಳದೆ ಬಂದಾಳು. ನೀವ ಆಕಿನ್ನ ಹ್ಯಾಂಗ ಇಟ್ಟೊಂಡಿರಿ?”

“ಆಕಿನ್ನ ಆಕಿ ಗಂಡ ಸರಿಯಾಗಿ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವದಿಲ್ಲ. ಅತ್ತಿ ಅನ್ನ ಕೊಡೋದಿಲ್ಲ.” ಅಪ್ಪ ಉತ್ತರಿಸಿದ.

ಮತ್ತೊಬ್ಬ ನೆಂಟ ಹೇಳಿದ- “ನಾವು ದೇನಾನಿಗೂ, ಅವನ ಅಪ್ಪನಿಗೂ ಸರಿಯಾಗಿ ತಾಕೀತ ಮಾಡಿ, ಪೋರಿಯನ್ನ ಸಂಭಾಳಿಸುವದಕ್ಕೆ ಹೇಳತೀವಿ. ನೀವ ಪೋರಿನ್ನ ಕಳಸಿರಿ”

“ಬಾಜಿ, ಪೋರಿನ್ನ ಕಳಸಿ ಬಿಡಪ್ಪ” ಕಿಸನ ತಾತ್ಯಾ ಹೇಳಿದ.

ಭಾವ ಹೇಳಿದ- “ಇಲ್ಲಾ, ನಾವು ಪೋರಿನ್ನ ಕಳಸೋದಿಲ್ಲ.”

ಅವರೆಲ್ಲ ಪಿಲವಾಕ್ಕೆ ಹೊರಟುಹೋದರು.

...ಪಿಲವಾದ ಮಂದಿ ಭಾಳವನಿ ಊರಿನ ಕಸಬಂಕರ ಕಾಳೂ ಮತ್ತ ಅಲ್ಲಿಯ ನಾಲ್ಕಾರು ಮಂದಿಯನ್ನ ಕರಕೊಂಡು ಬಂದರು.

ಕಸಬಂತರ ನೇರವಾಗಿ ಆಕ್ಕಾನ ಮನೆಗೆ ಬಂದ.

ಯಾರದ್ದೇ ತಂಟೆ-ತಕರಾರು-ಜಗಳ ನಡೆದರೆ, ಯಾರಿಗಾದರೂ ಬಹಿಷ್ಕಾರ ಹಾಕಿದರೆ ಸರಿಯಾಗಿ ನ್ಯಾಯ ನೀಡುವ ಕೆಲಸ ಕಸಬಂಕರನದು. ಯಾರಾದರೂ ಕೆಟ್ಟದ್ದಾಗಿ ನಡೆದುಕೊಂಡರೆ, ಅವನಿಗೆ ದಂಡ ವಿಧಿಸಿ, ಮತ್ತೆ ಬಳಗದೊಳಗೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಸೂಚಿಸುತ್ತಿದ್ದು, ರಾತ್ರಿಯಿಡೀ ಕೂತು ಸಭೆ ಸೇರಿಸಿ ನ್ಯಾಯ ನೀಡುತ್ತಿದ್ದರು.

ಕಸಬಂಕರ ಬಂದಿರುವದು ಗೊತ್ತಾಗಿ, ಆಕ್ಕಾ ಮತ್ತು ಅವ್ವ ಇಬ್ಬರೂ ಸೇರಿ, ಅವರಿಗಾಗಿ ಚಪಾತಿಯ ಊಟ ತಯಾರು ಮಾಡಿದರು. ಎಲ್ಲರೂ ಊಟ ಮುಗಿಸಿದರು. ಅವರಿಗೆಲ್ಲ ಕೂತುಕೊಳ್ಳಲು ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ಕಂಬಳಿ ಹಾಸಿದರು. ಎಲೆಯಡಿಕೆ ನೀಡಿದರು.

“ಬಾಜಿ, ನಿನ್ನ ಪೋರಿನ್ ಪಿಲವಾಕ ಯಾಕ ಕಳಿಸಾಂಗಿಲ್ಲ?” ಭಾಳವನಿಯ ಕಾಳೂ ಕೇಳಿದ.

“ಗಂಡ-ಅತ್ತಿ ಸರಿಯಾಗಿ ಸಾಕೋದಿಲ್ಲ” ಭಾವ ಹೇಳಿದ.

“ಏನು ಮಾಡ್ತಾರು?” ಕಾಳೂ ಮತ್ತೆ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದ.

“ಕಾಳೂ ಕಾಕಾ, ಅತ್ತಿ ನನ್ನ ಪೋರಿ ಹೊಟ್ಟಿಗೆ ಅನ್ನ ಕೊಡೋದಿಲ್ಲ, ಗಂಡ ಆಕಿ ಕಾಳಜಿ ತಕೋಳ್ತೊದಿಲ್ಲ” ಆಕ್ಯಾ ಹೇಳಿದಳು.

ಭಾಳವನಿಯ ಶಂಕರ ಧೇನೂಗೆ ಹೇಳಿದ- “ಯಾಕೋ ಧೇನು, ಪೋರಿಗ ಯಾಕ ಹೊಟ್ಟಿತುಂಬ ಅನ್ನ ಹಾಕೋದಿಲ್ಲ? ಮತ್ತ ನಮ್ಮ ಕಡಿ ಬಂದ ತಕರಾರ ಮಾಡಾಕ ನಿನಗ ನಾಚಗಿಯಾಗೋದಿಲ್ಲ? ನೀನ ಹಿಂಗೆಲ್ಲ ಮಾಡತಿದ್ದರ ನಾವೇ ಆ ಪೋರಿನ್ನ ನೀನ ಕಡೆ ಕಳಿಸಾಂಗಿಲ್ಲ. ಬಳಗದವರಿಂದ ಬಹಿಷ್ಕಾರ ಹಾಕಾಕೂ ಹೇಳತೀವಿ. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರ ನಿಮ್ಮ ಬುದ್ಧಿ ಬರೋದಿಲ್ಲ.”

ದೇನಾ ಎದ್ದು ನಿಂತು ಕಸಬಂಕರಗೆ ಕೈ ಜೋಡಿಸಿ ಹೇಳಿದ- “ನನ್ನ ಹೆಂಡ್ತಿನನ್ನ ಕಳಿಸಾಕ ಹೇಳಿರಿ. ನಾವು ಆಕಿನ್ನ ಸರಿಯಾಗಿ ಸಾಕತೇವಿ-ಸಂಭಾಳಿಸ್ತೇವಿ. ಇನ್ನ ಮುಂದ ನನ್ನ ಹೆಂಡ್ತಿ ನಿಮ್ಮ ಕಡೆ ಏನಾರ ತಕರಾರು ತಂದ್ರ, ನೀವ್ ನನಗ ಬೇಕಾದ್ದ ಶಿಕ್ಷಾ ಕೊಡರಿ.”

ಕಾಳೂ ಅಕ್ಯಾ ಮತ್ತು ಭಾವನಿಗೆ ಹೇಳಿದ- “ನಾಳೆ ಪೋರಿನ್ನ ಆಕಿ ಗಂಡನ ಜತೆ ಕಳಸರಿ.”

ಅವರು ಗೋಮಿಯನ್ನು ಆಕಿಯ ಗಂಡನ ಜತೆ ಕಳಿಸಿದರು. ಅವರು ಪಿಲವಾಕ್ಕೆ ಹೋದರು. ಕಸಬಂಕರ ಪಂಚ ಮಂಡಳಿಯೂ ಭಾಳವನಿಗೆ ಮರಳಿದರು.

* * *

...ಒಂದು ದಿನ ಹೆಡ್‌ಮಾಸ್ತರರು ಬಂದು ಭೇಟಿಯಾಗುವಂತೆ ಸುದ್ದಿ ಕಳಿಸಿದರು.

“ನಿನಗ ಸ್ಕಾಲರ್‌ಶಿಪ್ ಶುರು ಮಾಡಬೇಕಾಗೇದ. ನೀನ ಮನಿಗೆ ಹೋಗಿ ನಿಮ್ಮ ಅಪ್ಪನನ್ನ ಕರ್ಕೊಂಡ ಬಾ.”

ನಾನು ತಕ್ಷಣ ಮನೆಗೆ ಹೋದೆ. ಅಪ್ಪ ಎತ್ತು ತಗೊಂಡು ಮೇಯಿಸಾಕ ಹೊರಟಿದ್ದ. ನಾನವನಿಗೆ ಹೇಳಿದೆ, “ಅಪ್ಪಾ, ಹೆಡ್ ಮಾಸ್ತರ ನಿನಗ ಬಾ ಅಂದಾರು, ನಡೀ ಬೇಗ.”

“ನಾಳೀ ಬರತೇನಂತ ಹೇಳು.”

“ಅಪ್ಪ ಹಾಂಗ ಮಾಡಬ್ಯಾಡ. ಸರಕಾರ ನನ್ನ ರೊಕ್ಕ ಕೊಡಬೇಕಂತ ಮಾಡೇತಿ.” ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ ತಕ್ಷಣ ಅವನು ಎತ್ತು ಗೂಟಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿದ. ನನ್ನ ಜತೆ ಸಾಲಿಗೆ ಬಂದ.

“ನನ್ನ ಯಾಕ ಹೇಳಿ ಕಳಿಸಿದಿರಿ?” ಅವನು ಮಾಸ್ತರಗೆ ಕೇಳಿದ.

“ಸಖಾರಾಮ, ನಿನ್ನ ಮಗಳಿಗೆ ಕಾಗದ, ಶಾಯಿ, ವಹೀಗಾಗಿ ಪ್ರತಿ ತಿಂಗಳು ಮೂರು ರೂಪಾಯಿ ಕೊಡತೇವಿ. ಅದಕ್ಕ ನಿನ್ನ ಹೆಬ್ಬಟ್ಟು ಅರ್ಜಿ ಮ್ಯಾಲೆ ಬೇಕು. ಅದಕ್ಕ ನಿನ್ನ ಕರೆಸಿಕೊಂಡೇನಿ” ಮಾಸ್ತರ ಹೇಳಿದ.

“ಮಾಸ್ತರ, ನೀವ ಭಾಳ ಒಳ್ಳೆ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದಿರಿ” ಎಂದು ಹೇಳಿ ಅಪ್ಪ ತನ್ನ ಹೆಬ್ಬಟ್ಟು ಮುಂದೆ ಚಾಚಿದ. ಮಾಸ್ತರ ಅರ್ಜಿ ಮೇಲೆ ಹೆಬ್ಬಟ್ಟು ಒತ್ತಿಸಿಕೊಂಡ. ಬಳಿಕ ಅಪ್ಪನಿಗೆ ಹೇಳಿದ. “ಇವತ್ತಿನಿಂದ ಪೋರಿನ್ನ ತಪ್ಪಿಸದೆ ಸಾಲಿಗೆ ಕಳಿಸಬೇಕು.”

ಅನಂತರ ಮಾಸ್ತರ ನನ್ನ ಕಡೆ ನೋಡಿ ಹೇಳಿದ- “ನಾಜಾ, ಚಲೋ ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡು. ನಪಾಸಾದಿ ಅಂದರ ರೊಕ್ಕ ಸಿಗೋದಿಲ್ಲ.”

ನಾನೂ ಜೋರಾಗಿ ಅಭ್ಯಾಸ ಸುರು ಮಾಡಿದೆ.

ಅಪ್ಪ, ಅವ್ವನಿಗೆ ಹೇಳಿದ- “ಪೋರಿಗ ಈಗ ತಿಂಗಳಾ ಮೂರು ರೂಪಾಯಿ ಸಿಗತದೆ.”

ಅವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಆನಂದವಾಯಿತು. ರೊಕ್ಕ ಸಿಕ್ಕು ನನಗೂ ಸಂತೋಷವಾಯಿತು. ನನಗೆ ಏಳನೆಯ ಕ್ಲಾಸಿನವರೆಗೆ ಈ ಹಣ ಸಿಗಲಾರಂಭಿಸಿತು.

* * *

ಗುರುವಾರ ಊರ ಸಂತೆ. ಬಹಳ ಮಂದಿ ಸೇರತಿದ್ದರು.

ಹಾಗೆ ಮಹೂದ ಊರು ದೊಡ್ಡದು. ದಂಡವಾಡಿ, ಚಿಕ್ಕ ಮಹೂದ; ಕಟಪಾಳ, ವಾಕಿ, ಶಿವನ, ಮಹೀಮ, ಕೊಳೆಗಾವ, ಗಾಡಿ, ಸೋನಕ- ಊರಿನ ಮಂದಿಯೆಲ್ಲ ಸಂತೆಗೆ ಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಹತ್ತಿ, ಶೇಂಗಾ, ಆಡು-ಕುರಿಯ ವ್ಯಾಪಾರ ಜೋರಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತಿತ್ತು. ಸಂಘರ ಪುರ, ಆಕಲೂಜ, ಸಾಂಗೋಲಾ- ಮುಂತಾದ ಕಡೆಯಿಂದ ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳು ಬರುತ್ತಿದ್ದರು.

ಮಾವ ಆ ದಿನ ಕುದುರೆ ಮ್ಯಾಲೆ ಕೂತು ಬಂದ. ಅವನು ಸಾಂಗೋಲಾದ ನೇಕಾರರ ಅಂಗಡಿಯಲ್ಲಿ ಕೂತು, ಮಾಲೀಕನ ಸೀರೆ ಮಾರುತ್ತಿದ್ದ. ಒಂದು ಸೀರೆಗೆ ನಾಲ್ಕಾಣೆಯಂತೆ ಕೂಲಿ ಅವನಿಗೆ ಸಿಗುತ್ತಿತ್ತು.

ಮೈಯಲ್ಲಿ ದಾರದಿಂದ ಕಟ್ಟುವ ಬಂಡಿ ಅಂಗಿ, ತಲೆಗೆ ರುಮಾಲು, ಕಾಲಿಗೆ ಮೆಟ್ಟು ಧರಿಸುತ್ತಿದ್ದ. ಉದ್ದವಾದ ತಲೆಗೂದಲು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದ. ಅವನು ಮಾರೆವ್ವನ ಪೋತರಾಜ(ದೇವಿಯ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಭಿಕ್ಷೆ ಬೇಡುವ ವ್ಯಕ್ತಿ)ನಾಗಿದ್ದ.

ಮಾವ ಮನೆಗೆ ಬಂದ. ಕುದುರೆಯಿಂದ ಕೆಳಗಿಳಿದ. ಕುದುರೆಯನ್ನು ಬೇವಿನ ಮರಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿದ. ಅಲ್ಲಿಂದಲೇ ನನಗೆ ಕೂಗಿ ಕರೆದ.

“ನಾಜಾ, ಗವಳಿ ಮನ್ಯಾಗ ಅದಾಳೋ ಇಲ್ಲೋ?”

ನಾನು ‘ಅದಾಳು’ ಅಂತ ಹೇಳಿದೆ. ಅವ್ವ ಮಾವನಿಗೆ ತಂಬಿಗೆಯಲ್ಲಿ ನೀರು ತಂದು ಕೊಟ್ಟಳು.

“ಗವಳಿ, ನಾಳೆ ಶುಕ್ರವಾರ ಮಾರೆವ್ವನ ಜಾತ್ರಿ ಅದ. ನೀನು, ಹುಡುಗರೆಲ್ಲ ಮಹೀಮಾಗೆ ಬರಿ, ನನ್ನ ಮನ್ಯಾಗ ಗರತಿಯಿರಿಲ್ಲ. ಅದ್ಕೂ ನೀನ ಬಾ!”

“ದಾದಾ, ನಾವೆಲ್ಲ ನಾಳೀ ಬಂದು ಮುಟತೇವಿ” ಅವ್ವ ಹೇಳಿದ್ದು.

ಅನಂತರ ಮಾವ ಸೀರೆ ಅಂಗಡಿಗೆ ಹೋದ.

ಅಪ್ಪಾ ಕವಡೆಯವರ ಅರವಿ ಅಂಗಡಿಯಲ್ಲಿ ಕೂತು ಬಟ್ಟೆ ಮಾರುತ್ತಿದ್ದ. ಅಪ್ಪ ಎತ್ತರವಾಗಿದ್ದ. ಆತನ ಕೈ ಉದ್ದವಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಬಹಳ ಜನ ಬಟ್ಟೆ ಖರೀದಿಗೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವನು ಮಾರು ಹಾಕಿ ಐದು ಮಾರು ಬಟ್ಟೆ ಕೊಟ್ಟರೆ, ಅದು ಏಳು ಕೈಯಷ್ಟಾಗಿರುತ್ತಿತ್ತು! ಗಿರಾಕಿಗಳಿಗೆ ಸಂತೋಷವಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

...ಮರುದಿನ ನಾವೆಲ್ಲ ಅಜ್ಜನ ಮನೆಗೆ ಹೋದೆವು. ಹೊಲಗೇರಿಯಲ್ಲಿ ಹೆಂಗಸರು ಕಸ ಹೊಡೆದು ಸಾರಿಸಿದ್ದರು. ಅವರೆಲ್ಲ ಜಳಕ ಮಾಡಿ ಹೊಸ ಸೀರೆಯುಟ್ಟಿದ್ದರು. ಹುಡುಗರೂ, ಗಂಡಸರೂ ಹೊಸ ಅರಿವೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಪೋತರಾಜ ಲಂಗ ಧರಿಸಿದ್ದ. ಹಣೆಗೆ ಭಂಡಾರ, ಕೊರಳಿಗೊಂದು ಕೋಲು ತೂಗುಬಿಟ್ಟಿದ್ದ. ಕೈ ಬೆರಳಿನಲ್ಲಿ ಹಿತ್ತಾಳೆಯ ಉಂಗುರು ಧರಿಸಿದ್ದ. ಕೈಯಾಡಿಸಿದರೆ ಅದು ಖಳ್ ಖಳ್ ಎಂದು ಸದ್ದು ಮಾಡುತ್ತಿತ್ತು. ಸುಮಂಗಲೆಯರು ಬಾಜಾ-ಬಜಂತ್ರಿಯವರ ಜತೆ ಜಲ ತುಂಬಿಕೊಂಡು ಬರಲು ಊರು ಸೇರಿತ್ತು. ಪೋತರಾಜ, ಗರತಿಯರು ಹಳ್ಳಕ್ಕೆ ಹೋದರು. ಗರತಿಯರು ಕೊಡದಲ್ಲಿ ನೀರು ತುಂಬಿಕೊಂಡು ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಹೊತ್ತರು ಬಳಕ ವಾದ್ಯ-ಮೇಳದ ಜತೆಗೆ ಹೆಜ್ಜೆ ಹಾಕಿದರು.

ಪೋತರಾಜನು ಗರತಿಯರ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರ ಊದಿದ ತಕ್ಷಣ, ಅವರ ಮೈಮೇಲೆ ದೇವರು ಬಂದು ಕುಣಿಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಕುಣಿಯುತ್ತ, ಹೂಂಕರಿಸುತ್ತ ಸಾಲಾಗಿ ಹೊರಟಿದ್ದರು. ಮಾವ ಮೊಸರನ್ನದ ತಾಟನ್ನು ನನ್ನ ಕೈಗೆ ನೀಡಿದ. “ನಾಜಾ, ನಾಲ್ಕು ಕಡೆ ಮೋಸರನ್ನ ಚೆಲ್ಲತಾ ಬಾ” ಎಂದು ನನಗೆ ಸೂಚಿಸಿದ.

ಪೋತರಾಜ ಹಲಗೆಯ ಸದ್ದಿಗೆ ಕುಣಿಯುತ್ತ ಬರುತ್ತಿದ್ದ. ಹೆಂಗಸರು ನೀರು ಹೊತ್ತು ತಂದರು. ದೇವರ ಎದುರಿಗೆ ಕೊಡ ಇಟ್ಟರು. ದೇವರಿಗೆ ನೇವೇದ್ಯ ತೋರಿಸಿದರು. ಪೋತರಾಜ ಧೂಪಾರತಿ ಹೇಳಿದ, ಮುಲ್ಲಾನ ಕಡೆಯಿಂದ ಗಬ್ಬದ ಕುರಿ ಕೊಯ್ಯಿಸಿದರು. ಒಳಗಿನ ಮರಿ ಹೊರ ತೆಗೆದು, ದೇವರ ಎದುರಿಗೆ ತಗ್ಗು ತೋಡಿ, ಅದರಲ್ಲಿ ಮುಚ್ಚಿ ಹುಗಿಯಲಾಯಿತು. ಪೋತರಾಜ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದ, “ದೇವರ ಕೆಲಸ ಮನಸ ಕೊಟ್ಟ ಮಾಡಿರಿ. ತಪ್ಪಿದರ ಇಡೀ ಮನಿಯವರನ್ನ ಕಾಡುತ್ತದೆ.”

ಪೋತರಾಜ ಮತ್ತೆ ಧೂಪಾರತಿ ಹೇಳಿದ. ‘ಮಾರವ್ವಗಡೆ ಜಾಂಗ ಭಲೇ’ ಎಂದು ಘೋಷಣೆ ಹಾಕಿ ಸುಮಂಗಲೆಯರು ಮನೆಗೆ ನಡೆದರು.

ಕುರಿಯ ಚರ್ಮ ಸುಲಿದರು. ಚೂರಿಯಿಂದ ಮಾಂಸ ಕತ್ತರಿಸಿದರು. ಎದೆಯ ಗೂಡಿಗೆ ದಾರ ಕಟ್ಟಿದರು. ಎದೆ ಮಾಂಸ ತೆಗೆದರು. ಒಲೆಯ ಮೇಲಿಟ್ಟು ಉರಿ ಹೊತ್ತಿಸಿದರು. ಅದರಲ್ಲಿ ದಾರ ಕಟ್ಟಿದ ಎದೆಯ ಮಾಂಸ ಕುದಿಯಲಾರಂಭಿಸಿತು. ಎದೆ ಮಾಂಸವನ್ನು ಕುದಿಯಲು ಪಾತ್ರೆಯೊಳಗೇ ಹಾಕಿದರು.

ಮಾರೆವ್ವನಿಗೆ ರೋಟಿ, ಎಣ್ಣೆಯ ನೈವೇದ್ಯ ತೋರಿಸಿದರು. ಬಳಿಕ ಅದನ್ನು ಅಲ್ಲೇ ಮುಚ್ಚಿ, ದೇವರೆದುರಿಗೆ ಇಟ್ಟರು. ಗರತಿಯರು, ಹುಡುಗರೆಲ್ಲ ಉಂಡರು. ಅನಂತರ ಗಂಡಸರ ಊಟ ಮುಗಿಯಿತು. ಮರುದಿನ ತೊಡೆಯ ಮುಂಡದ ಒಸಾರು ಮಾಡಿದರು. ಎಲ್ಲರೂ ಊಟ ಮುಗಿಸಿದವು.

ಮಾವ ಅವನಿಗೆ ಹೇಳಿದ- 'ಗವಳಾ, ನಮ್ಮ ಹುಡ್ಗ ಭಾಳ ಅಜಾರಿ ಬಿದ್ದಿದ್ದ. ಆವಾಗ ಗುನಾನ ಮೈ ಮ್ಯಾಲೆ ದೇವರು ಬಂತು. ಅದು ಕರೆದು ಹೇಳಿತು- 'ಭಾಳ ದಿನಾ ಆತು ನನ್ನ ಜಾತ್ರಿ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ನಾನೀಗ ಭಾಳ ಹಸದೇನಿ' ಅಂತು.

ನಾನಂದೆ- "ಹೌದಾ ದೇವರಸ ನನ್ನ ಹುಡ್ಗ ನೆಟ್ಟಗಾಗಲಿ, ನಿನ್ನ ಜಾತ್ರಿ ಮಾಡತೋ" ಅಂದೆ.

ಗುನಾ ದೇವರ ಭಂಡಾರ ಹಚ್ಚಿದ. ಹುಡ್ಗ ನೆಟ್ಟಗಾತು. ಅಜಾರಿ ಹೋತು, ಅದಕ್ಕ ನಾನ ಮಾರೆವ್ವನ ಜಾತ್ರಿ ಮಾಡಬೇಕಾತು.

...ನಾವೆಲ್ಲ ಉಂಡು ಮುಗಿಸಿದ ಮೇಲೆ 'ನಡೀರಿ, ಜೋಳ ಕೊಯ್ಯಾಕ ಹೊಲಕ್ಕ ಹೋಗುಣು' ಎಂದು ಮಾವ ಹೇಳಿದ. ನಾವೆಲ್ಲ ಹೋಗಿ ಜೋಳ ಕೊಯ್ದೆವು. ಮರುದಿನ ನಾವು ಮಹೂದಗೆ ಮರಳಿದವು.

* * *

ಮೇಲಿನ ಓಣಿಯ ಲಾಲೂ ಹೊಲತಿಯ ಹೆರಿಗೆಯಾಗಿತ್ತು.

ಮನೆಯಲ್ಲಿ ತಿನ್ನಲು ಏನೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಆವತ್ತು ಹೆರಿಗೆಯಾಗಿ ಹನ್ನೆರಡು ದಿನ ಕಳೆದಿತ್ತು. ಆಕೆಯ ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಂಕಿ ಬಿದ್ದಿತ್ತು. 'ಏನು ತಿನ್ನಲಿ?' ಎಂದು ಯೋಚಿಸುತ್ತಿದ್ದು. ಲಾಲೂ ತಟ್ಟನೆ ಎದ್ದಳು. ಕೂಸಿಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಹೊದಿಸಿ ಮಲಗಿಸಿದ್ದು, ಸೀರಿಯ ಚಿಂದಿಯಿಂದ ಮುಚ್ಚಿದ್ದು. ರಸ್ತೆಯ ಆಚೆಗೆ ರಾಮಾ ಚೌಗುತಿಯ ಹೊಲವಿತ್ತು. ಅಲ್ಲಿ ಅವನು ಗೊಂಜೋಳ ಬೆಳೆಸಿದ್ದ. ಲಾಲೂ ಗೊಂಜೋಳದ ಹೊಲದೊಳಗೆ ನುಗ್ಗಿದ್ದು. ಹಸಿಗೊಂಜೋಳ ತೆನಿ ಕಿತ್ತು ತಿನ್ನಲಾರಂಭಿಸಿದ್ದು, ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ರಸ್ತೆಗೆ ಬಂದಿದ್ದ ರಾಮಾ ಚೌಗುತಿಯ ದನಿ ಕೇಳಿಸಿತು- "ಯಾರವರು ಗೊಂಜೋಳ ಹೊಲದಾಗ ಹೊಕ್ಕವರು? ಗೊಂಜೋಳ ತೆನಿ ಕಿತ್ತ ತಿನ್ನಾಕ ನಾಚಿಕೆಯಾಗೋದಿಲ್ಲ?"

"ನಾನ್ ಹನ್ನೆರಡ ದಿನದ ಬಾಣಂತಿ ಅದೇನಿ ದಣಿ, ಹೊಟ್ಟಾಗ ಬೆಂಕಿ ಬಿದ್ದದ. ಮಣ್ಣು ತಿನ್ನಬೇಕೇನ ಹೇಳರಿ? ಅದ್ಕ ಗೊಂಜೋಳ ತೆನಿ ಕಿತ್ತ ತಿನಬೇಕಾತು. ಏನ್ ಶಿಕ್ಷಾ ಕೊಡ್ತೀರೊ ಕೊಡರಿ" ಲಾಲೂ ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದು.

ಈ ಮಾತಿಗೆ ರಾಮಾ ಹಣೆ ಬಡಕೊಂಡು ಹೇಳಿದ- "ಇದನ್ನ ತಿಂದ ಸತ್ತ- ಗಿತ್ತಿ. ನಿನ್ನ ಗಂಡ ಕೊಂಡಿ ಎಲ್ಲಿ ಹೋದ?"

"ಏನೂ ಕೆಲ್-ಬಗಸಾ ಇಲ್ಲದೆ, ಸುಮ್ಮ ಕುಂತಾರು ಮನ್ಯಾಗ."

ಇದನ್ನು ಕೇಳಿ ರಾಮಾ ಗಪ್ಪಗಾರ ಕುಂತ. ಲಾಲೂ ಹೊಟ್ಟೆ ತುಂಬ ತೆನಿ ತಿಂದು ಮನೆಗೆ ಬಂದಳು.

ಈ ಸುದ್ದಿ ನಮ್ಮವ್ವನ ಕಿವಿಗೆ ಬಿತ್ತು. ಅವಳು ಲಾಲೂನ ಮನೆಗೆ ಹೋದಳು. ಲಾಲೂನಿಗೆ ಹೇಳಿದ್ದು- “ಅಲ್ಲಕ್ಕ ಲಾಲೂ, ಗೊಂಚೋಳ ತೆನಿ ಯಾಕ ತಿಂದಿ? ಕೂಸಿಗೆ ಏನಾದರೂ ಆತಂದರ?”

“ಗವಳಿಬಾಯಿ, ಏನೂ ಆಗೋದಿಲ್ಲ ತಗೋ, ನಿನಗ ನೆನಪದ ಏನು? ನನ್ನ ತುಕಾನಿಗೆ ಆಗ ಹನ್ನೆರಡು ದಿನಾ ಆಗಿತ್ತು. ನಿನ್ನ ನಾಜಾಗ್ ಹನ್ನೆರಡು ದಿನ. ನಾವಿಬ್ಬರೂ ಬಾಣಂತಿಯಾದಾಗ ಮನ್ಯಾಗ ತಿನ್ನಾಕ ಏನೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಆಗ ನೀನ ಹೇಳಿದಿ- ‘ದಂಡೂವಾಡಿಗ ಹೋಗಿ ಗೋಡಸೆ ಹೊಲದಾಗ ಸೆಜ್ಜಿ ಕೊಯ್ಯುವ ಕೆಲಸ ಮಾಡೋಣ, ನಮ್ಮ ಸಂಗ್ಡ ಬುಕಾನೂ ಬರತಾಳು.’ ನಾವು ಹನ್ನೆರಡ ದಿನದ ಕೂಸನ್ನು ಜೋಳಿಗ್ಯಾಗ ಹಾಕಿ, ಗೋಡಸೆಯ ಹೊಲಕ್ಕೆ ಹೋದವಿ. ಕೂಸಗಳನ್ನು ದನದ ಕೊಟ್ಟಿಗೆಯೊಳಗ ಮಲಗಿಸಿದಿವಿ, ಹೊಲದಾಗ ಸೆಜ್ಜಿ ತೆನಿ ಕೊಯ್ಯಾಗ ಹೋದವಿ. ಆವಾಗ ಜೋರಾಗಿ ಗಾಳಿ ಬೀಸಿತು. ಕರಿಮೋಡ ಬಂತು. ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಭಾಳ ದೊಡ್ಡ ಮಳೆ ಬಿತ್ತು. ಮಳೆ ನಿಲ್ಲಲಿಲ್ಲ. ನಾವು ಕೊಟ್ಟಿಗೆಗೆ ಓಡಿ ಬಂದವಿ. ಕೊಟ್ಟಿಗಿನೂ ಸೋರತಿತ್ತು. ಮಳೆ ಸೋರದೆ ಇದ್ದ ಜಾಗದಾಗ ಕೂಸುಗಳನ್ನು ಎತ್ತಿ ಮಲಗಿಸಿದಿವಿ. ಮಳೆ ನಿಂತ ಮ್ಯಾಲ, ಮಾಲೀಕ ಬಂದ. ಅಂವಾ ಕೊಟ್ಟ ತೆನಿ ತಿಕ್ಕಿ ತಿಕ್ಕಿ ಹೊಟ್ಟೆ ತುಂಬ ತಿಂದಿವಿ. ಉಳಿದ ತೆನಿ ಮನಿಗೆ ತಂದಿವಿ. ಅದನ್ನ ಬಡಿದು, ಬೀಸೋ ಕಲ್ಲಿನ್ಯಾಗ ಬೀಸಿದಿವಿ. ಕೊಟ್ಟು ಬಡಿದಿವಿ. ಹುಡುಗರೂ ತಿಂದರು. ಆವಾಗ ಆರಾಮ ಅನಿಸ್ತು. ಹಸಿದ ಹೊಟ್ಟೆ ಮುಂದ ಯಾರದೇನ ನಡೀತದ?”

* * *

ನಮ್ಮ ಚಿಗಪ್ಪನ ಮಗಳ ಲಗ್ನವಿತ್ತು.

ಆಕೆಯನ್ನು ಚೋಪಡಿಗ ಕೊಡಲಾಗಿತ್ತು.

ನೆಂಟ ಮದು-ಮಗಳನ್ನ ಕರೆದೊಯ್ಯಲು ಬಂದ- ಅವನಿಗೆ ಊಟ ಹಾಕಿದರು. ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಅವನು ಸಮಾಜ ಮಂದಿರದಲ್ಲಿ ಮಲಗಿದ.

“ಇಲ್ಲೋಡರಿ, ಕಿಸನ್ನಾ, ತಾತ್ಯಾ, ಸಕಾ- ನೀವು ನಾಳೆ ಮದು-ಮಗಳನ್ನು ಅರಶಿಣ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಕರೆದೊಯ್ಯಬೇಕಾದರ, ನಿಮ್ಮ ಮನ್ಯಾಗಿಂದ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬ ಪೋರಿಯವನ್ನ ಮದುಮಗಳ ಕೂಡ ಕಳಿಸಿರಿ.”

ಅವರು ಒಪ್ಪಿದರು.

ನಮ್ಮ ಅಪ್ಪ ಮನೆಗೆ ಬಂದ. ಅವ್ವ ಅಪ್ಪನಿಗೆ ಕೇಳಿದ್ದು-

“ಏನರೀ, ಲಖೂ ಏನ್ ತಿನ್ನಾಕ ಹತ್ತಿದ್ದ?”

“ಅವನ ಪೋರಿ ಲಗ್ನ ಅದ. ಕರಿಲಿಕ್ಕೆ ಚೋಪಡಿಯ ಬೀಗ ಬಂದಾನು. ಅದ್ವ ಮದುಮಗಳ ಜತಿಗೆ, ಕಳಸಗಿತ್ತಿ ಅಂತ ಪೋರಿಯರನ್ನ-ಹೆಂಗಸರನ್ನ ಕಳಸು ಅಂದ.”

“ನಾಳೇ ನಾಜಾಳನ್ನು ಲಗ್ನಕ್ಕೆ ಕಳಿಸು” ಎಂದು ಅಪ್ಪ ಹೇಳಿದ.

ನಾನಾಗ ಮೂರನೇ ಇಯತ್ತೆಯಲ್ಲಿದ್ದೆ.

ಲಗ್ನಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ಸುದ್ದಿ ಕೇಳಿ ಆನಂದವಾಯಿತು.

* * *

ಚಕ್ಕಡಿ ನಸುಕಿಗೆ ಹೊರಟಿತು. ಆಗ ಬಸ್ಸುಗಳು ಇರಲಿಲ್ಲ. ಇತ್ತು, ಆದರೆ ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ರಸ್ತೆಯಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಹಳ್ಳಿ ಊರಿಗೆ ಚಕ್ಕಡಿಯದೇ ಹಾದಿ.

ಕೆಲವು ಜನರು ನಡೆದು ಹೊರಟರು. ನಾವು ಚಕ್ಕಡಿಯಲ್ಲಿ ಕೂತಿದ್ದೆವು. ಚಕ್ಕಡಿ ಬಲವಡಿಗೆ ಬಂತು.

ಜಾವಡಿಯಲ್ಲಿ ಊರ ಮಂದಿ ಕೂತಿದ್ದರು. ಅವರೆಲ್ಲ ಗೌಡರು.

ನಮ್ಮ ಚಕ್ಕಡಿ ರಸ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಹೊರಟಿರುವದನ್ನು ಕಂಡು ಅವರಲ್ಲಿಯ ಒಬ್ಬಾತ ಎದ್ದು ಕೇಳಿದ-

“ಏನಪ್ಪs ಗಾಡಿ ಯಾವ ಊರಿಂದ ಬಂತು?”

“ಮಹೂದ ಊರಿಂದ” ಗಾಡಿಯವನು ಉತ್ತರಿಸಿದ.

“ಯಾವ ಜಾತಿಯಪ್ಪ ನಿಮ್ಮ?”

“ನಾವು ಹೊಲೆಯರು.”

ಈ ಮಾತಿಗೆ ಸಿಟ್ಟಿಗೆದ್ದ ಆ ಮನಶ್ಯಾ “ಗಾಡಿ ನಿಲ್ಲ, ಎತ್ತ ಬಿಚ್ಚು” ಎಂದು ಹೇಳಿದ. ಚಕ್ಕಡಿಯವನು ಚಕ್ಕನೆ ಗಾಡಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿದ.

ಆ ಮನುಶ್ಯ ನಮ್ಮ ಹತ್ತಿರ ಬಂದು ಗಂಗಾರಾಮನಿಗೆ ಹೇಳಿದ-

“ನೀ ಹೊಲಗೇರಿಗೆ ಹೋಗಿ, ಗುರುತಿದ್ದ ಮನಶ್ಯಾನ್ನ ಕರ್ಕೊಂಡ ಬಾ.”

ಆ ಊರಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ವೈನಿಯ ಅಣ್ಣನ ಮಗನಿದ್ದ. ಅವನನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬರಲು ಗಂಗಾರಾಮ ಹೋದ.

“ಏನ್ ಮಾರಾಯಾ! ನಿಮ್ಮ ಊರಿನವರು ‘ಲಗ್ನಕ್ಕೆ ಕೊಂಟ ಚಕ್ಕಡಿ ತಡದ ಹಿಡಧಾರು’, ‘ಗಾಡಿ ಮುಂದ ಹೋಗಾಕ ಕೊಡೋದಿಲ್ಲ’ ಅಂತ ಆವ ಅಂತಾನು. ನೀನ ಅಲ್ಲಿ ತನಕ ಬಾ ಮತ್ತ ಆ ಮನಶ್ಯಾನ ಹೇಳನಡೀ” ಎಂದ.

ಆನಂದ ತಕ್ಷಣ ತಯಾರಾದ. ತಲೆಗೆ ರುಮಾಲು ಸುತ್ತಿದ. ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಅವಸರದಿಂದ ಚಕ್ಕಡಿ ಹತ್ತಿರ ಬಂದರು.

ಆನಂದ ಊರ ಗೌಡರಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿದ.

“ಗೌಡರs ಗಾಡಿ ಯಾಕ ತಡೆದ ನಿಲ್ಲಿಸಿದಿರಿ?” ಎಂದು ಕೇಳಿದ.

“ಯಾಕಂದರೆ, ಹೊಲೆಯಾರಿಗ ಭಾಳ ಸೊಕ್ಕು ಬಂದೇತಿ. ಅವಾ ನಮ್ಮ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ಅದ್ಕ ಗಾಡಿ ನಿಲ್ಲದಿವಿ.”

ಆನಂದ ಗಂಗಾರಾಮನಿಗೆ ಹೇಳಿದ-

“ನಮ್ಮ ಊರ ಭಾಳ ಕೆಟ್ಟೈತಿ ಮಾರಾಯಾ, ಅವರೆಲ್ಲ ಮರಾಠಿ ಮಂದಿ. ನೀನ ಅವರಿಗೆ ಬಗ್ಗಿ ಜೋಹಾರ ಮಾಡು.”

ಅನಂತರ ಚಕ್ಕಡಿಯೊಳಗಿದ್ದ ಮೂರೂ ಮಂದಿ ಚಾವಡಿಗೆ ಹೋಗಿ ಅವರಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿದರು.

ಅವರು ಚಕ್ಕಡಿಗೆ ಅನುಮತಿ ನೀಡಿದರು.

ಇದು ಆ ಊರಿನ ಕಟ್ಟಳೆಯಾಗಿತ್ತು.

ನಾವು ಜೋಪಡಿ ಊರಿಗೆ ಹೋಗಿ ತಲುಪಿದವು. ಮದುವೆ ಮುಗಿಸಿ ಮಹೂದಿಗೆ ಮರಳಿದವು.

ನಾನು ಆರನೇ ಇಯತ್ತೆಗೆ ಪ್ರವೇಶ ಪಡೆದೆ.

ಭಟ್ಟರ ಶಕೂ ನನ್ನ ಜತೆ ಕಲೀತಿದ್ದು. ನನಗೆ ಈಗ ಸಮಾಧಾನವಾಯಿತು. ಏಕೆಂದರೆ ಐದನೇ ತರಗತಿಯಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಒಂಟಿಯಾಗಿದ್ದೆ. ಉಳಿದವರೆಲ್ಲ ಗಂಡು ಹುಡುಗರು. ಒಂದು ದಿನ ಶಕೂ ಶಾಲೆಗೆ ಬರಲಿಲ್ಲ. ಅವಳನ್ನು ಕರೆ ತರುವಂತೆ ಮಾಸ್ತರ ನನ್ನನ್ನು ಅವಳ ಮನೆಗೆ ಕಳಿಸಿದ.

ನಾನು ಅವಳ ಮನೆಗೆ ಹೋದೆ. ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ರಂಗೋಲಿ ಹಾಕಲಾಗಿತ್ತು. ನನ್ನನ್ನು ನೋಡಿ ಶಕೂನ ತಾಯಿ ಕೂಗಿದಳು “ಏಸ್ ಹೊಲ್ಯಾರ ಪೋರಿ! ಅಲ್ಲೇ ನಿಲ್ಲು. ಬಾಗಿಲ್ದಾಗ ರಂಗೋಲಿ ಹಾಕೇತಿ; ತುಳ್ಳ-ಗಿಳ್ಳ ಮತ್ತ.”

ನಾನು ಬೆಚ್ಚಿ ಅಲ್ಲೇ ನಿಂತೆ. ಶಕೂನ ತಾಯಿಗೆ ಹೇಳಿದೆ- “ಶಕೂನ ಸಾಲಿಗ ಕಳಿಸಬೇಕಂತ.”

“ಶಕೂ, ನಿನಗ ಹೊಲೆಯರ ಹುಡುಗಿ ಸಾಲಿಗ ಕರಿಯಾಕ ಬಂದಾಳು, ಬೇಗ ಹೋಗು.”

ನಾನು, ಶಕೂ ಶಾಲೆಗೆ ಬಂದೆವು. ಆದರೆ ಅವಳ ತಾಯಿಯ ಶಬ್ದದ ನನ್ನ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಮೊಳಗುತ್ತಿತ್ತು- ‘ಏಸ್ ಹೊಲ್ಯಾರ ಪೋರಿ! ಅಲ್ಲೇ ನಿಲ್ಲು.’

ಶಾಲೆಗೆ ಬಂದೆವು. ಮಾಸ್ತರ ಹೇಳಿದ ‘ಹುಡುಗರೇ! ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡರಿ- ಪರೀಕ್ಷಾ ಸನೇಕ ಬಂದದ.’ ನಾವು ಜೋರಾಗಿ ಅಭ್ಯಾಸ ಆರಂಭಿಸಿದೆವು.

ಯುಗಾದಿ ಪಾಡ್ಯ ಮುಗಿದ ಏಳನೇ ದಿನ ನಮ್ಮ ಊರಿನ ಉರುಸ. ಮೊದಲ ದಿನ ಪೀರನ ಮಲಿದಾಯಿತ್ತು. ಮಸೀದಿಗೆ ಬಿಳಿ ಬಣ್ಣ ಕೊಡಲಾಗಿತ್ತು. ಮಲಿದಾ ಇರುತ್ತದಂತ ನಮ್ಮವ್ವ ಸಜ್ಜೆ ರೊಟ್ಟಿ ಮಾಡಿದ್ದು. ರೊಟ್ಟಿಯನ್ನು ಬೆಲ್ಲದೊಳಗೆ ಚೂರು-ಚೂರು ಮಾಡಿ ಕಲಿಸಿ ಮಲಿದಾ ಮಾಡಿದ್ದು.

“ನಾಜಾ, ನೀನೂ, ಗೋದಾ ಇಬ್ಬರೂ ಹೋಗಿ ಪೀರಂಗೆ ಮಲೀದಾ ನೇವೇದ್ಯ ತೋರಿಸಿ ಬರಿ.”

ಅವ್ವ ನನಗೆ ಹೇಳಿದ್ದು.

ನಾವು ಮಸೀದಿಯ ಹೊರಗೇ ನಿಂತು, ಪೀರನಿಗೆ ಮಲೀದಾ ನೈವೇದ್ಯ ತೋರಿಸಿದೆವು. ಹೊಲೆಯರಿಗೆ ಮಸೀದಿಯೊಳಗೆ ಬಿಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆನಂತರ ಮನೆಗೆ ಮರಳಿದೆವು.

ಮರುದಿನ ಪೀರನಿಗೆ ಹರಕೆ ಒಪ್ಪಿಸುವ ದಿನ. ಜನ ಹರಕೆಯ ಕುರಿಯನ್ನು ಬಾಜಾ ಬಜಂತ್ರಿಯೊಂದಿಗೆ ಕರೆ ತಂದು, ಮುಲ್ಲಾನ ಕೈಯಿಂದ ಕೊಯ್ಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಅದರ ರಕ್ತದ ಧಾರೆ ಹರಿಯುತ್ತಿತ್ತು. ಮುಲ್ಲಾ ಕುರಿ-ಆಡು ಕೊಯ್ಯುತ್ತಿದ್ದ. ಆನಂತರ ಚರ್ಮ ಸುಲಿದು, ಮಾಂಸಗಳ ಹೋಳು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ. ದೊಡ್ಡ ಕರುಳು ಹೊರಗೆ ಚೆಲ್ಲುತ್ತಿದ್ದ. ಬೇಡರು, ಅದನ್ನೊಯ್ದು, ತೊಳೆದು, ಅರವಿಯಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಿ ಜೋಳಿಗೆಗೆ ಹಾಕುತ್ತಿದ್ದರು. ಸಾಕಷ್ಟು ಕರುಳು ಸಂಗ್ರಹವಾದ ನಂತರ, ಅದನ್ನು ತಮ್ಮ ವಸತಿಗೊಯ್ದು ಬಣಗಿ ಮಾಡಿ ತಿನ್ನುತ್ತಿದ್ದರು. ಕರೀಮ ಪಠಾಣ, ಮಾಕೂಬ ಎಂಬವರು ಅಪ್ಪನನ್ನು ಕರೆದು ಹೇಳಿದರು- “ಸಖಾರಾಮ, ಇವತ್ತ ಸಂಜೆಗೆ ಮನೆಗೆ ಬಂದು, ಮಾಂಸದ ಊಟ ತಗೊಂಡು ಹೋಗು.”

ಅಪ್ಪ ಸಂಜೆಗೆ ಬೋಗಾಣಿ ತಗೊಂಡು ಪಠಾಣ ವಾಡೆಗೆ ಹೋದ. ಮುಸಲ್ಮಾನರು ಅಪ್ಪನ ಬೋಗಾಣಿ ತುಂಬ ಮಾಂಸದ ಊಟ ನೀಡಿದರು. ಅದನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಅಪ್ಪ ಮನೆಗೆ ಮರಳಿದ. ಅಪ್ಪನಿಗೆ ಹೇಳಿದ-

“ಏನು ಕೇಳಿಸ್ತೇನು? ಮಲಗಿದ ಹುಡುಗರನ್ನು ಎಬ್ಬಿಸು.”

ಅವ್ವ ನನಗೂ, ದತ್ತಾ, ಭಗವಾನಗೂ ಎಬ್ಬಿಸಿದ್ದು. ಅವಳು ನಮಗೆಲ್ಲ ತಾಟಿನಲ್ಲಿ ಮಾಂಸದೊಟ ಬಡಿಸಿದ್ದು. ನಾವೆಲ್ಲ ಹೊಟ್ಟೆ ತುಂಬ ಉಂಡೆವು.

ದತ್ತಾ, ಭಗವಾನರು ಅಪ್ಪನಿಗೆ ಹೇಳಿದರು- “ಅಪ್ಪಾ, ನಮ್ಮ ತಮಾಶಾ ಆಟ ನೋಡಾಕ ಕರಕೊಂಡು ಹೋಗು.”

“ಚಾವಡಿಯಿಂದ ದುಡೂನ ಅಂಗಡಿ ತನಕ ತಮಾಶಾದ ಕಂಪನಿಗಳು ಬಂದಾವು. ರಾತ್ರಿಯಿಡೀ ತಮಾಶಾ ನೋಡರಿ. ತಮಾಶಾ ಬಿಟ್ಟ ಮ್ಯಾಲೆ ಕುಸ್ತಿ ನೋಡಾಕ ಹೋಗೋಣ.”

ಅದೇ ದಿವಸ ಭೋಂಡೆ ಸಾಹೇಬರು ಮಕ್ಕಳ ಪರೀಕ್ಷೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಬಂದರು.

ಊರ ಉರುಸಿನ ನಿಮಿತ್ತ ನಮಗೆ ಒಂದು ದಿನದ ರಜೆ ನೀಡಿದ್ದರು.

ಸಾಹೇಬ ಹೇಳಿದರು- “ಹುಡುಗರನ್ನು ಸಾಲೆಗೆ ಕರೆಸರಿ.”

ತಕ್ಷಣ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ತಿಳಿಸಿ ಎಲ್ಲ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳನ್ನು ಸಾಲೆಗೆ ಕರೆಸಲಾಯಿತು. ವಾರ್ಷಿಕ ಪರೀಕ್ಷೆಯಿರುವುದರಿಂದ ಎಲ್ಲರೂ ಹಾಜರಾದರು.

ಪರೀಕ್ಷೆ ಶುರುವಾಯಿತು. ಸಾಹೇಬರು ನಮಗೆ ಮೂರು ಗಣಿತ ಬಿಡಿಸಲು ಹೇಳಿದರು. ನನಗೆ ಎರಡು ಬಂತು. ಶಕೂಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಒಂದೂ ಗಣಿತ ಬರಲಿಲ್ಲ. ಅವಳ ಎಲ್ಲಾ ಗಣಿತ ತಪ್ಪಿತು. ಉಳಿದ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ಸಾಹೇಬರು ಬಾಯಿಂದಲೇ ಕೇಳಿದರು. ಇಡೀ ವರ್ಗದ ಪರೀಕ್ಷೆ ಮುಗಿಯಿತು. ಎರಡು ದಿನಗಳ ನಂತರ ಫಲಿತಾಂಶ ಹೇಳಿದರು. ನಾನು ಉತ್ತೀರ್ಣಳಾದೆ. ಶಕೂ ಅನುತ್ತೀರ್ಣಳಾದಳು. ಈಗ ಏಳನೇ ಕ್ಲಾಸಿಗೆ ನಾನೊಬ್ಬಳೇ ಆದೆ. “ನಾನು ಪಾಸಾದೆ” ಎಂದು ಅವ್ವ-ಅಪ್ಪನಿಗೆ ಹೇಳಿದೆ. ಅವರಿಗೆ ಬಹಳ ಆನಂದವಾಯಿತು.

ಅವ್ವ ನನಗೆ ಹೇಳಿದ್ದು- “ನನಗ ಒಂದಾದ ಮ್ಯಾಲೊಂದು, ಹೀಗೆ ಮೂರೂ ಹುಡುಗ್ಯಾರೇ ಹುಟ್ಟಿದವು, ನಾಲ್ಕನೇ ಸಲ ಮತ್ತೆ ಬಾಣಂತಿಯಾದೆ. ಕೂಸು ಹುಟ್ಟಿದ್ದು ಕೇಳಿಸ್ತು, ಆಗ ನಿಮ್ಮಪ್ಪ ಅಜ್ಜಿಗೆ ಹೇಳಿದ- ‘ಆಕಿ ಹಡದಳೇನು?’”

ಅಜ್ಜಿ ಅಂದ್ರು- ‘ಹೌದು’

‘ಗಂಡೋ-ಹೆಣ್ಣೋ?’

‘ಹೆಣ್ಣು ಕೂಸು’

ಅಪ್ಪನಿಗೆ ಸಿಟ್ಟು ಬಂತು- ‘ಎಲ್ಲಾ ಉಂಡ್ಲಿ ಹುಡುಗ್ಯಾರೇ ಹುಟ್ಟಿದವು, ಅಜ್ಜಿ, ಆ ಪೋರಿ ಮತ್ತು ಸನಿಕಿ, ಗುದ್ದಲಿ ಕೊಡು. ಆಕಿನ್ನ ಹುಗಿದೇ ಬರತೇನಿ.’

‘ಈಗ ಅದೇ ಪೋರಿ ಆರನೇ ಇಯತ್ತೆ ಪಾಸಾಗಿ ಏಳನೇ ಇಯತ್ತೆಗೆ ಹೋಯ್ತು’

-ಈ ಮಾತು ಅವ್ವ ಕೇಳಿದ, ಅನಂತರ ನಗಲಾರಂಭಿಸಿದ.

‘ಪೋರಿ ಕಾಲ್ಗುಣ ಚಲೋ ಅದ. ಆಕಿ ಬೆನ್ನಿಗೆ ಇಬ್ಬರು ಗಂಡು ಹುಡುಗರು ಹುಟ್ಟಿದರು. ನಾಜಾನ ದೈವ ಚಲೋ ಅದ’ ಎಂದು ನನ್ನನ್ನು ಬಳಿಗೆ ಕರೆದು ಬೆನ್ನ ಮೇಲೆ ಕೈಯಾಡಿಸಿದ.

“ಈಗ ಏಳನೇ ಇಯತ್ತೆ, ಅಭ್ಯಾಸ ಚಲೋ ಮಾಡು.”

“ಹೌದು. ಚಲೋ ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡತೇನಿ” ಎಂದು ಅಪ್ಪನಿಗೆ ಹೇಳಿದೆ.

ಹುಣ್ಣುಮಿಯ ಹಸನಾದ ಬೆಳ್ಳಿಗಳು ಬಿದ್ದಿತ್ತು.

ಎಲ್ಲರೂ ಊಟ ಮುಗಿಸಿದವು. ಅವ್ವ ನಮಗೆ ಹೇಳಿದ್ದು- “ನಡೀರಿ ಬೆಳ್ಳಿಗಳ ಬಿದ್ದದ, ಹೊರಗ ಹೋಗಿ ಕೂಡೋಣು.”

ನಾವೆಲ್ಲ ಬೆಳ್ಳಿಗಳಿನಲ್ಲಿ ಬಂದು ಕೂತೆವು. ಮಾತಿನ ನಡುವೆ ಅವ್ವ ಹೇಳಿದ್ದು- “ಗೋದ ಪ್ಲೇಗ ರೋಗ ಬಂದಾಗ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು. ಊರಾಗ ಪ್ಲೇಗ ರೋಗ ಬಂದಿತ್ತು. ಇಲಿಗೋಳು ಪಟಪಟ ಸಾಯಾಕ ಹತ್ತಿದವು. ಇಲಿಗಳು ಗರಗರ ಸುತ್ತಿ ಸತ್ತ

ಬೀಳತಿದ್ದವು. ಮಂದಿಗಳಿಗೂ ಜ್ವರ ಬಂದು, ತೊಡಿ ಮತ್ತು ಕಂಕುಳಿನಾಗ ಗಂಟು ಆಗತ್ತಿತ್ತು. ಆಮ್ಯಾಲೆ ಅವರೂ ಸಾಯತಿದ್ದರು. ಒಂದೇ ಮನಿಯೊಳಗ ಆರೇಳ ಮಂದಿ ಸಾಯತಿದ್ದರು. ಪ್ರತಿ ದಿನಾ ಸಾಯೋರು ನೋಡಿ ಮಂದಿಯೆಲ್ಲಾ ಗಾಬರಿಯಾಗಿದ್ದರು.

ನಾಕ ಹೊಲೆಯಾರು ಗುಂಡಿ ತೋಡಾಕ, ನಾಕ ಹೊಲೆಯಾರು ಹೆಣಾ ಹೊರಾಕ, ಉಳಿದ ಹೊಲೆಯಾರು ಹೆಣಾ ಹುಗಿಯಾಕ. ಆ ಮಂದಿಗೆ ಅನ್ನಾ ತಿನ್ನಾಕೂ ಪುರಸೊತ್ತ ಸಿಗತಿರಲಿಲ್ಲ. ಹಿಂಗ ಮಂದಿ ಸಾಯತಿದ್ದರು.

ಊರು ಒಡೀತು. ಮಂದಿಯೆಲ್ಲಾ ಊರು ಬಿಟ್ಟು, ಮಡ್ಡಿಗೆ ಹೋದರು. ಆಗ ಮಂದಿ ಸಾಯೋದು ನಿಂತುಹೋತು. ತಿರುಗಿ ಬಂದ ಮಂದಿ ತಂತಮ್ಮನೀ ಸ್ವಚ್ಛ ಮಾಡಿ, ತೊಳಕೊಂಡರು. ಮಡ್ಡಿಗೆ- ಹೊಲಕ್ಕೆ ಹೋದ ಮಂದಿ ತಿರುಗಿ ಮನೆಗೆ ಬಂದರು. ಅದೇ ವರುಷ ಗೋದಾ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು.

ಬರಗಾಲ ಬಿದ್ದಿತ್ತು. ಜ್ವಾಳ ತುಟ್ಟಿ ಅದೂ ಸಿಗತಿರಲಿಲ್ಲ. ಮಂದಿ ಬಿದಿರಕ್ಕೆ ತಿನ್ನುತ್ತಿದ್ದರು. ಆ ವರುಷ ನಾನ ಬಾಣಂತಿಯಾದೆ. ಮೂರು ಹೆಣ್ಣುಕುಳ ಬೆನ್ನಿಗೆ ನಾಜಾ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು. ಬಾಣಂತಿಗೆ ತಿನ್ನಾಕ ಏನೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ನಮ್ಮ ಹತ್ತರ ರೊಕ್ಕಾನೂ ಇರಲಿಲ್ಲ.

ಅಪ್ಪ ಹೇಳಿದ- “ಅವನವ್ವನ! ಹೆಂಡತಿ ಹಡದಾಳು, ಕಾಳಕಡಿ ಏನೂ ಇಲ್ಲ, ಎನ್ ಮಾಡೋದು?” ಅನ್ನೋ ವಿಚಾರದಾಗ ಅವ ಇದ್ದ. ಮನ್ಯಾಗ ಒಂದು ಮುದಿ ಎತ್ತು ಇತ್ತು. ಆ ಎತ್ತ ಅಪ್ಪ ಹದಿನಾರು ರೂಪಾಯಿಗೆ ಮಾರಿದ್ವಂತ. ಆಗ ಅವ್ವನಿಗೆ ತಿನ್ನಾಕ-ಉಣ್ಣಾಕ ಸಿಕ್ಕಿತು.

ಇಂಥ ಕೆಟ್ಟ ಕಾಲದಾಗ ನೀವಿಬ್ಬರು ಪೋರಿಗಳು ಹುಟ್ಟಿದಿರಿ.

“ನಾಜಾ, ನೀನ ಚಲೋ ಸಾಲಿ ಕಲಿ. ನಿನ್ನ ಉದ್ಧಾರ ಆಗತದ. ಭಲೋ ದಿವಸ ಬರತಾವು” ಎಂದು ಅವ್ವ ಹೇಳುತಿದ್ದಳು. ರಾತ್ರಿಯಾಯಿತು. ಅನಂತರ ನಾವು ಮಲಗಿದೆವು.

...ನಾನು ಏಳನೇ ಕ್ಲಾಸಿಗೆ ಹೋದೆ.

ಜಾಲಿಂದರ-ನನ್ನಕ್ಕನ ಮಗ- ಅವನೂ ಏಳನೇ ವರ್ಗದಲ್ಲಿದ್ದ. ನಾವಿಬ್ಬರೂ ಪ್ರತಿದಿನ ಶಾಲೆಗೆ ಹೋಗಲಾರಂಭಿಸಿದೆವು. ಪಾಟೀಲ ಮಾಸ್ತರನ ವರ್ಗಾವಣೆಯಾಗಿ, ಕದಮ ಮಾಸ್ತರ ಬಂದರು. ಅವರು ನನ್ನನ್ನು ಕರೆಸಿ ಹೇಳಿದರು- “ನಾಜಾ ಇದು ಕೃಷಿ ಶಾಲೆ. ನೀನು ಬಡಿಗತನ, ಕಮ್ಮಾರಿಕೆ, ಹಗ್ಗದ ಹೆಣಿಕೆ- ವಗೈರೆ ಕೆಲಸ ಮಾಡಬೇಕಾಗತದ. ಹಾಂಗ ಫಾರ್ಮಿಗೆ ಹೋಗಿ ಫಸಲಿನ ನಿರೀಕ್ಷಣೆಗೂ ಮಾಡಬೇಕು. ನಿನಗ ಇದೆಲ್ಲ ನಿಭಾಯಿಸೋದಿಲ್ಲ. ನೀನು ಪ್ರಮಾಣ ಪತ್ರ ತಗೊಂದು ಪಂಥರಪುರಕ್ಕೆ ಹುಡುಗಿಯರ ಶಾಲೆಗೆ ಹೋಗು. ಕ್ಲಾಸಿನಾಗ ನೀನ ಒಬ್ಬಾಕಿನ ಹೆಣ್ಣುಕು.”

ನಾನು ಶಾಲೆ ಬಿಟ್ಟ ನಂತರ ಮನೆಗೆ ಬಂದು ಅಳುತ್ತ ಅಪ್ಪನಿಗೆ ಹೇಳಿದೆ-
“ಕದಮ್ ಮಾಸ್ತರ ಅಂತಾರು, ಶೇತಕ ಸಾಲ್ಯಾಗ ನನ್ನ ಕಲಿಯೋದಾಗುವದಿಲ್ಲ,
ದಾಖಲೆ ತಗೊಂಡ ಪಂಡರಪುರ ಸಾಲೆಗೆ ಹೋಗಬೇಕಂತ.”

“ಅಲ್ಲವ್ವ ಮೊದಲ ನಮ್ಮ ಹೊಟ್ಟಿಗೆ ಅನ್ನ ಸಿಗಾಂಗಿಲ್ಲ. ನಾವಂತೂ ಕೆಟ್ಟ
ದರಿದ್ರರು, ಪಂಡರಪುರದಾಗ ಯಾರ ಗುರುತೂ ಇಲ್ಲ. ಫಂಡರಪುರಕ್ಕೆ ಹೋಗೋದ
ಹ್ಯಾಂಗ? ಇರಲಿ ಬಿಡು, ನೀನ ಸಾಲೆಗೇ ಹೋಗಬ್ಯಾಡ.”

ಅಪ್ಪನ ಈ ಮಾತು ಕೇಳಿ ನನಗಂತೂ ಭಾಳ ದುಃಖ ಆಯಿತು. ‘ಮಾಸ್ತರ
ಇಲ್ಲಿ ಸಾಲಿ ಕಲಿಬ್ಯಾಡಂತಾನು; ಪಂಡರಪುರಕ್ಕೆ ಹೋಗಂತಾನು. ಅಲ್ಲಿ ಹೋಗ
ಬೇಕಂದರ ರೊಕ್ಕ ಇಲ್ಲ. ಹಾಳಾಗಲಿ ಸಾಲಿ’ ಎಂದು ನಾನು ಮನೆಯಲ್ಲೇ
ಉಳಿದುಕೊಂಡೆ.

ಹುಡುಗರು ಸಾಲೆಗೆ ಹೋಗುವದನ್ನು ಕಂಡು, ನನಗೆ ಕಲಿಯಲು
ಸಿಗೋದಿಲ್ಲಂತ ಬಹಳ ಕೆಡಕನಿಸುತ್ತಿತ್ತು.

“ಅರ್ಧಕ್ಕೆ ನಿನ ಸಾಲಿ ಮುಳಗಿತಂತ, ನನಗೂ ಕೆಟ್ಟನಿಸ್ತದ ನಾಜಾ” ಎಂದ
ಅಪ್ಪ.

* * *

ಗಂಗೂನ ಗಂಡ ಏನೂ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವನು ತಮಾಶಾ
ಮೇಳದಲ್ಲಿ ಡೋಲು ಬಾರಿಸುತ್ತಿದ್ದ. ಗಂಗೂ ರೈತರ ಹೊಲದಲ್ಲಿ ರೆಂಟಿ
ಒಡೆಯುತ್ತಿದ್ದಳು. ನೇಗಿಲಾ ಎಳೆಯುತ್ತಿದ್ದಳು. ಜೋಳ-ಗೋಧಿಯ ಕಣದಲ್ಲಿ ಕೆಲಸ
ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಳು. ಚಿಪ್ಪಾಡಿ ಒಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದಳು. ಹೀಗೆ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿ ದುಡಿದು ಹೈರಾಣಾದಳು.

ಒಂದು ದಿನ ‘ನಾನ ಎಷ್ಟಂತ ದುಡಿದು ಸಾಯಲಿ?’ ಎಂದು ಕೆರಳಿ
ಮಹೂದಗೆ ಹೊರಟುಹೋದಳು.

...ಬಹಳ ದಿವಸಗಳ ನಂತರ ಭಾವ ಗಂಗೂನನ್ನು ಕರೆದೊಯ್ಯಲು ಬಂದ.
ಅವ್ವ ಭಾವನಿಗೆ ಹೇಳಿದ್ದು “ಪೋರಿ ಎಷ್ಟಂತ ದುಡೀಬೇಕು? ನೀವ ನೋಡಿದರ
ಏನೂ ಕೆಲಸ ಮಾಡೋದಿಲ್ಲಂತ. ನಾನ ಪೋರಿನ ಕಳಿಸೋದಿಲ್ಲ. ನೀವ ತಮಾಶಾದಾಗ
ಡೋಲು ಬಾರಿಸ್ಕೋತ ಕುಂಡರಿ.”

ಅವ್ವ ಅವನಿಗೆ ನೀರೂ ಸಹ ಕೊಡಲಿಲ್ಲ. ಅವಾ ರೊಟ್ಟಿ ಕಟಗೊಂಡ
ಬಂದಿದ್ದ. ಅದನೂ ತಗೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ. ತಿರುಗಿ ಕೊಟ್ಟಳು. ಭಾವ ಮರಳಿ ಶಿವನಿಗೆ
ಹೋದ.

...ಯಾವದೋ ದೂರದ ಊರಿಗೆ ಹೋಗಿ ತಂತ್ರ-ಮಂತ್ರ ಕಲಿತು ಬಂದ.
ಅನಂತರ ಭಾವ ಶಿವನಿಗೆ ಮರಳಿ ಬಂದ. ಗಂಗೂನ ಕರೆದೊಯ್ಯಲು ಮಹೂದಗೂ
ಬಂದ.

ಅವ್ವ ಶಿವನಿಗೆ ಹೇಳಿದ- “ನೀವು ದುಡಿತೇನಂದರ ಗಂಊನ್ನ ಕಳಿಸ್ತೀನಿ. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರ ನಾ ಏನ್ ಕಳಿಸೋದಿಲ್ಲ.”

ಊರಿನ ನಾಲ್ಕಾರು ಮಂದಿ ಅವನಿಗೆ ಬುದ್ಧಿಮಾತು ಹೇಳಿದರು. ಭಾವನಿಗೂ ‘ನೀವೂ ದುಡೀರಿ’ ಎಂದು ತಿಳುವಳಿಕೆಯ ಮಾತು ಹೇಳಿದರು. ಆವಾಗ ಅವ್ವ ಗಂಗೂನನ್ನು ಶಿವನಿಗೆ ಕಳಿಸಿದ್ದು.

ಭಾವ ಗಂಗೂನಿಗೆ ಹೇಳಿದ- “ಗಂಗೂ, ನಿಮ್ಮವ್ವ ನಿನಗ ಕಳಿಸಾಕ ತಯಾರಿರಲಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ನಾನು ವಿದ್ಯಾ ಕಲಿತ ಬಂದೇನಿ. ಈಗ ನಿಮ್ಮವ್ವಗ ಬುದ್ಧಿ ಕಲಿಸ್ತೇನಿ.”

...ಭಾವ ಬೆಳಗ್ಗೆದ್ದು ಜಳಕ ಮಾಡಿ ತುಳಸಿಗೆ ನೀರು ಹಾಕುತ್ತಿದ್ದ. ಆನಂತರ ಪೆಟ್ಟಿಗೆಯೊಳಗಿನ ದೇವರು ಹೊರಗ ತೆಗೆದು ಪೂಜೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ. ಧೋತರು ಹೊದ್ದುಕೊಂಡು, ತೊಡಿ ಹಾಕಿ ಕೂತಿರುತ್ತಿದ್ದ. ಕಣ್ಣುಚ್ಚಿ ಕೈಜೋಡಿಸಿ, ಅರ್ಧ ಗಂಟೆ ಏನೋ ಪುಟುಗುಡುತ್ತಿದ್ದ. ಯಾರಿಗಾದರೂ ಅನಾರೋಗ್ಯವಾದರೆ ಅಂಗಾರ ಹಚ್ಚುತ್ತಿದ್ದ.

...ಒಮ್ಮೆ ದಹವಡಿ ಎಂಬೂರಿನ ಚಾಲಕನೊಬ್ಬ ಅನಾರೋಗ್ಯದಿಂದ ಹಾಸಿಗೆ ಹಿಡಿದು ಅವರು ಅವನನ್ನು ಭಾವನ ಬಳಿಗೆ ಕರೆ ತಂದಬಾ. ಭಾವ ಆ ಹುಡುಗನನ್ನು ನೋಡಿ ಹೇಳಿದ- “ಇಂವ್ವ ಗಾಳಿ ಆಗೇತಿ. ಒಂದ್ ಕೋಳಿ, ಏಳು ಮುಷ್ಟಿ ಧಾನ್ಯ, ಏಳು ಕೊಳವಿ ಅನ್ನ, ಒಂದು ಲಿಂಬು, ಒಂದು ತತ್ತಿ- ಇದನ್ನೆಲ್ಲ ತಗೊಂಡು ಶುಕ್ರವಾರ ಸಂಜೆಗೆ ಹುಡ್ಗನ ಮೈಮ್ಯಾಲಿಂದ ನಿವಾಳಿಸಿ ಚಿಲ್ಲಬೇಕು. ಹುಡುಗ ಬೇಗ ನೆಟ್ಟಗಾಗತನು.”

ಅವನ ಮೈಮೇಲೆ ದೇವರು ಬರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಭಾವ ಬಲ ಮೂಗಿನ ಹೊಳ್ಳೆಯಿಂದ ಉಸಿರು ಬಿಡುತ್ತ, ಕೂತಕೂತಲ್ಲೇ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದ.

ಹೀಗೆ ಈ ದೇವಯುಷಿಯ ಹೆಸರು ಪಿಲೀನ, ಮಹಾದ, ಹಿಂಗನಿ- ಮುಂತಾದ ಊರಿಗೆಲ್ಲ ಗೊತ್ತಾಯಿತು. ಎಲ್ಲ ಕಡೆ ಅವನ ಹೆಸರು ಪಸರಿಸಿತು.

* * *

ಗೋದಾಳನ್ನು ಹೆರಿಗೆಗಾಗಿ ತಾಂದಳವಾಡಿಗೆ ಕರೆ ತರಲಾಗಿತ್ತು. ನಾಲ್ಕು ದಿನಗಳ ಬಳಿಕ ಆಕೆಯ ಹೆರಿಗೆಯಾಯಿತು. ಹೆಣ್ಣುಕೂಸು ಹುಟ್ಟಿತು. ಐದನೆಯ ದಿನ ಲವಟಿಯವರ ಎತ್ತು ಸತ್ತಿತು. ಹೊಲೆಯರು ಅದನ್ನು ಊರ ಆಗಸೆಯ ಹೊರಗೆ ಎಳೆದು ತಂದರು. ಎತ್ತು ಕೊಯ್ದು ಪಾಲು ಹಾಕಲಾರಂಬಿಸಿದರು.

ಅವ್ವ ಹೇಳಿದ್ದು- “ನಾಜಾ, ನೀನು ಹಳ್ಳದ ದಂಡಿಗ ಹೋಗು. ಮನ್ನಾನ್ಯಗ ಬಾಣಂತಿ ಅದಾಳು. ಐದು ಪಾಲು ಕೊಡರಿ ಅಂತ ಹೇಳು.”

ನಾನು ಏಕನಾಥನಿಗೆ ಈ ಸಂಗತಿ ಅಲ್ಲಿ ಹೋಗಿ ಹೇಳಿದೆ- “ದಾದಾ, ಬಾಣಂತಿಗೆ ಐದು ಪಾಲು ಮಾಂಸ ಕೊಡಂತ ಅವ್ವ ಹೇಳಿದಾಳು.”

ಅವನು ಎತ್ತಿನ ದೇಹದ ಐದು ಬಿಡಿ ಭಾಗದ ಮಾಂಸ ತೆಗೆದುಕೊಟ್ಟನು. ಆ ಮಾಂಸದ ತುಣುಕುಗಳನ್ನು ನಾನು ಮನೆಗೆ ಹೊತ್ತು ತಂದೆ.

ಅವ್ವ ಕೇಳಿದ್ದು- “ನಾಜಾ, ಪಕ್ಕೆಲುಬಿನ ಮಾಂಸ ಕೊಟ್ಟಾರಿಲ್ಲೋ?”

“ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ” ಎಂದು ನಾನು ಉತ್ತರಿಸಿದೆ.

“ಬಾಣಂತಿ ಹೆಂಗಸಿಗೆ ಪಕ್ಕೆಲುಬಿನ ಮಾಂಸ ಕೊಟ್ಟರ, ಮೊಲಿಹಾಲು ಬಹಳ ತುಂಬುತ್ತದೆ” ಅವ್ವ ಮಾಂಸ ಬೇಯಿಸಿ ಪಲ್ಲೆ-ಸಾರು ಮಾಡಿದಳು. ಗೋದಾಳಿಗೆ ನೀಡಿದಳು. ಆಕೆ ಉಂಡಳು.”

... ಕೆಲ ದಿನಗಳ ನಂತರ ಅವ್ವನ ಹೊಟ್ಟೆ ನೋಯಲಾರಂಭಿಸಿತು. ಏನು ಮಾಡಿದರೂ ಕಡಿಮೆಯಾಗಲಿಲ್ಲ. ದೇವರು-ದಿಂಡರು ಎಲ್ಲಾ ಮಾಡಿಯಾಯಿತು. ಆದರೂ ನಿಲ್ಲಲಿಲ್ಲ.

“ನಾಜಾಕಾ, ಜಾನಕಿ ಹೊಟ್ಟೆ ಚಲೋ ತಿಕ್ಕತಾಳು. ಆಕಿನ್ನ ಕರ್ಕೊಂಡ ಬಾ” ಅವ್ವ ಹೇಳಿದ್ದು.

“ಜಾನಕಿಯಕ್ಕಾ, ಅವ್ವ ಹೊಟ್ಟೆ ತಿಕ್ಕಾಕ ಕರಿತಾಳು” ನಾನು ಜಾನಕಿಗೆ ಹೋಗಿ ಹೇಳಿದೆ. ಅವಳು ಲಗುಬಗೆಯಿಂದ ನನ್ನ ಜತೆ ಹೊರಬಂದಳು.

“ಬಂದಿ ಏನವ್ವ ಜಾನಕಿ?” ಎಂದು ಅವ್ವ ಆಕೆಗೆ ಕೇಳಿದಳು.

“ಹೊನ್ನವ್ವ ಬಂದೆ” ಎಂದು ಅವ್ವನಿಗೆ ಉತ್ತರಿಸಿ “ಭಾಳ ಸೊರಗಿದಿರಲ್ಲ” ಎಂದಳು.

“ಏನು ಮಾಡಲಿ ಜಾನಕಿ, ಹೊಟ್ಟೆ ಭಾಳ ನೋಯಿಸತದೆ.”

“ಗವಳಾಬಾಯಿ, ಇಲ್ಲಿ ಬರಿಸ್ಸ ಅಂಗಾತ ಮಲಗಿರಿ” ಜಾನಕಿ ಅಂದ್ಲು.

“ಏನು ಪೋರಿ, ಎಳ್ಳೆಣ್ಣೆ ತಗೊಂಡ ಬಾ” ಎಂದು ನನಗೆ ಹೇಳಿದ್ದು.

ಅವಳು ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ಅವ್ವನ ಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಲೇಪಿಸಿ ನವಿರಾಗಿ ತಿಕ್ಕಿದಳು. “ಈಗ ಎದ್ದ ಕೂಡರಿ” ಎಂದಳು. ಬಳಿಕ ರೊಟ್ಟಿಯ ತುಣುಕನ್ನು ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿಸಿ, ಚೂರು ಚೂರು ಮಾಡಿ ಅವ್ವನಿಗೆ ನೀಡಿ “ಈಗ ಇದನ್ನ ತಿನ್ನಿರಿ, ಲಗೇನಕ ನೋವು ನಿಲ್ಲತದೆ” ಎಂದಳು.

ಅವ್ವ ಅದನ್ನು ತಿಂದಳು. ಹೀಗೆ ಜಾನಕಿ ನಾಲ್ಕು ದಿನಗಳವರೆಗೆ ಹೊಟ್ಟೆ ತಿಕ್ಕಿ ತೀಡಿದಳು. ಆದರೂ ಹೊಟ್ಟೆ ನೋವು ಮಾತ್ರ ಕಡಿಮೆಯಾಗಲಿಲ್ಲ. ಹೊಟ್ಟೆಯ ನೋವು ಹೆಚ್ಚಾಯಿತು. ಅವ್ವ ತಿನಿಸು-ಉಣಿಸು ಎಲ್ಲಾ ಬಿಟ್ಟಳು. ದಾದಾ ಹೇಳಿದ- ‘ಚಾಂಡವಳೇ ದೇವಯುಷಿ ಇದ್ದಾನೆ. ಅವನ ಕಡೆ ಹೋಗುಣು.”

ನನ್ನನ್ನು ಚಾಂಡವಲೆಯ ಕಡೆಗೆ ಕಳಿಸಿದರು. ಅವನು ಬಟ್ಟೆ ಹೊಲಿಯುತ್ತಿದ್ದ. ನಾನು ಅವನಿಗೆ ಹೇಳಿದೆ. “ಅವ್ವನಿಗೆ ಭಾಳ ಹೊಟ್ಟೆ ನೋಯಿಸತದ, ಆಕಿಗೆ ಆರಾಮಿಲ್ಲಾ.” ಅವನು ಒಂದು ಲಿಂಬೆಹಣ್ಣು ಕೊಟ್ಟಿ, “ಇದನ್ನು ನಿಮ್ಮವನ ತೋಳಿಗೆ ಕಟ್ಟು, ಭಂಡಾರಾ ಹಣೆಗೆ ಹಚ್ಚು” ಎಂದ.

ಆ ಬಳಿಕ ನಾನು ಮನೆಗೆ ಮರಳಿದೆ. ಅಪ್ಪ ಕೇಳಿದ, “ನಾಚಾ, ಚಾಂಡವಲೆ ಭೇಟಿ ಆದನೇನು?”

“ಹೌದು, ಅವನ ಲಿಂಬು ಮತ್ತು ಅಂಗಾರ ಕೊಟ್ಟಾನು.” ನಾನಂದೆ.

ನಾನು ಲಿಂಬು ಮತ್ತು ಭಂಡಾರವನ್ನು ಅಪ್ಪನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟೆ. ಅವನು ಲಿಂಬೆಹಣ್ಣು ಉಣ್ಣೆಯ ದಾರದಲ್ಲಿ ಪೋಣಿಸಿ, ಅವನ ಕೈಗೆ ಕಟ್ಟಿದ. ಅಂಗಾರ ಹಣೆಗೆ ಹಚ್ಚಿದ.

ಈಗ ಮಾತ್ರ ಹೊಟ್ಟೆ ಚೆನ್ನಿಗೆ ಅಂಟಿತು. ಅಪ್ಪ ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಹೊರಳಾಡುತ್ತಿದ್ದು. ಅಪ್ಪ ಹೇಳಿದ— “ಈ ಚಾಂಡವಲೆ ನೋವ ಹೆಚ್ಚು ಮಾಡಿದನೇನೋ? ಯಾರಿಗೊತ್ತು! ಸಂತಿ ದಿನಾ ಪಂಚರಪುರದಿಂದ ಬಿಡಾರೆ ದಾಗದರ ಬತಾನನು, ಅಮ್ಮಿಗೆ ತೋರಿಸೋಣಂತ.”

ಬಿಡಾರೆ ಡಾಕ್ಟರ್ ಬಂದ. ಅಪ್ಪ ಅವಳನ್ನು ದಾಗದರನ ಕಡೆಗೆ ಕರೆದೊಯ್ದಳು. ಅವನು ಅಪ್ಪನ ಹೊಟ್ಟೆ ತಪಾಸಣೆ ಮಾಡಿದ. ಒಂದು ಇಂಜೆಕ್ಷನ್ ಕೊಟ್ಟು ಗುಳಿಗೆ ನೀಡಿದ. ಆದರೂ ನೋವು ನಿಲ್ಲಲಿಲ್ಲ.

“ಏನರೀss ಇಂಜೆಕ್ಷನ್ ಕೊಟ್ಟರು, ಗುಳಿಗೆ ನುಂಗಿದೆ. ಆದರೂ ಹೊಟ್ಟೆ ನೋವು ನಿಲ್ಲೋವಲ್ಲದು. ನನಗಂತೂ ಯಾರೋ ಮಾಟಾ-ಮಂತ್ರ ಮಾಡಿರಬೇಕಂತ ಅನಿಸ್ತದೆ” ಗಂಗೂನ ಕರ್ಕೊಂಡ ಹೋಗಾಕ ಆಕಿ ಗಂಡ ಬಂದಿದ್ದ. ನಾನ ಆಕಿನ್ನ ಕಳಿಸಲಿಲ್ಲಂಟ ಮಾಟ ಮಾಡಿರಬೇಕು. ಆಕಿ ಗಂಡನೂ ದೇವಯುಷಿ (ಮಾಂತ್ರಿಕ) ಆದಾನು. ನೀವು ಮಗಳನ್ನ ಕಳಿಸದಿದ್ದರ ನಾನ ನೋಡಕೋತೇನಿ ಅಂತ ಅಂವಾ ಅಂದಿದ್ದ... ಅವನೇ ಏನೋ ಮಾಡಿರಬೇಕು” ಅವ್ವ ಅಪ್ಪನಿಗೆ ಹೇಳಿದ್ದು.

ಅಪ್ಪ ಹಾಸಿಗೆ ಹಿಡಿದ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲೇ ನನಗೂ ಒಂದು ದಿನ ಜ್ವರ ಬಂತು. ಅದು ಕಡಿಮೆಯಾಗಲಿಲ್ಲ. ನಾನು ಜ್ವರದಿಂದ ಬಡಬಡಿಸುತ್ತಿದ್ದೆ.

ಅಕ್ಕ ಹೇಳಿದ್ದು— “ಪೋರಿ ಒಂದೇ ಸವನೆ ಬಡಬಡಿಸ್ತಾಳು. ಆಕಿಗೂ ಗಾಲಿ ಬಡಕೊಂಡ್ಯತೇನೂ. ಆಕಿ ಜಾನಕಿಯನ್ನು ಕರಕೊಂಡ ಬಂದಳು. ಆಕಿ ಮೈಯಾಗ ಮಾರೆವ್ವ ಬರತಿತ್ತು. ಜಾನಕಿಯ ಮೈಯಾಗ ದೇವಿ ಬಂತು. ಆಕಿ ಕೂಗಿ ಕರೆದಳು ಹೊಂಕರಿಸುತ್ತ ಫಡಫಡ ಮಾತಾಡಿದ್ದು. ‘ನಾ ಕೊಂಕಣದಿಂದ ಬಂದೇನಿ, ನನಗ ಹಳದಿ ಅನ್ನ, ತತ್ತಿ ಕೊಡೋ ತನಕ ಹೋಗಾಂಗಿಲ್ಲ.’”

ಅಕ್ಕ ಒಪ್ಪಿದ್ದು, ಜಾನಕಿ ಬಂದೋಬಸ್ತ ಮಾಡಿದ್ದು, ನನಗೆ ಅಂಗಾರ ಹಚ್ಚಿದ್ದು.

ಜಾನಕಿ ಹೇಳಿದ್ದು- “ಬುಕಾ, ಹಳದಿ ಅನ್ನ ಮಾಡು, ಒಂದ ತತ್ತಿ ತರಿಸು, ಸಂಜೆ ಮುಂದ ನಾಜಾನ ಮೈಮ್ಯಾಗ ನಿವಾಳಿಸಿ, ಕೊಂಕಣದ ಕಡೆ ಮುಖಾ ಮಾಡಿ ಚೆಲ್ಲು.”

ಅಕ್ಕ ನನ್ನನ್ನು ಎದ್ದು ಕೂರಿಸಿದಳು. ಹಳದಿ ಅನ್ನ, ತತ್ತಿ ನನ್ನ ಮೈಮೇಲೆ ಮೂರು ಸಲ ನಿವಾಳಿಸಿ ಚೆಲ್ಲಿದ್ದು. ಆ ಮ್ಯಾಲೆ ಕೈಕಾಲು ತೊಳಕೊಂಡು ಮನಿಯೊಳಗೆ ಬಂದಳು...

ಅವ್ವನ ರೋಗ ಹೆಚ್ಚಾಗಿತ್ತು. ನನ್ನನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವವರು ಯಾರೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಗಂಗೂ ಅಪ್ಪನಿಗೆ ಹೇಳಿದ್ದು, “ಅಪ್ಪಾ, ನಾಜೂಕಾ ಸತ್ತರೂ ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲ, ಅವ್ವ ಬದುಕಿರಲಿ.”

ಅಪ್ಪಾ ಗಂಗೂಗೆ ಹೇಳಿದ- “ಆ ಪೋರಿಗ ಹಾಂಗ್ಯಾಕ ಆಂತಿ?”...

ಅವ್ವನ ಆರೋಗ್ಯ ಹದಗೆಟ್ಟಿತ್ತು. ಒಂದು ದಿನ ನಾವೆಲ್ಲ ಅವ್ವನ ಸುತ್ತಲೂ ಕೂತಿದ್ದೆವು. ಅವ್ವ ಅಸ್ತಿಪಂಜರದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದಳು. ಗಲ್ಲ ಚಪ್ಪಟೆಯಾಗಿತ್ತು. ಕಣ್ಣು ಗುಳಿ ಬಿದ್ದಿತ್ತು. ಆಕೆ ಸೋತು ಸುಣ್ಣವಾಗಿದ್ದಳು.

ಅವ್ವ, ಅಕ್ಕನಿಗೆ ಹೇಳಿದಳು- “ನೀವೆಲ್ಲ ನನ್ನ ಸಲುವಾಗಿ ಭಾಳ ತ್ರಾಸ ತಗೋತೀರಿ. ಆದರ ನನಗ ಮಾತ್ರ ಆರಾಮ ಅನಿಸೋವಲ್ಲದು.”

ಹೀಗಿರುವಾಗ ಗಂಗೂನ ಲಕ್ಷ ಭಾವಣಿ ಕಡೆ ಹೋಯಿತು. ಮನೆಯ ತೊಲೆ ಕೊಳೆತು ಹಾಳಾಗಿತ್ತು. ಅದರ ತುಣುಕೊಂದು ಕಳಚಿಬಿದ್ದು, ಅಲ್ಲೊಂದು ತೂತು ಬಿದ್ದಿತು. ಅಪರಾಹ್ನದ ಹೊತ್ತು, ತೂತಿನಿಂದ ಬಿಸಿಲಿನ ಕಿರಣ ಹಾದು ಗೋಡೆಯ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದಿತ್ತು. ಚಿಂಗಿಯೂರಿ, ಮನೆಗೆ ಬೆಂಕಿ ಹತ್ತಬಹುದು. ನಡೀರಿ ಬೇಗ, ಹೊರಗ ಹೋಗುಣು.”

ಅವ್ವ, ಅಪ್ಪಗೆ ಹೇಳಿದ್ದು- “ನೀವೆಲ್ಲಾ ಹೊರಗ ಹೋಗಿರಿ. ನನ್ನ ಹೊರಗ ಕರ್ಕೊಂಡ ಹೋಗಬ್ಯಾಡರಿ. ನಾನಿಲ್ಲೇ ಬಿದ್ದ ಸಾಯತೇನಿ.”

ಗಂಗೂ ಲಗುಬಗೆಯಿಂದ ಹೊರಗ ಬಂದು, ಭಾವಣಿಯತ್ತ ನೋಡಿದ್ದು. ತೂತಿನಿಂದ ಬಿಸಿಲು ಹಾದು ಗೋಡೆಯ ಮೇಲೆ ಬೀಳುತ್ತಿತ್ತು. ಅವಳು ಮತ್ತೆ ಅವಸರದಿಂದ ಒಳಗೆ ಬಂದಳು. ಅಪ್ಪನಿಗೆ ಹೇಳಿದ್ದು- “ತೂತಿನಿಂದ ಬಿಸಿಲು ಒಳಗ ಬಂದೈತಿ. ಅದು ನನಗ ಬೆಂಕಿಯೂರಿ ಹಾಂಗ ಕಾಣಿಸ್ತು.”

ಅವಳ ಮಾತಿಗೆ ಎಲ್ಲರೂ ಗೊಳ್ಳೆಂದು ನಕ್ಕರು.

ನಾನು ಅವ್ವನಿಗೆ ಕೇಳಿದೆ- “ಅಪ್ಪಾ, ನಿನಗ ಆರಾಮ ಅನಿಸ್ತದೇನು?”

“ನಾಜಾ, ಈಗ ನೀವ ನನ್ನ ಕಾಲಜಿ ಮಾಡಬ್ಯಾಡರಿ. ನಾನೀಗ ಹೆಚ್ಚು ದಿನ ಉಳಿಯೋದಿಲ್ಲ. ನಿಮ್ಮ ಇಷ್ಟದಿನ ಅವ್ವನ್ನ ನೋಡಾಕ ಸಿಗತು. ಇದು ನಿಮ್ಮ ಪುಣ್ಯ.

ನನ್ನವ್ವ ನಾನ ಸಣ್ಣವಳಿದ್ದಾಗ್ಗss ತೀರಿಕೊಂಡಳು; ನನಗ ಅವ್ವನ್ನ ನೋಡೋ ಪುಣ್ಯ ಇರಲಿಲ್ಲ” ಅವ್ವ ಹೇಳಿದ್ದು.

ಅವ್ವ ಈಗ ಏನೂ ತಿನ್ನುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಹಾಲು, ಗಂಜಿಯ ಕೆಲವು ಗುಟುಕು “ಶಂಕರಾಸ್ ಸೋನವಾಡಿಯ ಇಟಾನ ಮೈದುವನ ಮಾಂತ್ರಿಕ ಅದಾನು. ಅವನನ್ನ ಕರಸರಿ.” ಅವ್ವ ಹೇಳಿದಳು.

ದಾದಾ ಸೋನವಾಡಿಗೆ ಹೋಗಿ ಮಾಂತ್ರಿಕನನ್ನು ಕರಕೊಂಡು ಬಂದ. ಅವನು ಸಂಜೆಗೆ ಆರತಿ ಹಾಕಿದ. ಆಗ ಹೇಳಿದ- “ನಿಮ್ಮವ್ವಗೆ ಮಾಟ ಮಾಡಿದಾರು. ಅದಕ್ಕೆ ನೀವ ಏಳು ಮೊಳೆ, ಏಳು ಸೂಜಿ, ಏಳು ಲಿಂಬು, ಒಂದು ಹುಂಜ, ಏಳ ಕೊಳವಿ ಅನ್ನ ತಯಾರ ಮಾಡಿ ನಿವಾಳಿಸಿ ಒಗಿರಿ.”

ಸಾಮಾನು ತರಿಸಿದರು. ಅವ್ವನ ಮೈಮೇಲಿಂದ ನಿವಾಳಿಸಿ ದೂರ ಹೋಗಿ ಚೆಲ್ಲಿದರು. ಆದರೂ ಅವ್ವನ ಆ ರೋಗ ಮಾತ್ರ ಸುಧಾರಿಸಲಿಲ್ಲ. ಅವಳ ಮಾತೂ ಕ್ಷೀಣವಾಯಿತು. ಎಲ್ಲರೂ ಕೆಟ್ಟ ಮುಖ ಹೊತ್ತು ಅವ್ವನ ಸುತ್ತಲೂ ಕೂತರು.

“ಅದs ಹಾಸಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದುಕೊಂಡಿದ್ದಳು. ಅಕ್ಕ ಚಮಚಿಯಿಂದ ಹಾಲು ಸುರಿದಳು. ಬಟ್ಟಲಿನಷ್ಟು ಹಾಲು ಕುಡಿದಳು.

“ನಿಮ್ಮದೆಲ್ಲ ಉಂಡು ಮುಗಿತೇನು?” ಅವ್ವ ಕೇಳಿದ್ದು.

“ನಮ್ಮ ಮುಗಿತು, ಆದರ ಬುಕಾ ಇನ್ನೂ ಉಂಡಿಲ್ಲ.” ಅವ್ವ ಹೇಳಿದ.

ಅವಳು ಅಕ್ಕನಿಗೆ ಹೇಳಿದಳು- “ಬುಕಾ, ನನಗೀಗ ಆರಾಮ ಅನಿಸ್ತದ, ನೀನ ಈಗ ನಿಮ್ಮ ಮನೀಗೆ ಹೋಗು. ಮುಖಾ ತೊಳಕೊಂಡು, ನಾಕ ತುಶ್ತ್ ತಿನ್ನು.”

ಅವಳು ಮನೆಗೆ ಹೋದಳು. ಮುಖ ತೊಳೆದುಕೊಳ್ಳಲಾರಂಭಿಸಿದಳು. ಅವ್ವನ ಹತ್ತಿರ ನಾನು, ಅಪ್ಪ ಕೂತಿದ್ದೆವು. ಗಂಗೂ ಶಿವನಿಗೆ ಹೋಗಿ ಹದಿನೈದ ದಿನವಾಗಿತ್ತು.

ಅವ್ವ ನನಗೆ ಹೇಳಿದ್ದು- “ನಾಜಾ, ನನ್ನ ಮಾರಿ ಒರೆಸು.”

ನಾನು ಆಕೆಯ ಮುಖ ಒರೆಸಲಾರಂಭಿಸಿದೆ. ಅವಳು ಛಾವಣಿಯನ್ನು ನೆಟ್ಟ ನೋಟದಿಂದ ದಿಟ್ಟಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು.

ನಾನು ಅಪ್ಪನಿಗೆ ಹೇಳಿದೆ- “ಅಪ್ಪ, ಅವ್ವ ಇಂದು ಬಟ್ಟಲು ತುಂಬ ಹಾಲು ಕುಡಿದಳು. ಈಗ ಮ್ಯಾಲ ಮಾಡು ನೋಡಾಕ ಹತ್ತಿದಾಳೆ. ಈಗ ಅವ್ವನಿಗೆ ಆರಾಮ ಅನಿಸ್ತಿರಬೇಕು.”

“ಆಕೆಯಲ್ಲಿ ಆರಾಮ ಅದಾಳು? ನೀನು ಬುಕಾನ ಕಡೆ ಹೋಗು. ಅವ್ವ ಹ್ಯಾಂಗಾರ ಮಾಡ್ತಾಳು. ಬೇಗ ಬಾ ಅಂತ ಹೇಳು. ಹೋಗ ಬೇಗ” ಅವ್ವ ನನಗೆ ಹೇಳಿದ.

ಅವ್ವ, ಅವ್ವನ ಕೈ ತನ್ನ ಕೈಯಾಗ ತಗೊಂಡಳು. “ಪೋರಿ ಸಾಲಿ ಪೂರ್ಣ ಕಲೀಲಿ. ಆಕೆಗೆ ಒಬ್ಬ ಮಾಸ್ತರ ಗಂಡನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಲಗ್ನಾ ಮಾಡರಿ, ನಿಮ್ಮ ನನ್ನಾಣೆ ಅದ” ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು.

ಅವ್ವನ ಈ ಮಾತು ನನ್ನ ಕಿವಿಗೆ ಬಿತ್ತು. ಲಗುಬಗೆಯಿಂದ ಅಕ್ಕನ ಮನೆಗೆ ಓಡಿದೆ. ಆಕೆಗೆ ಹೇಳಿದೆ- “ಅಕ್ಕಾ ಬೇಗ ನಡೀ, ಅವ್ವ ಹ್ಯಾಂಗಾರ ಮಾಡಾಕ ಹತ್ತಿದಾಳು.”

ಅಕ್ಕ ಗಕ್ಕನೆ ಎದ್ದು ಸರಸರ ಬಂದಳು. ಅವ್ವನ ಹತ್ತಿರ ಹೋಗಿ ಕೂತಳು. ಅವ್ವನ ಮೈ ಅಲುಗಿಸಿ ‘ಅವ್ವಾ’ ಎಂದು ಕೂಗಿ ಕರೆದಳು. ಅವಳ ಮೈ ತಣ್ಣಗಾಗಿತ್ತು. ಅವ್ವ ಏನೂ ಮಾತಾಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ‘ಅವ್ವ ನಮ್ಮನ್ನ ಬಿಟ್ಟು ಹ್ಲಾದಳು’ ಎಂದು ಅಕ್ಕ ಅಳಲಾರಂಭಿಸಿದಳು. ಒಮ್ಮೆಲೆ ಗೊಂದಲ, ಅಳು ಶುರುವಾಯಿತು. ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು, ಸೊಸೆ, ಮೊಮ್ಮಕ್ಕಳು, ಯಾರಿಗೂ ಅವ್ವನ ಮುಖ ಕಾಣುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ನಾವೆಲ್ಲ ತಬ್ಬಲಿಗಳಾದೆವು.

...ಇನ್ನು ನಮಗೆ ಅವ್ವ ಎಂದಿಗೂ ಕಾಣುವಂತಿಲ್ಲ.

ಅವ್ವ ಹಾಸಿಗೆ ಹಿಡಿದಾಗ, ವೈನಿಯ ಹೆರಿಗೆಯ ದಿನ ತುಂಬುತ್ತ ಬಂದಿತ್ತು. ವೈನಿಯ ಹೆರಿಗೆ ಮಾಡುವವರು ಯಾರೂ ಇಲ್ಲಂತ, ಆಕೆಯನ್ನು ಅವ್ವ ಅವರ ತವರಿಗೆ ಕಳಿಸಿದ್ದಳು. ವೈನಿಯ ಹೆರಿಗೆಯಾಯಿತು. ಅವಳಿ ಮಕ್ಕಳು ಹುಟ್ಟಿದವು. ಅವ್ವ ತೀರಿಕೊಂಡಾಗ ವೈನಿಯ ಹೆರಿಗೆಯಾಗಿ ಒಂದು ತಿಂಗಳಾಗಿತ್ತು.

ದಾದಾ ವೈನಿಗೆ ಹೇಳಿದ- “ನಿನಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಕರ್ಕೊಂಡ ಬರಬೇಕಂದರ ಕೂಸುಗಳನ್ನು ಜೋಪಾನ ಮಾಡುವವರು ಯಾರು? ಕೂಸುಗಳಿಗೆ ಆರು ತಿಂಗಳಾಗಲಿ, ಆಮ್ಯಾಲೆ ಕರಕಂಡ ಹೋದರಾತು.”

ಕೂಸುಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ವೈನಿಯನ್ನು ದಾದಾ ಅಲ್ಲೇ ಬಿಟ್ಟು ಬಂದ.

* * *

ಬೇಸಗೆಯ ರಜೆ ಮುಗಿದು ಶಾಲೆ ಆರಂಭವಾಯಿತು.

ಪಾಟೀಲ ಮಾಸ್ತರ ವರ್ಗಾವಣೆಯಾಗಿ ಮತ್ತದೇ ಶಾಲೆಗೆ ಬಂದರು.

ನಾನು ಸಾಲೆ ಬಿಟ್ಟ ವಿಷಯ ಅವರಿಗೆ ತಿಳಿಯಿತು. “ನಾಜಾ ಯಾಕೆ ಶಾಲೆ ಬಿಟ್ಟಳು?” ಎಂದು ಭಗವಾನ ತೋಡಕರ ಎಂಬವರಿಗೆ ಕೇಳಿದರು.

“ಇದು ಕೃಷಿ ಶಾಲೆ. ನಿನಗೆ ಬಡಗಿತನ, ಕಮ್ಮಾರಿಕೆ, ಹಗ್ಗದ ಹೆಣಿಕೆ ಕೆಲಸ ಬರುವದಿಲ್ಲ. ನೀನು ಪಂಥರಪುರ ಶಾಲೆಗೆ ಹೋಗೆಂದು ಕದಮ ಮಾಸ್ತರ ಹೇಳಿದ. ಅದಕ್ಕ ಅವಳು ಶಾಲೆ ಬಿಟ್ಟು ಮನ್ಯಾಗ ಅದಾಳು” ಎಂದು ಅವನು ಹೇಳಿದ.

ಪಾಟೀಲ ಮಾಸ್ತರ ಅವನನ್ನು ಕರೆಸಿಕೊಂಡ “ಸಖಾರಾಮ, ನೀನ್ಯಾಕ ನಾಜಾಳನ್ನು ಶಾಲೆಗೆ ಕಳಿಸೋದಿಲ್ಲ?”

“ಕದಮ ಮಾಸ್ತರ ಈ ಸಾಲಿಗೆ ಬರಬೇಡ, ಪಂಡರಪುರ ಸಾಲಿಗೆ ಹೋಗಂದ. ಆವತ್ತಿನಿಂದ ಆಕಿ ಸಾಲಿ ಒಲ್ಲೆಂತಾಳು. ಸಾಲ್ಯಾಗ ತಾನ ಒಬ್ಬಾಕಿ ಪೋರಿ ಅಂತಾಳು” ಅಪ್ಪ ಉತ್ತರಿಸಿದ.

“ಸಖಾರಾಮ, ಆಕಿ ಭಾಳ ದಿನದಿಂದ ಸಾಲಿಗ ಬರತಾಳು. ಅವಳಿಗೆ ಹೊಲದ ಕೆಲಸ ನಿಭಾಯಿಸೋ ಮಾತಲ್ಲ. ಆಕಿಗ ಮತ್ತ ಸಾಲಿಗ ಕಳಿಸು.”

ಮಾಸ್ತರ ಒಬ್ಬ ಹುಡುಗನನ್ನು, ನನ್ನನ್ನು ಕರೆತರಲು ಕಳಿಸಿದ.

ನನ್ನನ್ನು ನೋಡಿ ಹೇಳಿದರು- “ನಿನಗ ಕೂಡರಾಕ ಒಂದು ಬೆಂಚು ಕೊಡತೇನಿ. ಹ್ಯಾಗಾರ ಮಾಡಿ ಏಳನೆಯ ಕ್ಲಾಸು ಪಾಸ ಮಾಡು, ನಿನಗ ನೌಕರಿ ಸಿಗತದ.”

ನನಗೂ ಈ ಮಾತು ಒಪ್ಪಿಗೆಯಾಯಿತು. ಆನಂತರ ನಾನು ಮತ್ತೆ ಶಾಲೆಗೆ ಹೋಗಲಾರಂಭಿಸಿದೆ. ನಾನು ಮನೆಗೆ ಮರಳಿದ ಬಳಿಕ ದಾದಾ, ಅಪ್ಪ ನನಗೆ ಹೇಳಿದರು. “ನಾಜಾ, ನೀನ ನಾಳೆಯಿಂದ ಸಾಲಿಗೆ ಹೋಗಾಕ ಶುರು ಮಾಡು.”

“ನಾನು ಸಾಲಿಗ ಹೋದರ ಅಡಿಗೆ ಮಾಡೋವರು ಯಾರು?” ನಾನು ದಾದಾನಿಗೆ ಕೇಳಿದೆ.

“ನಾನು ರೊಟ್ಟಿ ಮಾಡಿತೀನಿ. ಸಾಲಿ ಬಿಟ್ಟ ಮ್ಯಾಲೆ ನೀನ ಬಂದು ಸಾರು ಮಾಡು. ಆಮ್ಯಾಲೆ ನಾವೆಲ್ಲ ಉಂಡರಾಯಿತು.” ಅವನು ಹೇಳಿದ.

ದಾದಾ ರೊಟ್ಟಿ ಬಡಿಯುತ್ತಿದ್ದ. ನಾನು ಶಾಲೆಯಿಂದ ಮರಳಿ ಬಂದ ಮೇಲೆ ಸಾರು, ಪಲ್ಲೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೆ. ಆನಂತರ ನಾವೆಲ್ಲ ಕೂತು ಉಣ್ಣುತ್ತಿದ್ದೆವು.

ಪಾಟೀಲ ಮಾಸ್ತರನ ಹೆಂಡತಿಯೂ ಹೇಳಿದಳು- “ನಾಜಾನ ಅಪ್ಪ ತೀರಿಕೊಂಡಾಳು. ಆಕಿಗ ಭಾಳ ಕಲಿಸರಿ. ಏಳನೇ ಇಯತ್ತೆ ಪಾಸಾದರ ಆಕಿ ಕಲ್ಯಾಣ ಆಗತದ” ಎಂದವಳು ಒಂದೇ ಸವನೆ ಮಾಸ್ತರನ ಬೆನ್ನ ಹತ್ತಿ ತಗಾದೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಳು.

ಪರೀಕ್ಷೆ ಸಮೀಪಿಸಿತ್ತು. ಪಾಟೀಲ ಮಾಸ್ತರ ರಾತ್ರಿ ಕ್ಲಾಸು ಶುರು ಮಾಡಿದರು.

ಮಾಸ್ತರ ಜಲಂಧರನಿಗೆ ಹೇಳಿದರು- “ಜಲಂಧರ, ನೀನು ರಾತ್ರಿ ಕ್ಲಾಸಿಗೆ ಬರಬೇಕಾದ ನಾಜಾನನ್ನು ಕರ್ಕೊಂಡ ಬಾ. ಕ್ಲಾಸ್ ಮುಗಿದ ಮ್ಯಾಲೆ ಆಕಿಗ ಮನೀ ತಲುಪಿಸಿ, ಮತ್ತ ಇಲ್ಲೇ ಮಲಗಾಕ ಬಾ. ಹುಡುಗರು ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಐದಕ್ಕ ಎದ್ದ ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡತಾರು. ಅವರ ಸಂಗ್ಡ ನೀನೂ ಮಾಡು.”

ಜಲಂಧರ ರಾತ್ರಿ ಕ್ಲಾಸಿಗೆ ಕರೆದೊಯ್ಯುತ್ತಿದ್ದ. ಕ್ಲಾಸ್ ಮುಗಿದ ಬಳಿಕ ಮನೆಗೆ ತಲುಪಿಸುತ್ತಿದ್ದ. ಪರೀಕ್ಷೆಯ ತನಕ ಈ ಕ್ಲಾಸು ನಡೆಯಿತು. ನಾನು ಸಾಕಷ್ಟು ಕಷ್ಟಪಟ್ಟು ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿದ.

ಏಳನೆಯ ಕೃಷಿ ಶಾಲೆಯ ಪರೀಕ್ಷಾ ಕೇಂದ್ರ ಸೊಲ್ಲಾಪುರದಲ್ಲಿತ್ತು. ಪರೀಕ್ಷೆ ದಿನಾಂಕ ಪ್ರಕಟಿಸಲಾಯಿತು. ನಾಳೆ ಪರೀಕ್ಷೆ ಹೋಗಬೇಕೆಂಬ ಸೂಚನೆಯನ್ನು ಮಾಸ್ತರ ಹಿಂದಿನ ದಿನ ನೀಡಿದರು- “ನಸುಕಿಗೆದ್ದು ಚಕ್ಕಡಿಯಲ್ಲಿ ಕೂತು ಪಂಥರಪುರಕ್ಕೆ ಹೋಗುವುದು. ಅಲ್ಲಿಂದ ಮೋಟಾರು ಏರಿ ಸೊಲ್ಲಾಪುರಕ್ಕೆ ರೊಕ್ಕಾನೂ ತಗೋರಿ. ರೊಟ್ಟಿ, ಚಪಾತಿ, ಕಡಬು- ಎಲ್ಲಾ ತಿನ್ನಾಕ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಿರಿ.”

...ನನಗೆ ಅವ್ವನ ನೆನಪಾಯಿತು. ಕಣ್ಣೀರು ಉಕ್ಕಿ ಬಂತು. ನಾನು ಅದನ್ನು ಒರೆಸಿಕೊಂಡೆ. ಅವ್ವ ಇದ್ದಿದ್ದರೆ ತಿನಿಸುಗಳನ್ನು ಹೇಗಾದರೂ ಮಾಡಿ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದು. ನಾನು ಮನೆಗೆ ಬಂದೆ...

...ಶಿವನಿಯಿಂದ ಸಂತಿ ಸಲುವಾಗಿ ಗಂಗೂ ಬಂದಿದಳು. ಅಪ್ಪ ಆಕೆಗೆ ಎರಡು ದಿನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇರುವಂತೆ ಹೇಳಿದ. “ನಾಜಾ ಸೊಲ್ಲಾಪುರಕ್ಕೆ ಹೊಂಟಾಳು. ಸಂಗಡ ಮಾಸ್ತರ ಅದಾನು. ಆಕೆಗೆ ತಿನಿಸು ಮಾಡಿಕೊಡಬೇಕೆಂದರ ರೊಕ್ಕಾಯಿಲ್ಲ. ಯಾರ ಕಡೆಯಿಂದಾದರೂ ರೊಕ್ಕ ಇಸಗೋತೇನಿ.”

ಅಪ್ಪ ಬಡ್ಡಿಯಿಂದ ರೊಕ್ಕ ತಂದ, ಗಂಗೂ ತನ್ನ ಮನೆಯಿಂದ ಜೋಳ ತಂದಳು. ನಸುಕಿಗೆ ಎದ್ದು ನಾಲ್ಕು ರೊಟ್ಟಿ ಬಡಿದಳು. ಬುತ್ತಿಗಂಟ ಕಟ್ಟಿಕೊಟ್ಟಳು. ನನ್ನ ಹತ್ತಿರ ಒಂದೇ ಸೀರೆಯಿತ್ತು. ಭಾಗೂ ವೈನಿ ಕಡೆಗೆ ಹೋಗಿ ಮತ್ತೊಂದು ಬೇಡಿ ತಂದೆ. ಟ್ರಂಕಿನಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನು ತುಂಬಿ ಇಟ್ಟೆ.

ನಸುಕಿನ ಐದಕ್ಕೆ ಚಕ್ಕಡಿ ಹೂಡಿದರು. ಎಲ್ಲಾ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು, ಮಾಸ್ತರ ಗಾಡಿಯಲ್ಲಿ ಕೂತೆವು. ಬೆಳಕು ಹರಿಯುವ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಪಂಥರಪುರ ತಲುಪಿದೆವು.

“ನಡೀರಿ ಚಂದ್ರಭಾಗಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಜಳಕ ಮಾಡೋಣ” ಮಾಸ್ತರ ಹೇಳಿದರು.

ಎಲ್ಲರೂ ಹೊಳೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿದರು. ಅಲ್ಲೇ ಉಂಡೆವು, ಝರಿಯ ನೀರು ಕುಡಿದೆವು.

ಎಲ್ಲರೂ ಸೇರಿ ವಿಠಲನ ದರುಶನಕ್ಕೆ ಹೋದೆವು. ಹುಡುಗರು ಗುಡಿಯೊಳಗೆ ಹೋಗಿ ದೇವರ ದರುಶನ ಮಾಡಿದರು. ನಾನು ಜಲಂಧರ ಚೋಖಾಮೊಳಾನಿಗೆ ಭೇಟಿಯಾದೆವು. ದೂರದಿಂದಲೇ ದೇವರಿಗೆ ನಮಿಸಿದೆವು. ನಾವು ಹೊಲೆಯ ರಾದ್ದರಿಂದ, ಗುಡಿಯೊಳಗೆ ಹೋಗಲಿಲ್ಲ. ಅನಂತರ ನಮ್ಮನಮ್ಮ ಟ್ರಂಕು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಬಸ್‌ಸ್ಟಾಂಡಿಗೆ ಬಂದೆವು.

ಮಾಸ್ತರ ಹೇಳಿದರು- “ಸೊಲ್ಲಾಪುರ ಬಸ್ ನಿಂತೈತಿ. ಲಗುಲಗೂ ಬಸ್ ಹತ್ತಿರಿ.”

ನಾವು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು- ಮಾಸ್ತರ- ಬಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಏರಿ ಕೂತೆವು.

ನಾನು ಎಂದೂ ಬಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕೂತಿರಲಿಲ್ಲ. ಬಸ್ಸು ಏರಿ ಕೂತಾಗ ನನಗೆ ಬಹಳ ಸಂತೋಷವಾಯಿತು. ಮೋಟಾರು ವೇಗದಿಂದ ಧಾವಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಗಿಡ-ಮರಗಳು ಹಿಂದಕ್ಕೋಡುತ್ತಿದ್ದವು. ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಬಸ್ ನಿಲ್ಲುತ್ತಿತ್ತು. ಜನ ಹತ್ತುತ್ತಿದ್ದರು, ಇಳಿಯುತ್ತಿದ್ದರು.

ನಾವು ಮೂರು ಗಂಟೆಗೆ ಸೊಲ್ಲಾಪುರ ತಲುಪಿದೆವು. ಸ್ಟಾಂಡಿನಲ್ಲಿ ಇಳಿದೆವು. ಹೊಸ ಜನ, ಹೊಸ ರಸ್ತೆ, ಟಾಂಗಾ ನೋಡಿ ವಿಚಿತ್ರವೆನಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಎಲ್ಲರೂ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ಖೋಲಿಗೊಯ್ದು ಇಟ್ಟಿತ್ತು. ನೀರು ಕುಡಿದೆವು, ಸ್ವಲ್ಪ ಕೂತು ವಿರಮಿಸಿದೆವು.

ಮಾಸ್ತರ ಹೇಳಿದರು- “ನಡೀರಿ, ಪರೀಕ್ಷಾ ಕೇಂದ್ರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ನಂಬರ್ ನೋಡೋಣು.”

ಎಲ್ಲರೂ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ನಂಬರ್ ನೋಡಿಕೊಂಡರು. ಮಾಸ್ತರ ನಮಗೆ “ಮೊದಲು ಪ್ರಶ್ನೆ ಓದಿ, ವಿಚಾರ ಮಾಡಿ ಉತ್ತರ ಬರೆಯಿರಿ. ಅಕ್ಷರ ಚಂದಾಗಿರಲಿ” ಎಂದು ಎಚ್ಚರಿಸಿದರು.

ಮರುದಿನ ಊಟ ಮುಗಿಸಿ, ಹತ್ತಾವರೆಗೆ ಪರೀಕ್ಷೆಗೆ ಹೋದೆವು. ಹೀಗೆ ನಾಲ್ಕು ದಿನ ಲಿಖಿತ ಪರೀಕ್ಷೆ ನಡೆಯಿತು. ಪರೀಕ್ಷೆ ಒತ್ತಡದಿಂದ ಊಟ ಹೋಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಈಗ ಪ್ರಾತ್ಯಕ್ಷಿಕೆ ಶುರುವಾದುವು.

...ಪರೀಕ್ಷೆ ಕೇಂದ್ರದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಹುಡುಗರೇ, ನಾನೊಬ್ಬವಳೇ ಹುಡುಗಿ. ಎಲ್ಲ ಗಂಡು ಹುಡುಗರು ತಾವು ಮಾಡಿದ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ತಮ್ಮೆದುರಿಗೆ ಇಟ್ಟು ಕೂತಿದ್ದರು. ಪ್ರಾತ್ಯಕ್ಷಿಕೆಯ ಕಾಲಕ್ಕೆ ನಾಲ್ಕು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳನ್ನು ಕರೆದು, ಅವರಿಂದ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಸಾಹೇಬರು ನನ್ನ ಹತ್ತಿರ ಬರುತ್ತಿದ್ದರು, ‘ಈ ಸಾಮಾನು ನೀನು ಮಾಡಿದ್ದೇ?’ ಎಂದು ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದರು. ನಾನೊಬ್ಬಳೇ ಹುಡುಗಿ ಪರೀಕ್ಷೆಗೆ ಕೂತಿದ್ದೂ ನೋಡಿ ಅಚ್ಚರಿಪಡುತ್ತಿದ್ದರು. ನನ್ನ ಕೈಯಿಂದ ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಕೋಲು, ಹಗ್ಗವನ್ನು ತಯಾರಿಸಿಕೊಂಡರು. ಪರೀಕ್ಷೆ ಮುಗಿಯಿತು.

ಮಾಸ್ತರ ನಮಗೆ ಸಿನೇಮಾ ತೋರಿಸಿದರು. ಅಪ್ಪ ನನಗೆ ರೊಕ್ಕ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದ. ನಾನು ಅದನ್ನು ಖರ್ಚು ಮಾಡಿ ತಿಂಡಿ-ತಿನಿಸು ತಿಂದಿರಲಿಲ್ಲ. ನನ್ನ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಗಿ-ಬರುವ ಬಸ್ಸಿನ ಖರ್ಚು ಹೊರತುಪಡಿಸಿ ಐದು ರೂಪಾಯಿಯಿತ್ತು.

ನಾನು ಮಾಸ್ತರಗೆ ಹೇಳಿದೆ- “ನನ್ನ ಹತ್ತರ ಬರೇ ಒಂದೇ ಪತ್ರ ಅದ. ಬೇರೆಯವರ ಕಡೆಯಿಂದ ಮತ್ತೊಂದ ಇಸಿದುಕೊಂಡ ಬಂದೇನಿ. ಪರೀಕ್ಷಾ ಮುಗಿದ ಮ್ಯಾಲೆ ಕೊಡಬೇಕು. ಈಗ ನನ್ನ ಹತ್ತರ ಐದು ರೂಪಾಯಿ ಅದ. ಅದರಾಗ ನನಗೊಂದು ಸೀರಿ, ಜಂಪರ ಕೊಡಸರಿ.” ಮಾಸ್ತರ ಮೂರೂವರೆ ರೂಪಾಯಿ

ಕೊಟ್ಟು ಒಂದು ಸೀರಿ, ಎಂಟಾಣೆ ಕೊಟ್ಟು ಒಂದು ಜಂಪರ ಅರವಿ ತೆಗೆಸಿಕೊಟ್ಟರು. ನನಗೆ ಬಹಳ ಸಂತೋಷವಾಯಿತು. ಪರೀಕ್ಷೆ ಮುಗಿಯಿತು. ಎಲ್ಲಾ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಮರಳಿ ಮನೆಗೆ ಬಂದೆವು.

* * *

ಮಹಾದ ವಾರದ ಸಂತಿ ತುಂಬಿತ್ತು.

ಸಂತಿಯಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಜೋತಿಷಿ ಗಿಳಿಯ ಪಂಜರವಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಕೂತಿದ್ದ. ಅವನ ಹತ್ತಿರ ಭವಿಷ್ಯ ಹೇಳುವ ಮುದ್ರಿತ ಕಾಗದಗಳಿದ್ದವು. ಅವರಲ್ಲಿ ಭವಿಷ್ಯ ಬರೆದಿಡಲಾಗಿತ್ತು. ಪಂಜರದ ಬಾಗಿಲು ತೆರೆದ ಕೂಡಲೇ ಗಿಳಿ ಹೊರಗೆ ಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಕಾಗದದ ಚೀಟಿಯನ್ನು ಕೊಕ್ಕಿನಿಂದ ಎತ್ತುತ್ತಿತ್ತು. ಅನಂತರ ಚೀಟಿಯನ್ನು ಅಲ್ಲೇ ಚೆಲ್ಲಿ ಪಂಜರದೊಳಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿತ್ತು.

ಭವಿಷ್ಯಕಾರ ಆ ಚೀಟಿ ಎತ್ತಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ. ಹಣ ನೀಡಿದ ಜನರಿಗೆ ಅವರ ಭವಿಷ್ಯ ಓದಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದ. ಒಳ್ಳೆ ಭವಿಷ್ಯವಿದ್ದರೆ ಆ ಮನುಷ್ಯ ಸಂತೋಷದಿಂದ ಸಂತೆಯ ಖರೀದಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ. ಕೆಡಕು ಭವಿಷ್ಯದವನು ಮುಖ ಮುದುಡಿಕೊಂಡು ಸಂತೆಯಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಾಡುತ್ತಿದ್ದ. ಸಂತೆಗೆ ಬಂದ ಭವಿಷ್ಯದವನು ಮುಖ ಮುದುಡಿಕೊಂಡು ಸಂತೆಯಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಾಡುತ್ತಿದ್ದ. ಸಂತೆಗೆ ಬಂದ ಹಲವು ಜನರು ಭವಿಷ್ಯಕಾರನ ಸುತ್ತ ಗುಂಪುಗೂಡಿದ್ದರು. ನಾನೂ ಒಂದು ದುಡ್ಡು ನೀಡಿದೆ. ಒಳ್ಳೆ ಭವಿಷ್ಯ ಬಂತು.

ಮಾದಿಗರ ಸದೂ ಸಹ ಬಂದಿದ್ದ. ಅವನು ತನ್ನ ಭವಿಷ್ಯ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲು ಪಂಜರದ ಎದುರಿಗೆ ರೊಕ್ಕ ಚೆಲ್ಲಿದ. ಜೋತಿಷಿ ಪಂಜರದ ಬಾಗಿಲು ತೆರೆದ. ಗಿಳಿ ಪಂಜರದಿಂದ ಹೊರಗೆ ಬಂತು. ಅದು ಒಂದು ಚೀಟಿಯನ್ನು ಕೊಕ್ಕಿನಿಂದ ಎತ್ತಿ, ಅತ್ತಿತ್ತ ಗೋಣು ಆಡಿಸಿ, ಚೀಟಿ ಅಲ್ಲೇ ಚೆಲ್ಲಿ ಪಂಜರದೊಳಗೆ ಹೋಯಿತು. ಜೋತಿಷಿ ತಟ್ಟನೆ ಪಂಜರದ ಬಾಗಿಲು ಮುಚ್ಚಿದ. ಗಿಳಿ ಚೆಲ್ಲಿದ ಚೀಟಿಯನ್ನೆತ್ತಿ ಅದನ್ನು ಸದೂನಿಗೆ ಓದಿ ತೋರಿಸಿದ. 'ನೀನು ಎಂಟು ದಿನದೊಳಗೆ ಸಾಯುತ್ತಿ' ಎಂದು ಬರೆದಿತ್ತು. ಈ ಭವಿಷ್ಯ ಕೇಳಿ ಸದೂನ ಕೈಕಾಲೇ ತಣ್ಣಗಾಯಿತು. ಅವನು ಸಂತೆಗೆ ಹೋಗದೆ, ಕೆಟ್ಟ ಮುಖ ಹೊತ್ತು ಮನೆಗೆ ಮರಳಿದ.

ಅವನ ಅವ್ವ ಅವನಿಗೆ ಕೇಳಿದಳು- "ಅಲ್ಲೋ ಸದೂ, ಸಂತಿ ಬಿಟ್ಟ ಯಾಕ ಬಂದಿ?"

ಅವನು ಅಳುತ್ತ ಹೇಳತೊಡಗಿದ- "ಸಂತಿಯೊಳಗೆ ಒಬ್ಬ ಜೋತಿಷಿ ಬಂದಿದ್ದ. ಅವನ ಮುಂದೆ ರೊಕ್ಕ ಚೆಲ್ಲಿ ಭವಿಷ್ಯ ಹೇಳಂದೆ. ಅವನು ಭವಿಷ್ಯ ನೋಡಿ 'ಎಂಟು ದಿನದಾಗ ಸಾಯುತ್ತಿ' ಅಂತ ಹೇಳಿದ. ನಾನು ಗಾಬರಿಯಾಗಿ, ಎಲ್ಲಿ ಸಂತಿ ಅಂಥ ಓಡಿ ಬಂದೆ" ಇದನ್ನು ಕೇಳಿ ಮನೆಯ ಮಂದಿಯೂ ಸಹ ಅಳತೊಡಗಿದರು.

...ಮರುದಿನ 'ತಾನಿನ್ನು ಎಂಟು ದಿನದೊಳಗೆ ಸಾಯುತ್ತೇನೆ'ಂದು ಸದೂ ತನ್ನ ಬಂಧುಬಳಗದವರನ್ನು ಭೇಟಿಯಾಗಲು ಹೊರಟಿದ್ದ. 'ಇನ್ನ ಹ್ಯಾಂಗಂದರೂ ನಾನ ಸಾಯುತ್ತೇನೆ, ಎಲ್ಲಾರನ್ನೂ ಭೇಟಿಯಾಗೋಣ' ಎಂದು ಯೋಚಿಸಿದ. ಅಂದಿನಿಂದ ಅನ್ನ-ನೀರೂ ಬಿಟ್ಟು, ಸತತ ಅಳುತ್ತಿದ್ದ, ಬಳಗದವರನ್ನು ಭೇಟಿಯಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದ.

“ಅಲ್ಲೋಸ್ಸ ಸದೂ, ಭವಿಷ್ಯ ಎಂದಾದರೂ ಖರೇ ಆಗತದೇನು?” ಎಂದು ಜಾಣ ಮಂದಿ ಅವನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು.

“ಗಿಳಿ ಭವಿಷ್ಯ ಅಂದ ಮ್ಯಾಲೆ ಖರೇನೆ ಇರಬೇಕು” ಎಂದು ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು. ದಿನೇ ದಿನೇ ಸದೂನ ಮುಖ ಬಾಡಿತು. ಎಂಟನೆಯ ದಿನವಂತೂ ಅವನು ನೀರೂ ಕುಡಿಯಲಿಲ್ಲ!

ಆ ದಿನ ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಸದೂ 'ಈಗ ಸಾಯ್ತಾನ, ಮತ್ತೊಂದು ಗಳಿಗೆ ಬಿಟ್ಟು ಸಾಯ್ತಾನೆ' ಎಂದು ಹಾದಿ ಕಾಯುತ್ತ ಅವನ ಮುಖ ನೋಡಿ ಜನ ಅಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಸದೂ ಸಹ ಮಂದಿ ಮುಖಾ ನೋಡಿ ತಾನೂ ಅಳುತ್ತಿದ್ದ. ಜನ ಹಿಂಡು-ಹಿಂಡಾಗಿ ಬಂದು ಅವನಿಗೆ ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೂ ಉಪಾಯವಿರಲಿಲ್ಲ. ಕೊನೆಗೆ ಎಂಟನೆಯ ದಿನವೂ ಹಾಗೆಯೇ ಹೊರಟು ಹೋಯಿತು. ಸದೂ ಮಾತ್ರ ಸಾಯಲಿಲ್ಲ. ಸದೂನಿಗೂ ಅವನ ಮನೆ-ಮಂದಿಗೂ ಸದೂ ಸಾಯದೆ ಇರುವುದು ಕಂಡು ಬಳ ಸಂತೋಷವಾಯಿತು.

“ನಿನ್ನ ಮ್ಯಾಲಿದ್ದ ಪೀಡೆ ಹೊರಟುಹೋಯಿತು ಸದೂ” ಎಂದು ಜನ ಹೇಳಲಾರಂಭಿಸಿದರು.

“ಆ ಜೋತಿಷಿಯ ಭವಿಷ್ಯವಾದರೂ ಖರೆ ಇರತದೇನು?” ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು ಅಂದರು. ಸದೂ ಮಾತ್ರ ಜನರ ಕಡೆ ನೋಡಿ ನಗುತ್ತಲೇ ಇದ್ದ.

* * *

ಅಪರಾಹ್ನದ ಹೊತ್ತಾಗಿತ್ತು.

ರಾಯರಂದನ ಒಂಟಿಯನ್ನು ನೋಡಿ ಹುಡುಗರು ಗುಂಪುಗೂಡಿದರು. ರಾಯರಿಂದ ಒಂಟಿಯನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಕೂತುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಅದಕ್ಕೆ ಸನ್ನೆ ಮಾಡಿದ. ಒಂಟೆ ಕೂತಿತು. ಅದರ ಮೇಲಿನ ಸಾಮಾನು ಇಳಿಸಿಕೊಂಡ. ಒಂಟೆ ಮತ್ತೆ ಎದ್ದು ನಿಂತಿತು. ಸಮಾಜ ಮಂದಿರದ ಎದುರಿಗೊಂದು ಬೇವಿನ ಮರವಿತ್ತು. ಒಂಟೆ ಅದರ ಸೊಪ್ಪು ತಿನ್ನಲಾರಂಭಿಸಿತು. ಹುಡುಗರು ತಮ್ಮೊಳಗೆ ಮಾತಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು: 'ಒಂಟಿಗೋಣು ಮ್ಯಾಲ ಮಾಡಿ ಹ್ಯಾಂಗ ಬೇವಿನ ಸೊಪ್ಪು ತಿಂತದ ನೋಡು.' ಒಂಟಿಯ ಸುತ್ತಲೂ ಹುಡುಗರು ನಿಂತಿದ್ದರು. ಒಂಟಿಯ ಹೊಟ್ಟೆ ತುಂಬಿದ ಬಳಿಕ ರಾಯರಂದ ನೀರು ಕುಡಿಸಲು ಅದನ್ನು ಹಳ್ಳಕ್ಕೆ ಕರೆದೊಯ್ದ. ಅದು ನೀರು

ಕುಡಿಯಿತು. ಮರಳಿ ಅದನ್ನು ಕರೆ ತಂದು, ಒಂಟಿಯನ್ನು ಅದರ ದಣಿ ಗಿಡಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿದ. ಸಂಜೆಯಾಯಿತು. ಹುಡುಗರು ತಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಹೋದರು.

ಹೊಲಕ್ಕೆ ಹೋದ ಗಂಡಸರು-ಹೆಂಗಸರೂ ಮರಳಿದರು. ಗಣೂ-ಮಚ್ಚಿಂದರ ಇವರಿಬ್ಬರೂ ಹೊಲಗೇರಿಯ ಮನೆ-ಮನೆ ಸುತ್ತಾಡಿ ತುಣುಕು-ತುಣುಕು ರೊಟ್ಟಿಯನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ರಾಯರಂದನ ಜನರಿಗೆ ತಂದುಕೊಟ್ಟರು. ರೊಟ್ಟಿ-ಪಲ್ಲೆ-ಚಟ್ಟಿ ಸಂಗ್ರಹವಾಗಿತ್ತು.

ನಡುವಿನ ವಾಡೆಯ ದೇನಾ ನೀರಿನ ಕೊಡ ಹೊತ್ತು ತಂದಿಟ್ಟು ಆ ಮಂದಿ ಕೂತು ಉಂಡರು. ಒಂಟಿ ಮಂದಿ ಹೇಳಿದರು, “ನಾವೀಗ ಆಟ ತೋರಿಸಿವಿ.” ದಾದೂ, ಧೋಂಡಿ, ರಾಜೂ, ಸಕಾ, ಲಕೂ, ಕಿಸನ್ಯಾ- ಇವರನ್ನು ಕರೆದು ತಂದರು. “ನಮಗ ರೊಕ್ಕಾ, ಕಾಳ-ಕಡಿ ತಂದ ಕೊಡರಿ” ಎಂದವರು ಹೇಳಿದರು. ಆನಂತರ ಅವರು ಡೋಲು ಬಾರಿಸಲಾರಂಭಿಸಿದರು. ಹೆಂಗಸರು, ಗಂಡಸರು, ಹುಡುಗರು ಸಣ್ಣಾಟ ನೋಡಲು ಧಾವಿಸಿ ಬಂದರು. ನಾನು, ಗಂಗೂ, ಭಗವಾನ ಸಹ ಬಂದೆವು.

ಒಬ್ಬ ರಾಯರಂದ ಕೆಳಗೆ ಕೂತು ತಮ್ಮಟೆ ಬಾರಿಸುತ್ತಿದ್ದ. ಎರಡನೆಯವನು ಡೋಲು ಬಾರಿಸುತ್ತಿದ್ದ. ಉಳಿದ ಕೆಲವರು ಮುಖಕ್ಕೆ ರಾಕ್ಷಸ, ಹುಲಿ-ಸಿಂಹದ ಮೊಗವಾಡ ಹಾಕಿಕೊಂಡರು. ಆನಂತರ ಕುಣಿಯಲಾರಂಭಿಸಿದರು. ಮಕ್ಕಳು ಹೆದರಿ ಹಿಂದೆ ಸರಿಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಕುಣಿತ ಮುಗಿದ ಬಳಿಕ ಕೋಲಿಗೆ ಚಿಂದಿ ಅರವಿ ಕಟ್ಟಿ, ಚಿಮಣಿ ಎಣ್ಣೆ ಸುರಿದು, ಅದಕ್ಕೆ ಉರಿಹಚ್ಚಿ, ಕೋಲು ತಿರುಗಿಸುತ್ತ ನಾನಾ ಕಸರತ್ತು ಮಾಡಿ ತೋರಿಸಿದರು. ಜನರೆಲ್ಲ ತನ್ನಯದಿಂದ ನೋಡಲಾರಂಭಿಸಿದರು. ಆಟ ಮುಗಿಯಿತು, ಜನರೆಲ್ಲ ಮನೆಗೆ ಮರಳಿದರು, ನಿದ್ರೆ ಹೋದರು.

* * *

.....ಹುಂಜ ಕೂಗಿತು.

ಅಪ್ಪನು ಎದ್ದು, ಗಂಗೂಗೆ ಕೇಳಿದ- “ಯಾರೋ ಬತ್ತಾಳಾ ಭಾಳ ಚಲೋ ಇದ್ದ ಅಂತ ಅಳಾಕ ಹತ್ತಿದಾರಲ್ಲ, ಏನಾಯ್ತು?”

ಅವನು ಅಂಗಿ ಹಾಕಿಕೊಂಡ, ತಲೆಗೆ ರುಮಾಲು ಸುತ್ತಿದ. “ನಾನ ಹೋಗಿ ನೋಡಿ ಬರತೇನಿ” ಎಂದು ಅಪ್ಪ ಹೊರಬಂದ. ಅಳುವಿನ ಸದ್ದು ಎಲ್ಲಿಂದ ಬರುತ್ತಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಕಿವಿಗೊಟ್ಟು ಆಲಿಸಿದ. “ಅರೆ, ಸಮಾಜ ಮಂದಿರದ ಕಡಿಯಿಂದ ದನಿ ಬರಾಕಹತ್ತೇದ” ಎನ್ನುತ್ತ ಅವನು ಅತ್ತ ಹೆಜ್ಜೆ ಹಾಕಿದ. ಹೋಗಿ ನೋಡಿದರೆ ರಾಯರಂದನ ಒಂಟಿ ಸತ್ತಿತ್ತು ರಾಯರಂದ ಮಂದಿಯೆಲ್ಲ ಅಳುತ್ತಿದ್ದರು.

ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಬೆಳಕು ಹರಿಯಿತು. ಜನರೆಲ್ಲ ಸತ್ತ ಒಂಟಿಯನ್ನ ನೋಡಲು ಬಂದರು. ಗೋಪಿನಾಥ ಆ ಮಂದಿಗೆ ಹೇಳಿದ- “ಇನ್ನೇನ ಅತ್ತರ ಸತ್ತ ಒಂಟಿ ಮತ್ತೆ ಬರತದೇನು?” ಕಿಸನ್ಯಾ, ಸಖಾ, ಆನಂದ ಹೇಳಿದರು, “ನಾವು ಒಂಟಿಕೋದು

ಮಾಂಸದ ಪಾಲ ಹಾಕೋಣ. ಒಂದ ರೂಪಾಯಿಗೊಂದ ಪಾಲಿನಾಂಗ ಮಾರೋನು. ಇವತ್ತೊಂದು ಸಂತಿ ಅದ. ಹಳ್ಳಿಯಿಂದ ಬಂದ ತಮ್ಮ ಮಂದಿ ಒಂಟಿ ಮಾಂಸ ಖರೀದಿ ಮಾಡತಾರು. ಆ ರೊಕ್ಕ ಈ ಬಡಪಾಯಿ ರಾಯರಂದ ಮಂದಿಗೆ ಕೊಡೋಣ. ಈ ರೊಕ್ಕದಿಂದ ಅವರಿಗೊಂದು ಕುದುರೆ ಕೊಡಿಸಿ ಕೊಡೋಣ.”

ಎಲ್ಲರೂ ಒಪ್ಪಿದರು. ಚೂರಿ ತಂದು ಒಂಟಿಯನ್ನು ಕೊಯ್ದರು. ಮಾಂಸ ತುಂಡು ತುಂಡು ಮಾಡಿದರು. ಕೊಡಲಿಯಿಂದ ಎಲುಬು ತುಂಡು ಮಾಡಿದರು. ಒಂಟಿ ಬಹಳ ದೊಡ್ಡದಾಗಿತ್ತು. ಸಾಕಷ್ಟು ಪುಷ್ಕಳ ಮಾಂಸ ಸಿಕ್ಕಿತು. ಆದರೆ ಪಾಲು ಮಾಡಿದರು: ಸಂತಿಗೆ ಬಂದ ನಮ್ಮ- ಮಂದಿ ರುಪಾಯಿ ಕೊಟ್ಟು ಪಾಲು ಖರೀದಿಸಿದರು. ನಮ್ಮಲ್ಲೂ ಪಾಲು ಖರೀದಿಸಿದರು. ಜೋಳ ಇರಲಿಲ್ಲಂತ ಗಂಗೂ ಗೆಣಸು ಕುದಿಸಿದ್ದು.

ಒಂಟೀ ಮಾಂಸದ ಅಡಿಗೆ ಮಾಡಿದಳು. ನಾವೆಲ್ಲ ತಿಂದೆವು. ತಿನ್ನುವಾಗ ಸ್ವಲ್ಪ ಸ್ವಲ್ಪ ಹುಳಿಯೆನಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಮಾಂಸ ಮಾರಿ ರೊಕ್ಕ ಸಂಗ್ರಹವಾಯಿತು. ಅದನ್ನು ರಾಯರಂದ ಮಂದಿಗೆ ಕೊಟ್ಟರು. ಅವರು ಆ ರೊಕ್ಕದಿಂದ ಕುದುರೆ ಖರೀದಿಸಿದರು. ಆನಂತರ ಆ ಬಳಿಕ ಅವರೆಂದೂ ಬರಲೇ ಇಲ್ಲ.

* * *

ಇಟೋಬಾನ ಕಕ್ಕ ಸಾದಾ ಬಾಳೂನ ಕಡೆಯಿಂದ ಸಾಲ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿದ್ದ. ಬಾಳೂ ವಯರ್‌ಮನ್ ಅಂತ ಮುಂಬೈಯಲ್ಲಿ ದುಡಿಯುತ್ತಿದ್ದ. ಅವನು ಮುಂಬೈಯಿಂದ ಮಹೀಮಗೆ ಬರುವಾಗ ಇಸ್ತಿ ಮಾಡಿದ ಅಂಗಿ, ಮಸರಾಯಿ ಧೋತರ, ಕಾಲಲ್ಲಿ ಬೂಟು, ಕೈಯಲ್ಲಿ ಟ್ರಂಕ್ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಭರ್ಜರಿಯಾಗಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದ.

ಹೀಗೆ ಒಂದು ದಿನ ಅವನು ಮುಂಬೈಯಿಂದ ಮಹೀಮಗೆ ಬಂದ. ಕೆಲ ಊರ ಮಂದಿ ಚಾವಡಿ ಎದುರಿನ ಬೇವಿನ ಮರದ ಕಟ್ಟಿ ಮೇಲೆ ಕೂತಿದ್ದರು. ಬಾಳೂ ಸಹ ಹೊಲಗೇರಿಯಿಂದ ಬಂದವನು ಊರ ಮಂದಿಯ ಜತೆ ಕೂತ. ಬಾಳೂ ಕರಂಡೆ ಎಂಬವನಿಗೆ ಹೇಳಿದ- “ಸಾದಾ ನನ್ನ ಕಡೆಯಿಂದ ರೊಕ್ಕ ಕೈಗಡ ತಗೊಂಡಾನು. ರೊಕ್ಕ ತಗೊಂಡ ಭಾಳಾ ದಿನಾ ಆತು. ಕೇಳಿ ಕೇಳಿ ಬೇಸತ್ತ ಹೋಗೇನಿ.”

ಕರಂಡ್ಯಾ ತಕ್ಷಣ ಹೇಳಿದ- “ರೊಕ್ಕ ಕೊಡದಿದ್ದರೆ, ನೆಟ್ಟಗಾಗೋದಿಲ್ಲಂತ ಸಾದಾಗ ಹೇಳು.”

ಸಾದಾ ತೀರ ಬಡವನಾಗಿದ್ದ. ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಆರೇಳು ತಿನ್ನುವ ಬಾಯಿ. ದುಡಿಯುವ ವ್ಯಕ್ತಿ ಎಂದರೆ ಸಾದಾ ಒಬ್ಬನೇ. ಅವನಿಗೂ ಕೂಳಿಗೆ ಬರ. ಈ

ಬಾತ್ತೀ ಅವನ ಅಣ್ಣನ ಮಗನಾದ ಇಟೋಬಾನಿಗೆ ಗೊತ್ತಾಯಿತು. ಅವನು ಓಡಿ-ಬಂದು ಬಾಳೂಗೆ ಭೇಟಿಯಾಗಿ “ಏನೋ ಬಾಳೂ; ನಮ್ಮ ಕಾಕಾಗ ಭಾಳ ಅಂಜಿಕೆ ಹಾಕೇದಿಯಂತಲ್ಲ?” ಎಂದ. “ನಿನಗ ನಿಮ್ಮ ಕಾಕಾನ ಬಗ್ಗೆ ಭಾಳ ಪ್ರೀತಿಯಿದ್ದರೆ, ನೀನ ರೊಕ್ಕ ಕೊಡು” ಬಾಳೂ ಉತ್ತರಿಸಿದ. ಇಟೋಬಾ ಅವನಿಗೆ ಹೇಳಿದ- “ನಾ ಏನ್ ನಿನ್ನ ಹಾಂಗ ಪರದೇಸಿಯಲ್ಲ. ನನಗೂ ಹದಿನಾರ ಎಕರೆ ಜಮೀನ ಅದ. ನೀರಾವರಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆನೂ ಅದ. ಹೇಳ, ನಮ್ಮ ಕಾಕಾ ನಿನಗೆಷ್ಟು ಕೊಡಬೇಕಾಗೇತಿ?”

“ಎರಡು ನೂರು ರೂಪಾಯಿ” ಬಾಳೂ ಹೇಳಿದ.

“ಆಯ್ತು. ಸಾಂಗೂಲಿಗೆ ಹೋಗೋಣ. ಎರಡು ನೂರು ರೂಪಾಯಿಗೆ ನಿನಗ ನನ್ನ ಜಮೀನ ಬರದ ಕೊಡತೇನಿ. ನಮ್ಮ ಕಾಕಾ ನಿನಗ ರೊಕ್ಕ ಕೊಟ್ಟ ನಂತರ, ನನ್ನ ಜಮೀನು ನನಗ ವಾಪಸು ಕೊಡು” ಇಟೋಬಾ ಬಾಳೂನಿಗೆ ಹೇಳಿದ.

ಬಾಳೂ ಒಪ್ಪಿದ. ಇಟೋಬಾ, ಬಾಳೂ ಮತ್ತು ಊರೊಳಗಿನ ನಾಲ್ಕು ಪಂಚ ಜನರೆಲ್ಲ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಜಮೀನು ಕಾಗದ ತಯಾರಿಸಲು ಸಾಂಗೂಲಿಗೆ ಬಂದರು. ಇಟೋಬಾ ಜಮೀನನ್ನು ಖುಷ್ ಖರೀದಿಯಾಗಿ ಬರೆದುಕೊಟ್ಟ. ಬಾಳೂನಿಗೆ ಬಹಳ ಆನಂದವಾಯಿತು. ಅವನು ಮನೆಗೆ ಮರಳಿ, ಹೊಲವನ್ನು ನೇಗಿಲು ಹೊಡೆದು ಬಿತ್ತಿಬಿಟ್ಟ. ಜೋಳದ ಫಸಲು ತೆಗೆದ. ಹೊಲದ ದೇವಿರೇಕ ನೋಡಲು ತಮ್ಮನಿಗೆ ಹೇಳಿ ಮುಂಬೈಗೆ ಹೊರಟುಹೋದ.

ಅವನು ಅಲ್ಲಿಂದ ತಮ್ಮನಿಗೆ ಪತ್ರ ಬರೆದು ತಿಳಿಸಿದ- “ಹೊಲ ಈಗ ನಮ್ಮ, ಹೊಲದಾಗ ಬಾಂವಿ ತೆಗೆಬೇಕಂತ ಮಾಡೇನಿ. ಎಷ್ಟ ಖರ್ಚು ಬರತದ ಅನ್ನೋದು ಪತ್ರ ಬರೆದು ತಿಳಿಸು.”

ಈ ಬಾತ್ತೀಯನ್ನು ಬಚಾ ಇಟೋಬಾನ ಕಿವಿಗೆ ಹಾಕಿದ. ಇಟೋಬಾ ತಕ್ಷಣ ರೊಕ್ಕ ಗಳಿಸಲು ಪುಣೆಗೆ ಹೊರಟುಹೋದ. ಅವನು ಉಪ್ಪಾರನ ಕೈಕೆಳಗೆ ದುಡಿದು ಮುನ್ನೂರು ರೂಪಾಯಿ ಗಳಿಸಿದ. ಅವನು ರೊಕ್ಕ ಹಾಳು ಮಾಡದೆ, ಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಬಡಿದು, ದುಡ್ಡು ದುಡ್ಡು ಕೂಡಿಟ್ಟು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ್ದ.

“ಭಾಳ ದಿನಾ ಆತು, ಊರಿಗೆ ಹೋಗಿಲ್ಲ, ನಾಕ ದಿನಾ ಹೋಗಿ ಬರತೇನಿ” ಅಂತ ಹೇಳಿ ಇಟೋಬಾ ಬಸ್ಸು ಏರಿ ಊರಿಗೆ ಬಂದ.

...ಇದೇ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಬಾಳೂ ಸಹ ಮುಂಬೈಯಿಂದ ಊರಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದ.

ಇಟೋಬಾ ಅವನಿಗೆ ಹೇಳಿದ- “ನೀನ ಬಂದಿದ್ದೂ ಚಲೋದಾಯ್ತು. ನಾನೀಗ ನಿನಗ ಎರಡು ನೂರು ರೂಪಾಯಿ ಕೊಟ್ಟು ಹೊಲ ಬಿಡಿಸ್ಕೋ ಬೇಕಂತೀನಿ.

ಕಾಕಾ ಏನ್ ರೊಕ್ಕ ಕೊಡೋ ಹಾಂಗ ಕಾಣಿಸೋದಿಲ್ಲ. ನಾನು ಸುಮ್ಮೆ ಕುಂತರ ಬಂಗಾರದಂತಹ ಹೊಲ ಕಳಕೋಬೇಕಾಗತದ.”

ಇಟೋಬಾ ಊರಾಗಿ ನಾಕ ಮಂದಿ ಪಂಚರನ್ನ ಕರಕೊಂಡ ಬಂದ. ಬಾಳೂಗೆ ಹೇಳಿದ- “ನೋಡಪ್ಪ, ನಿನ್ನ ಎರಡನೂರ ರೂಪಾಯಿ ಹೊಳ್ಳ ತಗೋ ಮತ್ತ ನನ್ನ ಜಮೀನು ನನ್ನ ಕೊಟ್ಟಿಬಿಡು.”

“ನಿನ್ನ ಹೊಲಾ ನಾನ ಖರೀದಿ ಮಾಡೇನಿ. ನಾನೇನು ಅದನ್ನ ಹೊಳ್ಳಿ ಕೊಡೋದಿಲ್ಲ” ಎಂದ ಬಾಳೂ. ಪಂಚರು ಬಾಳೂನಿಗೆ ತಿಳಿಸಿ ಹೇಳುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿದರು. ಆದರೆ ಅವನು ಯಾರ ಮಾತೂ ಕೇಳಲಿಲ್ಲ.

ಈ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ನೋಡಿ ಇಟೋಬಾ ತಣ್ಣಗಾದ. ಏನು ಮಾಡಬೇಕು ಎನ್ನುವದೇ ತೋಚಲಿಲ್ಲ. ಅವನ ಕಣ್ಣಿಂದ ನೀರು ಧಾರಾಕಾರವಾಗಿ ಸುರಿಯತೊಡಗಿತು. ಅವನು ತಲೆ ತಗ್ಗಿಸಿ ಬಿಕ್ಕಿಬಿಕ್ಕಿ ಅಳುತ್ತಿದ್ದ. ಇಟೋಬಾನ ಜತೆ ಬಂದ ಮಂದಿ ಅವನಿಗೆ ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು.

ಇಟೋಬಾ ಅವರಿಗೆ ಹೇಳಲಾರಂಭಿಸಿದ- “ನನ್ನ ಒಂಬತ್ತ ಎಕರೆ ಜಮೀನು ನೀರಾವರಿಯದ. ಏಳ ಎಕರೆ ಮಡ್ಡಿನೆಲಾ ಅದ. ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ಹೊಲದ ಕಿಮ್ಮತ್ತು ಬರೇ ಎರಡು ನೂರು ರೂಪಾಯಿಯೇನು? ಬಾಳೂನ ಮ್ಯಾಲೆ ಇಸ್ವಾಸ ಇಟ್ಟು ಹೊಳ್ಳೇ ಕೊಡಬೇಕ ಅನ್ನೋ ಮಾತು ಹೇಳಿ, ಅವನಿಗೆ ಖರೀದಿ ಪತ್ರ ಬರೆದು ಕೊಟ್ಟೆ. ಈಗ ಹೊಲಾ ಖರೀದಿ ಮಾಡೇನಿ ಅಂತಾನು. ಅವನ ನಾಲಿಗೆಗೇನ ಎಲಬು ಐತೋ ಇಲ್ಲೋ?”

ಇಟೋಬಾ ಕೋರ್ಟಿಗೆ ಹೋಗಿ ದಾವೆ ಹಾಕಿದ. ಅವನ ಬಾಳ್ವೆ ಮೂರಾಬಟ್ಟೆಯಾಗಿತ್ತು. ಒಂದು ದಿನ ಇಟೋಬಾ ನಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಬಂದ. ಅವನು ನನ್ನ ಸೋದರ ಮಾವನ ಮಗ. ದಾದಾಗೆ ಹೇಳಿದ- “ಶಂಕರ, ಬಾಳು ನನ್ನ ಜಮೀನು ಕೊಡೋದಿಲ್ಲಂತಾನು. ಅದಕ್ಕೆ ಕೋರ್ಟಿನ್ಯಾಗ ದಾವೆ ಹಾಕೇನಿ.”

ದಾದಾನಿಗೆ ಬಾಳೂನ ಮೇಲೆ ಸಿಟ್ಟು ಬಂತು. ಅವನು ಇಟೋಬಾನ ಸಂಗ್ಡ ಮಹೀಮಾಗೆ ಹೊರಟ. ನನಗೆ ಹೇಳಿದ- “ಇಟೋಬಾನ ಹೊಲ ಅವ್ವಿಗೆ ಹೊಳ್ಳಿ ಕೊಡಿಸಿ ಬರತೇನಿ. ನಾಜಾ, ನೀನ ಅಪ್ಪನಿಗೆ ಈ ವಿಷಯ ಹೇಳು.”

ದಾದಾ ಮಹೀಮ ತಲುಪಿದ. ಬಾಳೂನಿಗೆ ಹೇಳಿದ- “ಏಕೆ ಬಾಳೂ, ಮುಂಬೈಯಿಂದ ಬಂದ ಇಲ್ಲಿ ದಾದಾಗಿರಿ ಮಾಡಾಕ ಹತ್ತಿದೆಯೇನು? ಅವಾ ನಿನ್ನ ಎರಡು ನೂರು ರೂಪಾಯಿ ಕೊಡ್ತಾನು, ನೀನು ಅವ್ವ ಜಮೀನು ಹೊಳ್ಳಿ ಕೊಟ್ಟಿಬಿಡು.”

“ಹೊಳ್ಳಿ ಕೊಡಾಕ ಜಮೀನು ಖರೀದಿ ಮಾಡಿದೇನಂತ ತಿಳಿದಿಯೇನು? ನಾನು ಜಮೀನು ಕೊಡೋದಿಲ್ಲ. ನಾನು ಮುಂಬೈಯಿಂದ ಸಾವಕಾರ ಕಡೆಯಿಂದ

ರೊಕ್ಕ ತಂದಿದ್ದೆ. ಸಾದಾಗೆ ರೊಕ್ಕ ಕೊಟ್ಟ ಎಷ್ಟು ವರ್ಷಾತು? ಬಡ್ಡಿ-ಅಸಲು ಕೊಟ್ಟ ವಿನಾ ಜಮೀನು ಕೊಡೊದಿಲ್ಲ.”

ಬಾಳಾ ಈ ಮಾತು ಕೇಳಿ ಇಟೋಬಾ ಬೊಬ್ಬೆ ಹಾಕಿ ಅಳಲಾರಂಭಿಸಿದ. ಅವನು ದಾದಾಗೆ ಹೇಳಿದ- “ಈಗ ನನ್ನ ಜಮೀನು ನನಗೇನು ಸಿಗೋ ಹಾಂಗಿಲ್ಲ.”

“ಇಟೋಬಾ, ನೀ ಏನ್ ಅಂಜಬೇಡ. ಕೋರ್ಟು ನಿನಗ ನ್ಯಾಯ ಕೊಡತದ” ದಾದಾ ಹೇಳಿದ.

ಖಿಟ್ಟೆ ಶುರುವಾಯಿತು. ಬಹಳ ವರುಷ ನಡೆಯಿತು. ಇಟೋಬಾನಿಗೆ ನ್ಯಾಯ ಸಿಕ್ಕಿತು. ಸಾಕ್ಷಿದಾರರಲ್ಲ ಇಟೋಬಾನು ಕಡೆಗೇ ಇದ್ದರು. ಅವನ ಜಮೀನು ಮರಳಿ ಸಿಕ್ಕಿತು. ಇಟೋಬಾನಿಗೆ ಸಂತೋಷವಾಯಿತು. ಶಂಕರ, ಈಗ ನನಗ ಜೀವಾ ಬಂದಾಂಗಾತು” ಎಂದವನು ದಾದಾನಿಗೆ ಹೇಳಿದ...

ಊರ ಮಂದಿ ಸಾದಾನಿಗೆ ಹೇಳಿದರು: “ಸಾದಾ ನಿನ್ನಿಂದಾಗಿ ಇಟೋಬಾ ಜಮೀನು ಕಳಕೊಳ್ಳೋ ಪ್ರಸಂಗ ಬಂದಿತ್ತಲ್ಲೋ ಮಾರಾಯಾ?”

ಸಾದಾನ ಉತ್ತರ ಹೀಗಿತ್ತು- “ನನ್ನ ರೊಕ್ಕದ ಬದಲಿಗೆ ಅವನ ಜಮೀನು ಕೋಡಂತ ನಾನೆಲ್ಲಿ ಇಟೋಬಾಗೆ ಅಂದೇನಿ? ಅವಾ ಯಾಕೆ ಬಾಳಾಗೆ ಜಮೀನು ಮಾರಿದ? ನಾನ್ ಏನ್ ಅವನಿಗೆ ಜಮೀನು ಕೊಡತೇನಿ ಅಂತ ಹೇಳೇನೇನು?”

ಊರ ಮಂದಿ ಬಾಯಿ ತೆರೆದು ಸಾದಾನನ್ನು ನೋಡಲಾರಂಭಿಸಿದರು...

* * *

ಆಕಿತನದ ಕಡೆಗಿದ್ದ ಹೊಲೆಗಾರಿಕೆಯ ಕೆಲಸ ಈಗ ಬದಲಾಯಿತು.

ಈ ವರುಷ ಅದು ನಮ್ಮ ಕಡೆಗೆ ಬಂತು. ಆ ವರ್ಷ ಏಕನಾಥ ಮತ್ತು ನಿವರತಿ ನಮ್ಮ ಕಡೆ ಬಂತು. ಏಕನಾಥ ಮತ್ತು ನಿವರತಿಗೆ ಅರ್ಧ ಮತ್ತು ನಮ್ಮ ಕುಟುಂಬಕ್ಕೆ ಅರ್ಧ ಪಾಲುಗಾರಿಕೆ ಬಂತು. ಊರಲ್ಲಿ ಒಂದು ದಿನ ಬಿಟ್ಟು ಎರಡನೆಯ ದಿನ ರೊಟ್ಟಿ ಬೇಡಿ ತರುವದೆಂದು ನಿರ್ಧಾರವಾಯಿತು. ಹೊಲೆಗಾರಿಕೆ ಬಂದಿದ್ದರಿಂದ ಅಪ್ಪ ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಎದ್ದು ಜಳಕ ಮಾಡಿ, ಗೆಜ್ಜೆಕೋಲು ಪೂಜಿಸಿದ. “ಇಂದಿನಿಂದ ಹೊಲೆಗಾರಿಕೆ ನಮ್ಮ” ಅಪ್ಪ ಹೇಳಿದ.

ಆ ದಿನ ಊರಲ್ಲಿ ಹೋಳಿಗೆ ಮಾಡಿದರು. ಅಪ್ಪ ವೈನಿಗೆ ಹೇಳಿದ- “ಇಂದ ನಾವೇನ ಹಬ್ಬದ ಅಡಿಗೆ ಮಾಡುವದು ಬೇಡ. ಗಳಿಗೆ ಬಿಟ್ಟು ನಾನು ಊರಾಗ ಹೋಗತೇನಿ ಮತ್ತು ಬುಟ್ಟಿ ತುಂಬ ಹೋಳಿಗೆ ತರತೇನಿ. ಆಮ್ಯಾಲೆ ಕೂತು ಊಟ ಮಾಡೋಣು.”

ಅಪ್ಪ ಆ ಕಿತನ ಕಡೆಯಿಂದ ಹಕ್ಕು ಪಡೆದುಕೊಂಡ. ಆನಂತರ ಊರೊಳಗೆ ತಿರುಗಾಡಿ, ಬುಟ್ಟಿ ತುಂಬ ಹೋಳಿಗೆ ತಂದ. ಅಪ್ಪ ಯಾವಾಗ ಹೋಳಿಗೆ ತರುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ದತ್ತೂ ಮತ್ತು ಭಗವಾನ್ ಹಾದಿ ಕಾಯುತ್ತ ಕೂತಿದ್ದರು. ತಟ್ಟನೆ ಎದ್ದು

ಭಗವಾನ ತಾಟು ತಂದ. ಅಪ್ಪ ಅದರಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ ಹೋಳಿಗೆ ಹಾಕಿದ. ನಾವೂ ಕೂತು ಹೋಳಿಗೆ ತಿಂದೆವು. ಉಳಿದ ಹೋಳಿಗೆ ಹಳಸಬಾರದೆಂದು ಅರಿವೆಯ ತುಂಡಿನಲ್ಲಿ ಪಸರಿಸಿ ಒಣಗಲು ಹಾಕಿದೆವು.

...ಧುಳೆಯ ಕೇಸಕರ ಅಪ್ಪನನ್ನು ಕರೆದೊಯ್ಯಲು ಬಂದ. “ಏ ಪೋರಿ, ಅಪ್ಪ ಎಲ್ಲದಾನು?”

“ಮನ್ಯಾಗ” ಎಂದು ನಾನು ಉತ್ತರಿಸಿದೆ.

“ಕರೆದ್ದೇನಂತ ಹೇಳು.”

ನಾನು ಅಪ್ಪನನ್ನು ಹೊರಗೆ ಕರೆದೆ. “ಸಖಾರಾಮ, ಮೂರು ದಿನ ಆತು ನಾಯಿ ಸತ್ತ ಬಿದ್ದದ. ಮನೀ ಹಿಂದ ಕೆಟ್ಟ ವಾಸನೆ ಬರಾಕ ಹತ್ತೇದ. ಅದನ್ನಷ್ಟು ದೂರ ಮಹೀಮ ಹಾದಿಗೆ ಒಗ್ಗ ಬಾ.”

“ನಡೀರಿ ಹೋಗೋಣ.” ಅಪ್ಪ ಕೇಸಕರಗೆ ಹೇಳಿದ.

ಅಪ್ಪ ತಲೆಗೆ ರುಮಾಲು ಸುತ್ತಿಕೊಂಡ. ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೋಲು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಸರಸರ ಕೇಸಕನ ಮನೆಗೆ ಹೋದ. ನಾಯಿಯ ಕಾಲಿಗೆ ಹಗ್ಗ ಕಟ್ಟಿದ. ಎಳೆಯವಾಗ ಕೊಳೆತ ವಾಸನೆ ಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಹಾಗೆಯೇ ಎಳೆದೊಯ್ದು, ಮಹೀಮ ರಸ್ತೆಯ ಬದಿಯ ಗಿಡಗಂಟಿಯ ಆಚೆ ಚೆಲ್ಲಿದ.

ಅಪ್ಪ ನನಗೆ ಮತ್ತು ದಾದಾಗೆ ಹೇಳಿದ- “ಅವನವ್ವನ! ಸತ್ತ ನಾಯಿಯ ವಾಸನೆ ಮೂಗಿನ್ಯಾಗ ಎಲ್ಲಾ ತುಂಬಿಕೊಂಡೇದ. ತಲೀ ಧೀಂ ಅಂತ ನೋಯಿಸ್ತದ. ಊಟಾ ಸೈತಿ ಹೋಗೋವಲ್ಲದು.” ಆ ನಾಯಿಯ ವಾಸನೆಯಿಂದ ಅಪ್ಪ ಎರಡು ದಿನ ಹಾಸಿಗೆ ಹಿಡಿದ.

...ಅಪ್ಪ ಹೇಳಿದ- “ಇಂದ ಸಂತಿದಿನ. ಏಕನಾಥ, ಗೀತಾ, ಪವಿತ್ರಾಗೆ ಹೇಳು- ಊರಾಗ ಹೋಗಿ ಕಸ ಹೊಡೀರಿ ಅಂತ.”

ನಾನು ಗೀತಾವೈನಿ, ಪವಿತ್ರಾ ವೈನಿ ಸಂತಿ ಉಡಗಾಕ ಹೋದವಿ. ಮಂದಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಹೊರಕಡೆ ಮಾಡಿತ್ತು. ಅದನ್ನೆಲ್ಲ ಉಡುಗಿ ಸ್ವಚ್ಛ ಕಸ ಹೊಡೆದೆವು...

...ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ದಾದಾ, ಏಕನಾಥ, ಬಾಪೂ- ಇವರೆಲ್ಲ ಸೇರಿ ಕಂಬಳಿಯ ಕಾವಡಿಯನ್ನು ಹೊತ್ತು ಸಂತೆಯಲ್ಲಿ ಸುತ್ತು ಹಾಕಿ ಬಂದರು. ನಮ್ಮ ಪಾಲಿಗೆ ಬಂದ ಸಂತೆಯನ್ನು ನಾವೆಲ್ಲ ಹಂಚಿಕೊಂಡೆವು.

ಸಾಂಕ್ರಾಮಿಕ ರೋಗ ಹಬ್ಬಿದರೆ, ದಾದಾ ಡಂಗುರ ಹೊಡೆದು ತಿಳಿಸುತ್ತಿದ್ದ. ಡಪ್ಪು ಬಾರಿಸಲು ಜತೆಗೆ ನಾಮ್ಯಾ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ.

...ದಾದಾ ನನಗೆ ಹೇಳಿದ- “ನಾಜಾ, ಇಂದ ಊರಾಗ ಮಾಮಲೇದಾರ ಬಂದಾನು. ನಾನ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಬೇಕು. ಅಪ್ಪ ತಾಂದೂಳವಾಡಿಗೆ ಹೋಗ್ಯಾನು.

ಆಕಿನ್ನ ಕಳಿಸಬೇಕು ಅಂದರ ಮನ್ಯಾಗ ಕೂಸುಗಳ ಅದಾವು. ಸಂಜೆಗೆ ನೀನು ರಾಮೋಶಿಯ ಜತೆಗೆ ಹೋಗಿ ಊರಾಗಿಂದ ರೊಟ್ಟಿ ಇಸಗೊಂಡ ಬರಿಸ್.”

“ನಾನು ಮತ್ತು ಶೀಲಾ ರೊಟ್ಟಿ ಬೇಡಾಕ ಹೋಗತೇವಿ” ನಾನು ದಾದಾಗೆ ಹೇಳಿದೆ.

...ರಾತ್ರಿಯಾಯಿತು. ನಾನು ಶೀಲಾಳನ್ನು ಕೂಗಿ ಕರೆದೆ. ಶೀಲಾ, ನಾನು ಬುಟ್ಟಿ ತಗೊಂಡು, ರಾಮೋಶಿ ಗೇನೂನ ಮನೆಗೆ ಬಂದವಿ. ಗೇನೂಗೆ ಹೇಳಿದೆ- “ನಾನಾ, ಇಂದ ರೊಟ್ಟಿ ಬೇಡಾಕ ದಾದಾ ಬಂದಿಲ್ಲ. ನನ್ನ ಕಳಿಸ್ತಾನು. ಅದ್ದು ಬಂದೇವಿ.”

ನಾವು ಗೇನೂನ ಜತೆಗೆ ಹೊರಬಿದ್ದೆವು. ಹಾಕೋರ ಓಣಿಗೆ ಹೋದ ಮ್ಯಾಲೆ ಗೇನು ಕೂಗಿ ಹೇಳಿದ- “ಅವ್ವಾ, ರಾಮೋಶಿ ಮತ್ತು ಹೊಲೆಯರಿಗೆ ರೊಟ್ಟಿ ನೀಡರಿ.”

ಒಬ್ಬ ಹೆಂಗಸು ಹೊರಗೆ ಬಂದು, ರೊಟ್ಟಿಯ ಒಂದು ತುಣುಕು ರಾಮೋಶಿಗೂ, ಒಂದು ತುಣುಕು ನನಗೂ ಬುಟ್ಟಿಗೆ ಹಾಕಿದಳು.

ನನ್ನನ್ನು ನೋಡಿ ಜನಾ ಹೆಂಗಸು ಕೇಳಿದ್ದು- “ನಾಜಾ, ನೀನ ರೊಟ್ಟಿ ಬೇಡಾಕ ಬಂದಿಯಲ್ಲ?”

“ಹೌದರಿ, ದಾದಾ ಮಾಮಲೇದಾರ ಬಂದಾರಂತ ಊರಾಗ ಹೋಗ್ಯಾನ ರಿ. ಅದ್ದು ನಾನ ರೊಟ್ಟಿ ಬೇಡಾಕ ಬಂದೆ.”

ಅಲ್ಲಿಂದ ನಾವಿಕರ ಗಲ್ಲಿ, ಕುಂಬಾರ ಓಣಿ, ಸಮಗಾರ ಓಣಿ, ಬಣಜಿಗರ ಗಲ್ಲಿ, ನೇಕಾರ ಓಣಿಯೆಲ್ಲಾ ಸುತ್ತಾಡಿ, ರೊಟ್ಟಿ ಬೇಡಿದವು. ಕೆಲವರು ರೊಟ್ಟಿ ನೀಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು ‘ನಾಳೆ ಹರ್ಯಾಗ ಬರಿಸ್’ ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದರು. ಹೀಗೆ ಹೊಲೆಗಾರಿಕೆಯ ರೊಟ್ಟಿ ಬೇಡಿ ತಂದೆ.

ನಾನಾಗ ಏಳನೆಯ ಇಯತ್ತೆ ಪಾಸಾಗಿದ್ದೆ.

* * *

ಏಳನೆಯ ಇಯತ್ತೆಯ ರಿಜಲ್ಪ ಬಂತು.

ಪಾಟೀಲ ಮಾಸ್ತರ ಬಸ್‌ಸ್ಪಾಂಡಿಗೆ ಹೋಗಿ ವರ್ತಮಾನ ಪತ್ರಿಕೆ ಖರೀದಿಸಿದರು. ಅದರಲ್ಲಿ ಏಳನೆಯ ವರ್ಗದ ಫಲಿತಾಂಶ ನೀಡಲಾಗಿತ್ತು. ಮಾಸ್ತರ ಪತ್ರಿಕೆ ತಗೊಂಡು ಮನೆಗೆ ಬಂದರು. ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ರಿಜಲ್ಪ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲು ಮನೆಗೆ ಬಂದರು. ಮಾಸ್ತರ ಕೋಟು-ಟೊಪ್ಪಿಗೆ ತೆಗೆದು ಗೂಟಕ್ಕೆ ಹಾಕಿದರು.

ಮೊದಲು ನನ್ನ ನಂಬರ್ ನೋಡಿ, ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಹೇಳಿದರು- “ನಾಜಾ ಪಾಸ್ ಆಗ್ಯಾಳೆ.” ಆನಂದದಿಂದ ಹೆಂಡತಿಗೆ ಹೇಳಿದರು, “ಕೇಳಿಸ್ತೇನೆ? ಹೊರಗ ಬಾ, ನಾಜಾ ಪಾಸ್ ಆಗ್ಯಾಳೆ.”

ಮಾಸ್ತರಬಾಯಿ ಅಂದಳು- “ಚಲೋದಾಯ್ತು. ನನ್ನ ಭಾಳ ಆನಂದ ಆತು. ಪಾಪ, ಆಕಿ ಅವ್ವ ಬ್ಯಾರೆ ತೀರಿಕೊಂಡಾಳು.”

ನನ್ನ ಅಕ್ಕನ ಮಗ ಜಲಂದರನೂ ಪಾಸಾಗಿದ್ದ. ಪಾಟೀಲ ಮಾಸ್ತರ, ಜಲಂಧರಗೆ ಹೇಳಿದರು.

“ಜಲಂಧರ, ಹೋಗ ಬೇಗ ಮತ್ತ ನಾಜಾಳನ್ನು ಕರ್ಕೊಂಡ ಬಾ”

ಅವನು ಓಡುತ್ತ ಬಂದು ಹೇಳಿದ “ನಾಜಾ, ನೀನು ಏಳನೇ ಕ್ಲಾಸ್ ಪಾಸು, ನಿನಗ ಪಾಟೀಲ ಮಾಸ್ತರ ಕರದಾರು, ಬೇಗ ನಡೀ.”

ನೀರು ತುಂಬದ ಕೊಡ ಹೊತ್ತು ತರುತ್ತಿದ್ದ ನಾನು, ಗಡಿಗೆಯಲ್ಲಿ ನೀರು ಸುರುವಿದೆ. ಅವನ ಜತೆ ಹೊರ ಬಿದ್ದೆ.

ನನ್ನನ್ನು ನೋಡಿ ಮಾಸ್ತರ ಹೇಳಿದರು- “ನಾಜಾ, ನಿನ್ನ ಪುಣ್ಯ ದೊಡ್ಡದು, ನೀನು ಪಾಸಾದಿ.”

ನನಗೆ ಆನಂದವಾಯಿತು. ಜತೆಗೆ ಖೇದವೂ ಆಯಿತು. ಈಗ ಅವ್ವ ಬದುಕಿ ಇದ್ದಿದ್ದರೆ ಅವಳಿಗೆ ಅದೆಷ್ಟು ಸಂತೋಷವಾಗುತ್ತಿತ್ತೋ ಎಂದೆನಿಸಿತು.

ನಾನು ಸರಸರ ಮನೆಗೆ ಬಂದೆ. ಅಪ್ಪ ಮನೆಯಲ್ಲೇ ಇದ್ದ. ‘ನಾನು ಪಾಸಾದೆ’ ಎಂದು ನುಡಿದೆ. ಅವನ ಕಂಗಳಲ್ಲಿ ನೀರು ಬಂತು- “ಪೋರಿ, ನಿನ್ನ ಅವ್ವ ಇದ್ದಿದ್ದರಂತೆ ಆಕಿಗೆ ಭಾಳ ಆನಂದ ಆಗಿತ್ತು. ಇಷ್ಟ ಸಾಲಿ ಕಲಿತ ಹೊಲೆಯರ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಹುಡುಗಿ ಇಡೀ ಸಾಂಗೋಲೆ ತಾಲೂಕಿನಾಗೇ ಯಾರಿಲ್ಲ. ನಿನ್ನ ದೈವ ಭಾಳ ಚಲೋ ಅದ. ನಿನ್ನ ಬೆನ್ನಿಗೆ ಇಬ್ಬರು ಗಂಡು ಹುಡುಗರ ಸುದ್ದಾ ಹುಟ್ಟಿದರು. ನಿನ್ನ ಪುಣ್ಯ ದೊಡ್ಡದವ್ವ.”

...ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಆನಂದವಾಗಿತ್ತು.

* * *

ಸುಗ್ಗಿಯ ಕಾಲವದು-

ಜೋಳದ ಫಸಲಿನ ಕಟಾವು ನಡೆದಿತ್ತು. ಜೋಳದ ಬೊಂಡೆಗಳು, ತೆನೆಗಳು ಕಣದ ಸುತ್ತಲೂ ತಂದು ಸುರಿಯಲಾಗಿತ್ತು. ಕಣದ ಆಚೆ ಕಾಳುಗಳು ಚೆಲ್ಲಿ ಕೊಂಡಿದ್ದವು. ಅದನ್ನು ಆರಿಸಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಲು ಲಾಲೂ, ಗೀತಾ, ಬುಕಾ, ಮಾಯಿ ಪೇರಾ- ಇವರೆಲ್ಲ ಮುಗಿಬಿದ್ದಿದ್ದರು. ರೈತರು ಎತ್ತುಗಳಿಂದ ತುಳಿಸಿ ತೆನೆಗಳಿಂದ ಕಾಳು ಒಡೆಸುತ್ತಿದ್ದರು. “ಒಕ್ಕುವಾಗ ಎತ್ತುಗಳು ತೆನೆಯನ್ನು ತಿನ್ನುತ್ತಿದ್ದವು. ತಿಂದ ಜೋಳ ಸೆಗಣೆಯ ಜತೆ ಹೊರಬೀಳುತ್ತಿತ್ತು. ಲಾಲೂ, ಗೀತಾ, ವಾಯಿ, ಪೇರಾ- ಇವರು ನಸುಕಿಗೆ ಎದ್ದು ರೊಟ್ಟಿ ತಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದರು. ರೊಟ್ಟಿಯ ಮೇಲೆ ಚಟ್ಟಿಯಿಟ್ಟು ಚಿಂದಿಯಲ್ಲಿ ಬುತ್ತಿ ಗಂಟು ಕಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದರು. ಬಳಿಕ ಬುತ್ತಿ, ಬುಟ್ಟಿ ಹೊತ್ತು ಕಣಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದರು. ದಣಿಗಳು ಜೋಳವನ್ನು ಚೀಲದೊಳಗೆ ತುಂಬಿಕೊಂಡು ಹೋದ

ನಂತರ, ಕಣದ ಆಚೆ-ಈಚೆ ಬಿದ್ದ ಜೋಳ, ಧೂಳು ಸಹಿತ ಒಟ್ಟುಮಾಡಿ ಬುಟ್ಟಿಯೊಳಗೆ ತುಂಬಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಜೋಳ ಕಾಳಿದ್ದ ಸೆಗಣಿಯ ಮುದ್ದೆಯನ್ನು ಚಿಂದಿಯರವಿ ಯೊಳಗೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು, ಮನೆಗೆ ತರುತ್ತಿದ್ದರು. ಹಳ್ಳಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಧೂಳು ಜತೆಗಿದ್ದ ಜೋಳದ ಕಾಳನ್ನು ತೊಳೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ತೊಳೆದ ಜೋಳವನ್ನು ಬುಟ್ಟಿಯೊಳಗೆ ತುಂಬುತ್ತಿದ್ದರು. ಬಳಿಕ ಸೆಗಣಿಯೊಳಗಿನ ಜೋಳ ತೊಳೆಯುವ ಕೆಲಸ ನಡೆಯುತ್ತಿತ್ತು. ಅನಂತರ ಆ ಜೋಳವನ್ನು ಚಿಂದಿಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಮನೆಗೆ ಮರಳುತ್ತಿದ್ದರು.

ಕಣದಿಂದ ಆಯ್ದು ತಂದ ಜೋಳ ಒಂದು ಕಡೆ, ಸೆಗಣಿಯಿಂದ ತೊಳೆದ ಜೋಳ ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆ ಒಣಗಲು ಹಾಕುತ್ತಿದ್ದವು. ಸ್ವಲ್ಪ ಮಾತ್ರ ಶುದ್ಧ ಜೋಳ ಸಿಗುತ್ತಿತ್ತು. ಶುದ್ಧ ಜೋಳದ ರೊಟ್ಟಿಯನ್ನು ಅಕ್ಕ ಭಾವ, ಮತ್ತು ಅವರ ಮಗ ನಾಮದೇವ ಇವರಿಗೆ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದಳು. ಸೆಗಣಿಯ ಜೋಳದ ರೊಟ್ಟಿಯನ್ನು ಅಕ್ಕ, ನಾನು ಮತ್ತು ಆಕೆಯ ಹೆಣ್ಣು ಪೋರಿಯರು ತಿನ್ನುತ್ತಿದ್ದವು. ಕಣಕ್ಕೆ ಹೋದ ಹೆಂಗಸರೆಲ್ಲ ಹೀಗೆಯೇ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ...ಒಂದು ದಿನ ಹೆಂಗಸರು ಕಾಳು ಆಯಲು ಹುಡುಗರನ್ನು ಕಣಕ್ಕೆ ಕರೆದೊಯ್ಯಲೇ ಇಲ್ಲ. ಅವರನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿ ಹೋದರು. ಲಾಲೂ, ಗೀತಾ, ಅಕ್ಕ, ಮಾಯಿ- ಬುಟ್ಟಿ ತುಂಬ ಧಾನ್ಯ ತಂದರು. ಹುಡುಗರು ಹಾದಿ ಕಾಯುತ್ತ ಕೂತಿದ್ದರು. ಗೀತಾನ ಬುಟ್ಟಿಯನ್ನು ಪೇರಾ ಕೆಳಗೆ ಕೆಡವಿದಳು. “ಏನೇ, ನಮ್ಮನ್ನ ಯಾಕೆ ಕರ್ಕೊಂಡ ಹೋಗಲಿಲ್ಲ?” ಎಂದು ಕೇಳಿದಳು.

“ನೀನು ಬೇಗ ಏಳಾಂಗಿಲ್ಲ ಅಂತ ನಾವು ಹೋದವಿ” ಲಾಲೂ ಹೇಳಿದ್ದು. ಅವಳ ಜಗಳದಿಂದ ಹೆಂಗಸರೆಲ್ಲ ರೋಸಿಹೋದರು.

* * *

ಅಮ್ಮ ನನಗೆ ಹೇಳಿದ್ದು- “ನಾಜಾ, ಮನ್ಯಾಗ ಕುಂತ ಏನ್ ಮಾಡತಿ? ನಡೀ, ಚವ್ವಾಣರ ಹೊಲಕ್ಕೆ. ಹತ್ತಿ ಗಿಡದ ನಾಟಿಗ ಹೋಗೋಣ.”

ನಾನು ಹತ್ತಿಯ ಹೊಲಕ್ಕೆ ಹೋದೆ. ಅಕ್ಕ ಹೇಳುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಹತ್ತಿಯ ಸಸಿ ನೆಡುತ್ತಿದ್ದೆ. ಬಿಸಿಲು ಚುರುಕಾಗಿತ್ತು. ಬಿಸಿಲಲ್ಲೇ ಕೆಲಸ ಮುಂದುವರಿಸಿದೆ. ಅವಳ ಜತೆ ಕಳೆ ಕೀಳುವ ಕೆಲಸಕ್ಕೂ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದೆ.

ಅಕ್ಕ ನನ್ನ ಹಿರಿಯ ಸೋದರಿ. ಆಕೆಗೆ ಅದೇ ಊರಲ್ಲಿ ಲಗ್ನ ಮಾಡಿ ಕೊಡಲಾಯಿತು. ನಮ್ಮ ಮನೆಯ ಹಿಂದೆಯೇ ಅವಳ ಮನೆಯಿತ್ತು. ಅಕ್ಕ ನನಗೆ ಅವ್ವನಂತಿದ್ದಳು. ಅವ್ವ ತೀರಿಕೊಂಡಳು, ತುತ್ತು ಕೂಳಿಗೂ ತತ್ವಾರವಾಯಿತು. ಹಸಿವೆಯಾಯಿತೆಂದರೆ ನಾವು ಅಕ್ಕನ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದೆವು. ‘ನಾಜಾ ಉಂಡು ಹೋಗು’ ಎಂದರೆ ಸಾಕು, ನಾನು ಅಲ್ಲೇ ಊಟ ಮುಗಿಸಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದೆ. ಆದರೆ ಅಕ್ಕ ಸ್ವಲ್ಪ ಮಾತ್ರ ತಿಂದು, ಹೊಟ್ಟೆ ತುಂಬ ನೀರು ಕುಡಿದು, ದುಡಿಯಲು ಹೊಲಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಳು. ಅಕ್ಕನ ಜತೆ ನಾನೂ ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಕಸ ಕೀಳಲು, ಮಡಿ ಮಾಡಲು

ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದೆ. ಮೋಣಕ್ಕೆ ನೋಯಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಅಂಗೈಗೆ ಗುಳ್ಳೆ ಏಳುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ, ದುಡಿಯದೆ ಹೊಟ್ಟೆ ತುಂಬುವಂತಿರಲಿಲ್ಲ.

...ಖಿಲಾಯ ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಭತ್ತದ ಕೊಯಿಲು ನಡೆದಿತ್ತು.

ಅಪ್ಪ ಕೊಯ್ಲಿನ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಹೋದ. ಭತ್ತ ಕೊಯ್ದು. ಕೂಲಿಯ ಬದಲಿಗೆ ಭತ್ತವನ್ನೇ ಮನೆಗೆ ತಂದ. ಅದನ್ನು ಬಡಿದು ಭತ್ತ ಬೇರ್ಪಡಿಸಿದ. ಆದರೆ ಭತ್ತ ಹಸಿಯಿತ್ತು. ಬೀಸುವ ಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಬೀಸುವಂತಿಲ್ಲ. ಕೊನೆಗೆ ಅದನ್ನು ಒಳ್ಳು ಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಕುಟ್ಟಲಾಯಿತು. ನುಚ್ಚಿನಂತೆ ಚೂರು ಮಾಡಲಾಯಿತು. ಅಕ್ಕಿ ನುಚ್ಚು ತಯಾರಾಯಿತು. “ಭೋಗಾಣಿಯೊಳಗ ನೀರು ಹಾಕಿ ಒಲಿ ಮ್ಯಾಲಿಡು. ಒಲಿಗ ಉರಿ ಹಚ್ಚು” ಅಪ್ಪ ಹೇಳಿದ. ಚಿಪ್ಪಾಡಿ ತಂದೆ, ಓಲೆ ಉರಿಸಿದ. ಓಲೆಯ ಮ್ಯಾಲೆ ಭೋಗಾಣಿ ಇಟ್ಟೆ. ಉರಿ ಮಾಡಿದೆ. ಎಸರು ಬಂತು. ಅದರೊಳಗೆ ಕುಟ್ಟಿ ನುಚ್ಚು ಮಾಡಿದ ಅಕ್ಕಿಕಾಳು ಹಾಕಿದೆ. ದತ್ತೂ, ಭಗವಾನ ನನಗೆ ಹೇಳಿದರು- ‘ಹರ್ಯಾಗಿಂದ ಏನೂ ತಿಂದಿಲ್ಲ. ಭಾಳ ಹಸಿವೆಯಾಗೇದ. ನಮ್ಮ ಉಣ್ಣಾಕ ಹಾಕು.’

ನಾನು ಕುದಿಸಿದ ನುಚ್ಚಿನ ಗಂಜಿಯನ್ನೇ ಕೊಟ್ಟೆ. ಅವರದನ್ನು ತಿಂದರು. ‘ಈಗ ಹೊಟ್ಟೆ ತುಂಬಿತು’ ಎಂದು ಭಗವಂತ ಹೇಳಿದ.

ಹುಡುಗರ ಹೊಟ್ಟೆ ತಣ್ಣಗಾಯಿತು; ಆ ಬಳಿಕ ನಾವು ಉಂಡೆವು. ಅಪ್ಪ ನನಗೆ ಹೇಳಿದ- “ನಾಜಾ, ನೀನು, ದತ್ತೂ, ಭಗವಾನ- ಮೂರೂ ಮಂದಿ ಗಂಗೂನ ಕಡೆ ಶಿವನಿಗೆ ಹೋಗಿ ನಾಕ ದಿನಾ ಇದ್ದ ಬರಿ, ಅಲ್ಲೇ ತಿಂದು-ಉಂಡು ಇರಿ. ನಾನಾದರೂ ಏನ್ ಮಾಡಲಿ ಹೇಳು?”

ಮರುದಿನ ಅಪ್ಪ ನಮ್ಮನ್ನು ಬೇಗ ಎಬ್ಬಿಸಿದ.

“ನಡೀತಾ ಶಿವನಿಗೆ ಹೋಗಿರಿ. ಇಲ್ಲಾ ತಿನ್ನಾಕ-ಉಣ್ಣಾಕ ಏನೂ ಇಲ್ಲ” ಎಂದು ಅಪ್ಪ ಕಳಿಸಿದ. ನಾವು ಮೂರೂ ಮಂದಿ ನಡೆಯುತ್ತ ಶಿವನಿಗೆ ಹೊರಟೆವು.

ಚೌಕದ ಹತ್ತಿರ ದೊಡ್ಡ ನೀರಿನ ನಲ್ಲಿಯಿತ್ತು. ನೀರು ಶೇಂಗಾ ಹೊಲಕ್ಕೆ ಬಿಡಲಾಗಿತ್ತು. ರಾಜೇವಾಡಿಯ ಕೆರೆಯ ನೀರು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದ ನಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿ ನೀರು ತುಂಬಿ ಹರಿಯುತ್ತಿತ್ತು. “ನಾಜಾ, ನನಗ ಭಾಳ ಹಸಿವಿಯಾಗೇದ.” ಭಗವಾನ ಹೇಳಿದ.

ತಿನ್ನಲು ಏನೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಅವನಿಗೆ ಹೊಟ್ಟೆ ತುಂಬ ನೀರು ಕುಡಿಯುವಂತೆ ಹೇಳಿದ. ನಾವಿಬ್ಬರೂ ಸಹ ನೀರು ಕುಡಿದೇ ಹೊಟ್ಟೆ ತುಂಬಿಸಿಕೊಂಡೆವು. ಸ್ವಲ್ಪ ಸಮಾಧಾನವಾಯಿತು. ನಾವು ನಡೆದು ಹೊರಟಾಗ ಒಬ್ಬ ಗೃಹಸ್ಥ ಕೇಳಿದ- “ಹುಡುಗರೆ, ಎಲ್ಲಿ ಹೊಂಟಿರಿ?”

‘ಶಿವನ್ಯಾಗ ಅಕ್ಕ ಅದಾಳು. ಆಕಿ ಮನೆಗೆ ಹೊಂಟಿವಿ.’

ಶಿವನಿ ಅಲ್ಲಿಂದ ಒಂದು ಹರದಾರಿ ದೂರವಿತ್ತು. ನಾವು ಹಾದಿಗುಂಟಿ ಸರಸರ ನಡೆದು ಹೊರಟೆವು.

...ಶಿವನಿಯು ಹೊಲಗೇರಿಯ ಊರಿಂದ ತೀರಾ ದೂರ ಹಳ್ಳದ ಆಚೆಗಿತ್ತು. ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಭೀಮಾನ ಬಾಪೂ ಭೇಟಿಯಾದ. ಅವನು ಊರೊಳಗೆ ಹೊಂಟಿದ್ದ.

ಅವನು ಭಾವನಿಗೆ ಹೇಳಿದ- “ಅಪ್ಪಾ, ಮಹೂದದಿಂದ ನಿನ್ನ ನಾದನಿ, ಅಳಿಯ ಎಲ್ಲಾ ಬಂದಾರು.”

ಭಾವ ನಮ್ಮನ್ನು ಮನೆಗೆ ಕರೆದೊಯ್ದ. ಗಂಗೂ ನಮ್ಮನ್ನು ನೋಡಿ ಅಳಲಾರಂಭಿಸಿದಳು. ನೆರೆಮನೆಯ ವಾಲೂ ಸಹ ಬಂದಳು. “ಏನವ್ವ ಇದು! ಅವ್ವ ಸತ್ತಾಗಿಂದ ಈ ಹುಡುಗರ ಆಕಾರ ಹ್ಯಾಂಗ ಆಗೇತಿ ನೋಡು” ಎಂದಳು.

ಭಾವ ಹೇಳಿದ- “ಗಂಗೂ, ಆ ಹುಡುಗರು ಹಸಿದಿರಬೇಕು. ಊಟಕ್ಕೆ ಹಾಕು” ಅವಳು ನಮಗೆ ಊಟ ನೀಡಿದಳು. ಈಗ ಹೊಟ್ಟೆ ತುಂಬಿತು. ದತ್ತೂ, ಭಗವಾನ ಆಡಲು ಹೋದರೂ, ಅಲ್ಲಿ ನಾವು ನಾಲ್ಕು ದಿನ ಉಳಿದೆವು. ಮರಳಿ ಮತ್ತೆ ನಡೆದು ಮಹೂದಗೆ ಬಂದೆವು. ಹೀಗೆ ನಾವು ಆಗಾಗ ಅಕ್ಕನ ಊರಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದೆವು.

* * *

ದಾದಾ ಮಾವನ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ವೈನಿಯನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬಂದ.

ಎರಡೂ ಅವಳಿ ಮಕ್ಕಳು ಈಗ ವರುಷದವರಾಗಿ ಬೆಳೆದಿದ್ದರು. ವೈನಿ ಮನೆಯ ಎಲ್ಲ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಳು. ಅಪ್ಪ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕೂತೇ ಇರುತ್ತಿದ್ದ. ದಾದಾ ಆಗಾಗ ಉಪ್ಪಾರ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ. ನಾನು ಅಕ್ಕನ ಜತೆಗೆ ಶೇಂಗಾ ಕೀಳಲು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದೆ. ರಾತ್ರಿ ನಾವು ಶೇಂಗಾ ತಿಂದೇ ಮಲಗುತ್ತಿದ್ದೆವು...

...ಎಲ್ಲರೂ ಅಪ್ಪನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು- “ಸಖಾ, ಈಗ ಪೋರಿ ಬೆಳೆದ್ದಾಳು. ಆಕಿ ಲಗ್ನಾ ಮಾಡು.”

“ಮಾಸ್ತರಗ ಕೊಡಬೇಕಂತ ಮಾಡೇವಿ. ಆಕಿ ಕಲಿತಾಳು, ಇಲ್ಲದಿದ್ದರ ಕೂಲಿಯವಂಗ ಕೊಟ್ಟರ ಆಕಿ ಬಾಳು ಮೂರಾಬಟ್ಟೆ, ಆಕಿ ಏಳನೇ ಕ್ಲಾಸ ತನಕ ಕಲತ್ತಾಳಲ್ಲ.”

ನಮ್ಮ ಚಿಗವ್ವನ ಮಗನಾದ ನಾಮಾದಾದಾ ನನಗಾಗಿ ಜಾಂಬಳಿಯ ಒಂದು ಗಂಡು ಹುಡುಕಿದ. ಅವನು ಅಪ್ಪನಿಗೆ ಹೇಳಿದ- “ಕಾಕಾ, ಅವರ ಮನ್ಯಾಗ ತೋಟ ಐತಿ. ಮಡ್ಡಿ ಹೊಲ ಅದ. ನಾಲ್ಕು ಎತ್ತು ಅದಾವು. ಬಾಂವಿ ಐತಿ. ಆ ರೈತರ ಮನಿಗೇ ನಾಜಾಳನ್ನು ಲಗ್ನಾ ಮಾಡಿಕೊಡು.”

“ನಾಮ್ಯಾ, ಆ ಮನ್ಯಾಗ ಪೋರಿ ಹ್ಯಾಂಗ ಬಾಳ್ವೆ ಮಾಡ್ಯಾಳು? ಆಕಿ ಕಲಿತಾಕಿ. ಹೊಲದಾಗ ದುಡಿಯೋದು ಹ್ಯಾಂಗ ಸಾಧ್ಯ ಹೇಳು?” ಅಪ್ಪ ಮರು ಉತ್ತರಿಸಿದ.

ತಕ್ಷಣ ಶಂಕರಣ್ಣ ಹೇಳಿದ- ‘ಆ ಮನಿಗೆ ನಾನೆ ನನ್ನ ತಂಗಿನ್ನ ಕೊಡೋದಿಲ್ಲ. ನಾಮೂ ಆ ಮಂದಿಗ ಹೇಳಿಬಿಡು. ಪೋರಿ ಸಾಲಿ ಕಲಿತಾಳು. ಅವರೇನು ಕೊಡೋದಿಲ್ಲ.’

“ಆಯಿತರಪ್ಪ, ನಿಮ್ಮ ಇಚ್ಛೆ” ನಾಮೂದಾದಾ ನುಡಿದ.

ಬಳಗದ ಮಂದಿ ಉಂಡು ಜಾಂಬಳಿಗೆ ಹೋದರು.

...ಭಾಗೂ ಅತ್ತಿಗೆ ನಮ್ಮ ದೂರದ ಬಳಗ. ಆಕೆಯ ತವರೂರು ಆಟಪಾಡಿ, ಅವರೂಮ್ಮೆ ಆಟಪಾಡಿ ಕಾರ್ತಿಕ ಜಾತ್ರೆಗೆ ಹೋದರು. ಅದು ಕುರಿ-ಆಡು ಮತ್ತು ದನಗಳ ಜಾತ್ರೆ. ಜಾತ್ರೆಯ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಬಂಧು-ಬಳಗದವರನ್ನು ಭೇಟಿಯಾಗ ಬಹುದೆಂದು ಆಕೆ ಹೋದಳು.

ಅದೇ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕರಗಣಿಯು ಕಾಂಬಳೆ ಮಾಸ್ತರ ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರು ಆಟಪಾಡಿಯ ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಸ್ತರರಾಗಿದ್ದರು.

ಅವರು ಭಾನೂ ವೈನಿಗೆ ಕೇಳಿದರು- “ಭಾನೂ ಬಾಯಿ, ನಿಮ್ಮೂರಾಗ ಕಲಿತ ಪೋರಿ ಅದಾಳೇನು?”

ವೈನಿ ಹೇಳಿದ್ದು- “ಹೌದು, ನಮ್ಮ ಬಳಗದ ನಾದಿನಿಯೊಬ್ಬಾಕಿ ಅದಾಳು. ಮಹೂದಗೆ ಬಂದು ಒಂದಿನ ಆಕಿನ್ನ ನೋಡಿ ಹೋಗಿರಿ.”

ಆ ಬಳಿಕ ವೈನಿ ತಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಬಂದಳು, ಅಪ್ಪನಿಗೆ ಹೇಳಿದ್ದು, “ಕರಗಣಿ ಆಟಪಾಡಿಯ ಕಾಂಬಳೆ ಮಾಸ್ತರ ನಿಮ್ಮ ನಾಜೂಕಾಳನ್ನು ನೋಡಾಕ ಬಂದಾರು.”

ಅಪ್ಪ ಸಂಜೆಗೆ ಕಿಸನತಾತ್ಯಾ. ಏಕನಾಥ ದಾದಾ ಅವರನ್ನು ಕರೆಯಿಸಿದ.

ಕಾಂಬಳೆ ಮಾಸ್ತರ ನಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಬಂದರು- ವಧೂ ಪರೀಕ್ಷೆ ಮುಗಿಯಿತು. ನನ್ನನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿಕೊಂಡರು. ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನನ್ನನ್ನು ಯಾರೂ ‘ಹುಡುಗ ಪಸಂದ ಅದಾನೇನು?’ ಅಂತ ಯಾರೂ ಕೇಳಲಿಲ್ಲ. ಹಿರಿಯರೇ ನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು.

“ನನಗ ಹುಡುಗಿ ಪಸಂದ ಅದಾಳು. ಆದರ ನನಗ ವರದಕ್ಷಿಣೆ ಎಷ್ಟು ಕೊಡತೀರಿ?” ಎಂದು ಕಾಂಬಳೆ ಮಾಸ್ತರ ಕೇಳಿದರು.

ಕಿಸನ ತಾತ್ಯಾ ಹೇಳಿದ- “ಹುಡುಗಿ ಏಳನೇ ಕ್ಲಾಸ ಪಾಸ ಮಾಡಿದಾಳು. ಆಕಿ ಮಾಸ್ತರತಿ ಆದರ ಪಗಾರ ನಮ್ಮ ಕೊಡತಿಯೇನು?”

ಎಲ್ಲರೂ ಕೂಡಿ ನಿರ್ಧಾರ ಮಾಡಿದರು- “ಅರವತ್ತ ರುಪಾಯಿ ಕೊಡರಿ. ಮತ್ತ ಆಕಿಗೆ ಒಳ್ಳೆ ಆರವಿ, ಸೀರಿ ಕೊಡಿಸರಿ.”

ನಿಶ್ಚಯವಾಯಿತು. ಮಾಸ್ತರ ಒಂದು ಸೀರಿ, ರವಿಕೆಯ ಅರವಿ ತಂದು ನಿಶ್ಚಿತಾರ್ಥಕ್ಕಾಗಿ ವೈನಿಯು ಮನೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟ.

ಮಾಸ್ತರ ಅಪ್ಪನಿಗೆ ಹೇಳಿದ- “ನಾನ ಮೊದಲ ನಿಮ್ಮ ಪತ್ರ ಬರೆದು, ತಿಳಿಸ್ತಿನಿ. ಲಗ್ನದ ತಾರೀಕೂ ಅದರಾಗ ಬರಿತೇನಿ. ಆಮ್ಯಾಲೆ ಕರಗನಿಯಿಂದ ನಮ್ಮ

ಮಂದಿ ಬರತಾರು, ನಿಶ್ಚಿತಾರ್ಥ ಮಾಡತಾರು. ಲಗ್ನಕ್ಕೆ ಪೋರಿನ್ನ ಕರ್ಕೊಂಡು ಹೋಗತಾರು.”

ಕರಗನಿಯಿಂದ ನೆಂಟರು ಬಂದರು. ಅಪ್ಪ ನಿಶ್ಚಿತಾರ್ಥಕ್ಕೆ ತನ್ನ ಸೋದರ ಸಂಬಂಧಿಗಳನ್ನು ಕರೆಯಿಸಿದ. ನಿಶ್ಚಿತಾರ್ಥ ಮಾಡಿದ. ಬಂಧು-ಬಳಗದವರು, ನೆಂಟರು ತಾಂಬೂಲ ತಿಂದರು. ಕಿಸನತಾತ್ಯಾ ಅಪ್ಪನಿಗೆ ಹೇಳಿದ- “ಸಖ್ಯಾ, ನಿನ್ನ ಊಟ ನಮಗೇನ ಬ್ಯಾಡ. ತಾಳ ಮತ್ತು ಏಕತಾರಿ ತಗಾಕ ಹದಿನಾರು ರುಪಾಯಿ ನಮ್ಮ ಭಜನೀ ಮಂಡಳಿಗೆ ಕೊಡು.”

ಕಿಸನ ತಾತ್ಯಾ ಮುಖಂಡನಾಗಿದ್ದ, ಅವನಿಗೆ ಅಪ್ಪ ಹದಿನಾರು ರುಪಾಯಿ ನೀಡಿದ.

ನೆಂಟರು, ಬಳಗದ ಮಂದಿ ಊಟ ಮಾಡಿದರು.

* * *

ಲಗ್ನಕ್ಕೆ ಹೋಗಲು ಎರಡು ಗಂಟೆಯ ಸುಮಾರಿಗೆ ಚಕ್ಕಡಿ ಹೂಡಿದರು. ವೈನಿಯ ತಮ್ಮನಾದ ಸಂದೀಪನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ನಾವು ಇಳಿದುಕೊಂಡೆವು. ಅದೇ ದಿನ ಅರಶಿಣ ಹಚ್ಚುವ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ. ಆದರೆ ರಾತ್ರಿಯೇ ಹೋಗುವುದು ಹೇಗೆ...?

ಕರಗನಿಯ ದಿಬ್ಬಣ ಸಂದೀಪನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇಳಿದುಕೊಂಡ ಸುದ್ದಿ ಒಬ್ಬ ಹೆಂಗಸಿಗೆ ಗೊತ್ತಾಯಿತು. ಆ ಹೆಂಗಸು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು “ನನಗ ಮದುಮಗಳನ್ನು ನೋಡಬೇಕಾಗೇದ” ಎಂದು ಹೇಳಿ, ನನ್ನನ್ನು ನೋಡಿ “ಮಾಸ್ತರನ ಈ ಹುಡುಗಿ ಹ್ಯಾಂಗ ಕೊಟ್ಟಿರಿ? ಅಂವಾ ನನ್ನ ಬಾಳ್ವೆ ಹಾಳ ಮಾಡ್ಯಾನು. ನಾನು ಮದುಮಗಳ ಸಂಗ ಕರಗನಿಗೆ ಬರತೇನಿ” ಎಂದಳು.

ನಸುಕಿಗೆ ಕರಗನಿಗೆ ಹೋಗಲು ಚಕ್ಕಡಿ ಹೂಡಿದರು. ದಿಬ್ಬ ಹೊರಟಿತು. ಆ ಹೆಂಗಸು ಚಕ್ಕಡಿಗಾಡಿಯ ಬೆನ್ನು ಹತ್ತಿ ಬಂದಳು. ಅಪ್ಪನಿಗೆ ಹೇಳಿದ್ದು “ನೀವು ಪೋರಿನ್ನ ಹ್ಯಾಂಗ ಕೊಟ್ಟಿರಿ? ಅಂವಾ ನನ್ನ ಬಾಳ್ವೆ ಹಾಳ ಮಾಡ್ಯಾನು. ನನ್ನ ಗತಿಯೇನು?”

ಕಿಸನತಾತ್ಯಾ ಹೇಳಿದ- “ನೀನೂ ಬಾ. ಮೊದಲು ಆ ಪೋರಿ ಸಂಗ ಮಾಡ್ತರನ ಲಗ್ನಾ ಮಾಡಿ ಮುಗಿಸ್ತೇವಿ. ಆಮ್ಯಾಲ ನಿಂದೂ ಮಾಡೋಣಂತ”

ಈ ಮಾತು ಕೇಳಿ ಆ ಹೆಂಗಸಿಗೆ ತುಂಬಾ ಸಂತೋಷವಾಯಿತು. ಆ ಹೆಂಗಸು ಸೌಂದನಿ ತನಕ ಬೆನ್ನತ್ತಿ ಬಂದ್ರು.

“ಈಗ ನೀನ ಹೋಗಿಬಿಡವ್ವ, ಮುಂದೆಂದಾದರೂ ನಿಂದ ನೋಡೋಣಂತ” ಅಪ್ಪ ಹೇಳಿದ.

ಕಿಸನತಾತ್ಯಾ, ಅಪ್ಪ ಆಕಿಗೆ ಬೆದರಿಕೆ ಹಾಕಿದರು.

ಅವಳು ನೆಲಕ್ಕೆ ಕಾಲು ಅಪ್ಪಳಿಸಿ ಶಪಿಸಿದ್ದು- “ಆ ಮಾಸ್ತರನ ಸತ್ಯಾನಾಶಾ ಆಗಲಿ!” ಅಲ್ಲಿಂದ ಮರಳಿ ಆಟಪಾಡಿಗೆ ಹೋದಳು.

...ನಾವು ಕರಗನಿಗೆ ಬಂದೆವು.

ಕರಗನಿ ಊರಲ್ಲಿ ರಾಮನ ಗುಡಿಯಿದೆ. ಅದನ್ನು ರಾಕ್ಷಸರು ಒಂದೇ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿದರೆಂಬ ಪ್ರತೀತಿ. ಗುಡಿ ತುಂಬ ಆಕರ್ಷಕವಾಗಿದೆ. ಅದನ್ನು ಹನ್ನೊಂದು ರಾಕ್ಷಸರು ಕಟ್ಟಿದರಂತೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಅವರ ರುಂಡಗಳನ್ನು ಒಂದು ಕಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಇಡಲಾಗಿದೆ.

* * *

ಲಗ್ನದ ದಿಬ್ಬಣ ಬೆಳಗಿನ ನ್ಯಾರಯ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಹೋಗಿ ತಲುಪಿತು. ಮಾವನ ತಮ್ಮ ಬಾಪೂ ಹೇಳಿದ- “ನಮ್ಮ ಸಲುವಾಗಿ ರಾತ್ರಿ ಊಟ ತಯಾರಿತ್ತು. ನೀವ ಬರಲಿಲ್ಲ, ಉಳಿತು, ಬಂಧು-ಬಳಗದ ಮಂದಿ ಉಂಡು ಹೋದರು.”

ಹಲಗಿ, ಡೋಲು, ಲೇಝಿಮ್ ಮೆರವಣಿಗೆಯೊಂದಿಗೆ ಬಂದ ದಿಬ್ಬಣ ಒಂದು ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇಳಿದುಕೊಂಡಿತು. ಸ್ವಲ್ಪ ಸಮಯದೊಳಗೇ ನೆಂಟರ ಬಳಗದ ಮನುಷ್ಯ ಒಂದು ಅವಸರ ಮಾಡಲಾರಂಭಿಸಿದ- “ಮದುಮಗಳನ್ನ ಕರ್ಕೊಂಡ ಬೇಗ ನಡೀರಿ ಮಂಟಪಕ್ಕೆ.”

ವಾದ್ಯ ಮೇಳದ ಜತೆಗೆ ದಿಬ್ಬಣ ಲಗ್ನದ ಮಂಟಪಕ್ಕೆ ಹೊರಟಿತು.

ಅರಿಶಿಣ ಹಚ್ಚಿದರು. ಭಟ್ಟರನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬಂದರು.

ಮದುಮಗನನ್ನು ಮಣೆ ಮೇಲೆ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ, ಅವನ ಮೈಗೆ ಗಂಗಾ, ನರ್ಮದಾ, ಕಾವೇರಿ, ಭಾಗೀರಥಿ- ಎಂಬ ಹೆಂಗಸರು ಅರಿಶಿಣ ಲೇಪಿಸಿದರು. ಅನಂತರ ಉಳಿದ ಗರತಿಯರೂ ಬಂದು ಅರಶಿಣ ಬಳಿದರು. ಅರಿಶಿಣ ಬಳಿಯುವಾಗ ಗರತಿಯರು ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದರು.

ಆ ಜಂಬೂ ರೈತ ಅರಿಸಿಣ ಬೇರ ಬಿತ್ತಿದ

ಅರಿಸಿಣ ಗಿಡಕ್ಕೆ ಒಂದ ಎಲೀ ಬಂತು

ಎರಡ ಎಲೀ ಬಂತು

ಮೂರ ಎಲೀ ಬಂತು

ರೈತ ಅರಿಸಿಣ ಬೇರ ತೋಡಿ, ಚೀಲ ತುಂಬಿದ

ಸಾಂಗಲಿ ಪ್ಯಾಟಿಗ ಒಯ್ದು ಆದರೂ ಅರಿಸಿಣ ಮಾರಾಟಾಗಲಿಲ್ಲ

ಕೊನೆಗೆ ಕರಗನಿ ಸಂತಿಗ ಒಯ್ದು ಅಲ್ಲಿ ಅರಿಸಿಣ ಬೇರು ಮಾರತು||

-ಎಂದು ಗರತಿಯರು ಹಾಡುತ್ತ ನಮಗಿಬ್ಬರಿಗೂ ಅರಿಸಿಣ ಲೇಪಿಸಿದರು. ಆಗವರು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು: “ನಾದಿನಿಯಮ್ಮ ಸರಿಯಾಗಿ ನೋಡು, ಇಲ್ಲದಿದ್ದರ ಕಿವಿಯಿಂದ ಕೂಸು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ.”

ಅರಿಸಿಣ ಹಚ್ಚುವ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ಹೀಗೆ ಮುಗಿಯಿತು

ನಾಲ್ಕು ಮೂಲೆಗೆ ನಾಲ್ಕು ತಂಬಿಗೆ. ನಡುವೆ ಮಣ್ಣಿನ ಗಡಿಗಂಟನ್ನಿಟ್ಟು, ಅದನ್ನು ದಾರದಿಂದ ಸುತ್ತು ಗಟ್ಟಿ, ನಡುವೆ ಮಣೆಯಿಟ್ಟರು. ಮದುಮಗನಿಗೆ ಜಳಕ ಹಾಕಿದರು. ಆನಂತರ ನನಗೆ ಜಳಕ ಹಾಕಿದರು. ನನಗೆ ಧಡಿಯಿದ್ದ ಬಿಳಿ ಸೀರೆಯನ್ನು ಉಡಲು ನೀಡಿದರು. ಐವತ್ತು ಮುತ್ತೈದೆಯರು ಬಂದು, ನನಗೆ ಸೀರೆ ಉಡಿಸಿದರು.

ದೇವರ ಎದುರಿಗೆ ಗೋಧಿಯ ಚೌಕ ಮಾಡಿದರು. ನಡುವೆ ನೀರಿನ ತಂಬಿಗೆಯಿಟ್ಟರು. ಅದಕ್ಕೆ ಬಂಗಾರದ ಸರ ಹಾಕಿದರು. ಅದರ ಸಮೀಪ ಹಿಟ್ಟಿನ ದೀಪ ತಯಾರಿಸಿ, ಎಣ್ಣೆ ಸುರಿದು, ಬತ್ತಿ ಹಾಕಿ ದೀಪ ಹತ್ತಿಸಿದರು. ನಮ್ಮಿಬ್ಬರ ತಲೆಗೆ ಕಾಗದದ ಬಾಸಿಂಗ ಕಟ್ಟಿದರು. ನನ್ನ ಉಡಿಯಲ್ಲಿ ಐದು ಆಡಿಕೆ, ಐದು ಅರಶಿಣ ಬೇರು, ಐದು ಯಾಲಕ್ಕಿ, ಅಕ್ಕಿ ಮತ್ತು ರವಿಕೆಯ ಖಣದ ಉಡಿ ತುಂಬಿದರು.

ಲಗ್ನಕ್ಕೆ ಬಂದ ದಿಬ್ಬಣದ ಮಂದಿಯೆಲ್ಲ ಊಟ ಮಾಡಿದರು. ಗಂಡಸರು ಉಂಡು ಸಮಾಜ ಮಂದಿರದ ಕಟ್ಟೆಯ ಮೇಲೆ ಉರುಳಿದರು. ದಿಬ್ಬಣದ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಮದುಮಗನ ಅಪ್ಪನನ್ನು ಕೂಡಿ ಹಾಕಲಾಗಿತ್ತು. ಅವನ ತಲೆ ತಿರುಗುತ್ತಂತೆ. ಮದುಮಗನ ತಾಯಿ ಅಲ್ಲೇ ಕಡಲೆಬೇಳೆ ಬೀಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವಳು ಹೇಳಿದಳು “ನಾನು ಈ ಮೊದಲ ಲಗ್ನ ಮಾಡಬೇಕಂತ ಮಾಡಿದ್ದಿ. ನಮ್ಮ ಮೈದುನ ವಿರೋಧ ಮಾಡಿದ ಅದ್ದು ನಮ್ಮೆಜಮಾನರ ತಲೀ ತಿರಗೈತಿ.”

ಈ ಮಾತ ಕೇಲಿ ಆ ತಲೆ ತಿರುಕ ಮನುಷ್ಯ ಆ ಹೆಂಗಸಿನ ಮೇಲೆ ಏರಿಹೋದ. ದಿಬ್ಬಣದ ಹೆಂಗಸರು ಹೆದರಿ ಮನೆ ಹೊರಗೆ ಓಡಿದರು...

ನಂತರ ಲಗ್ನಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲಿನ ಮೇಜವಾನಿ ಊಟಕ್ಕೆ ನಮ್ಮನ್ನು ಮನೆ-ಮನೆಗೆ ಕರೆದೊಯ್ದರು.

ಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ಐದು ಮುಹೂರ್ತ ಕಂಬಗಳನ್ನು ಹೂಳಲಾಗಿತ್ತು. ಹಳ್ಳದ ದಂಡೇ ಹೋಗಿ ಹಲಗಲಿ ರೆಂಬೆಗಳನ್ನು ಕಡಿದು ಚಕ್ಕಡಿಯಲ್ಲಿ ಹೇರಿ, ಬಾಜಾ-ಬಜಂತ್ರಿಯೊಂದಿಗೆ ತಂದು ಮಂಟಪದ ಮೇಲೆ ಹೊದಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ತಳಿರು-ತೋರಣ ಕಟ್ಟಲಾಯಿತು. ಹೆಂಗಸರು ಕಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಹೂರಣದ ಹೋಳಿಗೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಅಪರಾಹ್ನದ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಹೋಳಿಗೆ ತಯಾರಾದವು. ಧೋಂಡಿಬಾ ಸಾರು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ. ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಹಂಡೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಲ್ಲದ ನೀರು ತಯಾರಿಸಿದ.

ಅಡುಗೆಯನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಡಲಾಯಿತು. ‘ನಾಂದಿಯನ್ನು ತರಬೇಕು ನಡೀರಿ. ಮದು-ಮಗಳ ತಮ್ಮನನ್ನು ಕರೀರಿ. ಹಾಂಗ ಮದುಮಗನ ತಮ್ಮನನ್ನು ಕರೀಬೇಕು’ ಎಂದರು. ಮದುಮಗನ ಕಡೆಯಿಂದ ಒಂದು ದಂಪತಿಯ ಜೋಡಿ ಬಂತು.

ಗಂಡಸರ ಕೈಗೆ ಕೊಡಲಿ ನೀಡಿದರು. ಹೆಂಗಸರ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ತಾಟು ನೀಡಲಾಗಿತ್ತು. ಅದರಲ್ಲಿ ಅರಿಶಿಣ-ಕುಂಕುಮ-ಅಕ್ಕಿಯಿತ್ತು.

ನಾಂದಿಯನ್ನು ತಂದರು. ನಾಲ್ವರು ಕೂಡಿ ಧೋತರನ್ನು ಅದರ ಮೇಲೆ ಹಿಡಿಯಲಾಗಿತ್ತು. ನಾಂದಿಯ ಜತೆಗೆ ಕೊಡಲಿಯನ್ನು ಇಟ್ಟರು. ಅಲ್ಲಿಂದ ಸಭಾ ಮಂದಿರಕ್ಕೆ ಬಂದರು. ಅಲ್ಲಿ ಮೊದಲೇ ಮಾವಿನ ರೆಂಬೆಯನ್ನು ತಂದಿಟ್ಟಿದ್ದರು. ಕೆಲವರು ನಾಂದಿಯನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡರು. ಅಲ್ಲಿಂದ ಬಜಂತ್ರಿಯವರ ಜತೆ ಮೆರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಮಂಟಪಕ್ಕೆ ತಂದರು. ಪಂಚ ಮುತ್ತೈದೆಯರು ಸೇರಿ ಕೊಡಲಿ, ಮಾವಿನ ರೆಂಬೆಯನ್ನು ಮಂಟಪದ ಕಂಬಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿದರು.

ನಾಂದಿ ದೇವರೆ ನಮ್ಮ ಪನೆಗೆ ಬಾರಪ್ಪ!

ತಿದುಂಡು ಸುಖವಾಗಿ ಇರಪ್ಪ!

ಎಂದು ಗರತಿಯರು ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದರು.

ಮದುಮಗ ಲಗ್ನಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧನಾದ. ಅವನನ್ನು ಹೆಗಲ ಮೇಲೆ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಬಂಧು-ಬಳಗದವರನ್ನೆಲ್ಲ ಲಗ್ನಕ್ಕೆ ಆಮಂತ್ರಿಸಿದರು. ಅಕ್ಷತೆ ಹಂಚಿದರು. ನಮ್ಮ ತಲೆಗೆ ಕಾಗದದ ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಬಾಸಿಂಗವನ್ನು ಕಟ್ಟಿದರು. ಬಳಿಕ ಮದುವೆಯ ಮಂತ್ರದ ಹಾಡು ಹೇಳಿದರು. ಲಗ್ನ ಮುಗಿಯಿತು. ಗಂಡಸರು-ಹೆಂಗಸರು-ಮಕ್ಕಳಾದಿಯಾಗಿ ಎಲ್ಲರೂ ಬಂದರು.

ಮರುದಿನ ಒಂದು ಆಡು ತಂದರು. ಅದನ್ನೂ ಕೊಯ್ದು ಅಡುಗೆ ಮಾಡಿದರು. ನಮ್ಮನ್ನು ಅರಿಶಿಣ ಬೇರಿನ-ಅಡಿಕೆಂದು ಆಟ ಆಡಹಚ್ಚಿದರು. ಸುತ್ತಲೂ ನಿಂತ ಜನ ನಕ್ಕು ಚೇಷ್ಟೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಸೇಸೆ ತುಂಬುವಾಗ ಕಳಸಗಿತ್ತಿಯರು ಹಾಡು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು.

ಮಂಟಪದ ಬಾಗಿಲ್ಲಾಗ ಜಾಜಿ ಬಿತ್ತಿದರೋ

ಮದುಮಗನ ಹಡದಾಕಿ ಸೇಸೆ ತುಂಬಾಕ ಬಂದಾಳೋ

-ಹೀಗೆ ಉಳಿದ ಹೆಂಗಸರ ಹೆಸರೂ ಜೋಡಿಸಿ ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಸಮಾರಂಭ ಮುಗಿಯಿತು.

ವಧೂ-ವರರನ್ನು ಕುದುರೆಯ ಮೇಲೆ ಕೂರಿಸಿ ಮೆರವಣಿಗೆ ತೆಗೆಯಲಾಯಿತು. ನಮಗೆ ಊರೊಳಗೆ ಹೋಗುವ ಅನುಮತಿ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಹೀಗಾಗಿ ಮೆರವಣಿಗೆ ಅಲ್ಲೇ ತೆಗೆಯಲಾಯಿತು. ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಲಗ್ನ ಸಮಾರಂಭ ಮುಗಿಯಿತು. ತಲೆಗೆ ಕಟ್ಟಿದ ಬಾಸಿಂಗ, ಕಂಕಣ ಮತ್ತು ಅರಸಿಣ ಬೇರು ಕಳಚಿಡಲಾಯಿತು. ಮರುದಿನ ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ದಿಬ್ಬಣ ಮಹೂದಗೆ ಹೊರಟಿತು. ನಮ್ಮನ್ನು ಅಲ್ಲೇ ಇರಿಸಿಕೊಂಡರು. ನನ್ನ ಜತೆ ಅಪ್ಪನಿದ್ದ...

ಎರಡು ದಿನಗಳ ನಂತರ ಮಾಸ್ತರ, ನಾನು, ಅಪ್ಪ- ಮೂವರೂ ಆಟಪಾಡಿಗೆ ಬಂದೆವು. ಮಾಸ್ತರ ಅಲ್ಲಿ ನೌಕರಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು...

ಮಾಸ್ತರ ಆಟಪಾಡಿಯಲ್ಲಿ ನಾವೂ ಚಿಗವ್ವನ ನೆರೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಖೋಲಿಯನ್ನು ಬಾಡಿಗೆಗೆ ಹಿಡಿದರು. ಮಾವನಿಗೆ ಹುಚ್ಚು ಹಿಡಿದಿತ್ತು. ಅವರನ್ನು

ನಮ್ಮ ಜತೆ ಆಟಪಾಡಿಗೆ ತಂದರು. ಮಾವ ಎತ್ತರ-ಕೆಟ್ಟು ಮಸ್ತಾಗಿದ್ದ. ದೊಡ್ಡ ಕಣ್ಣು ಕೆಂಪಾಗಿರುತ್ತಿತ್ತು. ಉದ್ದ ಮೀಸೆ ನೋಡಿದರೆ ಹೆದರಿಕೆಯಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಹಾಸಿದ ಕಂಬಳಿಯನ್ನು ತಡಕಾಡುತ್ತ 'ಈಗೇನ ಮಾಡಲಿ' ಎಂದು ಬಡಬಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ನನಗಂತೂ ಅವರನ್ನು ಕಂಡರೆ ಭಯವಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

ಒಂದು ದಿನ ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ಹೊತ್ತು, ಶಾಲೆಗೆ ರಜೆಯಿತ್ತು. ಮಾಸ್ತರ ಒಬ್ಬರೇ ಕರಗನಿಗೆ ಹೋದರು. 'ಮಾಮಿ ಸಲ್ವ ಮನೀ ಕಡಿ ಲಕ್ಷ ಇರಲಿ' ಎಂದವರು ತಾವೂ ಚಿಗವ್ವನಿಗೆ ಹೇಳಿದರು.

"ಮಾಸ್ತರ, ಚಿಂತಿ ಮಾಡಬ್ಯಾಡ. ಆರಾಮಾಗಿ ಹೋಗಿ ಬರಿ" ಎಂದಾಕೆ ಹೇಳಿದಳು.

....ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಮೇಲಿನ ಕೇರಿಯ ಪಂತಳಾ ನಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಬಂದಳು. ಆಕೆ ನನಗೆ ಹೇಳಿದಳು- "ನನ್ನ ಪೋರಿನ್ನ ಪಂಥರಪುರಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟೇನಿ. ಆಗ ಪತ್ರ ಬಹಳ ದಿನಾ ಆತು, ಇನ್ನು ಬಂದಿಲ್ಲ. ನಾನು ಪತ್ರ ತಂದೇನಿ, ಸ್ವಲ್ಪ ಬರೆದು ಕೊಡು."

ನಾನು ಆಕೆಯ ಕಡೆಯಿಂದ ಪತ್ರ ತಗೊಂಡು, ಅವಳು ಹೇಳಿದ ಹಾಗೆ ಕಾಗದ ಚೀಟಿ ಬರೆದೆ. ಕಳ್ಳಿಚಿಕ್ಕು ತಂದು ಚೀಟಿಯನ್ನು ಅಂಟಿಸಿ ಆಕೆಗೆ ಕೊಟ್ಟೆ.

ಪುತ್ರಳಾ ಮನೆಗೆ ಹೋದಳು. ಆನಂತರ ನಾನು ಕೈ ತೊಳೆದುಕೊಂಡು, ಮಾವನಿಗೆ ಊಟ ನೀಡಿದೆ. ಅವನು ಗಕ್ಕನೆ ಎದ್ದು, ನನ್ನ ಮೇಲೆ ಏರಿಬಂದ! ನಾನು ಓಡುತ್ತ ಚಿಗವ್ವ ಮನೆಗೆ ಬಂದೆ. ನನ್ನ ಮೈ ನಡುಗುತ್ತಿತ್ತು. ನಾನು ಚಿಗವ್ವಗೆ ನಡೆದ ವಿಷಯ ಹೇಳಿದೆ. 'ಮಾಸ್ತರ ತರಗತಿಯಿಂದ ಬರೋ ತನಕ ನೀನು ನಮ್ಮ ಮನ್ಯಾಗ ಕೂತಿರು' ಚಿಗವ್ವ ಹೇಳಿದಳು.

....ಸಂಜೆ ದೀಪ ಹಚ್ಚುವ ಹೊತ್ತಾಯಿತು.

ಮಾಸ್ತರ ತರಗತಿಯಿಂದ ಮರಳಿ ಬಂದರು. ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕತ್ತಲೆಯಿತ್ತು. ಅವರು ಚಿಗವ್ವ ಮನೆಗೆ ಬಂದರು. "ಮಾಮಿ, ನನ್ನ ಹೆಂಡ್ತಿ ಬಂದಾಳೇನಿಲ್ಲಿ?" ಎಂದಾಕೆಗೆ ಕೇಳಿದರು.

"ಹೌದ, ಬಂದಾಳು. ಆಕೆ ಮಧ್ಯಾಹ್ನದಿಂದ ನಮ್ಮ ಮನ್ಯಾಗೇ ಅದಾಳು. ನಿಮ್ಮ ಅಪ್ಪ ಮಾಸ್ತರನೇ ಮ್ಯಾಲ ಏರಿ ಬಂದ" ಚಿಗವ್ವ ಉತ್ತರಿಸಿದಳು.

ಆನಂತರ ನಾವಿಬ್ಬರೂ ಮನೆಗೆ ಬಂದೆವು. ಮಾಸ್ತರ ಮಾವನನ್ನು ಹತ್ತಿರ ಕರೆದು ಕೂರಿಸಿಕೊಂಡ. ಅವನು ಮಾಸ್ತರಗೆ ಹೇಳಿದ- "ನಿನ್ನ ಹೆಂಡತಿ ಕಳ್ಳಿಚಿಕ್ಕು ರೊಟ್ಟಿಯೊಳಗ ಹಾಕಿದಾಳು. ನೀನ ರೊಟ್ಟಿ ತಿನ್ನಬ್ಯಾಡ."

ಮಾಸ್ತರ ಹೇಳಿದ- "ಅಪ್ಪ ನಾವೆಲ್ಲ ಕೂಡಿ ರೊಟ್ಟಿ ತಿನ್ನೋಣ. ಆ ಮ್ಯಾಲೆ ಬಿಸಿಲಾಗ ಕೂಡೋಣ. ಆವಾಗ ಕಳ್ಳಿ ಅಂಟಿಲ್ಲಾ ಕರಗಿ ಹೋಗತದ ತಗೋ"

ನಾವಿಬ್ಬರೂ ನಕ್ಕೆವು. ಮಾವ ಕಂಬಳಿಯನ್ನು ತಡಕಾಡುತ್ತ ಕುಳಿತ.

* * *

ರಜಾ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ನಾವು ನಡೆಯುತ್ತ ಕರಗನಿಗೆ ಬಂದೆವು. ಆಗ ಬಸ್ ಸಂಚಾರವಿರಲಿಲ್ಲ. ಮಾವನ ತಮ್ಮ ಕರಗನಿಯಲ್ಲಿದ್ದರು. ಅವರು ಸ್ವತಃ ಅಡಿಗೆ ಮಾಡಿ ಊಟ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಇಬ್ಬರು ಹೆಂಡರನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದಾಯಿತು. ಒಬ್ಬರ ಜತೆಯೂ ಸಹ ಸರಿಯಾಗಿ ಬಾಳಿ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ಮದುವೆಯ ಬಳಿಕ ಮೊದಲ ಹೆಂಡತಿ ಬಂದಳು. ಆಕೆಯ ಜತೆಗೆ ಅವಳ ತಮ್ಮ ಮರಳಿ ಬಂದಿದ್ದ. ತಮ್ಮ ಮರಳಿ ಊರಿಗೆ ಹೊರಟು ನಿಂತಾಗ, ಆಕೆ ಅಳಲಾರಂಭಿಸಿದಳು.

ತಕ್ಷಣ ಆ ದಾಯಾದಿ ಮಾವ ಆಕೆಯ ತಮ್ಮನಿಗೆ ಹೇಳಿದರು- “ನಿನ್ನ ತಂಗಿಗ ಅಳಾಕ ಏನಾಗೇತಿ? ನೀನು ಆಕೆನ್ನು ಹೊಳ್ಳಿ ಕರ್ಕೊಂಡ ಹೋಗು. ನನಗೆ ಅಳುಬುರುಕ ಹೆಂಡ್ತಿ ಬ್ಯಾಡ.” ಹೀಗಂತ ಆಕೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟರು.

ಎರಡನೇ ಹೆಂಡತಿ ಬಂದಳು.

ಆಕೆಯನ್ನು ದಿನವಿಡೀ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಹಾಕಿ ಕೀಲಿ ಜಡಿದು ಹೊಲಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರು. ಮನೆಗೆ ಮರಳಿದ ಬಳಿಕ ಹೆಂಡತಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು. “ನಾ ಇಲ್ಲದಾಗ ಯಾರ ಬಂದಿದ್ದರು ಹೇಳು?” ಎಂದು ದನಕ್ಕೆ ಬಡಿದಂತೆ ಬಡಿಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಆಕೆಯನ್ನು ತವರಿಗೆ ಮರಳಿ ಕಳಿಸಿದರು, ಮತ್ತೆ ಕರೆತರಲೇ ಇಲ್ಲ.

ಅವರು ಒಂಟಿಯಾಗಿರಲಾರಂಭಿಸಿದರು. ರೊಟ್ಟಿ, ಏನಗಿ ಮಾಡಿ ಉಣ್ಣುತ್ತಿದ್ದರು. ತುಂಬಾ ಸಿಟ್ಟಿನ ಮನುಷ್ಯ. ನನಗೆ ರವಿಕೆ ತೊಡಲು ಕೊಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಹೀಗಾಗಿ ನಾನು ಕಂಚುಕ (ಕುಪ್ಪುಸ) ಹೊಲಿಸಿದೆ. ತರಗತಿಗೆ ಬರುವಾಗ ಕಂಚುಕ ಧರಿಸಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದೆ.

ಅತ್ತೆ, ಮೈದುನ, ವಿಷ್ಣು, ಗಿರಿಜಪ್ಪ, ಕುಂಡಲೀಕ, ನಾದನಿ ಪಾರ್ವತಿ- ಇವರೆಲ್ಲ ಸಾಂಗಲಿಯಲ್ಲೇ ಇರುತ್ತಿದ್ದರು. ಅತ್ತೆ ಇದ್ದಲ್ಲಿ ಮಾರುತ್ತಿದ್ದರು. ಜೋಳ ಮಾತ್ರ ಕಣದಿಂದ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ತಂದು ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಸಾಕುತ್ತಿದ್ದರು. ಮೈದುನ ಎಮ್ಮೆ ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದ. ಅದರಿಂದ ರೊಕ್ಕ ಸಿಗುತ್ತಿತ್ತು. ಹೀಗೆ ಅವರ ಸಂಸಾರ ಸಾಗಿತ್ತು. ಮಾಸ್ತರ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು, ಶಿಕ್ಷಣ ಪಡೆದದ್ದು ಸಾಂಗಲಿಯಲ್ಲೇ...

...ತರಗತಿಗೆ ಬಂದ ಮೇಲೆ ನನಗೆ ಗೋಧಿ ಕುಟ್ಟಲು ನೀಡಿದರು. ಗೋಧಿ ಖಪಲಿಯನ್ನು ನಾನೆಂದೂ ಕುಟ್ಟಿರಲಿಲ್ಲ. ಮೌನವಾಗಿ ಕುಟ್ಟಲಾರಂಭಿಸಿದೆ. ಕುಟ್ಟಲು ಸಾಕಷ್ಟು ಹೊತ್ತು ಹಿಡಿಯಿತು. ಬಳಿಕ ಗೋದಿಯನ್ನು ಬೀಸಿ ಹಿಟ್ಟು ಮಾಡಬೇಕಿತ್ತು. ಬೀಸೋ ಕಲ್ಲು ತಯಾರಾಯಿತು. ಈಗ ಮಾಸ್ತರ, ಮಾವ ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಊಟ ನೀಡಬೇಕು, ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಮಾವ ಮಾಸ್ತರಗೆ ಕೇಳಿದ- “ನಿನ್ನ ಹೆಂಡತಿ ಬೀಸಾಕ ಬ್ಯಾರೆಯವರ ಮನಿಗೆ ಯಾಕ ಹ್ಯಾದಳು?” ಎಂದು ಜಗಳಾಡಲಾರಂಭಿಸಿದ.

ಮಾವ ಊಟ ಮಾಡಿದರು. ನಾವಿಬ್ಬರು ಮಾತ್ರ ಉಪವಾಸ ಮಲಗಿದೆವು. ಮರುದಿನ ಮಾವನಿಗೆ ಅಡುಗೆ ಮಾಡಿಟ್ಟೆ. ಬಳಿಕ ನಾವು ಆಟಪಾಡಿಗೆ ಮರಳಿ ಬಂದೆವು. ಮಾಸ್ತರ ಅತ್ತೆ ಮತ್ತು ಮೈದುನನ್ನು ಸಾಂಗಲಿಯಿಂದ ಕರಗನಿಗೆ ಕರೆತಂದರು. ಮನೆಯಿರಲಿಲ್ಲ, ಬೇರೆಯವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟರು. ನಾವು ಅವರಿಗೆ ರೊಕ್ಕದ ಸಹಾಯ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೆವು. ಮೈದುನ ವಿಷ್ಣು ಮಾತ್ರ ಕರಗನಿಗೆ ಬರಲಿಲ್ಲ. ಅವನು ಸಾಂಗಲಿಯಲ್ಲೇ ಉಳಿದ.

...ಆಟಪಾಡಿಯಿಂದ ದಿಗಂಚಿ ಎಂಬೂರಿಗೆ ನಮ್ಮ ವರ್ಗವಾಯಿತು.

ದಿಗಂಚಿಯಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಮಗಳು ಇರುತ್ತಿದ್ದಳು. ಆಕೆಯ ಗಂಡ ಗೌಂಡಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ. ಅವನು ಇಂಪಾಗಿ ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದ. ಸುತ್ತ-ಮುತ್ತ ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿದ್ದ. ಅವನಿಗೆ ಹಾಡುವ ಕೃಷ್ಣ ಎಂದೇ ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು.

ಭಾವ ನಮಗೊಂದು ಬಾಡಿಗೆ ಮನೆ ಹುಡುಕಿ ಕೊಟ್ಟ. ಅದು ಹೊಸದಾಗಿ ಕಟ್ಟಿದ ಮನೆ ನೆಲವಿನ್ನೂ ಮಾಡಿರಲಿಲ್ಲ. ಬೇರೆ ಬಾಡಿಗೆ ಮನೆ ಖಾಲಿಯಿರಲಿಲ್ಲ. ಆ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ನಾವು ಗಡಸು ಮಣ್ಣು ತಂದು ಹಾಕಿ ನೆಲ ಮಾಡಿದೆವು.

ನನ್ನ ಆರೋಗ್ಯ ಸರಿಯಿರಲಿಲ್ಲ. ಹೀಗಾಗಿ ಮಾಸ್ತರ ನನ್ನನ್ನು ತವರು ಮನೆಗೆ ಕಳಿಸಿದ. “ಎರಡು ದಿನದಾಗ ಬೇಸಗೆ ಸೂಟಿ ಬೀಳತದೆ. ನಾನು ನಿಮ್ಮೂರಿಗೆ ಬರ್ತೀನಿ” ಎಂದರು...

...ಮಾಸ್ತರ ಮಹೂದಗೆ ಬಂದರು.

ಅಕ್ಕಾ, ನಾನು, ಮಾಸ್ತರ- ಪಂಥರಪುರ ಯಾತ್ರೆಗೆ ಹೋದೆವು. ಹೊಳೆಯಲ್ಲಿ ಜಳಕ ಮಾಡಿದೆವು. ವಿಠಲ ಮತ್ತು ಚೋಕೊಬಾನ ದರುಶನ ಮಾಡಿದೆವು. ಮಠಕ್ಕೆ ಹೋಗುವಾಗ ಮಾಸ್ತರ ಹಿಂದೆ ಉಳಿದರು. ಅಲ್ಲಿ ಸೋದರಮಾವ ಮತ್ತು ಸೋದರತ್ತೆ ಅಂಗಡಿಯಲ್ಲಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಅತ್ತೆ ಮಾಸ್ತರನನ್ನು ಭೇಟಿಯಾದಳು. ಅಲ್ಲಿಂದ ಅವಳು ಮಾಸ್ತರನನ್ನು ಮನೆಗೆ ಕರೆದೊಯ್ದಳು.

ನಾವಿಬ್ಬರು ಮಠಕ್ಕೆ ಮರಳಿದೆವು. ಮಾಸ್ತರ ಮಠಕ್ಕೆ ಬರಲೇ ಇಲ್ಲ. ನಾವು ಹಾದಿ ಕಾಯುತ್ತ ಕೂತೆವು. ಅಪರಾಹ್ನದ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಮಾಸ್ತರ ಮರಳಿ ಬಂದರು.

“ನೀವೆಲ್ಲಿ ಹೋಗಿದ್ದಿರಿ?” ನಾವು ಕೇಳಿದೆವು.

“ನಾಜರೆಯ ಅತ್ತಿ-ಮಾವ ಇಲ್ಲೇ ಅಂಗಡ್ಯಾಗ ಕೆಲಸ ಮಾಡತಾರು. ಮನೀನೂ ಅಲ್ಲೇ ಅದೆ. ಅತ್ತೆ ನಿನ್ನ ಕರ್ಕೊಂಡ ಬಾ ಅಂದಾಳು” ಮಾಸ್ತರ ಹೇಳಿದರು.

ಸಂಜೆಗೆ ನಾವಿಬ್ಬರೂ ಹೋದೆವು. ಅತ್ತೆ ಒಬ್ಬವಳೇ ಮಗಳು. ಆಕೆಯ ಗಂಡ ಸತ್ತಿದ್ದ, ರಂಡೆಯಾಗಿದ್ದಳು. ಅತ್ತಿ ಮಾಸ್ತರಗೆ ಮೋಡಿ ಹಾಕಿ ಹೇಳಿದ್ದು- “ಮಾಸ್ತರ, ನನ್ನ ಒಬ್ಬಕಿನ ಮಗಳು. ಆಕಿ ರಂಡಿಯಾಗ್ಯಾಳು. ನೀವ ಆಕಿನ್ನ ಲಗ್ನ ಮಾಡಕೋರಿ.”

ಮಾಸ್ತರ ಹೇಳಿದರು- “ನನ್ನ ಲಗ್ನದ ಹೆಂಡತಿ ಅದಾಳು.”

“ಎರಡ ಹೆಂಡತಿ ಯಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳೋದಿಲ್ಲೇನ ಮಾಸ್ತರ? ನೀವ ಬೇಡಿದ್ದು ಕೊಡ್ತೇನಿ.”

ಮಾಸ್ತರ ಮತ್ತು ಅತ್ತೆಯ ನಡುವೆ ಅದೇನು ಮಾತುಕತೆ ನಡೆಯಿತೋ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ. ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಉಂಡು ಅಕ್ಕ ಇದ್ದಲ್ಲಿಗೆ ಮರಳಿದವು.

ಮಾಸ್ತರನ ಅತ್ತೆ ನನಗೆ ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದಳು- “ಅವ್ವ, ಮಾಸ್ತರಗ ಪಗಾರ ಎಷ್ಟು ಬರತದ್”

ನಾನಂದೆ- “ಹನ್ನೆರಡು ರೂಪಾಯಿ.”

“ನಿಮ್ಮ ಸಾಕಾಗತದ ಏನು?”

“ಇಲ್ಲಾ. ಹ್ಯಾಂಗ-ಹ್ಯಾಂಗೋ ಸಂಭಾಳಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗತೇವಿ...”

...ನಾನು, ಮಾಸ್ತರ, ಅಕ್ಕ ಮಹೂದಗೆ ಮರಳಿ ಬಂದೆವು.

ಬೇಸಗೆಯ ರಜೆ ಮುಗಿಯಿತು. ನಾವು ದಿಗಂಚಿಗೆ ಹೊರಟೆವು.

...ದಿಗಂಚಿಗೆ ಬಂದ ಮೇಲೆ ಪಂಥರಾಪುರದಿಂದ ಮಾಸ್ತರಗೆ ಅತ್ತೆಯ ಪತ್ರ ಬರಲಾರಂಭಿಸಿದವು- “ಮಾಸ್ತರ ಏನ್ ಬೇಕಾದ್ ಮಾಡಿರಿ ಖರೆ, ನಮ್ಮ ಧೋಂಡಿನ್ನ ಲಗ್ನಾ ಮಾಡಿಕೋರಿ, ನೀವು ಬೇಡಿದ್ದು ಕೊಡತೇನಿ.”

ಹಾಗೆ ನಾವೇನು ಜಗಳವಾಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ತುಂಬಾ ಸಂತೋಷದಿಂದ ಸಂಸಾರ ಸಾಗಿತ್ತು. ಒಂದು ದಿನ ಜಾಂಬಗಾವಿನ ಚಿಗವ್ವ ದಿಗಂಚಿಗೆ ಬಂದಳು.

“ಮಾಸ್ತರ, ಪಂಥರಾಪುರ ಅತ್ತೆ ಧೋಂಡಿನ್ನ ಲಗ್ನಾ ಮಾಡಿಕೋ ಅಂತಾಳು” ಎಂದಳು.

“ನಾನು ಸಾಲಿ ಕಲಿತ ಹೆಂಡತಿನ್ನ ಮಾಡಿಕೊಂಡೇನಿ. ನಮ್ಮ ಸಂಸಾರ ಚಲೋ ನಡೆದ. ನನಗ ಮತ್ತ ಲಗ್ನಾ ಬ್ಯಾಡ” ಮಾಸ್ತರ ಉತ್ತರಿಸಿದರು.

“ಕಿಸನಾ, ನೀನ ಬೇಡಿದ್ದು ಕೊಡ್ತಾಳು. ಮಾಡಿಕೋ ಇಬ್ಬರನ್ನೂ ಸಂಭಾಳಿಸು.”

ಒಂದು ದಿನ ಅವರಿಬ್ಬರು ಪಂಥರಪುರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಬರತೇನಂತ ಹೋದರು.

“ಬೇಗಬರಿ” ಎಂದು ನಾನು ಮಾಸ್ತರಗೆ ಹೇಳಿದೆ.

“ಹೂಂ” ಎಂದು ಹೇಳಿಹೋದ ಮಾಸ್ತರ ನಾಲ್ಕಾರು ದಿನಗಳಾದರೂ ಬರಲೇ ಇಲ್ಲ! ಹೀಗಾಗಿ ನಾನು ಏಸಾ ಅಕ್ಕನಿಗೆ, ಅಕ್ಕನ ಮಗ ತುಳಸಿರಾಮಗೆ ಕೇಳಿದೆ “ತುಳಸಿರಾಮ, ಮಾಸ್ತರ ಪಂಥರಪುರದಿಂದ ಇನ್ನೂ ಬಂದಿಲ್ಲ?”

“ಬೇಗವ್ವ ಪಂಥರಪುರದಾಗ ಮಾಸ್ತರನ ಸೋದರಮಾವ ಅದಾನೇನು?” ಅವನು ಕೇಳಿದ.

“ಹೌದು” ನಾನಂದೆ.

“ಅವನ ಮಗಳು, ಗಂಡ ಸತ್ತಾಗಿ ರಂಡೆ, ಆಕಿನ್ನ ಮಾಸ್ತರಗ ಕೊಡಬೇಕಂತ ಮಾಡ್ತಾರು. ಹಳೇ ಕಳ್ಳ ಬಳ್ಳಿ ಸಂಬಂಧ ಮತ್ತ ಜೋಪಿಸಲಿ ಅಂತಾರು.”

“ಏನ್ ಹೇಳ್ತಿಯೋ? ನಾನೀಗ ಐದ ತಿಂಗಳ ಗರ್ಭಿಣಿ, ಕಲಿತಾಕಿ ಬೇರೆ. ನಮ್ಮ ನಡುವೆ ಜಗಳಾನೂ ಆಗಿಲ್ಲ. ಅವರು ತಮ್ಮ ಒಬ್ಬಾಕಿ ಮಗಳನ್ನ ಸವತಿ ಇದ್ದಾಗ ಯಾಕ ಕೊಟ್ಟಾರು?”

“ಅದೇನ ನನ್ನ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ” ಅವನು ನುಡಿದ. “ಆದರ ಅವರು ಧೋಂಡಿನ್ನ ಮಾಸ್ತರಗ ಕೊಡೋದು ಮಾತ್ರ ಖರೆ”...

...ಮಾಸ್ತರ ಪಂಥರಪುರದಿಂದ ದಿಗಂಚಿಗೆ ಬಂದರು. ಚಿಗ್ವ ಹಾಗೆ ಹೊರಗಿಂದ ಹೊರಗೇ ಜಾಂಬಗಾವಿಗೆ ಹೋದಳು. “ನೀವು, ಮಾವನ ಮಗಳ ಸಂಗ್ಡ ಲಗ್ನಾ ಮಾಡಿಕೋತಿರೇನು?” ನಾನು ಮಾಸ್ತರಗೆ ಕೇಳಿದೆ.

“ಯಾಕೆ?”

“ಅವರು ಬೇಡಿದ್ದೂ ಕೊಡ್ತಾರಂತೆ?”

“ಹಾಗಾದರ ನಾ ಏನ್ ಇಲ್ಲಿರೋದಿಲ್ಲ. ನನಗ ಸೋಡಚೀಟಿ ಕೊಡರಿ. ನಾನ ತವರಿಗೆ ಹೋಗತೇನಿ.”

“ನನಗಂತೂ ಈಗ ಏನೂ ಹೊಳೆಯೋದಿಲ್ಲ. ನೀ ಏನ್ ಗಾಬರಿ ಆಗಬ್ಯಾಡ. ನಾ ಏನ್ ನಿನ್ನ ಕೈ ಬಿಡೋದಿಲ್ಲ.” ಮಾಸ್ತರ ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳಿದ.

...ಮಾಸ್ತರನ ಅತ್ತಿ-ಧೋಂಡಿ ನಾಜರೆಗೆ ಬಂದರು. “ನೀವು ಬೋಗ ನಾಜರೆಗೆ ಬರಿಸ್” ಅಂತ ಮಾಸ್ತರಗ ಪತ್ರ ಬರೆದರು. ಆ ಪತ್ರ ನನ್ನ ಕೈಗೆ ಬಿತ್ತು. ನಾನದನ್ನು ಓದಿದೆ. ಆನಂತರ ಮಾಸ್ತರಗೆ ಕೊಟ್ಟಿ ಮಾಸ್ತರ ನಾಜರೆಗೆ ಹೊರಟರು. ನಾನವರನ್ನು ಅಡ್ಡಗಟ್ಟಿದೆ. “ನಾನು ಹೋಗಾಕ್ ಬಿಡೋದಿಲ್ಲ, ನನ್ನ ಸೋಡಚೀಟಿ ಕೊಟ್ಟುಕ ಹೋಗರಿ.”

-ಈ ಮಾತು ತುಳಸಿರಾಮನ ತಮ್ಮ ವಿರೋಚಾನ ಕಿವಿಗೆ ಬಿತ್ತು. ಅವನು ಬಂದು ಹೇಳಿದ- “ಮಾಸ್ತರ, ಇದೇನು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಹೆಂಡತಿ ಬಸವಂತಿ ಅದಾಳು. ಇದೇನ ಕೆಟ್ಟ ಬುದ್ಧಿ ನಿಮಗ ಬಂತು ಅಂತೇನಿ? ಹನ್ನೆರಡು ರುಪಾಯಿದಾಗ ಏನ್ ಸಂಸಾರ ನಡೆಸಿರಿ? ಮಾಸ್ತರ, ಹೊಟ್ಟಿಗೆ ಅನ್ನ ಸಿಗಾಕಿಲ್ಲ, ನೆನಪಿರಲಿ. ನೀವ ನನ್ನ ಮಾತ ಕೇಳದಿದ್ದರ ನಾಜಾನಿಗೆ ಸೋಡಚೀಟಿ ಕೊಡರಿ.”

ಮಾಸ್ತರ ಏನೂ ಉತ್ತರಿಸಲಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಮುಂಜಾನೆಯಿಂದ ಸಂಜೆ ತನಕ ನಡೆಯಿತು. ಕೊನೆಗೂ ಮಾಸ್ತರ ನಾಜರೆಗೆ ಹೋದ, ನಾನು ಮೋಟಾರಿನ್ಯಾಗ ಕೂತು ಮಹೂದಗೆ ಬಂದೆ. ನನ್ನನ್ನು ನೋಡಿ ಅಪ್ಪ ಕೇಳಿದ- “ನಾಜಾ, ಹಿಂಗ ಹ್ಯಾಂಗ ನಡುವೆ ಎದ್ದ ಬಂದಿ?”

ನಾನು ಅವರಿಗೆಲ್ಲ ವಿಷಯ ಹೇಳಿದೆ.

“ಮಾಸ್ತರ ಮೊದಲ ಉಂಡಗಿ- ಮಗಾ ಆಗಿದ್ದ, ನಾವು ಚೌಕಶಿ ಮಾಡಿಲ್ಲ. ದಿಬ್ಬಣ ಹೊಂಟಾಗ ಒಬ್ಬ ಇಟಕೊಂಡಾಕಿ ಬೆನ್ನ ಹತ್ತಿದ್ದು. ನಾವು ಆಕಿಗೆ ಬೆದರಿಸಿ ಓಡಿಸಿದ್ದಿ. ಏನ್ ಮಾಡೋದು ಅಂತ ಲಗ್ನ ಮುಗಿಸಿದಿವಿ. ಈಗ ನೋಡಿದರ ನಿನ್ನ ಬಾಳು ಹಾಳಾಯ್ತು” ಅಪ್ಪ ಗೋಳಾಡಿದ.

“ಲಗ್ನ ಆಗಿ ವರುಷಾತು, ಪೋರಿ ಬಾಳ್ವೆ ಚಲೋ ನಡೆದಿತ್ತು. ಈಗ ಸತ್ಯಾನಾಶ ಆತು” ಸೇರಿದ ಹೆಂಗಸರು ಅನುಕಂಪದಿಂದ ನುಡಿದರು.

‘ಅಪ್ಪ ಮುದುಕ, ಅಪ್ಪ ಸತ್ತಾಳು. ಮುಂದೇನ ಗತಿ ಅಂತ’ ನಾನು ಮನದಲ್ಲೇ ಕೊರಗಿದೆ.

* * *

ನಾಜರೆಯಿಂದ ಮಾಸ್ತರ, ಮಾಮಿ, ಧೋಂಡಿ- ಮೂವರೂ ಮತ್ತೆ ಪಂಥರಪುರಕ್ಕೆ ಹೋದರು. ಪಂಥರಪುರದಲ್ಲಿ ಈ ಲಗ್ನ ಮಾಡಬಾರದು. ‘ದೇವರ ನಗರದಲ್ಲಿ ಇಂಥ ಹೊಲಸು ಕಾರ್ಯ ಬೇಡ, ಅದೆನ್ನಿದ್ದರೂ ಅಗಸೆಯ ಆಚೆ’ ಎಂದು ಅಲ್ಲಿಯ ಜನ ಹೇಳಿದ್ದರಂತೆ! ಮರುದಿನ ಮಾಸ್ತರ, ಮಾಮಿ, ಧೋಂಡಿ, ಆಕೆಯ ತಮ್ಮ ತುಕಾರಾಮ- ಇವರೆಲ್ಲ ಪಂಥರಪುರದಿಂದ ಹೊರಗೆ ಹೋಗಿ ಲಗ್ನ ಮುಗಿಸಿದರು. ಎಲ್ಲ ಕೆಲಸ ಮುಗಿಸಿ ಎಲ್ಲರೂ ಮರಳಿ ಮನೆಗೆ ಬಂದರು. ಮಾಸ್ತರ ತನ್ನ ಮನೆಮಂದಿಗೆ ಈ ಭಾನಗಡಿ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ. ಗಪ್‌ಚಿಪ್ ಇದನ್ನೆಲ್ಲ ಮಾಡಿ ಮುಗಿಸಿದರು...

ಆ ರಾತ್ರಿ ಮಾಸ್ತರ ಪಂಥರಪುರದಾಗ ಉಳಿದುಕೊಂಡ, ನಸುಕೆಗಿದ್ದು, ಸೈಕಲ ಏರಿ ಮಹೂದಗೆ ಬಂದ. ನಾನು ನಿದ್ರೆಗಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಎದ್ದುಕೂತಿದ್ದೆ. ಅಪ್ಪ ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ಕೂತಿದ್ದೆ. ದಾದಾ ಕೆಲಸದ ನಿಮಿತ್ತದಲ್ಲಿ ವಾಲಚಂದನಗರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಒಂದು ತಿಂಗಳಾಗಿತ್ತು.

ಮಾಸ್ತರ ಸೈಕಲ್ಲು ಗೋಡೆಗಾನಿಸಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿದರು. ಅಪ್ಪನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು ಕೂತ.

“ಮಾಸ್ತರ, ಈಗ ಯಾಕ ಬಂದಿರಿ?” ಅಪ್ಪ ಕೇಳಿದ.

“ಆಕಿನ್ನ ದಿಗಂಚಿಗೆ ಕರೆದೊಯ್ಯಾಕ ಬಂದೇನಿ”

“ನೀವು ಮತ್ತೆ ಲಗ್ನಾ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರೇನು?”

“ಹೌದು.”

“ಮತ್ತೆ ಆಕಿನ್ನ ಎಲ್ಲಿಟ್ಟೀರಿ?”

“ಮಾವ, ಅವರೇನ ಆಕಿನ್ನ ಕಳಿಸೋದಿಲ್ಲ.”

ನಾನು ಮಾಸ್ತರಗೆ ಹೇಳಿದೆ- “ಮತ್ತೊಂದು ಲಗ್ನಾ ಮಾಡಿಕೊಂಡೀರಿ! ಈಗ ನಾ ಏನು ಬರಾಂಗಿಲ್ಲ. ಆಕಿನ್ನ ಕರ್ಕೊಂಡ ಬಂದು ಖುಶಿಯಿಂದ ರಾಜ್ಯ ಆಳಿರಿ. ಈಗ ನನ್ನ ಆಸೆ ಬಿಟ್ಟಬಿಡರಿ.”

“ಮಾಸ್ತರ, ಈ ಸೈಕಲ ತಗೊಂಡು ಗಪ್ಪಾಗಾರ್ ಪಿಗುಚಿಗ ಹೋಗಿರಿ. ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಈ ಕಡೆ ಹೊಳ್ಳಿಸೈತ ನೋಡಬ್ಯಾಡಿರಿ. ಮತ್ತ ಬಂದರಿ ಅಂದರ ಕೆಲ್ಲ ಕೆಡತು ಅಂತಾನ ತಿಳಿಕೋರಿ” ಎಂದು ಅಪ್ಪ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ನೀಡಿದ ಮತ್ತು “ಇದಕ ಕೊನೀ ಮಾತು!” ಎಂದ.

ಮಾಸ್ತರ ಸೈಕಲ್ ಏರಿ ದಿಗಂಚಿಗೆ ಹೊರಟುಹೋದರು.

...ಆದರೂ ಮಾಸ್ತರ ಆಗಾಗ ಮಹೂದಗೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದರು. ಅಪ್ಪನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು.

“ಮಾವ, ನನ್ನ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಬಯ್ಯಿರಿ ಖರೆ, ಹೆಂಡತಿನ ಕಳಿಸಿಕೊಡಿರಿ.”

“ನೀವ್ಯಾಕ ಮತ್ತೊಂದ ಲಗ್ನಾ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರಿ?” ಅಪ್ಪ ಕೆರಳಿ ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದ.

“ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದೇನೋ ಹೌದು.”

“ಹಾಂಗಾರ ಇಲ್ಲಾಕ ಹೊಳ್ಳಿ ಬರತೀರಿ? ನಾನು ನಮ್ಮ ಪೋರಿನ್ನ ಕಳಿಸೋದಿಲ್ಲಂತ ಮೊದಲಕ ಹೇಳೇನಿ.”

ದಾದಾ ಭೇಟಿಯಾದರೆ ದಾದಾ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದ “ಏ, ಮಾಸ್ತರ! ಮತ್ಯಾಕ ಬಂದಿ ಇಲ್ಲಿ? ಬೇರೆ ಲಗ್ನಾ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿ. ನನ್ನ ತಂಗಿನ್ನ ನಾವೇನೂ ಕಳಿಸಿ ಕೊಡಾಂಗಿಲ್ಲ. ಮತ್ತ ಬಂದಿ ಅಂದರ ನೋಡು.”

ನಾನೂ ಸಿಟ್ಟಿನಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೆ- “ನಾನ ಮತ್ತೆಂದೂ ಬರಾಂಗಿಲ್ಲ.”

* * *

ಲಗ್ನಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು ಪಾಟೀಲ ಮಾಸ್ತರ ಶಿಕ್ಷಕಿ ಹುದ್ದೆಗಾಗಿ ಅರ್ಜಿ ಕಳಿಸಲು ತಿಳಿಸಿದ್ದರು. ಹೀಗಾಗಿ ನಾನು ಅರ್ಜಿ ಕಳಿಸಿದ್ದೆ. ಇಂಟರವ್ಯೂಗೆ ಬರುವಂತೆ ಸೊಲ್ಲಾಪುರದಿಂದ ಪತ್ರ ಬಂತು. ಸಂದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಬರುವಾಗ ಏಳನೇ ತರಗತಿಯ ಸರ್ಟಿಫಿಕೇಟ್ ಮತ್ತು ಊರ ಪ್ರಮುಖನ ಶಿಫಾರಸು ಪತ್ರ ತರುವಂತೆ ತಿಳಿಸಲಾಗಿತ್ತು.

ಏಳನೆಯ ತರಗತಿಯ ಸರ್ಟಿಫಿಕೇಟ್‌ನ್ನು ನೌಕರಿ ಹುಡುಕುವ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಸ್ತರರ ಬಳಿಗೆ ಕೊಡಲಾಗಿತ್ತು. ಈಗ ಅದನ್ನು ಮರಳಿ ತರುವದು ಹೇಗೆ ಎಂಬ ಚಿಂತೆ ಅಪ್ಪ ಮತ್ತು ದಾದಾನಿಗೆ ಕಾಡಿತು.

“ಅಪ್ಪ, ನೀನು ದಿಗಂಚಿಗೆ ಹೋಗು, ಸರ್ಟಿಫಿಕೇಟ್ ಕೊಡಂತ ಮಾಸ್ತರಗ ಹೇಳು. ಕೊಡದಿದ್ದರ ನಾನು ಹೋಗತೇನಂತ” ದಾದಾ ಹೇಳಿದ.

ಅಪ್ಪ ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಎದ್ದ, ನ್ಯಾರಿ ಮುಗಿಸಿದ. ಕುದುರೆ ಏರಿ ದಿಗಂಚಿಗೆ ಹೋದ.

...ಕುದುರೆಯನ್ನು ಬಾಗಿಲ ಹತ್ತಿರ ಕಟ್ಟಿದ. ಮಾಸ್ತರ ಶಾಲೆ ಮುಗಿಸಿ, ಆಗಷ್ಟೇ ಬಂದು ಕೂತಿದ್ದರು. ಅವರು ಅಪ್ಪನನ್ನು ಕಂಡು ಹೇಳಿದರು.

“ಬರಿಸ್ಸ ಮಾಮಾ, ಏನ್ ಕೆಲಸ ಇತ್ತೇನು? ಆಕಿನ್ನ ಜತಿಗೆ ಕರ್ಕೊಂಡ ಯಾಕೆ ಬರಲಿಲ್ಲ!”

“ಸೊಲ್ಲಾಪುರದ ಸಾಯೇಬರು ನಾಜಾಳಿಗೆ ಸರ್ಟಿಫಿಕೇಟ ತಗೊಂಡು ಬಾ ಅಂದಾರು. ಅದಕ್ಕೆ ಸರ್ಟಿಫಿಕೇಟ ತರಾಕ ಬಂದೇನಿ.” ಅಪ್ಪ ಉತ್ತರಿಸಿದ.

“ಆಕಿನ್ನ ಕಳಿಸಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರ ಆಕಿ ಕೈಯಾಗss ಸರ್ಟಿಫಿಕೇಟ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದೆ. ನಾ ಏನ್ ಆಕಿನ್ನ ಇಟ್ಕೊಡ್ತಿದ್ದೆ ಅಂತ ತಿಳಿದಿದ್ದರೇನು?” ಮಾಸ್ತರ ಹೇಳಿದ.

“ನಾಜಾ ನನಗ; ಅಪ್ಪಾ ನೀನೇ ಹೋಗು. ಸರ್ಟಿಫಿಕೇಟ ಕೊಡಂತ ಮಾಸ್ತರಗ ಹೇಳು” ಅಂದ್ರು. ಅದಕ್ಕೆ ಬಂದೀನಿ. ಈಗ ಸರ್ಟಿಫಿಕೇಟ್ ಕೊಡು ಮಾಸ್ತರ. ನಾನು ಮತ್ತ ಮಹೂದಗೆ ಹೋಗಬೇಕು.” ಅಪ್ಪನ ಉತ್ತರ.

“ಮಾವ, ಮೊದ್ಲು ಊಟ ಮಾಡಿರಿ. ಇವತ್ತೊಂದು ದಿನ ಇರಿ. ನಾಳೆ ಹರ್ಯಾಗೆದ್ದ ಹೋಗಿರಿ”

“ಅದೆಲ್ಲ ಬ್ಯಾಡ ಮಾಸ್ತರ. ನಾಳೆ ಹರ್ಯಾಗ ಒಂಬತ್ತರ ಮೋಟಾರಿನ್ಯಾಗ ಕೂತು ನಾಜಾಳನ್ನ ಸೊಲ್ಲಾಪುರಕ್ಕೆ ಕರ್ಕೊಂಡ ಹೋಗಬೇಕು. ಬೇಗ ಸರ್ಟಿಫಿಕೇಟ ಕೊಡರಿ. ನಾನ ಹೋಗತೇನಿ.”

“ಸರ್ಟಿಫಿಕೇಟ ಕೊಡ್ತೀನಿ. ಮೊದಲು ಒಂದು ತುತ್ತಾದರೂ ಉಣರಿ”

ಅಪ್ಪ ಊಟ ಮಾಡಿದ. ಮಾಸ್ತರ ಕೆಟ್ಟ ಮುಖಾ ಮಾಡಿ ಸರ್ಟಿಫಿಕೇಟ ತೆಗೆದು ಕೊಟ್ಟ. ಅಪ್ಪ ಕುದುರೆ ಏರಿ ಸಂಜೆಯ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಮಹೂದಗೆ ಮರಳಿ ಬಂದ.

...ಮರುದಿನ ನಾನು ಮತ್ತು ದಾದಾ- ಇಬ್ಬರೂ ಮೋಟಾರಿನಲ್ಲಿ ಕೂತು ಸೊಲ್ಲಾಪುರಕ್ಕೆ ಹೋದೆವು. ಸಂದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಹಾಜರಾದೆ. ಮತ್ತೆ ಸೊಲ್ಲಾಪುರದಲ್ಲಿ ಉಳಿದುಕೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ. ನಡೆಯುತ್ತ ಮರಳಿ ಹೊರಟೆವು. ಬಸ್ ಎರಬೇಕೆಂದರೆ ರೊಕ್ಕವಿರಲಿಲ್ಲ. ಬಾಳೆಗಾವ ಎಂಬೂರಿಗೆ ಬರುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ ರಾತ್ರಿಯಾಯಿತು. ಹೀಗಾಗಿ ಅಲ್ಲೇ ತಂಗಬೇಕಾಯಿತು. ಮರುದಿನ ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಎದ್ದು ಮತ್ತೆ ನಡೆದು ಹೊರಟೆವು. ಸೂಸತ ಎಂಬೂರಿಗೆ ಬಂದು ತಲುಪಿದೆವು. ಅಲ್ಲಿ ಮುಕ್ಯಾಮ್ ಮಾಡಿದೆವು.

ನಾನಾಗ ಏಳನೆಯ ತಿಂಗಳು ತುಂಬಿದ ತುಂಬು ಬಸುರಿ.

...ನಡೆಯುವಾಗ ಹೊಟ್ಟೆ ಸೆಟಿದಂತಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಹೊಟ್ಟೆಯ ಭಾರ ಮತ್ತು ನಡಿಗೆಯಿಂದಾಗಿ ಕಾಲು ನೋಯುತ್ತಿತ್ತು. ಕಾಲೂ ಬಾತಿತ್ತು. ಸೂಸತ ಊರಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಕುರವಲಿಯ ನೆಂಟರೊಬ್ಬರು ಭೇಟಿಯಾದರು. ಕುರವಲಿಯಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಚಿಗವ್ವಯಿದ್ದಳು. ಹೀಗಾಗಿ ಅವರಲ್ಲಿ ಉಂಡು ಮಲಗಿದೆವು.

ನನಗಂತೂ ನಿದ್ರೆ ಬರಲಿಲ್ಲ. ಕಾಲು ನೋಯುತ್ತಿತ್ತು.

ಬೆಳಕು ಹರಿದ ಮೇಲೆ ನಾವಿಬ್ಬರೂ ಮೋಟಾರು ಏರಿ ಮಹೂದಗೆ ಬಂದೆವು. ನನ್ನ ಕಾಲು ಸಾಕಷ್ಟು ಊದಿಕೊಂಡಿದ್ದವು.

ನಿದ್ರೆಯಂತೂ ಬರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಒಂದೇ ಸವನೆ ನೋಯುತ್ತಿತ್ತು.

“ನನ್ನ ಪೋರಿಗೆ ಎಂಥ ದುರ್ಗತಿ ಬಂತಪ್ಪ!” ಎಂದು ಅಪ್ಪ ಹಳಹಳಿಸುತ್ತಿದ್ದ.

* * *

‘ಪರ್ಯಾಯ ಶಿಕ್ಷಕಿಯಾಗಿ ಆಕಲೂಜ ಶಾಲೆಗೆ ಹಾಜರಾಗಿ’ ಎಂದು ಸೊಲ್ಲಾಪುರದಿಂದ ಹುಕುಂ ಬಂತು.

ಹೆಡ್ ಮಿಸ್ಟ್ರೆಸ್ ಬಸೂಬಾಯಿ ನಾಟೀಕರ ಅನಾರೋಗ್ಯದ ನಿಮಿತ್ತ ರಜೆಯ ಮೇಲೆ ಹೋದರು. ಆ ರಜಾಕಾಲದ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ನನ್ನನ್ನಲ್ಲಿ ನೇಮಿಸಿದರು. ಮರುದಿನ ನಾನೂ, ಅಪ್ಪ ಆಕಲೂಜಗೆ ಹೋದೆವು. ಆಗ ಮಹಾದ-ಆಕಲೂಜ ನಡುವೆ ಬಸ್ ಸಂಚಾರವಿರಲಿಲ್ಲ. ಕುದುರೆಯ ಪ್ರಯಾಣವಿತ್ತು. ನಾನು ಕುದುರೆ ಏರಿ ಮೆಲ್ಲಗೆ ಆಕಲೂಜ ತಲುಪಿದೆ. ಅಲ್ಲಿ ನನ್ನಕ್ಕೆ ಗೋದಾ ಮತ್ತು ಅವಳ ಗಂಡ-ಮಕ್ಕಳು ದುಡಿದು ತಿನ್ನಲು ಮನೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದರು.

ನಾವು ಅವರ ಮನೆಗೆ ಹೋದೆವು. ಸಾಮಾನು ಇರಿಸಿದೆವು. ಗೋದಾ ನಮಗಿಬ್ಬರಿಗೂ ಊಟ ನೀಡಿದಳು. ತಕ್ಷಣ ನಾನು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿನಿಯರ ಕನ್ಯಾಶಾಲೆಗೆ ಹೋಗಿ ಹಾಜರಾದೆ. ಆ ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಎರಡು ತಿಂಗಳು ಕಾಲ ದುಡಿದೆ.

ನಾನು ಚಳಿಜ್ವರದಿಂದ ಬಳಲುತ್ತಿದ್ದೆ. ಅಂಥದರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬತ್ತು ತಿಂಗಳ ಬಸುರಿ. ತಕ್ಷಣ ಹೆರಿಗೆಯ ರಜೆ ಹಾಕಿ ಮಹಾದಗೆ ಹೋದೆ. ನನಗೆ ನಡೆಯುವದೂ ಕಠಿಣವಾಗಿತ್ತು. “ನಾಜಾ ಕುದುರಿ ಮ್ಯಾಲೆ ಕೂಡು” ಎಂದು ಅಪ್ಪ ಹೇಳಿದ.

ಕುದುರೆಯೇರಿ ಕೂತೆ. ಸುಮಾರು ನಾಲ್ಕು ಹೊತ್ತಿಗೆ ನಾವು ಮಹಾದ ತಲುಪಿದೆವು. ದಾದಾ, ವೈನಿ, ದತ್ತೂ, ಭಗವಾನ ವಾಲಚಂದನಗರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿದ್ದರು. ಅಲ್ಲಿ ಸಕ್ಕರೆ ಕಾರಖಾನೆಯ ಕಟ್ಟಡದ ಕೆಲಸ ನಡೆದಿತ್ತು. ನಾವು ಅಕ್ಕನ ಮನೆಗೆ ಹೋದೆವು. ಅಕ್ಕ ಹೊಲಗೆಲಸಕ್ಕೆ ಹೋಗಿದ್ದಳು. ಅವಳು ಸಂಜೆಗೆ ಬಂದಳು. “ಯಾವಾಗ ಬಂದಿ ನಾಜಾ?” ಎಂದವಳು ಕೇಳಿದಳು. “ನಾಲ್ಕು ಗಂಟೆಗೆ” ಎಂದೆ.

...ಎರಡು ದಿನಗಳ ನಂತರ ನನ್ನ ಹೆರಿಗೆಯಾಯಿತು. ಗಂಡುಕೂಸು ಹುಟ್ಟಿತ್ತು. ತಕ್ಷಣ ಸತ್ತಿತು. ಈ ದುಃಖ ಎದುರಿಸಬೇಕಾಯಿತು. ತೀರಾ ಕೆಡಕೆನಿಸಿತು. ಆದರೆ ದೈವದ ಪರೀಕ್ಷೆ ನಡೆದಿತ್ತು.

...ಅಕ್ಕ ನನಗಾಗಿ ಜೋಳದ ಸುಗ್ಗಿಯಿದ್ದರೂ ಐದು ದಿನ ಮನೆಯಲ್ಲೇ ಉಳಿದಳು. ದುಡಿದು ತಂದ ಹೊರತು ಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಸಿಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಮಾಡುವದೇನು? ಆರನೆಯ ದಿನ ಅಕ್ಕ ಜೋಳದ ತೆನಿ ಮುರಿಯುವ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಹೋದಳು. ನಾನೊಬ್ಬಳೇ ಮನೆಯಲ್ಲಿ, ಗಂಡಸರು ಹೆಂಗಸರು ಎಲ್ಲರೂ ಹೊಲಗೆಲಸಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರು. ಅಂತೂ ಇಂತೂ ಒಂದೂ ಕಾಲು ತಿಂಗಳು ಕಳೆದೆ.

ಒಮ್ಮೆ ಅಕ್ಕನಿಗೆ ಹೇಳಿದೆ- “ಅಕ್ಕಾ, ಮನ್ಯಾಗ ಕುಂತು-ಕುಂತು ಬ್ಯಾಸರ ಬಂದದ. ನಾನೂ ಹೊಲದಾಗ ಕೆಲಸ ಮಾಡಾಕ ನಿನ್ನ ಸಂಗ್ಡ ಬರತೇನಿ.”

“ಅಯ್ಯಯ್ಯೋ, ಬ್ಯಾಡವ್ವ, ನೀನ ಇನ್ನೂ ಹಸಿ ಬಾಣಂತಿ” ಎಂದಳು.

ಆಕೆಯ ಮಾತು ಕೇಳದೆ ಹಾಗೆಯೇ ಅವಳ ಜತೆ ಮಡಿಯಲು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದೆ. ಹೆರಿಗೆಯಾಗಿ ಆಗ ಒಂದು ಕಾಲು ತಿಂಗಳಾಗಿತ್ತು.

* * *

ಆಕಲೂಜ ಶಾಲೆಗೆ ಬನೂತಾಯಿ ನಾಟೇಕರ ಹಾಜರಾದರು.

ಅವರು ಪತ್ರ ಬರೆದು ನನಗೆ ತಿಳಿಸಿದರು. ‘ನಾನು ಹಾಜರಾಗಿದ್ದೇನೆ. ನೀವು ಸೊಲ್ಲಾಪುರಗೆ ಹೋಗಿ ಸಾಹೇಬರನ್ನು ಭೇಟಿಯಾಗಿ, ಅಂದರೆ ನಿಮಗೆ ಬೇರೆ ಕಡೆ ವರ್ಗ ಮಾಡಿ ಹುಕುಮ್ ಕೊಡುತ್ತಾರೆ.’

ನನಗೆ ಇದೆಲ್ಲ ಒಗಟಿನಂತೆ ಅನಿಸಿತು. “ನಾವು ಸೊಲ್ಲಾಪುರಕ್ಕೆ ಹೋಗೋಣ” ಎಂದು ಅಪ್ಪನಿಗೆ ಹೇಳಿದೆ.

ನಾವು ಸೊಲ್ಲಾಪುರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ, ಅಲ್ಲಿಂದ ಫಾರೆಸ್ಟ್‌ಗೆ ಹೋದೆವು. ಅಲ್ಲಿಯ ಐದಾಳೆ ಎಂಬವರು ಸ್ಕೂಲ್ ಬೋರ್ಡಿನ ಚೇರ್ಮನ್‌ರಾಗಿದ್ದರು. ಐದಾಳೆ ಸಾಹೇಬರು ಮನೆಯಲ್ಲೇ ಇದ್ದರು. ನಾನವರಿಗೆ ನೌಕರಿ ವಿಷಯ ಹೇಳಿದೆ.

ಐದಾಳೆ ಸಾಹೇಬರು ನಮ್ಮ ಸಮಾಜದ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬಾಬಾ ಸಾಹೇಬರ ಸಭೆಯು ಸೊಲ್ಲಾಪುರದಲ್ಲಿ ಜರುಗುತ್ತಿತ್ತು. ಅವರೂ ಬಾಬಾ ಸಾಹೇಬ ಅಂಬೇಡ್ಕರರ ಚಳುವಳಿಯ ಕಾರ್ಯಕರ್ತರಾಗಿದ್ದರು. ಸಮಾಜ ಸುಧಾರಣೆಯ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ನಾವು ಅವರ ಬಳಿಗೆ ಹೋದಾಗ ಅವರು ನಮ್ಮನ್ನು ಆಫೀಸಿಗೆ ಕರೆದೊಯ್ದರು. ಕ್ಲಾರ್ಕ್ ಕಡೆಯಿಂದ ಫೈಲ್ ತರಿಸಿಕೊಂಡರು. ಯಾವ ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷಕಿಯ ಸ್ಥಾನ ಖಾಲಿಯಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ನೋಡಿದರು.

“ನೀವೀಗ ಊರಿಗೆ ಹೋಗಿ, ಅನಂತರ ನಿಮಗೆ ತಿಳಿಸುತ್ತೇವೆ” ಎಂದು ನುಡಿದರು.

...ಎಂಟು ದಿನಗಳ ಬಳಿಕ ನನಗೆ ಹುಕುಮ್ ಬಂತು- “ನೀವು ಎಂಟು ದಿನಗಳ ಒಳಗೆ ಕುರ್ಡುವಾಡಿಯ ಕನ್ಯಾಶಾಲೆಗೆ ಹಾಜರಾಗಬೇಕು.”

ಅದನ್ನು ಓದಿ ನನಗೆ ತುಂಬಾ ಸಂತೋಷವಾಯಿತು.

“ನಾಜಾ, ನಾಳೆ ಸಂಕ್ರಾಂತಿ ಹಬ್ಬ. ಹೋಳಿಗೆ ಊಟ ಮಾಡಿ ತಿನೋಣು. ಸಂಕ್ರಾಂತಿ ದಿನ ನೀನೂ, ಅಪ್ಪ ಕುರ್ಡುವಾಡಿಗೆ ಹೋಗಿರಿ” ಎಂದು ದಾದಾ ಹೇಳಿದ...

ಕುರ್ಡುವಾಡಿ ಊರಿನ ಪರಿಚಯ ನಮಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಧೋಂಡಿದಾದಾ ನನ್ನ ಚಿಗವ್ವನ್ ಮಗ. ಅವನು ಗುರು ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದ. ಅವನು ನಾಂದೇಡ,

ಪರಭಣಿ ಎಂಬ ಶಿಷ್ಯರ ಊರಿಗೆಲ್ಲ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ. ಹೋಗುವಾಗ ಕುರ್ಡುವಾಡಿಯ ಮೂಲಕ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ. ಅವನು ನನಗೆ ಹೇಳಿದ- “ನಾಚಾ, ಕುರ್ಡುವಾಡಿಯಲ್ಲಿ ರೇಲ್ವೆ ಸ್ಟೇಷನ್ ಅದ. ನೀನು ಪಂಥರಪುರಕ್ಕೆ ಹೋಗು, ರೈಲಿನಲ್ಲಿ ಕೂತು ಕುರ್ಡುವಾಡಿಯಲ್ಲಿ ಇಳಿದುಕೋ” ಸಂಕ್ರಾಂತಿ ದಿನ ನಾನು, ಅಪ್ಪ ಕುರ್ಡುವಾಡಿಗೆ ಹೊರಟೆವು. ದಾದಾ ನನಗೆ ಒಂದು ತಾಟು. ತುಂಬಿಗೆ, ತವೆ, ಹಾಸಿಗೆ- ಹೊದಿಕೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟ. ಆ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ಒಂದು ಧೋತರಿನಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿದೆ, ಗಂಟು ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಹೊತ್ತು ಹೊರಟೆ.

ನಾನು, ಅಪ್ಪ ಬಸ್‌ಸ್ಟಾಂಡಿಗೆ ಬಂದೆವು. ಮಹಾದ-ಪಂಥರಪುರ ಬಸ್ಸು ಏರಿದೆವು. ಅಕ್ಕ, ದಾದಾ ನಮ್ಮನ್ನು ಬೀಳ್ಕೊಡಲು ಬಂದರು; ಅವರು ಕಂಬನಿ ಸುರಿಸಿ ಹೇಳಿದರು- “ಹುಷಾರಾಗಿ ಹೋಗಿರಿ, ಸರಿಯಾಗಿ ಬಾಕ್ಲೆ ಮಾಡಿರಿ.”

ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣಿನಿಂದಲೂ ಕಂಬನಿ ಹರಿಯುತ್ತಿತ್ತು.

* * *

ನಾವು ಪಂಥರಪುರದಲ್ಲಿಳಿದು ನಡೆಯುತ್ತ ಸ್ಟೇಷನ್ನಿಗೆ ಹೋದೆವು.

ಕುರ್ಡುವಾಡಿಗೆ ಹೋಗುವ ಉಗಿಬಂಡಿಯು ಆರಕ್ಕೆ ಹೊರಟಿತು. ನಸುಕಿನ ಐದಕ್ಕೆ ಕುರ್ಡುವಾಡಿ ತಲುಪಿದೆವು. ನಾವಿಬ್ಬರೂ ಸ್ಟೇಷನ್ನಿನಲ್ಲೇ ಉಳಿದುಕೊಂಡೆವು. ಬೆಳಕು ಹರಿದ ಬಳಿಕ ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಮೆಟ್ಟಲು ಇಳಿದು ಸ್ಟೇಷನ್ ಹೊರಗೆ ಬಂದೆವು. ಒಬ್ಬ ಮನುಷ್ಯ ಅಪ್ಪನಿಗೆ ಕೇಳಿದ- “ನೀವು ಯಾವ ಊರಿಂದ ಬಂದಿರಿ? ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೊಂಟಿರಿ?”

“ನಮ್ಮೂರು ಮಹಾದ. ನಮ್ಮ ಮಗಳು ಇಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷಕಿ ಅಂತ ಸಾಲಿಗೆ ಹಾಜರಾಗಾಕ ಬಂದಾಳು.”

ಅಪ್ಪ ಉತ್ತರಿಸಿದ.

“ನಿಮ್ಮ ಜಾತಿ ಯಾವದು?”

“ನಾವು ಹೊಲೆಯರು.”

“ನನ್ನ ಹೆಸರು ಖಂಡೂ ಮಿಸ್ತಿ. ನಮ್ಮ ಚಾಳಿಗೆ ನಡೀರಿ. ನಿಮಗೆ ಬಾಡಿಗೆ ಖೋಲಿ ಕೊಡ್ತೇನೆ. ಅಲ್ಲಿ ಚಿಕಲರಾಣೆಯ ಪೋಳ ಮಾಸ್ತರ ಅಂತದಾರು. ಅವರೂ ಸಾಲಿ ಮಾಸ್ತರೇ, ನಮ್ಮ ಜಾತಿನೇ.”

ನಾವು ಖಂಡೂ ಮೇಸ್ತಿ ಸಂಗಡ ಚಾಳಿಗೆ ಹೋದೆವು. ಪೋಳ ಮಾಸ್ತರ ಪಕ್ಕದ ಖೋಲಿ ಖಾಲಿಯಿತ್ತು. ಅದನ್ನು ತೆರೆದು ನಮಗೆ ಬಾಡಿಗೆಗೆ ಕೊಟ್ಟರು. ನಾವು ಕೈಕಾಲು ಮುಖ ತೊಳೆದು ರೊಟ್ಟಿಗಂಟು ಬಿಚ್ಚಿ ತಿಂದೆವು.

ಪೋಳ ಮಾಸ್ತರ ದೂರದಿಂದಲೇ ನನಗೆ ಕನ್ಯಾಶಾಲೆ ತೋರಿಸಿದರು.

ನಾನು ಶಾಲೆಯೊಳಗೆ ಹೋದೆ. ಹೆಡ್ ಮಿಸ್ಟ್ರೆಸ್‌ಗೆ ಆಜ್ಞಾಪತ್ರ ತೋರಿಸಿದೆ. ಅವರು ನನ್ನನ್ನು ಹಾಜರುಪಡಿಸಿಕೊಂಡರು. ನನ್ನನ್ನು ಎರಡನೇ ಕ್ಲಾಸಿನ ಶಿಕ್ಷಕಿಯೆಂದು ನೇಮಿಸಿದರು. ದೊಡ್ಡಶಾಲೆ. ಒಂದರಿಂದ ಏಳನೇ ವರ್ಗದವರೆಗೂ ಇತ್ತು. ಎಂಟು ಜನ ಶಿಕ್ಷಕಿಯರು. ನಾನು ಕುರ್ಚುವಾಡಿಯ ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ೧೬-೧-೧೯೪೨ರಂದು ಶಿಕ್ಷಕಿಯಾಗಿ ಹಾಜರಾದೆ. ಹುಡುಗಿಯರ ಮತ್ತು ಶಿಕ್ಷಕಿಯರ ಸಹವಾಸದಲ್ಲಿ ದಿನಗಳು ಸಂತೋಷದಿಂದ ಉರುಳತೊಡಗಿದವು.

* * *

ನಮ್ಮ ಸೆರೆಯಲ್ಲಿ ಕೊಂಡಿಬಾ ಕಾಂಬಳೆ ಎಂಬವರ ಮನೆಯಿತ್ತು.

“ಮಾಸ್ತರಣಿಯ ಗಂಡ ಎಲ್ಲದಾನು?” ಕೊಂಡಿಬಾ ಅಪ್ಪನಿಗೆ ಕೇಳಿದ.

“ದಿಗಂಚಿ ಎಂಬ ಊರಾಗದಾನಿ. ಅವನೂ ಮಾಸ್ತರ. ಅವಾ ಎರಡನೇ ಲಗ್ನಾ ಮಾಡಿಕೊಂಡನು.”

“ಪೋರಿ ಮುಖದ ಮ್ಯಾಲೆ ತೇಜ ಆದ. ಇದಕ್ಕೆ ಕುರ್ಚುವಾಡಿ ಅಂತಾರು. ಇಲ್ಲಿ ನಿಮ್ಮ ಪೋರಿ ಹ್ಯಾಂಗ ಬದಕತಾಳೋ.”

“ಬದಕತಾಳು-ಬದಕತಾಳು ಚಿಂತಿ ಮಾಡಬ್ಯಾಡರಿ! ಇಲ್ಲಾ ಮನಸಿಗ ಬಂದಲ್ಲಿ ಹೋಗಲಿ, ನಾವೇನ ಹಾರೋರಲ್ಲ.” ಅಪ್ಪ ಕೆರಳಿ ಹೇಳಿದ. ಕೋಂಡಿಬಾ ಗಪ್ಪಗಾರಾದ...

ಬಬ್ಬ ಶಿಕ್ಷಕನ ಹೆಂಡತಿ ಸತ್ತಿದ್ದಳು. ಅವನು ಎರಡನೇ ಲಗ್ನ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಿದ್ದ. ಅವನು ಕೊಂಡಿಬಾನ ಹತ್ತಿರ ಬಂದು ಹೇಳಿದ- “ನನ್ನ ಹೆಂಡತಿ ಸತ್ತಾಳು. ನಾನು ಯಾರಾದರೂ ಮಾಸ್ತರನನ್ನು ಲಗ್ನ ಆಗಬೇಕಂತ ಮಾಡೇನಿ.”

ಕೊಂಡಿಬಾ ನನ್ನ ಹೆಸರು ಸೂಚಿಸಿದ. ನನ್ನ ಅಪ್ಪ ಬಯ್ಯು ನೆನಪು ಕೊಂಡಿಬಾನಿಗೆ ಇತ್ತು.

ಕೊಂಡಿಬಾ ಆ ಶಿಕ್ಷಕನಿಗೆ ಹೇಳಿದ- “ಮೊದ್ಲು ಆಕಿ ಅಪ್ಪನನ್ನು ಭೇಟಿಯಾಗು.” ಕೂಡಲೇ ಶಿಕ್ಷಕ ಅಪ್ಪನನ್ನು ಭೇಟಿಯಾಗಿ ಹೇಳಿದ. “ನಿಮ್ಮೂರ ಯಾವುದು?”

“ಮಹೂದ” ಅಪ್ಪ ಉತ್ತರಿಸಿದ.

“ಇಷ್ಟದೂರ ಹ್ಯಾಂಗ ಬಂದರಿ?”

“ನನ್ನ ಮಗಳು ಮಾಸ್ತರಣಿ ಅಂತ ಅದಾಳು.”

“ಆಕಿ ಗಂಡ ಏನ ಮಾಡ್ತಾನು?”

“ಅವನೂ ದಿಗಂಚಿ ಊರಾಗ ಮಾಸ್ತರ ಆದಾನು. ಅವನು ಬ್ಯಾರೆ ಲಗ್ನ ಮಾಡಿಕೊಂಡಾನು.”

“ಹಾಂಗಾರ ನಿಮ್ಮ ಮಗಳನ್ನು ನನಗ ಲಗ್ನ ಮಾಡಿಕೊಡು. ನನ್ನ ಹೆಂಡ್ತಿನೂ ತೀರಿಕೊಂಡಾಳು. ನಾನೂ ಮಾಸ್ತರ ಅದೇನಿ.”

“ಆಕಿ ಲಗ್ನಾ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳೋದಿಲ್ಲ.”

“ಈಗ ಆಕಿ ಎಲ್ಲದಾಳು?”

“ಸಾಲಿಗೆ ಹೋಗಾಳು...”

...ಅವರು ನನ್ನನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತ ಶಾಲೆಗೆ ಬಂದರು!

“ನನ್ನ ಊರು ಸಾಂಗೋಲಾ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿದೆ. ನನ್ನ ಹೆಂಡತಿ ಸತ್ತಿದ್ದಾಳೆ. ನಾನೀಗ ಶಿಕ್ಷಕಿಯನ್ನು ಲಗ್ನಾ ಮಾಡ್ಕೊಬೇಕಂತ ಮಾಡೇನಿ. ಇಲ್ಲಿ ಅಂಥವರು ಯಾರಾದರೂ ಇದ್ದ ಹೇಳಿರಿ” ಎಂದರು.

“ನಾನು ಇಲ್ಲಿ ಹೊಸದಾಗಿ ಬಂದೇ. ನನಗೇನೂ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ. ಬಾಳಿನಗ ಹೋಗಿ ನೋಡಿರಿ” ಎಂದೆ.

“ನಿಮ್ಮಜಮಾನರು ಎರಡನೇ ಲಗ್ನಾ ಮಾಡಿಕೊಂಡಾರಲ್ಲ?” ಎಂದು ಆ ಶಿಕ್ಷಕ ಕೇಳಿದ. ನಾನು ಗಕ್ಕನೆ ಕುರ್ಚಿಯಿಂದ ಎದ್ದೆ. ಅವನೂ ಎದ್ದು ನಿಂತ.

“ನಿಮ್ಮ ಈ ಸುದ್ದಿ ಹೇಳಿದ್ದ ಯಾರು?” ಎಂದು ಆ ಶಿಕ್ಷಕನನ್ನು ಕೇಳಿದೆ.

“ಕೊಂಡಿಬಾ” ಎಂದವರು ಉತ್ತರಿಸಿದರು.

“ಅವರ ತಂಗಿ, ಮಗಳು ಇದ್ದರ ಲಗ್ನಾ ಮಾಡಿಕೊಡಾಕ ಹೇಳಿ; ನೀವಿಲ್ಲದ ಹೋಗ್ತೀರೋ ಇಲ್ಲೋ”

“ನೀವು ಮನೆಗೆ ಯಾವಾಗ ಹೋಗ್ತೀರಿ?” ಎಂದವರು ಕೇಳಿದರು.

ನಾನು ತಾಳ್ಮೆ ಕಳಕೊಂಡೆ. ಚಪ್ಪಲು ಕೈಗೆತ್ತಿಕೊಂಡು ಅವರ ಮೇಲೆ ಏರಿ ಹೋದೆ.

ಅವರು ಕಾಲಿಗೆ ಬುದ್ಧಿ ಹೇಳಿದರು!

ಸನಿಹದಲ್ಲಿ ಸಂಕಪಾಳ ಮಾಸ್ತರಣಿಯ ತರಗತಿಯಿತ್ತು. ಅವರು ತಟ್ಟನೆ ಧಾವಿಸಿ ಬಂದರು.

“ಟೀಚರ್ ಏನಾತರಿಸ್?” ಎಂದು ಕೇಳಿದರು.

ನಾನು ಅವರಿಗೆಲ್ಲ ಸಂಗತಿ ಹೇಳಿದೆ. “ನೀವು ಮಾಡಿದ್ದೇ ಸರಿ” ಎಂದು ನುಡಿದರು.

* * *

ನಾನು ಕುರ್ಡುವಾಡಿಗೆ ಹೋದ ಬಳಿಕ ಡಾ|| ಬಾಬಾಸಾಹೇಬ ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ ಸೊಲ್ವಾಪುರದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಭಾಷಣವನ್ನು ಪತ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಓದಿದೆ. ಅಲ್ಲದೆ, ಅಲ್ಲಿಯ ಲಂಕೇಶ್ವರಿ, ಬನಸೋಡೆ ಮುಂತಾದವರು ಜಲಸಾದ ಮೂಲಕ- ಸತ್ತ ದನ-ಕರು ತಿನ್ನಬಾರದು, ಊರಲ್ಲಿ ಯಾರಾದರೂ ಸತ್ತರೆ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಹೊತ್ತು ಹಾಕಬಾರದು, ಸತ್ತ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು-ಸಂದೇಶವನ್ನು ಬಿತ್ತರಿಸುವ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡಬೇಡಿ, ಹೊಲೆಯರು ಊರ ಕೆಲಸ ಮಾಡಬಾರದು- ಎಂದು ಪ್ರಚಾರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ‘ಅಸ್ಪೃಶ್ಯರೆ,

ಎಚ್ಚಿತ್ತುಕೊಳ್ಳಿ, ಹೊಲಸು ಕೆಲಸ ಮಾಡಬೇಡಿ. ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಶಾಲೆಗೆ ಸೇರಿಸಿ. ಯಾರೂ ಅಶಿಕ್ಷಿತರಾಗಿರಬೇಡಿ’- ಎಂದು ಬಾಬಾಸಾಹೇಬ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು.

ನಾನು ಕುರ್ಡುವಾಡಿಯ ಕನ್ಯಾಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷಕಿಯಾಗಿದ್ದೆ.

೧೯೪೩ರ ಜನವರಿಯ ತಿಂಗಳು. ಜನವರಿ ೧೫ರಂದು ಅಂಬೇಡ್ಕರ ಸೊಲ್ಲಾಪುರಕ್ಕೆ ಬರಲಿದ್ದಾರೆ. ಭಾಷಣ ನೀಡಲಿದ್ದಾರೆಂಬ ಪ್ರಕಟನೆಯೊಂದು ಪೋಳ ಮಾಸ್ತರ ಕಡೆಗೆ ಬಂದಿತ್ತು. ಸ್ಕೂಲ್ ಬೋರ್ಡ್ ಸದಸ್ಯರಾದ ಶಂಕರರಾವ ರಿಕಿಬೇ ಮತ್ತು ಪೋಳಮಾಸ್ತರ ನನ್ನನ್ನು ಕೇಳಿದರು- “ಟೀಚರ್, ಅಂಬೇಡ್ಕರರ ಸಭೆ ಅದ. ನಾವು ನಾಳೆ ಹೊಂಟೇವಿ. ನೀವೂ ಬರ್ತಿರೇನು?”

ನನಗೆ ಬಹಳ ಸಂತೋಷವಾಯಿತು. “ಹೌದು, ನಾನು ಬಾಬಾಸಾಹೇಬರ ಭಾಷಣ ಎಂದೂ ಕೇಳಲಿಲ್ಲ. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ನೋಡಲೂ ಇಲ್ಲ” ಎಂದು ನುಡಿದೆ...

...ಮರುದಿನ ಸಮಜೆ ನಾವು ರೈಲು ಹತ್ತಿ ಸೊಲ್ಲಾಪುರಕ್ಕೆ ಹೋದೆವು. ಬೆಳಗಿನ ಐದಕ್ಕೆ ತಲುಪಿದೆವು. ಬಾಬಾಸಾಹೇಬ ನಮಗಿಂತ ಮೊದಲೇ ಬಂದಿದ್ದರು.

ನಾನು ಫಾರೆಸ್ಟ್ ಹತ್ತಿರ ಹೋದೆವು.

ಮನೆ-ಮನೆಯ ಮೇಲೆಲ್ಲ ನೀಲಿಬಾವುಟ ಹಾರಾಡುತ್ತಿತ್ತು. ಹೆಂಗಸರು ಮನೆಯ ಮುಂದೆ ನಾಂದಿ ರಂಗೋಲಿ ಹಾಕಿದ್ದರು. ಹುಡುಗರು-ಹೆಂಗಸರು- ಗಂಡಸರು ಹೊಸ ಬಟ್ಟೆ, ಧರಿಸಿದ್ದರು. ಹೆಂಗಸರು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಆರತಿ ತಟ್ಟೆ ಹಿಡಿದು ಬಾಬಾ ಸಾಹೇಬರಿಗೆ ಬೆಳಗಲು ಸಿದ್ಧರಾಗಿ ನಿಂತಿದ್ದರು. ಎಲ್ಲ ಕಡೆ ಸಂತೋಷದ ವಾತಾವರಣವಿತ್ತು.

ಹೆಂಗಸರು ಬಾಬಾಸಾಹೇಬರಿಗೆ ಬೆಳಗಿದರು. ನಾನೂ ಆರತಿ ಹಿಡಿದು ಬಾಬಾ ಅವರನ್ನು ಬೆಳಗಿದೆ. “ನಿಮಗೆ ದೀರ್ಘಾಯುಷ್ಯ ಲಭಿಸಲಿ” ಎಂದು ಬಾಬಾ ಅವರಿಗೆ ಹೇಳಿದೆ. ‘ಮಗು, ನನಗಾಗಿ ಮತ್ತೇಕೆ ದೀರ್ಘಾಯುಷ್ಯ ಬೇಡುತ್ತಿ? ನಾನು ಅಸ್ಪೃಶ್ಯರಿಗಾಗಿ ಸಾಕಷ್ಟು ಕಾರ್ಯ ಮಾಡಿದ್ದೇನೆ’ ಎಂದು ಬಾಬಾ ನನಗೆ ಹೇಳಿದರು.

ಬಾಬಾ ಸಾಹೇಬರ ಮೈಬಣ್ಣ ಗೋಧಿ; ಅಗಲವಾದ ಹಣೆ, ಬಟ್ಟಲಗಣ್ಣು, ನೇರ ಮೂಗು, ಎತ್ತರ ನಿಲುವು, ದಷ್ಟಪುಷ್ಟ ದೇಹ.

ಆರತಿ ಬೆಳಗುವಾಗ ನಾನು ಅವರ ಎದೆಯಷ್ಟು ಎತ್ತರವಾಗಿರುವದರ ಅರಿವಾಯಿತು. ನಾನು ಆರತಿ ಬೆಳಗಿ, ದರುಶನ ಪಡೆದೆ. ಬಾಬಾ ಸಾಹೇಬರನ್ನು ಕಣ್ತುಂಬ ನೋಡಿದೆ. ಆನಂತರ ನಾನವರನ್ನು ಮತ್ತೆಂದೂ ನೋಡುವದಾಗಲಿಲ್ಲ...

ಸಂಜೆ ಆರರ ಸುಮಾರಿಗೆ ಬಾಬಾ ಸಾಹೇಬರ ಭಾಷಣವಿತ್ತು. ಜನ ಹಳ್ಳಿಯಿಂದ ಅವರ ಭಾಷಣ ಕೇಳಲು, ಅವರನ್ನು ನೋಡಲು ಬಂದಿದ್ದರು. ಬಯಲಿನ ತುಂಬೆಲ್ಲ ಗಂಡಸರು-ಹೆಂಗಸರೇ ತುಂಬಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಸಾವಿರಾರು ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಜನ ಆಗಮಿಸಿದ್ದರು. ಜನರು ಬಾಬಾಸಾಹೇಬರ ಭಾಷಣ ಆಲಿಸಲು ಆಸಕ್ತರಾಗಿದ್ದರು.

ಬಾಬಾ ಸಾಹೇಬರು ವೇದಿಕೆಯನ್ನು ಏರಿದರು.

ಜನ ಚಪ್ಪಾಳೆ ತಟ್ಟಿ ಅವರನ್ನು ಸ್ವಾಗತಿಸಿದರು. ಅವರು ಭಾಷಣ ಆರಂಭಿಸಿದರು. ಎಂಥ ನಿಶ್ಚಲತೆಯಿತ್ತೆಂದರೆ ಸೂಜಿ ಬಿದ್ದರೂ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿತ್ತು.

“ಏಕೆ ಕಲ್ಲಿನ ದೇವರನ್ನು ಪೂಜಿಸುವುದು? ಅಲ್ಲಿದ್ದಾರೆ ನೋಡಿ ಜೀವಂತ ದೇವರು!” ಎಂದು ಹೆಂಗಸರು ಬಾಬಾ ಸಾಹೇಬರತ್ತ ಕೈ ತೋರಿಸಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು.

ಬಾಬಾ ಸಾಹೇಬರು ಸುತ್ತು ಹಾಕಿ ತಿರುಗುತ್ತ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು— “ನಾನು ರಾಜನಂತೆ ಊರೂರು ಸುತ್ತಾಡುವದಿಲ್ಲ. ನೀವು ಹುಡುಗರನ್ನು ಶಾಲೆಗೆ ಕಳಿಸಿ. ಸತ್ತ ದನಗಳ ಮಾಂಸ ತಿನ್ನಬೇಡಿ. ಸತ್ತ ದನಕರುಗಳನ್ನು ಎಳೆದು ಹಾಕುವ ಕೆಲಸವನ್ನೂ ಮಾಡಬೇಡಿ...” ಅವರ ಮಾತು ಆಲಿಸುತ್ತಲೇ ಇರಬೇಕೆಂದು ಅನಿಸುತ್ತಿತ್ತು.

* * *

ದುಧೋಡಿಯ ಶಿವರಾಮ ತಿರಮಾರೆ ಎಂಬವರು ಸಾಂಗಲಿಯ ಹರಿಜನ ಶಾಲೆಯ ಶಿಕ್ಷಕರಾಗಿದ್ದರು. ಆಗಾಗ ಸಮಾಜಸೇವೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ನಮ್ಮ ಅತ್ತೆ-ಮಾವ ಹೊಟ್ಟೆ ತುಂಬಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಂಗಲಿಗೆ ಹೋಗಿದ್ದರು.

ಅಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಪತಿಯಾದ ಕೃಷ್ಣಾಜಿ ನಾರಾಯಣ ಕಾಂಬಳೆಯ ಜನ್ಮ ೧೯೧೪ರಲ್ಲಿ ಆಯಿತು. ಆಗ ಕೃಷ್ಣಾ ನದಿಗೆ ಮಹಾಪೂರ ಬಂದಿತ್ತು. ಅವರು ಆರೇಳು ವರುಷದವರಿದ್ದಾಗ ತೀರಮಾರೆಯ ಕ್ಲಾಸಿಗೆ ಹೋಗಿ ಕೂತಿರುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರು ಪದ್ಯವನ್ನು ಸೊಗಸಾಗಿ ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರ ದನಿ ಇಂಪಾಗಿತ್ತು. ತಿರಮಾರೆಯವರು ಕೃಷ್ಣಾನನ್ನು ಶಾಲೆಗೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡರು. ಅವರು ಬಡವರಾಗಿರುವದು ಮಾಸ್ತರನ ಗಮನಕ್ಕೆ ಬಂತು.

“ಕೃಷ್ಣಾ, ನೀ ಮನ್ಯಾಗ ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡು. ನಮ್ಮಲ್ಲೇ ಮಲಗು” ಎಂದವನಿಗೆ ಹೇಳಿದರು.

ತೀರಮಾರೆ ಮಾಸ್ತರನ ಸಹಾಯದಿಂದ ಅವರು ಏಳನೇ ಕ್ಲಾಸಿನವರೆಗೆ ಶಿಕ್ಷಣ ಪಡೆದರು.

“ಕೃಷ್ಣಾ, ನೀನು ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಸ ಹೊಡೆದು ಸಾರಿಸು, ನಿನಗೆ ಕೂಲಿ ಕೊಡತೇವಿ. ಅದರಿಂದ ನೀನ ಅರವಿ ಹೊಲಿಸಿಕೋ” ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಹೀಗೆ ಅವರು ಶಿಕ್ಷಣ ಮುಗಿಸಿದರು.

...ತೀರಮಾರೆ ಮಾಸ್ತರರು ಬಡ, ಜಾಣ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗಾಗಿ ಒಂದು ವಸತಿಗೃಹ ಆರಂಭಿಸಿದವರು. ಅಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳ ಊಟ-ವಸತಿಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಲಾಗಿತ್ತು.

೧೯೩೨ರಲ್ಲಿ ಬಾಬಾಸಾಹೇಬರ ಬಹಿರಂಗ ಸಭೆಯು ಪೇಠ (ತಾ-ವಾಳವಾ) ಎಂಬಲ್ಲಿ ಇದೆಯೆಂಬ ಪ್ರಕಟಣೆ ಹೊರಟಿತು. ಆಗ ಸಭೆಯ ಪ್ರಕಟನೆಯನ್ನು

ಸಮಾಜ ಮಂದಿರದಲ್ಲಿ ಅಂಟಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಯಾವ ಬಂಧು-ಬಳಗವೇ ಬರಲಿ, ಅವರಿಗೆ ಓದಲು ಸಿಗುವಂತೆ ಆ ಜಾಹೀರಾತು ಅಂಟಿಸುತ್ತಿದ್ದರು” ಹಲವು ಊರು-ಊರುಗಳಿಂದ ಜನ ಬಾಬಾಸಾಹೇಬರನ್ನು ನೋಡಲು- ಭಾಷಣ ಆಲಿಸಲು ಬರುತ್ತಿದ್ದರು.

ತೀರಮಾರೆ ಮಾಸ್ತರ ಪೇಠ ಸಭೆಗೆ ಹೋಗುವಾಗ ನನ್ನ ಪತಿಯನ್ನು ಜತೆಗೆ ಕರೆದೊಯ್ದರು. ಆಗವರು ಐದನೇ ಕ್ಲಾಸಿನಲ್ಲಿ ಓದುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರು ಮೊದಲು ದುಧೋಂಡಿಗೆ ಹೋದರು. ಅಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಐದಾರು ಜನ ಸೇರಿಕೊಂಡು, ಎಲ್ಲರೂ ಪೇಠಗೆ ತೆರಳಿದರು. ಅಂಬೇಡ್ಕರರು ‘ಮೂಕನಾಯಕ’ ಎಂಬ ಪತ್ರಿಕೆಯನ್ನು ಆಗ ಹೊರಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ ಹಣವನ್ನು ಜ್ಞಾನದೇವ ಘೋಲಪ ಎಂಬವರು ಕಬಳಿಸಿದರು. ಹೀಗಾಗಿ ಘೋಲಪ ಬಾಬಾಸಾಹೇಬರ ವಿದೋಷದಲ್ಲಿದ್ದರು.

ಬಾಬಾಸಾಹೇಬರ ಭಾಷಣ ಸಮಾಜ ಮಂದಿರದ ಎದುರಿಗೆ ನಡೆಯುತ್ತಿತ್ತು. ಅದು ಕಿವಿಗೆ ಬೀಳಬಾರದೆಂದು ಘೋಲಪ ಮನೆಯ ಬಾಗಿಲು ಮುಚ್ಚಿ ಒಳಗೆ ಕೂತಿದ್ದರು.

...ಬಾಬಾ ಸಾಹೇಬರ ಭಾಷಣ ಮುಗಿಯಿತು. ಭಾಷಣ ಆಕರ್ಷಕವಾಗಿತ್ತು. ಬಯಲಿನ ತುಂಬೆಲ್ಲ ಜನ ಕಿಕ್ಕಿರಿದು ತುಂಬಿದ್ದರು. ಜನ ಬಾಬಾಸಾಹೇಬರ ಭಾಷಣವನ್ನು ಶಾಂತಚಿತ್ತರಾಗಿ ಆಲಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಭಾಷಣ ಮುಗಿಸಿದ ಬಳಿಕ ಬಾಬಾ ಸಾಹೇಬರು ಹೇಳಿದರು: “ಸಾಂಗಲಿಯ ತೀರಮಾರೆ ಮಾಸ್ತರ ಇಲ್ಲಿ ಬಂದಿದ್ದರೆ ವೇದಿಕೆಗೆ ಬರಬೇಕು.” ಮಾಸ್ತರ ಲಗುಬಗೆಯಿಂದ ಬಾಬಾಸಾಹೇಬರ ಬಳಿಗೆ ಧಾವಿಸಿದರು.

“ನೀವು ಸಾಂಗಲಿಗೆ ಯಾವಾಗ ಹೋಗುತ್ತೀರಿ?” ಎಂದವರು ಮಾಸ್ತರಗೆ ಕೇಳಿದರು.

“ನಾಳೆ” ಮಾಸ್ತರ ಉತ್ತರಿಸಿದರು.

“ಹಾಗಾದರೆ ನಾಳೆ ಬಂದು ಭೇಟಿಯಾಗಿ” ಎಂದರು ಬಾಬಾ ಸಾಹೇಬ.

“ಸರಿ” ಎಂದು ನುಡಿದ ಮಾಸ್ತರ ಮತ್ತು ನನ್ನ ಪತಿ ಆ ದಿನ ಪೇಠದಲ್ಲಿ ತಂಗಿದರು.

ಮರುದಿನ ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಬೇಗ ಎದ್ದು ಪ್ರಾತರ್ವಿಧಿಯನ್ನು ಮುಗಿಸಿ ಇಬ್ಬರೂ ಬಾಬಾಸಾಹೇಬರನ್ನು ಕಾಣಲು ಹೊರಟರು. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಮಲಮಲ್ ಅಂಗಿ ಧರಿಸಿದ, ಧೋತರ ತುದಿಯನ್ನು ಹೆಗಲಿಗೆ ಹಾಕಿದ, ಕೈಯಲ್ಲಿ ತಂಬಿಗೆ ಹಿಡಿದು ಶೌಚಕ್ಕೆ ಹೊರಟ ಬಾಬಾ ಎದುರಿನಿಂದ ಬಂದರು. ಮೂವರೂ ಸೇರಿ ಕೊಲ್ಹಾಪುರ ರಸ್ತೆಯಲ್ಲಿಯ ಸೇತುವೆಯ ಬಳಿ ಬಂದರು.

ಸೇತುವೆಯ ಕೆಳಗೆ ಹಳ್ಳ ಹರಿಯುತ್ತಿತ್ತು. ಅಲ್ಲೊಂದು ಬೇವಿನ ಮರವಿತ್ತು. ಬಾಬಾ ಸಾಹೇಬರು ಅದರ ಕೆಳಗೆ ಪದ್ಮಾಸನ ಹಾಕಿ ಕೂತರು. ಮಾಸ್ತರಗೆ ಕೇಳಿದರು.

“ತಿರಮಾರೆ, ನೀವು ನಮ್ಮ ಸಮಾಜದ ಯಾವ ಕೆಲಸಾನೂ ಮಾಡಾಂಗಿಲ್ಲೇನು?”

“ಬಾಬಾಸಾಹೇಬರು ಕಿಸೆಯಿಂದ ಕಾಗದದ ಬಂಡಲ್ ತೆಗೆದು ಅವರ ಎದುರಿಗೆ ಚೆಲ್ಲಿದರು. ಅದರಲ್ಲಿ ಝಾಡುವಾಲಿ ಹೊಲತಿಯೊಬ್ಬಳ ಅರ್ಜಿಯಿತ್ತು. ಅದರಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಬರೆಯಲಾಗಿತ್ತು- “ನನಗೆ ಕೆಳಗಿನ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಕೇರಿ ಬ್ಯಾಡ. ನಾನು ಮೇಲಿನ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಕೇರಿಯಲ್ಲಿ ಕಸ ಹೊಡಿತೀನಿ. ತಿಂಗಳಿಗೆ ನನಗೆ ನಾಕೈದು ರೂಪಾಯಿ ಕೊಡರಿ.”- ಈ ಅರ್ಜಿಯು ಸಾಂಗಲಿಯ ರಾಣಿ ಸರಸ್ವತಿ ದೇವಿಯ ಬಳಿಗೆ ಬಂದಿತ್ತು. ‘ನಿನಗೆ ಮೇಲಿನ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಕೇರಿಯೇ ಯಾಕ ಬೇಕು ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸು’ ಎಂದು ರಾಣಿ ಸಾಹೇಬರು ಹೊಲತಿಗೆ ಉತ್ತರ ಬರೆದಿದ್ದರು.

ಹೊಲತಿಯು ಸಂಸ್ಥಾನದ ರಾಣಿ ಸಾಹೇಬರಿಗೆ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು- ‘ಮೇಲಿನ ಕೇರಿಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಂದ ಹಸಿದ ಹೊಟ್ಟಿಗೆ ಅನ್ನ ಸಿಗುತ್ತದೆ. ಹರಕು ಚಿಂದಿ ಸೀರೆ- ಅರವಿ ಸಿಗತದೆ. ಆ ತಂಗಳು ಎಂಜಲನ್ನವನ್ನು ನಾನು ಮಕ್ಕಳೂ ತಿನ್ನುತ್ತೇವೆ. ಇದು ಕೆಳಗಿನ ಕೇರಿಯಲ್ಲಿ ಸಿಗುವದಿಲ್ಲ.’

ಈ ಕಾಗದ ಪತ್ರವನ್ನೆಲ್ಲ ರಾಣಿಯು ಅಂಬೇಡ್ಕರಗೆ ಕಳಿಸಿದ್ದಳು.

ಹೀಗಾಗಿ ಬಾಬಾಸಾಹೇಬರು ತೀರಮಾರೆ ಮಾಸ್ತರಗೆ ಹೇಳಿದರು, “ತೀರಮಾರೆ, ಈ ಅರ್ಜಿ ಓದರಿ. ನಾವು ಹಗಲು-ರಾತ್ರಿ ಸಮಾಜ ಸುಧಾರಣೆಗಾಗಿ ಹೋರಾಡತೀವಿ. ಸಭೆ ಸೇರಿಸ್ತೀವಿ, ಜಗಳಾಡ್ತೀವಿ. ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡ್ತೀವಿ. ಅದರ ಲಾಭವೇನು ಅನ್ನೋದು ಈ ಅರ್ಜಿ ನೋಡಿದರೇನೆ ಗೊತ್ತಾಗತದೆ.”

ಎದ್ದು ಹೋಗುವಾಗ ಬಾಬಾ ಸಾಹೇಬರು ಮಾಸ್ತರಗೆ ಅಂದರು- “ಗಣಕಾರ ಸುಧಾರಿಸ್ತದೆ ಖರೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ನಮ್ಮ ಸಮಾಜ ಮಾತ್ರ ಸುಧಾರಿಸೋದಿಲ್ಲ.”

...ನನ್ನ ಪತಿ ಈ ಘಟನೆಯನ್ನು ನನಗೆ ಆಗಾಗ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು.

* * *

ಬೇಸಗೆಯ ರಜೆಯಲ್ಲಿ ನಾನೂ, ಅಪ್ಪ ಮಹೂದಗೆ ಹೋದೆವು.

ಅಕ್ಕ ಮನೆಯಲ್ಲೇ ಇದ್ದಳು. ಅಕ್ಕನನ್ನು ಮಹೂದದಲ್ಲೇ ಕೊಡಲಾಗಿತ್ತು. ಆಕೆಯ ಗಂಡ ಬಾಜಾರೆಯವರ ದನಕರುಗಳನ್ನು ಮೇಯಿಸುವ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ. ಅವರ ಪಾಲಿಗೆ ಹೊಲವಿತ್ತು. ನಾಲ್ಕು ಎಕರೆ ನೀರಾವರಿ ಮತ್ತು ಐದು ಎಕರೆ ಮಡ್ಡಿ

ನೆಲದ ಹೊಲವಿತ್ತು. ಆ ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಜೋಳ, ತೊಗರಿ, ಮಡಕೆ, ಎಳ್ಳು, ಸೆಜ್ಜೆಯನ್ನು ಬೆಳೆಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

ಅವರಿಗೆ ನಾಲ್ವರು ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು, ಒಬ್ಬ ಗಂಡು ಮಗನಿದ್ದ. 'ಈ ನಾಲ್ಕು ಉಂಡಣ್ಣರು ನಂಗ ಯಾಕೆ ಹುಟ್ಟಿದರೋ?' ಎಂದು ಅಕ್ಕ ಹಳಹಳಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು.

ಭಾವನ ಆರೋಗ್ಯ ಸರಿಯಿಲ್ಲ. 'ಜುಲಾಬ್ ಗುಳಗಿ ತಿಂದರ ಕೋಟಾ ಸಾಫ್ ಆಗಿ, ಆರಾಮ ಆಗತದೆ' ಅಂತ ಯಾರೋ ಸೂಚಿಸಿದರು. ಹೀಗಂತ ಭಾವ ಜಮಾಲಗೋಟಾದ ಬೀಜ ತಿಂದುಬಿಟ್ಟ! ಜುಲಾಬ್ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ತೀರಿಕೊಂಡರು.

ಅಕ್ಕ ನಾಲ್ವರ ಲಗ್ನ ಮಾಡಿದಳು. ಮಗ ನಾಮದೇವನ ಲಗ್ನವೂ ಆಯಿತು. ಅಕ್ಕನ ಬಳಗದ ಹುಡುಗಿಯನ್ನೇ ಸೊಸೆಯಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಳು.

ಸೊಸೆ ಮನೆಗೆ ಬಂದಳು. ಎಲ್ಲ ಸರಾಗವಾಗಿ ಮುಂದುವರಿಯಿತು.

ಮಗನಿಗೆ ಒಮ್ಮೆಲೆ ಮಲರೋಗ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಿತು. ಕೈಕಾಲು ಸೆಟೆದು ಕೊಂಡಿತು.

ಅವನು ಜ್ವರದಿಂದ ಬಡಬಡಿಸುತ್ತಿದ್ದ. ಔಷಧೋಪಚಾರ ಮಾಡಿದರು. ಆದರೂ ಅವನು ಬದುಕಿ ಉಳಿಯಲಿಲ್ಲ. ಕೊನೆಗೂ ತೀರಿಕೊಂಡ. ಸೊಸೆ ಮನೆ ಬಿಟ್ಟು ಹೊರಟುಹೋದಳು. ಅಕ್ಕ ಹಾಸಿಗೆ ಹಿಡಿದಳು. 'ನಾ ಇನ್ನ ಯಾಕೆ ಬದುಕಲಿ?' ಎಂದವಳು ಅನ್ನತೊಡಗಿದಳು. ಆಕೆ ಅನ್ನ-ನೀರು ತೊರೆದಳು. ನಾನು ಅವಳಿಗೆ ಬುದ್ಧಿ-ಮಾತು ಹೇಳುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡತೊಡಗಿದೆ. ಧೈರ್ಯ ತುಂಬುತ್ತಿದ್ದೆ. ನನ್ನ ಮಾತಿಗೆ ಕಿವಿಗೊಟ್ಟಳು, ಸುಧಾರಿಸಿಕೊಂಡಳು.

ನಾಲ್ಕು ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು ಹೊಲದ ಪಾಲು ಬೇಡಲಾರಂಭಿಸಿದರು. ಅಂಥದರಲ್ಲಿ ಆಕೆಯ ಸವತಿಯ ಮಗಳಾದ ಮುಕ್ತಾ ಸಹ ಪಾಲು ಬೇಕೆಂದು ಹಠ ಹಿಡಿದಳು... 'ನಾನೇ ಹೊಲದ ಯಜಮಾನಿ' ಎಂದವಳು ಅಕ್ಕನನ್ನು ಕಾಡಲಾರಂಭಿಸಿದಳು. ಆಕೆ ರಾಜಕಾಕಾನ ಸಹಾಯದಿಂದ ಮಾಮಲೇದಾರನಿಗೆ ಅರ್ಜಿ ಕಳಿಸಿದಳು.

"ನಮ್ಮಪ್ಪ ಬುಕಾಳನ್ನು ಇಟ್ಟಕೊಂಡಿದ್ದ. ನಾನೇ ಈ ಹೊಲದ ಖರೇ ಯಜಮಾನಿ. ಮನೀನೂ ನಂದೇ. ನಿನ್ನದು ಇದರಾಗ ಏನೂ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲೆಂದು" ಎಂದಾಕೆ ಅಕ್ಕನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದು.

ಮುಕ್ತಾ ಮಾಮಲೇದಾರನಿಗೆ ಅರ್ಜಿ ಕಳಿಸಿದ್ದು. ಮಾಮಲೇದಾರ ಮಹೂದಗೆ ಬಂದ. ಆಗ ರಂಗನಾಥ ದೇಶಪಾಂಡೆ ತಲಾರೆಯೆಂದು ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ದೇಶಪಾಂಡೆ ಯವರು ಮುಕ್ತಾ ಮತ್ತು ಬುಕಾಳನ್ನು ಕರೆತರುವಂತೆ ತಳವಾರನಿಗೆ ಆಜ್ಞಾಪಿಸಿದ.

ಚಾವಡಿಗೆ ತಾತ್ಕಾಲಿಕವಾಗಿ, ಜಮಾದಾರ, ದಾದ- ಮುಂತಾದ ಹಿರಿಯರು ಬಂದಿದ್ದರು. ಮಾಮಲೇದಾರ ಮುಕ್ತಾಳಿಗೆ ಕೇಳಿದರು- “ನಿನ್ನಪ್ಪ ಬುಕಾಳನ್ನು ಲಗ್ನಾ ಆಗಿದ್ದನೋ. ಏನ್ ಇಟ್ಕೊಂಡಿದ್ದನೋ?”

“ಆಕೆಯನ್ನು ರಂಡೆಯಂತೆ ಇಟ್ಕೊಂಡಿದ್ದ” ಮುಕ್ತಾ ಹೇಳಿದ್ದು.

ಚಾವಡಿಯಲ್ಲಿ ಕೂತ ತಾತ್ಕಾಲಿಕವಾಗಿ ತಕ್ಷಣ ನುಡಿವರು “ಇಲ್ಲಾ, ಬಾಜಿ ಬುಕಾನನ್ನು ಲಗ್ನ ಆಗಿದ್ದ ಖರೇ. ಆಕೆ ಅವನ ಹೆಂಡತಿಯಾಗಿದ್ದು; ರಂಡಿಯಲ್ಲ.”

ಉಳಿದ ಹಿರಿಯರೂ ಸಾಕ್ಷಿ ನುಡಿದರು.

ಆಗ ಮಾಮಲೇದಾರ ಸಿಟ್ಟಿನಿಂದ ಮುಕ್ತಾಳಿಗೆ ಹೇಳಿದ- “ನೀನು ಸುಳ್ಳು ಅರ್ಜಿ ಕಳಿಸಿದಿ. ಈಗ ಸಹ ಸುಳ್ಳು ಮಾತನಾಡುತಿ, ನಡೀ, ಹೋಗಿಲ್ಲೆಂದ, ನಿನಗ ಪಾಲು ಸಿಗೋದಿಲ್ಲ. ನಿನ್ನ ಅರ್ಜಿ ರದ್ದ ಮಾಡೇತಿ.”

...ಮುಕ್ತಾ ತನ್ನೂರಿಗೆ ಹೋದಳು. ಅನಂತರ ಮತ್ತೆಂದೂ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳಲಿಲ್ಲ.

ಅಕ್ಕ ತನ್ನ ಹೊಲವನ್ನು ಜಂಗಲು ಸಮಗಾರನಿಗೆ ಒಂದೂ ಮುಕ್ತಾಳು ಸಾವಿರ ರೂಪಾಯಿಗೆ ಮಾರಿದ್ದು. ಈ ಸುದ್ದಿಯು ಆಕೆಯ ಮೈದುನನ ಮಗನ ಕಿವಿಗೆ ಬಿತ್ತು. ಅವನು ತನ್ನ ತಮ್ಮನಿಗೆ ಹೇಳಿದ- ಇಬ್ಬರೂ ಮಾತಾಡಿಕೊಂಡರು. “ಕಾಕೂ ಕಾಗದ ಪತ್ರ ಮಾಡಾಕ ಸಾಂಗೋಲೆಗೆ ಹೊಂಟಾಗ ಅಡ್ಡಗಟ್ಟೋಣು.”

ಒಂದು ದಿನ ಜಂಗಲೂ ಸಮಗಾರ, ದಾದಾ ಮತ್ತು ಅಕ್ಕ ಮೂವರು ಖರೀದಿಪತ್ರದ ಕೆಲಸದ ನಿಮಿತ್ತ ಸಾಂಗೋಲೆಗೆ ಹೊರಟರು.

ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಮೈದುನನ ಮಗ ಮತ್ತು ಒಂದಿಬ್ಬರು ಸಂಗಾತಿಗಳು ಅಕ್ಕನನ್ನು ಅಡ್ಡಗಟ್ಟಿದರು.

ಮೈದುನನ ಮಗ ಹೇಳಿದ- “ನಾನು ಹೊಲಾ ಮಾರಾಕಿ ಕೊಡೋದಿಲ್ಲ.”

ತಕ್ಷಣ ನಮ್ಮ ದಾದಾ ಎದುರಿಗೆ ಬಂದ. “ಏನಲ್ಲೇ ಬರೋ ಮುಂದ ಹೆಂಡ್ತಿ ಹಣೆ ಕುಂಕುಮ ಒರೆಸಿ ಬಂದಿ ಏನು? ಬರತಾನು ಮುಂದ- “ನಿಮ್ಮ ಹೆಣಾ ಹಾಕದಿದ್ದರ ನನ್ನ ಹೆಸರ ಅಲ್ಲ” ಎಂದ. ದಾದಾ ಎತ್ತರವಾಗಿದ್ದ. ನೋಡಲು ದಷ್ಟ- ಪುಷ್ಟನಿದ್ದ. ಅವನ ಆಕಾರ ನೋಡಿ ಅವರು ಹೆದರಿ ಪರಾರಿಯಾದರು!

...ಈ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಕರಣದಿಂದ ಅಕ್ಕ ತುಂಬಾ ಹೆದರಿದಳು. ಹಾಗೆಯೇ ಮೂವರೂ ಮಾಮಲೇದಾರ ಕಚೇರಿಗೆ ಹೋದರು. ಜಂಗಲೂ ಸಮಗಾರ ಹೊಲದ ಖರೀದಿ ಪತ್ರ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಮಾಮಲೇದಾರ ಅಕ್ಕನಿಗೆ ಕೇಳಿದರು- “ಬುಕಾ ಸರತಾಪೆ, ನಿನಗ ಒಂದೂ ಮುಕ್ತಾಳು ಸಾವಿರ ರೂಪಾಯಿ ಸಿಕ್ಕಾವೇನು?”

ಆಕೆ ನುಡಿದಳು “ಹೌದು, ಸಾಯೇಬರ.”

ಆಕೆ ತನ್ನ ಉಡಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ರೊಕ್ಕವನ್ನು ತಕ್ಷಣ ದಾದಾನ ಕೈಗೆ ನೀಡಿದ್ದು.

ಅವಳು ಕಂಪಿಸುತ್ತಿದ್ದು. ಥರಥರ ನಡುಗುತ್ತಲೇ ಮನೆಗೆ ಮರಳಿದಳು. ಅವಳಿಗೆ ಬೈಲು ಕಡೆನೇ ಹತ್ತಿತು.

....ನಾಲ್ವರೂ ಹುಡುಗಿಯರು ತಕ್ಷಣ ರೊಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಪಾಲು ಬೇಡಲು ಬಂದರು. ಹಿರಿಮಗಳು ಅಂದಳು- “ಅವ್ವ, ನನ್ನ ಮಗನ ಲಗ್ನ ಮಾಡಬೇಕಾಗೇದ, ರೊಕ್ಕ ಕೊಡು.” ಆಕೆಗೆ ಇನ್ನೂರು ರೂಪಾಯಿ ನೀಡಿದಳು.

ಆ ಬಳಿಕ ಚಿಕ್ಕ ಮಹೂದದಿಂದ ಅಳಿಯ ಬಂದ. “ಅತ್ತೆ, ನಾವು ಚಾಪೆ-ಜಮಖಾನೆ ಖರೀದಿ ಮಾಡಿದ್ದಿ, ಸಾಲದ ರೊಕ್ಕ ಬೇಡಾಕ ಬಂದಾರು; ಕೊಡರಿ” ಎಂದ.

ಆ ಅಳಿಯನಿಗೆ ಇನ್ನೂರು ರೂಪಾಯಿ ಕೊಟ್ಟಳು.

ಯಶೋದಾ, ಜಾಯಿ ಇವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ತಾಂದೂಳವಾಡಿಯಲ್ಲಿ ಏಳುನೂರು ರೂಪಾಯಿ ನೀಡಿ ಎರಡು ಎಕರೆ ಹೊಲ ಕೊಂಡುಕೊಟ್ಟಳು.

ಅಕ್ಕ ಸ್ವಸಂತೋಷದಿಂದ ದಾದಾನಿಗೆ ಇನ್ನೂರು ರೂಪಾಯಿ ಕೊಟ್ಟಳು. “ನನ್ನ ಹುಲಿ. ನನ್ನ ಸಂಗ ಇತ್ತಂತ. ಹೊಲ ಮಾರೋದ ಸಾಧ್ಯ ಆತು” ಎಂದು ಅಕ್ಕ ದಾದಾನನ್ನು ಹೊಗಳಿದಳು. ತನ್ನ ಕಿರಿಯ ಮಗಳಾದ ಯಶೋದಾ ಮತ್ತು ಆಕೆಯ ಗಂಡನನ್ನು ತನ್ನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಳು. ಬಡಪಾಯಿ ತನ್ನ ಉಳಿದ ದಿನಗಳನ್ನು ನೂಕುತ್ತಿದ್ದಳು.

ಕೊನೆಗೂ ಅವಳು ನಾಮಾ-ನಾಮಾ ಎನ್ನುತ್ತ ಪ್ರಾಣ ಬಿಟ್ಟಳು.

ಇವತ್ತು ನನ್ನ ಎರಡನೆಯ ತಾಯಿ ತೀರಿಕೊಂಡಳು. ನನಗಂತೂ ತುಂಬಾ ದುಃಖವಾಯಿತು. ಸ್ವಂತ ಅವ್ವ ಸತ್ತಾಗಲೂ ಇಷ್ಟು ದುಃಖವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಯಾಕೆಂದರೆ ನನಗಾಗ ಅಷ್ಟೆಲ್ಲ ತಿಳುವಳಿಕೆಯಿರಲಿಲ್ಲ. ನನ್ನ ಹಿರಿಯ ಅಕ್ಕ ತುಂಬ ಮಮತೆಯಿಂದ ನನ್ನನ್ನು ಸಾಕಿದ್ದಳು. ಅವ್ವನ ವಾತ್ಸಲ್ಯ ನೀಡಿದ್ದಳು.

ಹೀಗಾಗಿ ಅವಳು ತೀರಿಕೊಂಡಾಗ ನನಗೆ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಅವ್ವ ತೀರಿಕೊಂಡ ನೆನಪಾಯಿತು.

* * *

ಕುರ್ಡುವಾಡಿಯ ಹುಡುಗಿಯರ ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಸಂತೋಷದಿಂದ ದಿನಗಳು ಉರುಳುತ್ತಿದ್ದವು. ನನಗೆ ತಿಂಗಳಿಗೆ ಹದಿನೈದು ರೂಪಾಯಿ ಸಂಬಳ ಸಿಗುತ್ತಿತ್ತು. ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ೧೯೪೨ರಲ್ಲಿ ರೂಪಾಯಿಗೆ ಹನ್ನೆರಡು ಶೇರು ಚೋಳ, ರೂಪಾಯಿಗೆ ಒಂಬತ್ತು ಶೇರು ಗೋದಿ ಸಿಗುತ್ತಿತ್ತು. ಏಳು ರೂಪಾಯಿ ಕೊಟ್ಟು ನಾನು ಎರಡು ಸೀರೆ ಖರೀದಿಸಿದೆ. ಅವು ಉತ್ತಮ ಮಟ್ಟದ ಸೀರೆಗಳು.

ಮಾಸ್ಟರ ಆಗಾಗ ಕುರ್ಡುವಾಡಿಗೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದರು. ಆದರೆ ನಾವು ಅವರನ್ನು ಮನೆಗೆ ಕರೆದೊಯ್ಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.

“ನನ್ನ ಹೆಂಡತಿಯ ಎರಡನೇ ಲಗ್ನ ಮಾಡಗಿಡ್ಯಾರಂತ ನಾನು ನಡುವೆ ಚಕ್ಕರ ಹೋಡೆದು ಹೋಗತೇನಿ” ಎಂದವರು ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು.

ಅವರ ಮತ್ತು ಅವರ ಎರಡನೆಯ ಹೆಂಡತಿಯ ನಡುವೆ ಸತತ ಜಗಳ ನಡೆಯುತ್ತಿತ್ತು.

“ನೀವು ಮ್ಯಾಲಿಂದ ಮ್ಯಾಲ ಕುರ್ಡುವಾಡಿಗೆ ಯಾಕ ಹೋಗತೀರಿ?” ಎಂದವಳು ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದಳು. ಮಾಸ್ತರನ ಲಕ್ಷ್ಯ ಸಂಸಾರದಿಂದ ಹಾರಿತ್ತು.

ಮಾಸ್ತರ ಗೋಮೆವಾಡಿ ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ರಜೆ ಹಾಕಿದರು. ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ತವರಿಗೆ ಪಂಥರಪುರಕ್ಕೆ ಕಳಿಸಿ, ಅವರು ಏಕಾಕಿ ಮುಂಬೈಗೆ ಹೋದರು. ಅವರು ಮುಂಬೈನ ಗ್ಯಾರೇಜಿನಲ್ಲಿ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಸೇರಿಕೊಂಡರು. “ನಾನು ಶಿಕ್ಷಕನ ನೌಕರಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ಈಗ ರಜೆ ಹಾಕಿ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದೇನೆ” ಎಂದವರು ಜನರಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು.

“ಇಂಥ ಒಳ್ಳೆ ನೌಕರಿ ಬಿಟ್ಟು, ಈ ಮಾಸ್ತರ ಇಲ್ಲಿಗೇಕೆ ಬಂದ?” ಎಂದು ಜನ ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದರು.

“ಹನ್ನೆರಡು ರುಪಾಯಿ ಸಂಬಳ ಸಾಲುವದಿಲ್ಲ.”

ಅನಂತರ ಒಂದೂವರೆ ವರುಷದ ಬಳಿಕ ಮತ್ತೆ ಶಾಲೆಗೆ ಹಾಜರಾದರು. ಮಾಸ್ತರನಿಗೆ ಗೋಮೆವಾಡಿಯಿಂದ ಖರಸುಂಡಿಗೆ ವರ್ಗವಾಯಿತು.

ಖರಸುಂಡಿ ಪೂಜಾರಿಗಳ ಊರು, ಅವರು ಸಿದ್ಧನಾಥನ ಭಕ್ತರು, ಅವರು ಅಸ್ವಶ್ಯರನ್ನು ಮುಟ್ಟಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಮಾಸ್ತರನ ದನಿ ಮಧುರವಾಗಿತ್ತು. ಅವರು ಭಜನೆಯನ್ನು ಸುಶ್ರಾವ್ಯವಾಗಿ ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದರು.

ಅಲ್ಲಿ ಗೊಂದಲಿಗರ ವಸತಿಯೂ ಇತ್ತು. ಅವರು ಆಕರ್ಷಕವಾಗಿ ತಮ್ಮೆ ಬಾರಿಸುತ್ತ ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಮಾಸ್ತರನ ಭಜನೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಪೂಜಾರಿ-ಗುರುವ ಭಜನೆಯ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಜರಿರುತ್ತಿದ್ದರು.

ಶಾಲೆಯು ಇಕ್ಕಟ್ಟಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಸ್ಥಳದ ಕೊರತೆಯಿಂದಾಗಿ ಒಂದರಿಂದ ನಾಲ್ಕನೆಯ ತರಗತಿಗಳೆಲ್ಲ ನಾಥಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ತುಂಬುತ್ತಿತ್ತು.

ಮಾಸ್ತರನ ಕ್ಲಾಸು ಮಾತ್ರ ಹೊರಗೆ ಪಡಸಾಲೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿತ್ತು. ಅವರು ಹೊಲೆಯರಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಗುಡಿಯೊಳಗೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಹೇಗೆ ಎಂಬ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ಊರವರೆಲ್ಲ ಚರ್ಚಿಸಿ ಈ ನಿರ್ಣಯ ಕೈಗೊಂಡಿದ್ದರು.

* * *

ಖರಸುಂಡಿಯ ಒಂದು ಘಟನೆಯ ನೆನಪಾಗುತ್ತಿದೆ.

ರಾಮಭಾವು ಎಂಬ ಘೌಜದಾರನು, ಬಾಬು ಮಹಾರನಿಗೆ ಹೇಳಿದ-
“ಬಾಬು, ನಾಳೆ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಒಡೆಯಬೇಕು, ಬೇಗ ಬಾ.”

“ಹೂಂನರಿs ಸಾಯೇಬರ ಬೇಗ ಬರತೀನಿ” ಬಾಬು ಉತ್ತರಿಸಿದ.

ಆದರೆ ಬಾಬು ಸ್ವಲ್ಪ ತಡಮಾಡಿ ಹೋದ. ಘೌಜದಾರ ಸಿಟ್ಟಿನಿಂದ ಹೇಳಿದ. “ಯಾಕೋ ಹೊತ್ತು ಮಾಡಿ ಬಂದಿ?” ಎಂದು ವಾಡೆಯೊಳಗೆ ಕರೆದೊಯ್ದು ಬಾಗಿಲು ಹಾಕಿದರು. ಹೊತ್ತು ಮಾಡಿ ಬಂದಿದ್ದದಕ್ಕೆ ಅವನನ್ನು ಕೋಲಿನಿಂದ ಎಷ್ಟು ಹೊಡೆದರೆಂದರೆ, ಮೈತುಂಬೆಲ್ಲ ಹಸಿರು ಬಾಸುಂಡೆಗಳು ಎದ್ದವು.

“ಮತ್ತೆ ಹೊತ್ತ ಮಾಡಿ ಬರಾಂಗಿಲ್ಲರಿ ಸಾಯೇಬರ, ಹೊಡಿಬಾಡಿಯಪ್ಪ, ನಿಮ್ಮ ಕಾಲಿಗೆ ಬೀಳತೇನರಿ, ನಾಳೆಯಿಂದ ಬೇಗ ಬರತೇನರಿ” ಎಂದು ಬಾಬು ಗೋಗರೆಯಲಾರಂಭಿಸಿದ. ಆದರೆ ಘೌಜದಾರನಿಗೆ ದಯೆ ಬರಲಿಲ್ಲ.

ಬಾಬೂನ ಮೈಯೆಲ್ಲ ಬಾತುಕೊಂಡಿತು. ಅವನು ನರಳುತ್ತ ಮನೆಗೆ ಬಂದ.

“ಕಟ್ಟಿಗೆ ಒಡೆಯಾಕ ಹೊತ್ತ ಮಾಡಿ ಬಂದಿಯಂತ ನನಗ ಘೌಜದಾರ ಹೊಡೆದ” ಎಂದು ಬಾಬು ಹೊಲೆಯರಿಗೆಲ್ಲ ಹೇಳಿದ.

ಕಾಂಬಳೆ ಮಾಸ್ತರ ಮತ್ತು ಉಳಿದ ಹೊಲೆಯರು ಕೆರಳಿದರು.

ಬಾಬೂನನ್ನು ಆಟಪಾಡಿಯ ಆಸ್ಪತ್ರೆಗೆ ಸೇರಿಸಿ ಆರೈಕೆ ಮಾಡಿಸುವದು, ಬಳಿಕ ಡಾಕ್ಟರ್ ಸರ್ತಿಫಿಕೇಟ ಪಡೆಯುವದೆಂದು ನಿರ್ಧಾರವಾಯಿತು.

“ಬಾಬು ಆಸ್ಪತ್ರೆಗೆ ಹೋಗೋಣ ನಡಿ” ಎಂದು ಮರುದಿನ ಮಾಸ್ತರ ಮತ್ತು ಜನರು ಹೇಳಿದರು.

“ಸೆಜ್ಜಿ ಸುಗ್ಗಿ ಶುರುವಾಗೇತಿ. ಸುಗ್ಗಿ ಕಾಲದಾಗ ನನ್ನ ಪಾಲು ಮುಳುಗೋದು ಬ್ಯಾಡ” ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಬಾಬು ಆಸ್ಪತ್ರೆಗೆ ಹೋಗಲೇ ಇಲ್ಲ.

ಕೆಲ ದಿನಗಳ ಬಳಿಕ ಅಪ್ಪಾ ಸಾಹೇಬ ಪಂತರು ಖರಸುಂಡಿಗೆ ಬಂದಾಗ ಕಾಂಬಳೆ ಮಾಸ್ತರ ನಡೆದ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ನಿವೇದಿಸಿದ.

ಆಗ ಅವರು ರಾಮಭಾವು ಘೌಜದಾರನಿಗೆ ಹೇಳಿದರು- “ನಿಮ್ಮ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಒಡೆಯೋದು ಹೊತ್ತಾತಂತ ನೀವು ಬಾಬೂಗೆ ಹೊಡೆದರಿ. ಬಡವರಿಗೆ ಆಂಜಕಿ ಹಾಕಿರಿ, ಇದು ಬರೋಬರಿಯಲ್ಲ. ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಇಂಥ ತಕರಾರು ಬಂತೆಂದರೆ ನೆಟ್ಟಗಾಗೋದಿಲ್ಲ” ಎಂದು ಎಚ್ಚರಿಕೆ ನೀಡಿದರು.

ಅಂದಿನಿಂದ ಘೌಜದಾರ ಹೊಲೆಯರಿಗೆ ಕೆಲಸ ಹೇಳಲು ಹಿಂಜರಿಯ ಲಾರಂಭಿಸಿದ.

* * *

ಖರಸುಂಡಿಗೆ ವರ್ಗವಾದ ನಂತರ ಮಾಸ್ತರ ಫಂಡರಪುರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಎರಡನೆಯ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಧೋಂಡಿಯನ್ನು ಕರೆತಂದರು. ಅವರ ಜಗಳಕ್ಕೂ ಕೊನೆ ಮೊದಲಿರಲಿಲ್ಲ. ಜಗಳ ಬೆಳೆದು ವಿಕೋಪಕ್ಕೆ ಹೋಯಿತು. ಅವರು ಬೇಸತ್ತುಹೋದರು. ಅವರಿಗೊಂದು ಯೋಚನೆ ಹೊಳೆಯಿತು.

ಧೋಂಡಿಯ ತಮ್ಮ ಅನಾರೋಗ್ಯದಿಂದ ಬಳಲುತ್ತಿದ್ದಾನೆಂದು ಆಕೆಯ ತಾಯಿಯ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ತಾವೇ ಒಂದು ಪತ್ರ ಬರೆದು ಅಂಚೆಗೆ ಹಾಕಿದರು. ಬಳಿಕ ಆ ಪತ್ರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಮನೆಗೆ ಬಂದರು.

“ಪಂಥರಪುರದಿಂದ ಪತ್ರ ಬಂದೈತಿ” ಎಂದು ಧೋಂಡಿಗೆ ಹೇಳಿದರು.

“ಪತ್ರದಾಗ ಏನ್ ಬರದೈತಿ ಅನ್ನೋದು ನನಗ ಓದಿ ತೋರಿಸಿರಿ” ಎಂದು ಧೋಂಡಿ ಹೇಳಿದ್ದು.

“ಮಗಳಾದ ಧೋಂಡಿಗೆ, ನಿನ್ನ ತಮ್ಮ ಅಜಾರಿ ಅದಾನು, ಬೇಗ ಹೊರಟು ಬಾ” ಎಂದು ಮಾಸ್ತರ ಪತ್ರ ಓದಿ ಹೇಳಿದರು.

“ಹಾಂಗಾರ ನಾವಿಬ್ಬರೂ ಪಂಥರಪುರಕ್ಕೆ ಹೋಗೋಣ ನಡೀರಿ” ಎಂದು ಧೋಂಡಿ ಹೇಳಿದ್ದು.

“ನನ್ನ ರಜೆ ಶಿಲ್ಕು ಇಲ್ಲ. ಹೆಡ್ ಮಾಸ್ತರ ರಜಾ ಕೊಡೋದಿಲ್ಲ” ಮಾಸ್ತರ ಉತ್ತರಿಸಿದರು.

“ಹಾಂಗಾರ ನನ್ನ ಕಳಿಸಿಕೊಡರಿ” ಎಂದು ಧೋಂಡಿ ಹೇಳಿದಳು.

ಅವರಿಬ್ಬರೂ ನಡೆಯುತ್ತ ಖರಸುಂಡಿಯಿಂದ ಆಟಪಾಡಿಗೆ ಹೋದರು. ಆಗ ಆಟಪಾಡಿ ಖರಸಂದಾಯ ನಡುವೆ ಬಸ್ ಸಂಚಾರವಿರಲಿಲ್ಲ.

ಮಾಸ್ತರ ಆಟಪಾಡಿಯಲ್ಲಿ ಧೋಂಡುಳನ್ನು ಫಂಡರಪುರ ಬಸ್ ಏರಿಸಿದರು. ಅವಳು ಪಂಥರಪುರಕ್ಕೆ ಹೋದಳು.

ಆಕೆ ಅವನನ್ನು ಕೇಳಿದ್ದು— “ಅವ್ವಾ, ತುಕಾರಾಮ ಭಾಳ ಅಜಾರಿ ಅದಾನೇನು?”

“ನಿನಗ ಯಾರ ಹೇಳಿದರು ಹಿಂಗ್?” ಎಂದು ಆಕೆಯ ಅವ್ವ ಕೇಳಿದ್ದು.

“ಮಾಸ್ತರ ನನಗ ಪತ್ರ ಓದಿ ತೋರಿಸಿದ.”

“ಇಲ್ಲಾ, ತುಕಾರಾಮ ಆರಾಮ ಅದಾನು. ನಿನ್ನ ದಣಿ ಈ ನಾಟಕ ಮಾಡದಾಂಗ ಕಾಣತೈತಿ. ಧೋಂಡೆ, ನೀನ ಇನ್ನ ಖರಸುಂಡಿಗೆ ಹೋಗಬ್ಯಾಡ. ಬೇಕಾದರ ಮಾಸ್ತರ ಬರಲಿ.”

ಮಾಸ್ತರ ತಕ್ಷಣ ನನಗೆ ಪತ್ರ ಬರೆದರು.

‘ಈ ಹೆಂಡ್ಡಿ ಸಂಗ್ಡ ನಾ ಏನ್ ಸಂಸಾರ ಮಾಡೋದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ನಾನು ಅವಳನ್ನು ಖಾಯಂ ತವರಿಗೆ ಕಳಿಸಿದ್ದೇನೆ. ಅವಳನ್ನು ಮತ್ತೆಂದೂ ಮರಳಿ ಕರ್ಕೊಂಡು ಬರೋದಿಲ್ಲ. ನಾವು ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಸುಖವಾಗಿ ಸಂಸಾರ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರೋಣ.’

ನಾನು ನನಗೆ ಬಂದ ಪತ್ರವನ್ನು ಓದಿದೆ. ಎರಡನೇ ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಮಾಸ್ತರ ಈಗ ತವರಿಗೆ ಅಟ್ಟಿದರೂ, ಅವಳು ಇಂದಲ್ಲ—ನಾಳೆ ಮರಳಿ ಬಂದೇ ಬರುತ್ತಾಳೆ— ಎಂಬ ಯೋಚನೆ ಬಂತು. ಹೀಗಾಗಿ ನಾನು ಮಾಸ್ತರನ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಬಾರದೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಿದೆ.

ಎಂಟು ದಿನಗಳ ಬಳಿಕ ಮಾಸ್ತರ ಕುರ್ಡುವಾಡಿಗೆ ಬಂದರು. ಆಗ ನನ್ನ ಜತೆ ಅಪ್ಪ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಅವನು ಮಹೂದಗೆ ಹೋಗಿದ್ದ.

ಮಾಸ್ತರ ಸತತ ನನ್ನ ಬೆನ್ನು ಹತ್ತಿದರು. “ಈಗ ನೀನಿಲ್ಲಿರೋದು ಬೇಡ. ನೀನು ಖರಿಸುಂಡಿಗೆ ನಡೀ ಹೋಗೋಣ” ಎಂದು ಒಂದೇ ಸವನೆ ತಗಾದೆ ಹಚ್ಚಿದರು.

ಒಂದು ದಿನ ಮಾಸ್ತರ ಸಾಮಾನೆಲ್ಲ ತುಂಬಿ, ನನ್ನನ್ನು ಮನೆಯಿಂದ ಹೊರಗೆ ಹಾಕಿದರು. ಈಗ ಯಾರಿಗೆ ಹೇಳಲಿ?

ಇದನ್ನು ಮಂದಿಗೆ ಹೇಳಿದರೆ ನಗುತ್ತಾರೆ- ‘ಗಂಡ ಕರಿತಾನ ಅಂದಮ್ಯಾಲೆ ಹೋಗರಿ’ ಎಂದು ಕೆಲವರು ಅನ್ನಲೂಬಹುದು.

ನನ್ನನ್ನು ಖರಿಸುಂಡಿಗೆ ಕರೆದೊಯ್ದರು. ಸುಮಾರು ಏಳೆಂಟು ತಿಂಗಳ ಬಳಿಕ ಧೋಂಡಿ ತನ್ನ ಅಪ್ಪನ ಜತೆ ಖರಿಸುಂಡಿಗೆ ಬಂದೇಬಿಟ್ಟಳು.

ನಾನು ಮಾಸ್ತರಗೆ ಹೇಳಿದೆ- “ನಾನು ಕುರ್ಡುವಾಡಿಗೆ ಹೋಗಿ ನೌಕರಿ ಮಾಡ್ತೇನಿ. ಈಗ ನೀವಿಬ್ಬರೂ ಸುಖವಾಗಿ ಸಂಸಾರ ಮಾಡರಿ.”

“ನಾನು ಆಕಿಗೆ ಬೇಸತ್ತಹೋಗೇನಿ. ಆಕಿ ತಿರುಗಿ ಹೋದರ ಹೋಗಲಿ, ಆದರ ನಿನಗ ಮಾತ್ರ ನಾನು ಹೋಗಾಕ ಬಿಡೋದಿಲ್ಲ.”

ಮಾಸ್ತರನ ಎರಡನೇ ಹೆಂಡತಿ ಜಗಳಗಂಟಿಯಾಗಿದ್ದಳು. ಜಗಳಾಡುವಾಗ ಕೆಟ್ಟ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಬಳಸುತ್ತಿದ್ದಳು. “ನನಗೆ ಬ್ಯಾರೆ ಮನೀ ಮಾಡಿ ಕೊಡರಿ” ಎಂದವಳು ಅಂದಳು. ನೆರೆಯಲ್ಲೇ ಅವಳಿಗೊಂದು ಮನೆ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟರು. ಕಾಲು-ಕಡಿ-ಸಾಮಾನು ವಗೈರೆ ತಂದು ಕೊಟ್ಟರು. ಆದರೂ ಅವಳು ಜಗಳಾಡುವದನ್ನು ಮಾತ್ರ ನಿಲ್ಲಿಸಲಿಲ್ಲ. ನನಗೂ ಬಾಯಿಗೆ ತೋಚಿದಂತೆ ಬಯ್ಯುತ್ತಿದ್ದಳು. ಹೀಗಾಗಿ ನಾನೂ ಬೇಸತ್ತು ಹೋದೆ. ಈಗ ಈ ಸಂಕಟದಿಂದ ಪಾರಾಗುವುದು ಹೇಗೆ ಎಂದು ಯೋಚಿಸಲಾರಂಭಿಸಿದೆ. ಮಾಸ್ತರ ಆಕೆಯ ತಂದೆಯನ್ನು ಕರೆಸಿ ಹೇಳಿದ- “ನಾನು ಎರಡು ವರ್ಗದ ಟ್ರೇನಿಂಗ್‌ಗೆ ಸಾತಾರಕ್ಕೆ ಹೊರಟಿದ್ದೇನೆ. ನೀವು ಧೋಂಡುಳನ್ನು ಕರ್ಕೊಂಡು ಹೋಗರಿ.” ಅತ್ತೆ ಮತ್ತು ಮೈದುನನ್ನು ಕರೆಯಿಸಿ, ನನ್ನ ಜತೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟು ಮಾಸ್ತರ ಸಾತಾರಕ್ಕೆ ಹೋದರು.

ಒಂದು ದಿನ ಸಿಟ್ಟಿಗೆದ್ದು ನಾನು ಮಹೂದಗೆ ಹೋಗಲು ಸಿದ್ಧಳಾದೆ. ನಮ್ಮತ್ತೆ ತಕ್ಷಣ ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಘೌಜದಾರನಿಗೆ ತಿಳಿಸಿದಳು. ಅವರು ನಮ್ಮನ್ನು ಕರೆಯಿಸಿಕೊಂಡರು. ‘ನೀನು ಇಲ್ಲೇ ಕೂತುಕೋ’ ಎಂದು ನನಗೆ ತಾಕೀತು ಮಾಡಿದರು.

ಸುಮಾರು ಎರಡು ಗಂಟೆಗಳ ಕಾಲ ನನ್ನನ್ನು ಸ್ವೇಶನ್ನಿನಲ್ಲಿ ಕೂರಿಸಿಕೊಂಡರು. ಸಂಜೆ ಆರರ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಘೌಜದಾರನು ಅತ್ತೆಯನ್ನು ಕರೆಸಿಕೊಂಡು ಹೇಳಿದರು-

“ನಿಮ್ಮ ಸೊಸೆಯನ್ನು ಮನೀಗೆ ಕರ್ಕೊಂಡು ಹೋಗಿರಿ. ಆಕೆ ಇಲ್ಲೇ ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಉಳಿತೇನಂದರ ಉಳಿಯಲಿ. ತವರ ಮನಿಗೆ ಹೋಗತೇನಂದರ ಹೋಗಲಿ, ಆಕೆ ತವರಮನಿಗೆ ಹೋದರ, ಹಾಂಗ ಮಾಸ್ತರಗ ಪತ್ರ ಬರೆದು ತಿಳಿಸಿರಿ.”

ಆ ರಾತ್ರಿ ನಾನು ಮನೆಯಲ್ಲೇ ಮಲಗಿದೆ. ಮರುದಿನ ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಎದ್ದು ನಡೆದು ಬನಪೂರಿ ಎಂಬೂರಿಗೆ ಬಂದೆ. ನಾನಾಗ ಆರು ತಿಂಗಳ ಬಸುರಿಯಾಗಿದ್ದೆ. ಬನಪೂರಿಯಿಂದ ಆಟಪಾಡಿಗೇ ಬಂದೆ. ಆಟಪಾಡಿಯಲ್ಲಿ ಮೋಟಾರು ಹತ್ತಿ ಮಹೂದಗೆ ಬಂದೆ.

ಅಪ್ಪನಿಗೆ ಮತ್ತು ದಾದಾನಿಗೆ ನಾನು ಬರುವ ವಿಷಯವನ್ನು ಮೊದಲೇ ಪತ್ರ ಬರೆದು ತಿಳಿಸಿದೆ. ಅಪ್ಪ ಹೇಳಿದ- “ಮಾಸ್ತರ ನಿನಗ ಬಲವಂತ ಮಾಡಿ ಕರೆದೊಯ್ದು ಮತ್ತೆ ಈ ಸ್ಥಿತಿ ತಂದಿಟ್ಟ ಏನು?”

ನಾನು ಹೋದ ವಿಷಯವನ್ನು ಅತ್ತೆ ಪತ್ರ ಬರೆದು ಮಾಸ್ತರಗೆ ತಿಳಿಸಿದಳು. ಅವರು ಸಾತಾರಾದಿಂದ ಖರಿಸುಂಡಿಗೆ ಬಂದರು. ತಮ್ಮ ತಾಯಿಯಿಂದ ಎಲ್ಲ ವಿಷಯ ಕೇಳಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡರು. ಅವರು ಅಲ್ಲಿಂದ ನೇರವಾಗಿ ಕಟಫಳ ಎಂಬ ಪೊಲೀಸ ತಾಣೆಗೆ ಬಂದು ದೂರು ನೀಡಿದರು. ‘ಮಹೂದ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಶಂಕರ ಮಹಾರ ಎಂಬುವನಿದ್ದಾನೆ. ಅವನ ತಂಗಿ ನನ್ನ ಹೆಂಡತಿ. ಅವಳು ಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಬಂಗಾರದ ಒಡವೆ ಮತ್ತು ರೊಕ್ಕ ಕಳ್ಳತನ ಮಾಡಿ ಪರಾರಿಯಾಗಿದ್ದಾಳೆ!’

ಪೊಲೀಸ ಮಹೂದಗೆ ಬಂದನು.

ಅವನು ದಾದಾಗೆ ಹೇಳಿದನು- “ಶಂಕರ, ನಿನ್ನ ತಂಗಿ ಖರಿಸುಂಡಿಯಿಂದ ಬಂಗಾರ ಮತ್ತು ರೊಕ್ಕ ಕದ್ದುಕೊಂಡು ಬಂದಾಳಂತ. ಅದಕ್ಕೆ ನಿನಗ ಹವಲ್ಲಾರ ಕರದ್ದಾನು ನಡೀ ತಾಣೆಗೆ.”

“ಮಾಸ್ತರನ ಹತ್ತಿರ ರೊಕ್ಕಾಯಿರಲಿಲ್ಲ, ಅಂದಾಗ ಬಂಗಾರದ ಆಭರಣ ಎಲ್ಲಿಂದ ಬಂತು? ಅನ್ನಿಗೆ ಹನ್ನೆರಡು ರುಪಾಯಿ ಪಗಾರ ಸಿಗತಿತ್ತು. ಅದರಾಗ ಎಷ್ಟ ತಿಂತಾನು. ಎಷ್ಟ ಉಳಿಸ್ತಾನು?” ಎಂದು ದಾದಾ ಪೊಲೀಸನಿಗೆ ಕೇಳಿದನು.

ದಾದಾ ತಕ್ಷಣ ಅಬ್ದುಲ ಜಮಾದಾರನ ಕಡೆಗೆ ಬಂದು ಹೇಳಿದನು- “ನಾಜೂಕಾ, ಶಟಗೊಂಡ ಬಂದಾಳು- ಆದರ ಆಕೆ ಗಂಡ ಕಟಫಳ ತಾಣೆದಾಗ ಸುಳ್ಳು-ಸುಳ್ಳು ತಕರಾರು ಮಾಡ್ಯಾನು.”

ಜಮಾದಾರ ದಾದಾಗೆ ಹೇಳಿದನು “ಶಂಕರ, ನೀನು ಹವಲ್ಲಾರಗ ಭೇಟಿಯಾಗು ಮತ್ತೆ ನನ್ನ ಹೆಸರು ಹೇಳು.”

ದಾದಾ ಕಟಫಲ ಠಾಣೆ ಹೋದ- ಅವನನ್ನು ನೋಡಿ ಹವಲ್ಲಾರ ಹೇಳಿದ
“ಶಂಕರ, ನಿನ್ನ ತಂಗಿ ಬಂಗಾರ, ರೊಕ್ಕ ಕದ್ದಕೊಂಡ ಬಂದಾಳಂತ ಕಾಂಬಳೆ
ಮಾಸ್ತರ ತಕರಾರು ಮಾಡಿದಾರಲ್ಲ. ನಿನ್ನ ಹಾದಿ ನೋಡಿ, ಬರಲಿಲ್ಲಂತ ಖರಸುಂಡಿಗೆ
ಹೋದರು.”

“ಹವಲ್ಲಾರ, ನನ್ನ ತಂಗಿ ಕುಡುಗವಾಡಿಯೊಳಗ ಮಾಸ್ತರ ಕೆಲ್ವ ಮಾಡ್ತಾಳು.
ಆಕಿಗ ರೊಕ್ಕ ಕಡಿಮಿ ಅದ ಏನು? ಮಾಸ್ತರನ ಹತ್ತಿರ ಬಂಗಾರ ಮತ್ತು ರೊಕ್ಕ
ಎಲ್ಲಿಂದ ಬಂತು?” ದಾದಾ ಕೇಳಿದ.

“ಶಂಕರ, ಈಗಂತೂ ಮಾಸ್ತರ ಹೋಗ್ಯಾನು. ನೀನೂ ತಿರುಗಿ ಮಹೂದಗೆ
ಹೋಗಿಬಿಡು.” ಹವಲ್ಲಾರನ ಮಾತಿಗೆ ಒಪ್ಪಿ ದಾದಾ ಮಹೂದಗೆ ಮರಳಿ ಬಂದ.

ನಾನು ಕುರ್ಡುವಾಡಿಯ ಕನ್ಯಾಶಾಲೆಯಿಂದ ರಜೆ ಪಡೆದಿದ್ದೆ. ನಾನು ಮತ್ತು
ದಾದಾ ಸೊಲ್ಲಾಪುರಕ್ಕೆ ಹೋದೆವು. ಸಾಹೇಬರನ್ನು ಭೇಟಿಯಾಗಿ “ನನ್ನನ್ನು ಹಾಜರು
ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಹುಕುಂ ಕೊಡರಿ” ಎಂದು ಕೇಳಿಕೊಂಡೆ.

ಅದಕ್ಕೆ ಸಾಹೇಬರು ಹೇಳಿದರು- “ನನ್ನ ಹೆಂಡತಿ ಬಂಗಾರ, ರೊಕ್ಕ
ಕಳ್ಳತನ ಮಾಡಿದ್ದಾಳೆ. ಆಕೆಯನ್ನೂ ಹಾಜರ್ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಾರದೆಂದು ನಿಮ್ಮ
ಗಂಡ ತಕರಾರು ಅರ್ಜಿ ಸಲ್ಲಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗಾಗಿ ನಿಮ್ಮಿಬ್ಬರ ಜಗಳ ಬಗೆಹರಿಯದ
ವಿನಾ ನಿಮ್ಮನ್ನು ಹಾಜರ್ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವಂತಿಲ್ಲ.”

ಹೀಗಾಗಿ ನಾವಿಬ್ಬರೂ ಮಹೂದಗೆ ಮರಳಿದೆವು.

‘ಕುರ್ಡುವಾಡಿಯ ಕನ್ಯಾಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಜರು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಆರ್ಡರ್’
ಕಳಿಸುವಂತೆ ನಾನು ಸಾಹೇಬರಿಗೆ ಅರ್ಜಿ ಕಳಿಸುತ್ತಲೇ ಇದ್ದೆ. ಹಲವು ಅರ್ಜಿ
ಕಳಿಸಿದೆ.

ಕೊನೆಗೂ ಸಾಹೇಬರ ವರ್ಗವಾಯಿತು. ಅವರ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಸಾಹೇಬರು
ಬಂದರು. ನಾನು ಅವರನ್ನೂ ಭೇಟಿಯಾದೆ. ‘ನಿಮಗೆ ಬೇಗ ತಿಳಿಸುತ್ತೇವೆ’ ಎಂದವರು
ನುಡಿದರು.

ಕೆಲವು ದಿನಗಳ ನಂತರ ಮಾಸ್ತರನ ಗೆಳೆಯನೊಬ್ಬ ಅವರಿಗೆ ಕೇಳಿದ-
“ನಿಮ್ಮ ಮೈದುನ ನಿಮ್ಮ ಹೆಂಡತಿಯ ಕಳಿಸಿಕೊಡಾಕ ಅಡಚಣೆ ಮಾಡ್ತಾಕ ಹತ್ತಿದಾನೆ.
ಅವನಿಗೇ ಬುದ್ಧಿ ಕಲಿಸಿದರ, ನಿಮ್ಮ ಹೆಂಡ್ತಿ ಬಾಯ್ಕುಚ್ಚಿಕೊಂಡು ನಿಮ್ಮ ಕಡೆ
ಬರತಾಳೆ.”

ಇಬ್ಬರೂ ಸೇರಿ ಒಂದು ಯೋಜನೆ ಹಾಕಿದರು. ಮಾಸ್ತರ ಮತ್ತು ಗೆಳೆಯ
ಇಬ್ಬರೂ ಮಹೂದಗೆ ಬಂದರು. ಗೆಳೆಯ ಮಾಸ್ತರನನ್ನು ಭವಾನಿ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿರುವಂತೆ
ತಿಳಿಸಿದ ಮತ್ತು ಆ ಗೆಳೆಯ ನೇರವಾಗಿ ನಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಬಂದ.

ಗೆಳೆಯ ನನ್ನ ಕ್ಷೇಮ-ಸಮಾಚಾರದ ಬಗೆಗೆ ಕೇಳಿದ. ಬಳಿಕ “ನಿಮ್ಮ ದಾದಾ ಕಾಣೋದಿಲ್ಲ, ಎಲ್ಲಿ ಹೋಗ್ಯಾನು?”

“ಕೂಲಿ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಹೋಗ್ಯಾನು” ನಾನಂದೆ.

“ಯಾವಾಗ ಬರ್ತಾನೆ?”

“ಸಂಜೆ ಮುಂದೆ.”

“ನಾನ ಸಂಜೆಗೆ ಬಂದು ಅವರನ್ನು ಭೇಟಿಯಾಗತೇನೆ” ಎಂದ ಗೆಳೆಯ.

ಸ್ವಲ್ಪ ಸಮಯ ಬಿಟ್ಟು ಮತ್ತೆ ಕೇಳಿದ- “ಅಂವಾ ಎಲ್ಲಿ ಮಲಗತಾನು?”

“ಹೊರಗ ಕಟ್ಟಿ ಮ್ಯಾಲೆ” ಎಂದೆ.

ಹೀಗೆ ನನ್ನಿಂದ ಮಾಹಿತಿಯನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡ ಗೆಳೆಯ ಮಾಸ್ತರ ಕಡೆಗೆ ಮರಳಿದ.

ಆವನು ಮಾಸ್ತರನಿಗೆ ಹೇಳಿದ- “ನಿಮ್ಮ ಮೈದುನನನ್ನು ರಾತ್ರಿ ಕೊಂದ ಹಾಕಿ, ನಾವು ಮತ್ತೆ ಖರಿಸುಂಡಿಗೆ ಹೋದರಾಯ್ತು.”

“ಬ್ಯಾಡ-ಬ್ಯಾಡ, ಕೂಲಿ ತಪಾಸಣೆ ಮಾಡ್ತಾರು, ನಮ್ಮನ್ನು ಹಿಡಿತಾರು. ಆಮ್ಯಾಲೆ ನನ್ನ ಹೆಂಡ್ತಿ ನನಗೆ ಮತ್ತೆಂದೂ ಸಿಗೋದಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ಇಂಥಾದ್ದೆಲ್ಲ ಮಾಡೋದು ಬ್ಯಾಡ.” ಮಾಸ್ತರ ಮಾರುತ್ತರ ನೀಡಿದ.

ಬಳಿಕ ಅವರಿಬ್ಬರು ಮರಳಿ ಹೋದರು.

* * *

ನನ್ನನ್ನೂ ಕುರ್ಡುವಾಡಿಯ ಶಾಲೆಗೆ ಹಾಜರು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ನಾನು ಸೊಲ್ಲಾಪುರಕ್ಕೆ ಅರ್ಜಿ ಕಳಿಸಿದೆ.

ಸಂಜೆಗೆ ಭಾಗೂ ವೈನಿಯ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿದ್ದೆ. “ವೈನಿ, ಮನ್ಯಾಗ ಕತ್ತಲಿ ಆಗೇತಿ. ದೀಪಾ ಯಾಕ ಹಚ್ಚಿಲ್ಲ?” ಎಂದು ಅವರನ್ನು ಕೇಳಿದೆ.

“ಏನ್ ಮಾಡೋದವ್ವ, ದೀಪಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲಿಂದ ಎಣ್ಣೆ ತರಲಿ?” ಅವರು ಕೇಳಿದರು.

“ಅಂಗಡಿಗೆ ಹೋಗಿ ಯಾಕ ತರಲಿಲ್ಲ!”

“ರೊಕ್ಕ ಎಲ್ಲಿಂದ ತರಲವ್ವ! ನಾನಿವತ್ತು ಖಾಂಡೇಕರರ ಹೊಲದಾಗ ಕಸ ಕೀಳೋದಕ್ಕೆ ಹೋಗಿದ್ದೆ. ಅವರು ಜ್ವಾಳಾನೇ ಕೂಲಿ ಅಂತ ಕೊಟ್ಟರು. ಅದನ್ನ ತಂದು ಬೀಸಿದೆ. ಚಿಪ್ಪಾಡಿ ಉರಿಸಿ ರೊಟ್ಟಿ ಮಾಡಿದೆ. ಹುಡುಗರೂ, ನಾನೂ ಉರಿ ಬೆಳಕಿನಾಗ ತಿನ್ನಾಕ ಹತ್ತಿದೇವಿ ನೋಡವ್ವ. ದಣಿಯಂತೂ ಶಿಷ್ಯನ ಊರಿಗೆ ಹೋಗ್ಯಾರು. ಅವರೂ ಬಂದಿಲ್ಲ. ರೊಕ್ಕಾನೂ ಕಳಿಸಿಲ್ಲ. ಇಂದಿಗೆ ಹದಿನೈದ ದಿನಾ ಆತು. ಪಲ್ಲೆ ಮುಖಾಸೈತಿ ನೋಡಿಲ್ಲ. ಉಪ್ಪು ಹಚ್ಚಿಕೊಂಡು ರೊಟ್ಟಿ ತಿಂತೇವಿ. ಕೂಲಿ ಕೆಲಸಾನೂ ಸಿಗೋದಿಲ್ಲ. ಈ ಬಡತನ ಎಂದ ಮುಗಿತದೋ ದೇವರಿಗೇ ಗೊತ್ತು!”

ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ವೈನಿ 'ಮನಿಗೆ ಬಾ' ಎಂದು ಕೂಗಿ ಕರೆದಳು. ನಾನು ದಾದಾನ ಮನೆಗೆ ಹೋದೆ.

* * *

“ನಿಮ್ಮನ್ನು ಕಡಲಾಸ ಎಂಬ ಊರಿಗೆ ವರ್ಗ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ನೀವು ಅಲ್ಲಿಯ ಹೆಡ್ ಮಾಸ್ತರನನ್ನು ಭೇಟಿಯಾಗಿ, ಅವರು ನಿಮ್ಮನ್ನು ಹಾಜರ್‌ಪಡಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ”- ಎಂಬ ಆಜ್ಞೆಯ ಪತ್ರ ಸೊಲ್ಲಾಪುರದಿಂದ ಬಂತು.

ಕಡಲಾಸಗೆ ಹೋಗಲು ಬಸ್ಸಿನ ಅನುಕೂಲವಿರಲಿಲ್ಲ. ದಾದಾ ಒಬ್ಬ ಸಮಗಾರನ ಚಕ್ಕಡಿಯನ್ನು ಬಾಡಿಗೆಗೆ ತಂದ. ನಾನೂ ಭಗವಾನ ಚಕ್ಕಡಿಯಲ್ಲಿ ಕೂತೆವು.

“ಕಡಲಾಸದಾಗ ಮಾರುತಿ, ವಿರೋಬಾ ಅಂತ ನನ್ನ ಗುರ್ತಿನವರು ಅದಾರು. ನೀನು ಅವರ ಮನಿಗೆ ಹೋಗು. ಗಂಡ ಬಂದು ಕಾಡತಾನು ಅನ್ನೋ ವಿಷಯಾನೂ ಹೇಳು. ಆವಾಗ ಅವರು ಮಾಸ್ತರಗ ತಾಕೀತ ಮಾಡ್ತಾರೆ. ಈಗ ನೀವು ಹೋಗಿರಿ. ನಾನು ನಾಕ ದಿನ ಬಿಟ್ಟು ಬರ್ತೇನಿ” ದಾದಾ ಹೇಳಿದ...

೧೯೪೮ರಲ್ಲಿ ನನ್ನನ್ನು ಕಡಲಾಸಗೆ ವರ್ಗ ಮಾಡಿದರು. ನನ್ನನ್ನು ಶಿಕ್ಷೆಯ ವರ್ಗಾವಣೆಯೆಂದು ಕಡಲಾಸಗೆ ಕಳಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ನಮ್ಮ ಚಕ್ಕಡಿ ಸಾಂಗೋಲಾ ದಾಟಿ ಮುಂದೆ ಸಾಗಿತು; ಕಡಲಾಸ ಹಾದಿ ಹಿಡಿಯಿತು.

ಅದೇ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಹೆಂಗಸು ಮತ್ತು ಆಕೆಯ ಗಂಡ ನಡೆದು ಹೊರಟಿದ್ದರು. ನಮ್ಮ ಚಕ್ಕಡಿ ನೋಡಿ ಆ ಹೆಂಗಸು ಕೇಳಿದಳು- “ಗಾಡಿ ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೊಂಟೈತಪ್ಪ, ಯಜಮಾನ?”

“ಕಡಲಾಸಗೆ, ಈ ಚಕ್ಕಡಿಯೊಳಗೆ ಕುಂತ ಟೀಚರನನ್ನು ಕಡಲಾಸಗೆ ವರ್ಗ ಮಾಡ್ತಾರು.”

ಆ ಹೆಂಗಸು ನನ್ನನ್ನು ಕೇಳಿದ್ದು- “ನೀವು ಯಾರ ಪೈಕಿ?”

“ಹೊಲೆಯರ ಪೈಕಿ” ನಾನಂದೆ.

“ನಮ್ಮ ಕಡಲಾಸ ಊರು ಭಾಳ ಕೆಟ್ಟೈತಿ. ಹೆಂಗಸು ಮಾಸ್ತರಣಿ ಬಂದರ ಓಡಿಸಿಬಿಟ್ಟಾರೆ. ಇಬ್ಬರು ಮಾಸ್ತರಣಿಯರನ್ನು ಅಂಜಿಕಿ ಹಾಕಿ ಓಡಿಸಿಬಿಟ್ಟರು.” ಆ ಹೆಂಗಸು ನನಗೆ ಹೇಳಿದ್ದು,

ಆ ಹೆಂಗಸಿನ ಮಾತು ಕೇಳಿ ನಾನು ಯೋಚಿಸಲಾರಂಭಿಸಿದೆ! ‘ಊರು ನನಗೇನ ಚಲೋ ಸಿಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಇರಲಿ, ನೋಡೋಣು, ಏನಾಗತದೋ ಆಗಲಿ’ ಅಂದುಕೊಂಡೆ.

ನಾನು ಆ ಹೆಂಗಸಿಗೆ ಹೇಳಿದೆ “ಬರಿಸ್ ಈ ಗಾಡ್ಯಾಗ ಕೂಡರಿ.”

ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಗಾಡಿ ಏರಿ ಕೂತರು.

ಸಂಜೆ ನಾಲ್ಕರ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಚಿಕ್ಕಡಿ ಕಡಲಾಸ ತಲುಪಿತು. ದಾದಾನ ಪರಿಚಯ ದವರಾದ ಮಾರುತಿ ವಿರೋಧಾನ ಮನೆಗೆ ಹೋದವು. ದಾದಾ ವಾಲಚಂದನಗರದಲ್ಲಿ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಇದ್ದಾಗ ಅವರ ಪರಿಚಯವಾಗಿತ್ತು.

ಊರು ಚಿಕ್ಕದಾಗಿದ್ದರಿಂದ ನಾನು ಕಡಲಾಸ ಊರಿಗೆ ವರ್ಗವಾಗಿ ಬಂದ ಸುಗ್ಗಿ ಎಲ್ಲೆಡೆ ಹಬ್ಬಿತು. ಪಂಚರು ನನ್ನನ್ನು ತಕ್ಷಣ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬರುವಂತೆ ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಕಳಿಸಿದರು. ನಾನು ಅವರ ಕಡೆ ಹೋದೆ. ಅವರಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿದೆ. ಯಾಕೆ ಕರೆಸಿದಿರಿ- ಎಂದು ಕೇಳಿದೆ.

ನಾರಾಯಣ ಗಾಯಕವಾಡ ಎಂಬವರು ನನಗೆ ಹೇಳಿದರು “ನೋಡವ್ವ ತಂಗಿ, ನಮ್ಮ ಹೆಂಗಸು ಮಾಸ್ತರತಿ ತಾಳೋದಿಲ್ಲ.”

ತಕ್ಷಣ ಸದಾಶಿವ ಗಾಯಕವಾಡ ನುಡಿದರು- “ನಮ್ಮೂರಾಗ ಎರಡು ಪಾರ್ಟಿಯದ. ಬಂದ ಮಾಸ್ತರತಿ ಎರಡೂ ಪಕ್ಷದವರ ಮಾತು ಕೇಳತಾರು. ಕೊನೆಗೆ ಹೊಡೆತ ತಿಂದು ಓಡಿ ಹೋಗತಾರು.”

“ಹಿಂದ ಬಂದ ಮಾಸ್ತರತಿಯರೆಲ್ಲ ಸೇರ ಇದ್ದರ, ನಾನು ಸವ್ವಾಸೇರ ಅದೇನಿ” ಎಂದೆ. ನನ್ನ ಮಾತು ಕೇಳಿ ಪಂಚ-ಜನ ಪರಸ್ಪರ ಮುಖ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಲಾರಂಭಿಸಿದರು.

ರಾಮಚಂದ್ರ ಗಾಯಕವಾಡ ಅಂದರು- “ಅಕ್ಕವರ, ನೀವಿನ್ನು ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿರಿ.” ನಾನು ತಕ್ಷಣ ಮನೆಗೆ ಮರಳಿ ಬಂದೆ. ಮಾರುತಿ-ವಿರೋಧಾರಿಗೆ ನಡೆದ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದೆ- “ಅವರಿನ್ನೂ ನನ್ನ ಕೆಲಸಾನೇ ನೋಡಿಲ್ಲ. ಸುಮ್ಮೆ ನಾನೆ ಯಾಕೆ ಸಹಿಸಲಿ?” ಅವರೆಂದರೋ- “ಅಕ್ಕವರ, ನೀವೇನ ಚಿಂತಿ ಮಾಡಬ್ಯಾಡರಿ.”

“...ಈ ಅಕ್ಕವರು ಈ ಊರಾಗ ಅದ ಹ್ಯಾಂಗ್ ಇರ್ತಾರೆ ನೋಡಬಿಡೋಣ” ಎಂದು ಆಗಾಗ ಹೇಳುವ ಮಾತು ನನ್ನ ಕಿವಿಗೂ ಬೀಳತೊಡಗಿತು.

ಮರುದಿನ ನಾನು ಶಾಲೆಗೆ ಹೋಗಿ ಹಾಜರಾದೆ. ಮುಖ್ಯ ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಹಿ ಮಾಡಿದೆ. ಅದರ ಶಾಖೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಓಣಿಯಲ್ಲಿತ್ತು. ‘ಅಲ್ಲಿ ಹೋಗಿ ಹುಡುಗಿಯರಿಗೆ ಪಾಠ ಮಾಡಿರಿ’ ಎಂದು ಹೆಡ್ ಮಾಸ್ತರ ಹೇಳಿದರು.

ನಾನು ವೇಳೆಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಶಾಲೆಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದೆ. ಶಾಲೆ ಬಿಟ್ಟ ಬಳಿಕ ಮನೆಗೆ ಮರಳುತ್ತಿದ್ದೆ. ಅಸ್ಪೃಶ್ಯ ಸಮಾಜದ ಜನರಿಗೆ ‘ನಮ್ಮ ಮಾಸ್ತರತಿ’ ಬಂದರೆಂದು ಖುಷಿಯಾಯಿತು. ಅವರು ತಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಶಾಲೆಗೆ ಕಳಿಸಲಾರಂಭಿಸಿದರು.

ಕಡಲಾಸ ಊರಿನ ಜನ ಅಂದುಕೊಳ್ಳಲಾರಂಭಿಸಿದರು- ‘ಈ ಅಕ್ಕವರು ಭಲೋ ಅದಾರು. ಅವರು ಬಂದ ಮ್ಯಾಲೆ ಹುಡುಗಿಯರ ಸಂಖ್ಯೆ ಹೆಚ್ಚಾಯಿತು.’

ನನ್ನ ಬಗೆಗೂ ಊರ ಜನರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಬದಲಾಯಿತು. ‘ನಮಗೆ ಇದೇ ಅಕ್ಕವರು ಬೇಕು’ ಎಂದು ಜನ ಮಾತಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಾರಂಭಿಸಿದರು.

ಒಂದು ದಿನ ನಾನು, ರಾಧಾ ಮತ್ತು ಸೀತಾ ಏತದ ಬಾವಿಗೆ ನೀರು ತರಲು ಹೋದೆವು. ಮಟ್ಟಿಯಿಂದ ನೀರು ಎತ್ತುವ ಕೆಲಸ ನಡೆದಿತ್ತು. ಗಾಯಕವಾಡರ ಮಗ ಮಟ್ಟಿ ನೀರು ಕೊಡಲಿಲ್ಲ. ಅವನು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಸೆಗಣಿ ಕಲಿಸುತ್ತಿದ್ದ.

“ಅವನವ್ವನ, ಈ ಹೊಲತಿಯರು ನಮ್ಮ ಭಾಳ ಪೀಡಿಸಾಕ ಹತ್ತಿದಾರು. ಹೊಲಕ್ಕ ನೀರು ಬಿಟ್ಟರೂ ಹೊಲೆ-ಮಾದಿಗರೆಲ್ಲ ಬಂದು ತುಂಬಿ-ತುಂಬಿ ಒಯ್ತಾರು.”

ರಾಧಾ ಆ ರೈತನಿಗೆ ಹೇಳಿದ್ದು- “ಈ ಮಾಸ್ತರತಿಗಾದರೂ ಕುಡಿಯಾಕ ಒಂದ ಕೊಡಾ ನೀರ ಕೊಡಪ್ಪ.”

“ಎಲ್ಲಿ ಮಾಸ್ತರತಿ? ಅದೇನ ನಮ್ಮ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ.” ಗಾಯಕವಾಡ ರೈತ ಹೇಳಿದ. ನಾವು ಖಾಲಿ ಕೊಡ ಹೊತ್ತು ಮನೆಗೆ ಮರಳಿ ಬಂದೆವು.

ನಮ್ಮದೇ ಸಮಾಜದ ಒಂದು ಬಾವಿಯಿತ್ತು. ಆದರೆ ಅಲ್ಲಿಯ ನೀರು ಕುಡಿಯುವಂತಿರಲಿಲ್ಲ. ನಾನು ಜನರಿಗೆ ಹೇಳಿದೆ “ಈ ಬಾವಿಯ ಹೂಳೆತ್ತಿ ಹೊರಹಾಕಿ ಸವಚ್ಚು ಮಾಡೋಣ ಬರಿಗ್. ಆಮ್ಯಾಲೆ ಅದನ್ನ ಕುಡೀಬೌದು”

ಜನರೆಲ್ಲ ಬಂದರು. ಬಾವಿಯ ಹೂಳನ್ನು ಹೊರಗೆ ಎತ್ತಿ ಹಾಕಿದರು. ಅಂದಿನಿಂದ ಜನರು ಕುಡಿಯಲು ನೀರು ಬಳಸಲಾರಂಭಿಸಿದರು.

* * *

೧೯೪೯ರಲ್ಲಿ ಭರಪೂರ ಮಳೆಯಿತ್ತು.

ಹೊಳೆ-ಹಳ್ಳಗಳು ತುಂಬಿ ಹರಿಯತೊಡಗಿದವು. ಅಕೋಲಾ ಎಂಬೂರು ಹೊಳೆಯ ದಡದಲ್ಲಿದ್ದುದರಿಂದ ಹೊಲೆಯರ ಮನೆಗಳೆಲ್ಲ ತೇಲಿ ಹೋದವು.

ಹೊಲೆಯರು ಹೊಲಗೇರಿಯ ಜಮೀನಿನಲ್ಲಿ ಗುಡಿಸಲು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ವಾಸಿಸಲಾರಂಭಿಸಿದರು. ನದಿಗೆ ಮಹಾಪೂರ ಬಂತು. ದೊಡ್ಡ-ದೊಡ್ಡ ಬೇವಿನ ಮರದ ಬೊಡ್ಡೆಗಳೆಲ್ಲ ಕಡಲಾಸ ನದಿದಡಕ್ಕೆ ಬಂದುಬಿದ್ದವು. ಕಡಲಾಸ ಮಂದಿ ದಡಕ್ಕೆ ಬಂದು ಬಿದ್ದ ಮರದ ಬೊಡ್ಡೆಗಳನ್ನು ಲೀಲಾವ್ ಮಾಡೋಣ ಎಂದು ಮುಂದಾದರು. ಆಗ ನಮ್ಮ ಮಾಸ್ತರ ಸಹ ಊರಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದ. ಅವರೂ ಜನರೊಂದಿಗೆ ನದಿಗೆ ಹೋದರು. ಜನರೆಲ್ಲ ಸೇರಿ ಬೊಡ್ಡೆಗಳನ್ನು ನದಿಯಿಂದ ಎಳೆದು ತಂದು ದಡದಲ್ಲಿ ರಾಶಿ ಹಾಕಿದರು. ಮರದ ಬೊಡ್ಡೆಗಳ ಲೀಲಾವು ನಡೆಯಿತು. ಮಾಸ್ತರ ಅರವತ್ತು ರೂಪಾಯಿ ಕೊಟ್ಟು ಒಂದು ಬೇವಿನ ಬೊಡ್ಡೆಯನ್ನು ಖರೀದಿಸಿದರು. ಆ ಬೊಡ್ಡೆಯನ್ನು ಚಕ್ಕಡಿಗಿ ಹೇರಿ ಮನೆಗೆ ತಂದರು. ಮನೆಗೆ ಬಂದ ಮೇಲೆ ನನ್ನಿಂದ ಅರವತ್ತು ರೂಪಾಯಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಜನರಿಗೆ ನೀಡಿದರು!

ಕರಗಣಿಯಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸಲು ನಮಗೆ ನಮ್ಮದೇ ಆದ ಮನೆಯಿರಲಿಲ್ಲ. ನಾವು ಬಾಡಿಗೆ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದೆವು. ನನ್ನ ಗಂಡ ಹೇಳಿದರು “ನಾವಿಗ ಒಂದು ಮನೆ ಕಟ್ಟೋಣ.” ಅದೇ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಫಂಡರಪುರದಲ್ಲಿದ್ದ ಮಾಸ್ತರರ ಎರಡನೇ

ಹೆಂಡತಿ ತೀರಿಕೊಂಡಿದ್ದಳು. ಹೀಗಾಗಿ ಮಾಸ್ತರ ನನಗೆಂದರು. “ಈಗ ನನ್ನ ಎರಡನೇ ಹೆಂಡತಿ ಸತ್ತಾಳು. ಈಗ ನನ್ನ ಸಂಗಡ ಇರಾಕ ನಿನಗ ಏನ್ ಅಡಚಣಿಯದ?”

ವಾಡೇಗಾವಿನ ಬಡಿಗರು ಬಂದು ಕೃಷ್ಣಾ ಕೋಕಳೆ ಎಂಬವರ ಮನೆಯ ಬಾಗಿಲ ಚೌಕಟ್ಟು ತಯಾರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಮಾಸ್ತರ ಅವರಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿ ಶಂಕರ ಮತ್ತು ಶ್ಯಾಮ ಎಂಬ ಬಡಿಗರನ್ನೂ ಕರೆತಂದರು. “ಈ ಬೇವಿನ ಬೊಡ್ಡೆಯಿಂದ ಎರಡು ಬಾಗಿಲ ಚೌಕಟ್ಟು ಮತ್ತು ಉಳಿದದ್ದು ತೊಲೆ-ರೀಪು ತಯಾರ ಮಾಡರಿ” ಎಂದವರಿಗೆ ತಿಳಿಸಿದರು. ಚೌಕಟ್ಟು, ತೊಲೆ-ರೀಪು ಎಲ್ಲ ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ಒಂದು ಚಕ್ಕಡಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ಹೇರಿ, ಜತೆಗೆ ಮನೆಗೆ ಬೇಕಾದ ಉಳಿದ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ಹೇರಿ ಕರಗಣಿಗೆ ತರಲಾಯಿತು. ಇದೆಲ್ಲದಕ್ಕೆ ನಾನೇ ಹಣ ಕೊಟ್ಟೆ!

ಅದೇ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅಂದರೆ ಜೂನ್, ೧೯೫೦ರಲ್ಲಿ ವಿಮೆನ್ ಟ್ರೇನಿಂಗ್ ಕಾಲೇಜಿಗೆ ನನ್ನನ್ನು ತರಬೇತಿಗೆ ಕಳಿಸಿದರು. ಎರಡು ತಿಂಗಳ ಬಳಿಕ ಮನೆಯ ಗೃಹಪ್ರವೇಶವಿತ್ತು. ನನಗೆ ರಜೆ ಸಿಗಲಿಲ್ಲ. ನನ್ನ ಮನೆಯ ಗೃಹಪ್ರವೇಶಕ್ಕೆ ನಾನೇ ಇರಲಿಲ್ಲ. ನಾನಾಗ ಪುಣೆಯ ಟ್ರೇನಿಂಗ್ ಕಾಲೇಜಿನಲ್ಲಿದ್ದೆ.

ಇಲ್ಲಿವರೆಗೆ ವಾಸಿಸಲು ನನ್ನದೇ ಮನೆಯಿರಲಿಲ್ಲ. ಈಗ ನನ್ನದೇ ಸ್ವಂತ ಕಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡೆನಲ್ಲ ಎಂದು ಸಂತೋಷವಾಯಿತು.

* * *

ವಿಮೆನ್ ಕಾಲೇಜಿನ ವಾತಾವರಣವು ಆಹ್ಲಾದಕಾರಕವಾಗಿತ್ತು.

ನಾವು ತುರುಸಿನಿಂದ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೆವು. ನಾವು ಅಸ್ಪೃಶ್ಯತೆಯನ್ನು ಒಪ್ಪುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಒಂದು ಅನುಭವ ಬಂತು-

ಊಟ ಬಡಿಸುವ ಕೆಲಸವನ್ನು ಸರದಿಯ ಪ್ರಕಾರ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಹಂಚಲಾಗಿತ್ತು. ಪಂಥರಪುರದ ಬಡವೆ ಅನಂತರ ವಿಮೆನ್ ಕಾಲೇಜಿಗೆ ಬಂದಳು. ಕಾಂಬಳೆ ಎಂದಾಕ್ಷಣ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಜಾತಿ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಒಂದು ಪ್ರತಿಮಾ ಕಾಂಬಳೆ ಮತ್ತು ನನ್ನ ಸರದಿ ಬಂತು. ಯಮುನಾಬಾಯಿ ಎಂಬವರು ಅನ್ನವನ್ನು, ಲೀಲಾಬಾಯಿ, ಬೇಳೆ ತೊವ್ವ ಬಡಿಸುವದು ವಾಡಿಕೆ. ಅನಂತರ ಚಪಾತಿ, ಸಾರು, ಪಲ್ಲೆ ನೀಡುವದು ನಾವು ಹುಡುಗಿಯರ ಕೆಲಸವಾಗಿತ್ತು. ಪ್ರತಿಮಾ ಸಾರು, ನಾನು ಚಪಾತಿ, ಮಾಲನ ಮೋರೆ ಪಲ್ಲೆ ನೀಡಲು ಮುಂದಾದೆವು. ಬಡಿಸುತ್ತ-ಬಡಿಸುತ್ತ ಬಡವೆಯ ಬಳಿಗೆ ಬಂದೆವು. ನಾನು, ಪ್ರತಿಮಾ ಚಪಾತಿ, ಸಾರು ಬಡಿಸಿದ ಬಡವೆ ಹಾಕಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ. ಮಾನೆ ಬಡಿಸಿದ ಪಲ್ಲೆಯನ್ನು ಹಾಕಿಸಿಕೊಂಡಳು.

ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಬಡಿಸಿ, ನಾವು ಊಟಕ್ಕೆ ಕೂತೆವು. ಅನಂತರ ಮೈತ್ರೆ ಎಂಬ ಹುಡುಗಿ ಚಪಾತಿ ನೀಡಲು ಬಂದಾಗ, ಬಡವೆ ಅವಳಿಂದ ಚಪಾತಿ ಹಾಕಿಸಿಕೊಂಡಳು.

ಈ ವಿಷಯ ಎಲ್ಲ ಅಸ್ಪೃಶ್ಯ ಹುಡುಗಿಯರಿಗೆ ಗೊತ್ತಾಯಿತು. ಹೀಗೆ ಮತ್ತೆ ನಾಲ್ಕೆಂಟು ಸಲ ಇದೇ ಅನುಭವವಾಯಿತು. ಈ ಬಡವೆ ಹುಡುಗಿ ಅಸ್ಪೃಶ್ಯತೆಯನ್ನು ಒಪ್ಪುತ್ತಾಳೆ ಎನ್ನುವದು ನಮಗೆಲ್ಲ ಖಚಿತವಾಯಿತು.

-ಆಗ ಪ್ರತಿಮಾ ಕಾಂಬಳೆಯು ಹೌಸಿನ ಲೀಡರ್ ಆಗಿದ್ದಳು- ಲೇಡಿ ಸೂಪರಿಂಟೆಂಡೆಂಟರಾದ ಅತ್ರೇಬಾಯಿಗೆ ತಿಳಿಸಿದಳು. ಆಗ ಆಚಾರ್ಯ ಅತ್ತೆಯವರ ಪತ್ನಿಯಾದ ಸುಧಾ ಅತ್ತೆಯು ಲೇಡಿ ಸುಪರಿಂಟೆಂಡೆಂಟರಾಗಿದ್ದರು. ಆಚಾರ್ಯ ಅತ್ತೆಯವರು ಪ್ರತಿ ರವಿವಾರ ಟ್ರೇನಿಂಗ್ ಕಾಲೇಜಿಗೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದರು. ನಾವು ಆಗವರನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದೆವು. ಅತ್ರೇಬಾಯಿಯವರು ತಕ್ಷಣ ಬಡವೆಯನ್ನು ಕರೆಯಿಸಿದರು.

“ನೀನು ಶಿಕ್ಷಕಿಯಾಗಿದ್ದೀಯಾ, ಅಸ್ಪೃಶ್ಯತೆಯನ್ನು ಒಪ್ಪುತ್ತಿ. ಪಂಥರಪುರದ ಪೂಜಾರಿ ಮನೆತನದವಳಾಗಿದ್ದರಿಂದ, ಮಡಿ-ಮೈಲಿಗೆಯನ್ನು ಪಾಲಿಸುತ್ತಿರಬೇಕು. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಅದೆಲ್ಲ ನಡೆಯುವದಿಲ್ಲ. ನೀನು ಈ ಕಾಲೇಜಿನಿಂದ ಹೋಗಿ ಬಿಡು. ನಾವು ನಿನ್ನನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವದಿಲ್ಲ. ಪಂಥರಪುರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಮಡಿ-ಮೈಲಿಗೆ ಆಚರಿಸುತ್ತ ಕೂತುಕೋ!” ಎಂದು ಅತ್ರೇಬಾಯಿಯು ಜಬರಿಸಿದಾಗ ಆಕೆ ಅವರಿಗೆ ಕೈಮುಗಿದು ಕ್ಷಮೆ ಬೇಡಿದಳು.

“ನಾನು ಮತ್ತೆಂದೂ ಹೀಗೆ ವರ್ತಿಸುವುದಿಲ್ಲ” ಎಂದಾಕೆ ಹೇಳಿದಾಗ “ಸರಿ ನೀನೀಗ ಹೋಗು” ಎಂದವರು ಆಕೆಗೆ ಹೇಳಿದರು.

ಊಟಕ್ಕೆ ಕೂತಾಗ, ಆಕೆ ಹಸಿವಿಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ್ಯೂ, ನಾವು ಬಡಿಸಲು ಬಂದಾಗ ಮಾತ್ರ ಅವಳು ಮುಕ್ಕಾಂ ವಹಿಸುವಂತೆ ಹೇಳತೊಡಗಿದಳು!

ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಾವೆಲ್ಲ ಉತ್ತರಪ್ರದೇಶ, ಆಗ್ರಾ, ದಿಲ್ಲಿ, ಮಥುರಾ, ಹರಿದ್ವಾರ, ಹೃಷಿಕೇಶಗಳಿಗೆ ಪ್ರವಾಸಕ್ಕೆ ಹೋಗಿದ್ದೆವು. ಹಲವು ಪ್ರೇಕ್ಷಣೀಯ ಸ್ಥಳಗಳನ್ನು ಕಂಡೆವು. ತಾಜಮಹಲ, ಕೆಂಪು-ಕೋಟೆ, ಕುತುಬಮಿನಾರ, ಹರಿದ್ವಾರ-ಗಂಗಾನದಿ, ಕಾಶೀ ವಿಶ್ವೇಶ್ವರ, ಹೃಷಿಕೇಶ-ಲಕ್ಷ್ಮಣ ರೂಲಾ-ಸ್ವರ್ಗಾಶ್ರಮ, ಶೇಖ ಸೀಲೀಮ ಚಿಸ್ತಿ, ಗಂಗಾಡಡದಲ್ಲಿದ್ದ ದಯಾನಂದ ಸರಸ್ವತಿಯ ಮಠ- ಮುಂತಾದವು. ಮಠದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರೂ ಊಟ ಮಾಡಿದೆವು. ಭಜನೆಯ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ನಡೆಯಿತು. ಎಲ್ಲರ ಪೋಷಣೆ ತೆಗೆಯಲಾಯಿತು.

ಮತ್ತೊಂದು ಘಟನೆ ನೆನಪಾಯಿತೆಂದರೆ ನಗು ಬರುತ್ತದೆ.

ಆಗ್ರಾಕ್ಕೆ ಬಂದೆವು. ನಮ್ಮೊಂದಿಗೆ ವಿನೋದ, ಕುಲಕರ್ಣಿ, ಚಂದಾವರಕರ, ಸೂತಕತಾಯಿಸ್ವರ್- ಹೀಗೆ ಕೆಲ ಶಿಕ್ಷಕಿಯರು ಇದ್ದರು.

ವಿನೋದ ಅಕ್ಕವರು ಹೇಳಿದರು- “ಹುಡುಗಿಯರೇ, ಈಗ ಊಟದ ಹೊತ್ತಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ನಿಮಗೆನು ಬೇಕೋ ಅದನ್ನು ತರಿಸಿಕೊಂಡು ತಿನ್ನಿ.”

ಆನಂತರ ಎಲ್ಲ ಹುಡುಗಿಯರು ಊಟಕ್ಕೆ ಕೂತರು.

ನಾನು, ಮೋರೆ, ಮೇತ್ರ, ಗವತೆ, ಪುಲಪಗಾರ- ಎಂಬ ಹುಡುಗಿಯರು ಹೋಟೆಲು ಮಾಲೀಕನಿಗೆ ಕೇಳಿದವು- “ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಏನೇನು ಸಿಗುತ್ತದೆ?”

ಅವನು ಊಟದ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಹೆಸರು ಹೇಳಿದ; ಬಳಿಕ ‘ಮೀಟ್’ ಸಿಗುತ್ತದೆಂದ.

“ಮೀಟ್ ಬೋಲೆತೋ ಕ್ಯಾ?” ಎಂದು ಮಾಲನ ಪೋರೆ ಕೇಳಿದಳು.

“ಮಟನ್” (ಮಾಂಸ) ಅವನೆಂದ.

ನಾವು ಮಂಸದ ಊಟ ತರಿಸಿದೆವು. ನಾವು ಗೆಳತಿಯರು ಊಟ ಮಾಡಿದವು. ವಿನೋದಬಾಯಿ ಮಾಲಿಕನ ಹೇಳಿದಳು “ಎಲ್ಲ ಹುಡುಗಿಯರ ಊಟ ಮುಗಿಯಿತು. ಬಿಲ್ ಕೊಡಿ.”

ಅವನು ನೀಡಿದ ಬಿಲ್‌ನಲ್ಲಿರುವ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಅವರ ಗಮನಕ್ಕೆ ಬಂತು.

“ಉಳಿದವರೆಲ್ಲರ ದರ ಒಂದು ರೀತಿ, ಮತ್ತು ಈ ಐವರು ಹುಡುಗಿಯರ ದರ ಮಾತ್ರ ಬೇರೆಯಿದೆಯಲ್ಲ, ಏಕೆ?” ಎಂದವರು ಕೇಳಿದರು.

ಅವರು “ಮೀಟ್” ತಿಂದಿದ್ದಾರೆ ಎಂದ. ‘ಮೀಟ್ ಎಂದರೇನು?’ ಎಂದು ವಿನೋದಬಾಯಿ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದರು. ಅವನು ಐದಾರು ಬಾರಿ ‘ಮೀಟ್’ ಎಂದೇ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದ!

ಕೊನೆಗೆ ಸಿಟ್ಟಿನಿಂದ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದಾಗ ‘ಮಟನ್ ಊಟ’ ಎಂದ ಮಾಲೀಕ.

“ನಾವು” ಎಂದು ನಾವು ಐವರೂ ಉತ್ತರಿಸಿದೆವು.

“ಕಾಶಿಗೆ ಹೊರಟಿದ್ದಿರಿ ಮತ್ತು ಮಟನ್ ತಿಂತೀರಿ? ಎಂಥವರೇ ನೀವು?” ಎಂದರು.

“ನಿಮಗೆಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿತು?” ಎಂದು ಕುಲಕರ್ಣಿ ಬಾಯಿ ಕೇಳಿದರು.

“ಹಿಂಗೇನು ಕೇಳತೀರಿ ಟೀಚರ್ ನೀವು! ವಿನೋದ ಟೀಚರ್ ಬಯ್ಯಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿದಾರೆ. ನೀವು ಮಟನ್ ಎಲ್ಲಿ ಸಿಗುತ್ತಾ ಅಂತ ಕೇಳಿರೀರಿ?” ಎಂದು ನಾವು ಹೇಳಿದೆವು.

ಎಲ್ಲರೂ ನಗಲಾರಂಭಿಸಿದರು. ‘ನಾವೂ ಮಟನ್ ತಿಂತಿದ್ದಿಯಲ್ಲಾ’ ಎಂದವರು ಹೇಳಿದರು. ನಾವು ಪ್ರವಾಸದ ಉದ್ದಕ್ಕೂ ಈ ನೆನಪು ತೆಗೆದು ನಗುತ್ತಿದ್ದೆವು.

* * *

ನಾವು ಶೇಖಿಶಿಲಿಮ್ ಚಿಕ್ಕಿಗೆ ಹೋದೆವು.

“ನಿಮಗೆ ಯಾರಿಗಾದರೂ ಏನಾದರೂ ಬೇಡ್ಯೋಬೇಕಂತ ಇದ್ದರೆ ಬೇಡ್ಯೊಬಹುದು” ಎಂದು ವಿನೋದ ಟೀಚರ್ ಹೇಳಿದರು.

“ಈಗ ಹರಕೆ ಬೇಡಿ, ಇಷ್ಟದೂರ ಬಂದು ತೀರಿಸುವದು ಸಾಧ್ಯವಾಗದಿದ್ದರೆ ಹೇಗೆ?” ಎಂದು ನಾವೆಲ್ಲ ಹುಡುಗಿಯರು ಅವರನ್ನು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದೆವು.

“ನಿಮ್ಮ ಇಷ್ಟಾರ್ಥ ನೆರವೇರಿದರೆ, ಐದು ಫಕೀರಗಳಿಗೆ ಊಟ ಹಾಕೋದು. ಅಥವಾ ಅವರಿಗೆ ಆಹಾರದ ದಿನಸುಗಳನ್ನು ದಾನ ಮಾಡೋದು. ಜತೆಗೆ ಐದೋ-ಹತ್ತೋ ಆಣೆ ದಕ್ಷಿಣೆ ನೀಡಿದರಾಯಿತು” ಅವರು ಉತ್ತರಿಸಿದರು.

ನನಗೆ ಹುಟ್ಟಿದ ಮಕ್ಕಳು ಬದುಕಿ ಉಳಿಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ನಾನು ಶೇಖ ಶಿಲಿಮ ಚಿತ್ತಿಗೆ ಹರಕೆ ಹೊತ್ತೆ. “ನನ್ನ ಮಕ್ಕಳು ಬದುಕಿ ಉಳಿಯಲಿ, ನಾನು ಐದು ಫಕೀರರಿಗೆ ಆಹಾರ ದಿನಸು ಕೊಟ್ಟು, ದಕ್ಷಿಣೆಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತೇನೆ.”

ಅವನ ಅಂಗಾರವನ್ನು ತಿಂದೆ. ಕಾಗದ ಪುಡಿಕೆಯಲ್ಲೂ ಅಂಗಾರ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡೆ. ಉಳಿದ ಹುಡುಗಿಯರೂ ಹರಕೆ ಬೇಡಿಕೊಂಡರು.

ಅಲ್ಲಿಂದ ಕಾಶಿಗೆ ಬಂದು ವಿಶ್ವೇಶ್ವರನ ದರುಶನ ಪಡೆದೆವು. ಹೀಗೆ ಈ ಪ್ರವಾಸದ ನೆನಪು ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ಚಿರಸ್ಥಾಯಿಯಾಗಿ ಉಳಿಯಿತು.

ನಾವು ದಸರಾದ ದಿನ ಪ್ರವಾಸಕ್ಕೆ ಹೊರಟವರು ದೀಪಾವಳಿಗೆ ಎಂಟು ದಿನವಿರುವಾಗ ಮರಳಿ ಬಂದೆವು. ಬರುವಾಗ ಕಾಶಿಯ ಮತ್ತು ಗಂಗೆಯ ತೀರ್ಥ ತಂದಿದ್ದೆವು. ಮನೆಗೆ ಬಂದ ಬಳಿಕ ಅದರ ಧಾರ್ಮಿಕ ವಿಧಿ ಮಾಡಿದೆವು.

* * *

ನಾನು ಕಾಲೇಜಿನ ಎರಡನೆಯ ವರ್ಷದಲ್ಲಿದ್ದೆ. ಓದು ಸಾಗಿತ್ತು. ೧೯೫೨, ಜನವರಿ ತಿಂಗಳು. ದಾದಾ ಬರೆದ ಹತ್ತನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ಪತ್ರ ಬಂತು.

‘ಅಪ್ಪನ ಆರೋಗ್ಯ ಹದಗೆಟ್ಟಿದೆ, ತಕ್ಷಣ ಹೊರಟು ಬಾ.’

ಹಾಗೆ ಅಪ್ಪನಿಗೆ ನೂರು ವರ್ಷ ತುಂಬಿತ್ತು. ಮುದಿ ತಂದೆಗಾಗಿ ನಾನು ಮಹೂದಗೆ ಹೋಗಲೇಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಅಂಥದರಲ್ಲಿ ಆರೋಗ್ಯ ಕೆಟ್ಟಿದೆ. ನಾನು ಅತ್ತೆಬಾಯಿಯನ್ನು ಭೇಟಿಯಾಗಿ ತಂದೆಯ ಅನಾರೋಗ್ಯದ ವಿಷಯ ತಿಳಿಸಿ, ಆರು ದಿನ ರಜೆ ಹಾಕಿ ತಕ್ಷಣ ಹೊರಟೆ. ಬೆಳಗಿನ ಏಳು ಗಂಟೆಗೆ ಪಂಥರಪುರ ತಲುಪಿದೆ. ತಂದೆಗಾಗಿ ಮೋಸಂಬಿ ಖರೀದಿಸಿದೆ. ಬಳಿಕ ಎಂಟರ ಬಸ್ಸು ಎರಿ, ಒಂಬತ್ತಕ್ಕೆ ಮಹೂದ ತಲುಪಿದೆ.

ನಾನು ಮನೆಗೆ ಬಂದೆ. ಬಾಗಿಲು ದೂಡಿದೆ. ಅಪ್ಪ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನೇ ಮಲಗಿದ್ದ. ಅವನ ಕಾಲು ಬಾತುಕೊಂಡಿತ್ತು. ದೇಹ ಅಸ್ಥಿಪಂಜರದ ಗೂಡಾಗಿತ್ತು. ಗಲ್ಲ ಹೂತುಹೋಗಿತ್ತು. ಗುಳಿಬಿದ್ದ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ಕಂಬನಿ ಉಕ್ಕಿಬಂತು. ನಾನು ಕಂಬನಿ ಒರೆಸಿಕೊಂಡು ಅವನ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಕೂತೆ.

‘ಅಪ್ಪಾಸ್’ ಎಂದು ಕರೆದೆ. ‘ಓಸ್’ ಎಂದು ಉತ್ತರಿಸಿದನು. ಗೋಣ ಕೆಳಗೆ ಕೈ ಹಾಕಿ ಅವರನ್ನು ಎಬ್ಬಿಸಿ ಕೂರಿಸಿದೆ. ತಂದ ಮೋಸಂಬಿ ಹಣ್ಣನ್ನು ಸುಲಿದು ತಿನಿಸಿದೆ. “ಮಗಳ್ಸ್ ಈಗ ಬಂದಿ ಏನವ್ವ್ಸ್?” ಎಂದು ಕೇಳಿದ.

“ಹೌದು” ನಾನಂದೆ. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಬಟ್ಟೆ ಒಗೆಯಲು ಹಳ್ಳಕ್ಕೆ ಹೋದ ವೈನಿ ಬಂದಳು.

“ನಿಮ್ಮ ದಾದಾ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಹೋಗಿದ್ದಾರೆ. ಅವರು ಸಂಜೆಗೇ ಬರತಾರೆ. ದುಡಿದಿದ್ದರ ಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಹಾಕೋದೇನು? ಮಾವ ಆರಾಮಾಗಿ ಇದ್ದ. ಒಂದು ದಿನ ಉಂಡ ಹೊರಗ ಬಂದರು. ಅವರ ಕಾಲು ಜಾರಿತು. ಮೊಣಕಾಲಿಗೆ ಪೆಟ್ಟಾಯ್ತು. ಕಾಲೂ ಮುರೀತು. ಆವತ್ತಿನಿಂದ ಅನ್ನ-ನೀರು ಬಂದ್ ಆಗ್ಯೆತಿ. ಅವರಿಗೆ ಎದ್ದು ಕುಂಡರಾಕೂ ಬರೋದಿಲ್ಲ. ಹಾಸಿಗ್ಯಾಗ ಮಲಗಿಯೇ ಇರ್ತಾರೆ” ಎಂದಳು.

ನಾನು ಬಂದಾಗ ಅಪ್ಪ ಮಾತಾಡಿದ್ದು ಎಷ್ಟೋ ಅಷ್ಟೇ. ಅನಂತರ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಮಾತಾಡಲೇ ಇಲ್ಲ... ಅಪ್ಪ ತೀರಿಕೊಂಡ. ನನಗೆ ತುಂಬಾ ದುಃಖವಾಯಿತು. ಅಪ್ಪ ಇದ್ದುದರಿಂದ ಅಪ್ಪನನ್ನು ಕಳಕೊಂಡ ದುಃಖದ ಅರಿವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಈಗ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ನೋಡುವವರು, ಸನಿಹದವರು ಯಾರೂ ಇರಲಿಲ್ಲ.

ನನಗೆ ನೌಕರಿ ಸಿಕ್ಕ ನಂತರ ಅಪ್ಪನಿಗೆ ತಿನಸು-ಉಣಸು, ಬಟ್ಟೆ, ರೊಕ್ಕ-ಯಾವುದಕ್ಕೂ ನಾನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡಿರಲಿಲ್ಲ.

* * *

ನನ್ನ ತವರಿನ ಹೆಸರು ‘ನಾಜಾಬಾಯಿ ಸಖಾರಾಮ ಬಾಬರ್’ ಎಂಬುದನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸಿ ಈಗ ಗಂಡನ ಮನೆಗೆ ಸೌ|| ಶಾಂತಾಬಾಯಿ ಕೃಷ್ಣಾಜಿ ಕಾಂಬಳೆ’ ಎಂದು ಗೆರೈಟಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಿಸಲಾಯಿತು.

ಇದೆಲ್ಲ ಕಾಲೇಜಿನಲ್ಲಿದ್ದಾಗಲೇ ಮಾಡಲಾಗಿತ್ತು. ಹೀಗಾಗಿ ಎರಡನೇ ವರುದ ಸರ್ತಿಫಿಕೇಟಿನಲ್ಲಿ ಈ ಹೆಸರು ನೋಂದಾಯಿಸಲಾಯಿತು. ರೇಕಾರ್ಡಿನಲ್ಲೂ ಹೆಸರು ಬದಲಾವಣೆ ಮಾಡಲಾಯಿತು.

ಎರಡನೆಯ ವರುಷದ ಪರೀಕ್ಷೆ ಮುಗಿದ ಬಳಿಕ ನೇಮಕಾತಿಗಾಗಿ ಯಾವ ಊರು ಬೇಕು ಎಂಬ ಬಗ್ಗೆ ಅರ್ಜಿಯನ್ನು ಸಾಹೇಬರಿಗೆ ನೀಡಿದೆವು.

ನಾನು ಕೇವಲ ಮಹೂದ ಊರೇ ಬೇಡಿದ್ದೆ. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಕಡಲಾಸಿನ ರಾಮಚಂದ್ರ ಗಾಯಕವಾಡ ಎಂಬವರು ಹೋಗಿ ‘ನಮ್ಮ ಶಾಲೆಗೆ ಬಾಬರ್ ಟೀಚರ್ ಕೊಡರಿ’ ಎಂದು ಸಾಹೇಬರಿಗೆ ಹೇಳಿದರು.

“ಇಲ್ಲಾ, ನಾವು ನಿಮ್ಮ ಶಾಲೆಗೆ ಕಾಂಬಳೆ ಟೀಚರ್ ಕಳಿಸುತ್ತೇವೆ” ಎಂದರು ಸಾಹೇಬರು.

ಅವರಿಬ್ಬರಲ್ಲಿ ವಾದ ಬೆಳೆಯಿತು. ಆಗ ಸಾಹೇಬರು ಗಾಯಕವಾಡಗೆ ಹೇಳಿದರು-

“ಈಗ ಬಾಬರ್ ಟೀಚರ್ ಹೆಸರು ಬದಲಾಗಿ ಕಾಂಬಳೆ ಟೀಚರ್ ಆಗಿದ್ದಾರೆ.”
ಆಗ ಅವರಿಬ್ಬರೂ ನಗಲಾರಂಭಿಸಿದರು.

ನನಗೆ 'ಕಡಲಾಸ' ಶಾಲೆಗೆ ಹಾಜರಾಗುವಂತೆ ಆರ್ಡರ್ ನೀಡಿದರು. ಎರಡನೇ ವರುಷದ ಪರೀಕ್ಷೆ ಮುಗಿಸಿ ಕಡಲಾಸ ಶಾಲೆಗೆ ಹೋಗಿ ಹಾಜರಾದೆ. ಎರಡು ದಿನಗಳ ನಂತರ ಬೇಸಿಗೆಯ ರಜೆ ನೀಡಲಾಯಿತು. ಒಂದು ತಿಂಗಳು ಕರಗಣಿಯ ಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದೆ. ಮಾಸ್ತರಗೆ ತಾಳೆವಾಡಿಗೆ ವರ್ಗವಾಗಿತ್ತು.

ರಜೆ ಮುಗಿಯಿತು. ಜೂನ ಒಂದಕ್ಕೆ ಶಾಲೆ ಆರಂಭವಾಯಿತು. ನಾನು ತಕ್ಷಣ ಬೇರೆ ಜಿಲ್ಲೆಗೆ ವರ್ಗಾವಣೆ ಮಾಡುವಂತೆ ಕೋರಿ ಅರ್ಜಿ ಸಲ್ಲಿಸಿದೆ. ೧೯೫೨ರಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷಣ ಖಾತೆಯು ನನ್ನಿಂದ ಬಾಂಡ್ ಬರೆಯಿಸಿಕೊಂಡಿತು.

ಸೊಲ್ಲಾಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಯಿಂದ ಸಾಂಗಲಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಆಟಪಾಡಿಯ ಕನ್ಯಾಶಾಲೆಗೆ ನನ್ನನ್ನು ಜನೇವರಿಯ ೧೯೫೩ರಲ್ಲಿ ವರ್ಗಾವಣೆ ಮಾಡಿದರು.

ನಾನು ೮-೧-೧೯೫೩ರಂದು ಹಾಜರಾದೆ. ಅಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯಾಧ್ಯಾಪಿಕೆ ಅಂದರು- "ನಮ್ಮ ಶಾಲೆಗೆ ಆರ್ಡರ್ ಬಂದು ಎಂಟು ದಿನವಾಯಿತು. ನೀವು ಈಗ ಬಂದಿದ್ದೀರಿ. ನಾನು ನಿಮ್ಮನ್ನು ಹಾಜರ್ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವದಿಲ್ಲ."

ಅಲ್ಲೇ ಮೆಟಕರಿ ಎಂಬ ತಾಲೂಕಾ ಮಾಸ್ತರ ಕೂತಿದ್ದರು. "ಅವರು ಬಂದಾರಂದ ಮ್ಯಾಲೆ, ಹಾಜರ್ ಮಾಡ್ಕೊಂಡಬಿಡರಿ" ಎಂದರು. ಆಗ ಮುಖ್ಯಾಧ್ಯಾಪಿಕೆ ನನ್ನನ್ನು ಹಾಜರ್ ಮಾಡಿಕೊಂಡರು.

ಮಾಸ್ತರನನ್ನು ಆಟಪಾಡಿಗೆ ವರ್ಗ ಮಾಡುವವರೆಗೆ ನಾನು ಸಾವೂ ಮಾವತಿಯ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ವಾಸ ಮಾಡಿದೆ. 'ಹನ್ನೆರಡು ವರುಷದ ಮ್ಯಾಲೆ ನಿಮ್ಮ ಸಂಸಾರ ಚಲೋ ಆತು' ಎಂದು ಚಿಗವ್ವ ಹೇಳಿದಳು. ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ಘಟನೆಗಳು ಹನ್ನೆರಡು ವರುಷಗಳ ಕಾಲಾವಧಿಯಲ್ಲಿ ಜರುಗಿತು. ನಾನು ಕನ್ಯಾಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಎರಡು ತಿಂಗಳು ಶಿಕ್ಷಕಿಯಾಗಿ ದುಡಿದೆ.

ಆ ಬಳಿಕ ಹೆರಿಗೆಯ ರಜೆ ಹಾಕಿ ಕರಗಣಿಗೆ ಹೋದೆ. ನನ್ನ ಜತೆಗೆ ಅಕ್ಕಾ ಬಂದಿದ್ದಳು. ಅವಳು ನನ್ನನ್ನು ಹೆರಿಗೆಗಾಗಿ ಮಹೂದಗೆ ಕರೆದೊಯ್ಯಲು ಬಂದಿದ್ದಳು.

"ಆಕಿ ಎರಡು ಬಾಣಂತಿತನ ಮಹೂದದಾಗ ತುಆದರ ಕೂಸು ಉಳಿಲಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕ ಈ ಬಾಣಂತಿತನ ಇಲ್ಲೇ ಆಗಲಿ. ಜಾಗ ಬದಲಾಯಿಸಿ ನೋಡೋಣ" ಎಂದು ಮಾಸ್ತರ ಹೇಳಿದರು.

ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಮೈದುನ ಗಿರಿಜಪ್ಪ ಮತ್ತು ನಾದಿನಿ ಪಾರ್ವತಿಯಿದ್ದಳು.

ಆಟಪಾಡಿಯ ಶಾಲೆ ನಂ.೧ಕ್ಕೆ ಮಾಸ್ತರರ ವರ್ಗಾವಣೆಯಾಯಿತು. ಅವರಲ್ಲಿ ದಿ. ೧೨-೩-೫೩ರಂದು ಹಾಜರಾದರು.

ಹನ್ನೆರಡನೇ ತಾರೀಕಿಗೆ ನಾನು, ಗಿರಿಜಪ್ಪ, ಪಾರ್ವತಿ ಉಂಡು ಮಲಗಿದೆವು. ನಮ್ಮ ಅಕ್ಕ ಕರಗಣಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ತಿಂಗಳು ಉಳಿದು ಅನಂತರ ಹೋದಳು. ಹೆರಿಗೆಯ ಹಾದಿ ಕಾದು-ಕಾದು ಬೇಸತ್ತು ಹೊರಟುಹೋದಳು.

ಒಂದು ದಿನ ಮಲಗಿ ಎದ್ದ ಬಳಿಕ ಹೊಟ್ಟೆ ನೋಯಲಾರಂಭಿಸಿತು. ನಾನು ಪಾರ್ವತಿಯನ್ನು ಎಬ್ಬಿಸಿದೆ. ಅವಳಿಗಾಗ ಹದಿನಾಲ್ಕು ವರುಷ.

“ನೀನು ಹೋಗಿ ಕಾಸಾ ಚಿಗವ್ವಳನ್ನು ಕರ್ಕೊಂಡು ಬಾ” ಎಂದವಳಿಗೆ ಹೇಳಿದೆ—

ಆಕೆ ಗಿರಿಜಪ್ಪನನ್ನು ಎಬ್ಬಿಸಿದಳು— ಅವನು ಹೋಗಿ ಚಿಗವ್ವಳನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬಂದ. ‘ಮೈನಾಳಿಗೆ ಕರೆಸಿರಿ’ ಎಂದವಳು ಹೇಳಿದ್ದು.

ಆಕೆಯೂ ಬಂದಳು. ನನ್ನ ಹೆಗೆಯಾಯಿತು. ಗಂಡು ಕೂಸು ಹುಟ್ಟಿತ್ತು. ಅದು ೧೪-೩-೫೩ರ ದಿನವಾಗಿತ್ತು. ನಾನು ಬಂಗಾರದ ಉಂಗುರ ಮಾಡಿಸಿ ಇಟ್ಟಿದ್ದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಮಗುವಿನ ಮೂಗು ರಕ್ತದಿಂದ ಚುಚ್ಚಲು, ನನ್ನ ಮಕ್ಕಳು ಬದುಕಿ ಉಳಿಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಮಗುವಿನ ಮೂಗು ಬಂಗಾರದ ಉಂಗುರದಿಂದ ಚುಚ್ಚಿದರೆ ರಕ್ತದಿಂದ ಮಕ್ಕಳು ಬದುಕಿ ಉಳಿಯುತ್ತವೆ ಎಂದು ಹಲವು ಹೆಂಗಸರು ನನಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರು.

“ರಕ್ತದಿಂದ ಕೂಸಿನ ಮೂಗು ಚುಚ್ಚು” ಎಂದು ನಾನು ಕಾಸಾ ಚಿಗವ್ವಳಿಗೆ ಹೇಳಿದೆ.

“ಇಂಥ ಸಣ್ಣ ಕೂಸಿನ ಮೂಗು ಚುಚ್ಚುವೆಂದರೆ ಅಂಜಿಕಿಯಾಗತದವ್ವ” ಎಂದವಳು ನಿರಾಕರಿಸಿದಳು.

ಆ ಬಳಿಕ ನಾನು ಮೈನಾಳಿಗೆ ಸೂಚಿಸಿದೆ.

“ಅಯ್ಯೋ, ನಾನ್ ಒಲೆಯವ್ವ! ನನ್ನ ಸರಿಯಾಗಿ ಕೂಸಿನ ಮೂಗು ಹ್ಯಾಂಗ ಹಿಡಿಯೋದು ಅನ್ನೋದೂ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ” ಎಂದವಳೂ ಒಪ್ಪಲಿಲ್ಲ.

ಆನಂತರ ನಾನೇ ಬಂಗಾರದ ಉಂಗುರವನ್ನು ಕೈಗೆತ್ತಿಕೊಂಡೆ. ಕೂಸಿನ ಮೂಗು ಹಿಡಿದು ಚುಚ್ಚಿದೆ. ಉಂಗುರದ ತಂತಿಯನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಜೋಡಿಸಿದೆ. ‘ಈಗ ಕೂಸಿಗೆ ನೀರ ಹಾಕಿ ಜಳಕ ಮಾಡಿಸಿರಿ’ ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ.

“ಅಯ್ಯೋ, ನೀನೆಂಥ ದಿಟ್ಟ ಹೆಂಗಸವ್ವ! ಕೂಸಿನ ಮೂಗು ಚುಚ್ಚಬೇಕಾದರೆ ನಿನಗ ಅಂಜಿಕಿಯಾಗಲಿಲ್ಲೇನವ್ವ” ಮಾವಳಿ ಕೇಳಿದ್ದು.

“ಮಾವಳಿ, ಧೈರ್ಯ ಮಾಡಿ ಚುಚ್ಚಿದೆ. ಕೂಸು ಬದುಕಿಯುಳಿಬೇಕಾದರೆ ಇಂಥ ಕಠಿಣ ಕೆಲಸಾನೂ ಮಡಬೇಕಾಗತದ. ನಾನು ಹೊಟ್ಟೆ-ಬಟ್ಟೆ ಕಟ್ಟಿ ಉಂಗುರ ಮಾಡಿಸೇನಿ. ರಕ್ತದಾಗ ಕೂಸಿನ ಮೂಗು ಚುಚ್ಚಬೇಕಂತ ನಾನು ಉತ್ತರ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಪ್ರವಾಸಕ್ಕೆ ಹೋದಾಗ ಹರಕೆ ಹೊತ್ತಿದ್ದೆ. ಐದ ಮಂದಿ ಘಕೀರರಿಗೆ ಊಟ ಹಾಕಬೇಕು. ಖರಸುಂಡಿಯ ನಾಥಬಾಬಾನ ಗುಡಿಗೊಯ್ದು ಕೂಸನ್ನು ಜೋಳಿಗ್ಯಾಗ ತೂಗು ಹಾಕಬೇಕು. ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ಹರಕೆಯನ್ನು ತೀರಿಸಬೇಕು.” ನಾನು ಇದನ್ನೆಲ್ಲ ಮೈನಾ ಮತ್ತು ಚಿಗವ್ವಳಿಗೆ ಹೇಳಿದೆ.

“ಮಾಸ್ತರಬಾಯಿ, ಇದು ಹರಕೆಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಗಂಡುಕೂಸವ್ವ” ಅವರೆಂದರು.

...ಜಿಗವ್ವ ನನಗೆ ಹೇಳಿದಳು- “ಮನ್ಯಾಗ ಯಾರೂ ಹಿರಿಯಾರಿಲ್ಲ. ಮಾಸ್ತರಗ ಆಟಪಾಡಿಯಿಂದ ಬೇಗ ಬಾ ಅಂತ ಹೇಳು.”

ಆಟಪಾಡಿಯಿಂದ ಬಾಪಟ ಡಾಕ್ಟರ್ ಬಂದಿದ್ದರು. ಗಿರಿಜಪ್ಪ ಅವರನ್ನು ಭೇಟಿಯಾದ “ಕಾಂಬಳೆ ಮಾಸ್ತರ ನನ್ನ ಅಣ್ಣ. ಅವನು ಆಟಪಾಡ್ಯಾಗ ಇರತಾನೆ. ವೈನಿಯ ಹೆರಿಗೆ ಆಗೇದ, ಗಂಡುಕೂಸು ಹುಟ್ಟಿದ ಅಂತ ಅವರಿಗೆ ಹೇಳಿರಿ. ಮತ್ತೆ ಬೇಗ ಬಾ ಅಂತ ತಿಳಿಸಬೇಕು” ಗಿರಿಜಪ್ಪ ಅವರಿಗೆ ಹೇಳಿದ.

ಅವರು ಆಟಪಾಡಿಗೆ ಹೋದರು. ಡಾಕ್ಟರ್ ಆಸ್ಪತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ರೋಗಿಗಳನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ ಕಾಂಬಳೆ ಮಾಸ್ತರ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದರು.

“ಕಾಂಬಳೆ ಮಾಸ್ತರ, ನೀವು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದರಿ; ಅಲ್ಲಿ ಕಾಂಬಳೆಬಾಯಿಯ ಹೆರಿಗೆಯಾಯ್ತು. ನಿಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಬಂದು ಹೇಳಿ ಹೋದ. ಮಾಸ್ತರ, ಬೇಗ ಕರಗಗೆ ಹೋಗಿರಿ” ಎಂದರು ಡಾಕ್ಟರ್. “ನೀವು ಹೆರಿಗೆ ಆಗಿದ್ದಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದಿರಿ. ಗಂಡೋ ಹೆಣ್ಣೋ ಅನ್ನೋದು ಹೇಳಲಿಲ್ಲ” ಎಂದು ಕಾಂಬಳೆ ಮಾಸ್ತರ ನುಡಿದರು.

“ಗಂಡು ಹುಟ್ಟಿತಿ ಮಾಸ್ತರ.”

ಮಾಸ್ತರಗೆ ಬಃಳ ಸಂತೋಷವಾಯಿತು. ‘ಚಲೋದಾಯ್ತು’ ಎಂದವರು ನುಡಿದರು.

...ತಕ್ಷಣ ಅವರು ಬಸ್ಸೇರಿ ಕರಗಣಿಗೆ ಬಂದರು. ಅವರು ಮುಂಬೈನಲ್ಲಿದ್ದ ಮೈದುನ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಪತ್ರ ಕಳಿಸಿದರು. “ನನ್ನ ಹೆಂಡತಿಯ ಹೆರಿಗೆಯಾಗಿದೆ. ಗಂಡು ಮಗ ಜನಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಕೂಡಲೇ ಅವನನ್ನು ಕಳಿಸಿಕೊಡು.”

ಪತ್ರ ತಲುಪಿದ ಕೂಡಲೇ ಅತ್ತೆ ಕಡಗಣಿಗೆ ಬಂದಳು.

ಮೈದುನ ವಿಷ್ಣು ಚೈತ್ರದಲ್ಲಿ ಖರಸುಂಡಿಯ ಜಾತ್ರೆಗೆ ಬಂದನು. ಅವನು ನಾಥನ ಭಕ್ತನಾಗಿದ್ದನು. ಬರುವಾಗ ಅವರ ಜತೆ ಭಕ್ತಗಣವೂ ಇತ್ತು. ನಾಮಕರಣದ ದಿನ ಖರಸುಂಡಿಯ ಸಿದ್ಧನಾಥನ ಪಲ್ಲಕಿ ಉತ್ಸವವಿತ್ತು. ಸುತ್ತ-ಮುತ್ತಲಿನ ಜನರೆಲ್ಲ ಚಕ್ಕಡಿ ಹೂಡಿ, ಕೆಲವರು ಬಸ್ಸು ಏರಿ ಖರಸುಂಡಿಗೆ ಬಂದರು. ಹರಕೆ ಹೊತ್ತವರ ಇಷ್ಟಾರ್ಥ ಸಿದ್ಧಿಯಾದರೆ, ಅಂಥವರು ನಾಥಗುಡಿಗೆ ಕನ್ನಡಿ, ಗಡಿಯಾರ, ಗಂಟೆ, ಹಿತ್ತಾಳೆಯ ಕುದುರೆಯನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುತ್ತಿದ್ದರು, ಭಂಗಿಯನ್ನೂ ನೀಡುತ್ತಿದ್ದರು.

ಉಕ್ಕಿನ ಪಂಜನ್ನು ಹೊತ್ತು ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯ ಜತೆ ಕುಣಿಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಜುಗಾಬಾಯಿಯು ಗುಡಿ ತನಕ ಕುಣಿಯುತ್ತ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರು. ಜನರು ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ ಮೇಲೆ ಕೊಬ್ಬರಿ, ಗುಲಾಲ ಹಾರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಮಂದಿಯ ಮೈಮೇಲೆಲ್ಲ ಗುಲಾಲ ಮೆತ್ತುಕೊಂಡಿತ್ತು. ಕರಂಜಿಗೆಯ ಚಿತ್ರವನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಜುಗಾಬಾಯಿಯ ಕಡೆಗೆ ಧಾವಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ ದಿನ ನಮ್ಮ ಮೈದುನ ಭಕ್ತಗಣಗಳ ಜತೆಗೆ ಹೋಗಿ ನೈವೇದ್ಯ ಸಲ್ಲಿಸಿ, ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ ಒಡೆಸಿದ. ಮರುದಿನ ಒಂದು ಮಣದ ಪಾಯಸ ಮಾಡಿದರು. ಅದರಲ್ಲಿ ಭಾಂಗ ಹಾಕಿ, ದೇವರಿಗೆ ನೈವೇದ್ಯ ಅರ್ಪಿಸಿ, ಜನರಿಗೆ ಪ್ರಸಾದವೆಂದು ಹಂಚಿದರು. ಜನರೆಲ್ಲ ಖೀರು ತಿಂದುಂಡ ಬಳಿಕ ಬಸವಿಯರಿಗೆ ಪತ್ತಲ-ಕುಸುಬ ಕೊಟ್ಟರು. ಪೂಜಾರಿಗಳಿಗೆ ಬಟ್ಟೆ-ಬರೆ ನೀಡಿದರು. ಖರಸುಂಡಿಯ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ-ಯಾತ್ರೆ ಮುಗಿಸಿ ಮೈದುನ ಮನೆಗೆ ಬಂದ. ನನಗಾಗ ಹೆರಿಗೆಯಾಗಿ ಒಂದೂ ಕಾಲು ತಿಂಗಳಾಗಿತ್ತು. ಅನಂತರ ದೇವಿಯ ಜಾತ್ರೆ ನಡೆಯಿತು.

* * *

ನನ್ನ ಹೆರಿಗೆಯಾಗಿ ಒಂದೂವರೆ ತಿಂಗಳಾಯಿತು. ನನ್ನ ರಜೆ ಮುಗಿಯಿತು. ನಾನು ಆಟಪಾಡಿಯ ಕನ್ಯಾಶಾಲೆಗೆ ಹೋಗಿ ಹಾಜರಾದೆ. ಕೂಸನ್ನು ಕ್ಲಾಸಿನಲ್ಲಿ ಮಲಗಿಸಿದೆ. ನಾನು ಆಫೀಸಿಗೆ ಸಹಿ ಮಾಡಲು ಹೋದೆ. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಮಂದಾ ಭಂಗೆ ಎಂಬ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿನಿ ಬಂದಳು. “ಟೀಚರ್, ವಿಟೂ ಕ್ಲಾಸಿನ್ಯಾಗ ಬಂದಾನು. ಅವಾ ಕೂಸನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡಾನು. ಹುಡುಗಿಯರೆಲ್ಲ ಅಂಜಿ ಹೊರಗ ಬಂದಾರು. ನಡೀರಿ ಬೇಗ” ಎಂದು ಕರೆದಳು.

ನಾನೂ ವಿಟೂ ಎಂಬ ಹುಚ್ಚ ಬಂದಿರಬೇಕೆಂದುಕೊಂಡೆ. ಕೂಡಲೇ ಕ್ಲಾಸಿಗೆ ಧಾವಿಸಿದೆ. ಕಣ್ಣೆತ್ತಿ ನೋಡಿದರೆ ಏನು ಕಾಣಿಸಿತು ಗೊತ್ತೆ! ಹೊಸ್ತಿಲ ಮೇಲೆ ಕೂತ್ಪಿಟ್ಟ ಒಂದು ಮಂಗ ನನ್ನ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬಿತ್ತು. ಈಗೇನು ಮಾಡಲಿ? ಮಗುವಂತೂ ಒಳಗಿದೆ. ನಾನು ಹೆದರಿದೆ. ಅಲ್ಲೇ ಸನಿಹದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯೋಪಾಸನೆಯ ಮಂದಿರದಲ್ಲಿ ಮಾಸ್ತರರ ಕ್ಲಾಸಿತ್ತು. ಅಲ್ಲಿಗೆ ಓಡಿ ಹೋಗಿ, ಹೆದರಿ ಹೇಳಿದೆ- “ಕೂಸು ಕ್ಲಾಸಿನ್ಯಾಗ ಅದ; ಬಾಗಿಲದಾಗ ಮಂಗ ಬಂದು ಕೂತದ. ಬೇಗ ಬರಿಸ್ಕ ವಾನರನನ್ನು ಓಡಿಸಿರಿ. ಅಂದರ ಕೂಸು ಎತ್ತಕೋಬೌದು.”

ಮಾಸ್ತರ ಅವಸರದಿಂದ ಧಾವಿಸಿ ಬಂದರು. ಕ್ಷೀರಸಾಗರಬಾಯಿ ಕೋಲು ನೀಡಿದಳು. ಮಾಸ್ತರ ಕೋಲೆತ್ತಿದ ಕೂಡಲೇ ಮಂಗ ಓಡಿಹೋಯಿತು. ಸನಿಹದ ಮರ ಏರಿಕೂತಿತು.

“ನೀನು ಈಗ ಕ್ಲಾಸಿನೊಳಗೆ ಹೋಗಿ ಕೂಸನ್ನು ಎತ್ತಿಕೋ” ಎಂದು ಮಾಸ್ತರ ನನಗೆ ಹೇಳಿದರು.

ನಾನು ಕೂಸನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡೆ. ಹುಡುಗಿಯರು ಕ್ಲಾಸಿಗೆ ಮರಳಿ ಬಂದು ನನಗೆ ಹೇಳಿದರು-

“ಟೀಚರ್, ಮಂಗ ಕೂಸನ್ನು ಮೊದಲು ಎತ್ತಿಕೊಂಡಿತ್ತು. ಆಮ್ಯಾಲೆ ಕೆಳಗಿಟ್ಟು, ಬಾಗಿಲ್ಯಾಗ ಬಂದು ಕೂತಿತ್ತು.”

ಈ ರೀತಿ ಮಂಗ ಆಗಾಗ ಕ್ಲಾಸಿನೊಳಗೆ ನುಗ್ಗಿ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿನಿಯರಿಗೂ, ನಮಗೂ ತೊಂದರೆ ಕೊಡಲಾರಂಭಿಸಿತು. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಮಕ್ಕಳ ಪಾಠ-ಪ್ರವಚನದ ಹಾನಿಯಾಗಲಾರಂಭಿಸಿತು. “ಮಂಗ ಕ್ಲಾಸಿಗೆ ನುಗ್ಗಿ ನಮಗೂ-ಮಕ್ಕಳಿಗೂ ಕಿರುಕುಳ ಕೊಡುತ್ತಿವೆ. ಇದರಿಂದ ಮಕ್ಕಳ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಹಾಳಾಗುತ್ತಿದೆ” ಎಂದು ಮುಖ್ಯಾಧ್ಯಾಪಿಕೆಯು ಊರಿನ ಹಿರಿಯರಾದ ಬಾಬಾಸಾಹೇಬ ದೇಶಮುಖ, ಔದುಂಬರ ತಾತ್ಯಾ, ವಿಭಾಗಾಧಿಕಾರಿ ದೇಶಮುಖ ಎಂಬವರನ್ನು ಭೇಟಿಯಾಗಿ ತಿಳಿಸಿದರು.

...ಕೊನೆಗೊಂದು ದಿನ ಟ್ರಕ್ ಬಂತು. ಮಂಗಗಳನ್ನು ಚೀಲದೊಳಗೆ ಹಿಡಿದು ಹಾಕಿದರು. ಚೀಲವನ್ನು ಟ್ರಕ್‌ಗೆ ಹೇರಿದರು. ಮಂಗಗಳನ್ನು ದೂರ ಒಯ್ದು ಬಿಡಲಾಯಿತು.

* * *

೧೯೫೪ರಲ್ಲಿ ನಾವು ಮಗುವಿನ ಜತೆ ಖರಿಸುಂಡಿಗೆ ಹೋದೆವು.

ಚೈತ್ರ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧನಾಥನ ಜಾತ್ರೆಯಿರುತ್ತದೆ. ಮಗುವಿನ ಹರಕೆ ಸಲ್ಲಿಸಲು ಐವರು ಫಕೀರರನ್ನು ಕರೆಯಿಸಿದೆವು. ಗೋದಿ ಹಿಟ್ಟು, ಅಕ್ಕಿ, ಕಡಲೆಬೇಳೆ ಮತ್ತು ಐದಾಣೆಯನ್ನು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಫಕೀರನಿಗೆ ನೀಡಿದೆವು. ಮಗುವನ್ನು ಜೋಳಿಗೆಗೆ ಹಾಕಿ ತೂಗಿಬಿಟ್ಟೆವು. ಅಲ್ಲಿ ಹರಕೆಯ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಜೋಳಿಗೆ ಹಾಕಿ ಹಾರಿಸುವ ಪದ್ಧತಿಯಿದೆ.

ಮೈದುನನಾದ ವಿಷ್ಣು ಬುವಾ ಮುಂಬೈಯಿಂದ ಭಂಗಿಯ ಸಾಮಾನು ತಂದಿದ್ದ. ಪಂಜದ ಆಟ ಮುಗಿದ ಬಳಿಕ ಭಂಗಿ ತಯಾರಿಸಲಾಯಿತು. ಒಂದು ಹಂಡೆಯ ಭಂಗಿ ತಯಾರಿಸಲಾಯಿತು. ಒಂದು ಹಂಡೆಯಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಭಂಗಿ, ಮತ್ತೊಂದರಲ್ಲಿ ಕಡಿಮೆ ಭಂಗಿ ಸೇರಿಸಲಾಯಿತು.

ಭಂಗಿ ಕುಡಿದರೆ ನಶೆ ಏರುತ್ತದೆ ಎನ್ನುವದು ನನಗೆ ಗೊತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಖೇತರೆ ಎಂಬವರು ಬಂದು ದೇವರ ಪ್ರಸಾದವನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸಬಾರದು ಎಂದು ಹೇಳಿ ಎರಡು ಗ್ಲಾಸು ತುಂಬ ಭಂಗಿ ನೀಡಿದರು. ಮಾಸ್ತರ ಬೇಡವೆಂದು ಹೇಳಿದರೂ ಕೇಳದೆ ಮೂರು ಗ್ಲಾಸು ಕುಡಿಯುವಂತೆ ಒತ್ತಾಯಿಸಿದರು. ನಾವು ತಕ್ಷಣ ಆಟಪಾಡಿಗೆ ಹೊರಟೆವು. ಜನದಟ್ಟಣೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಇದ್ದುದರಿಂದ ನಮಗೆ ಬಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಜಾಗ ಸಿಗಲಿಲ್ಲ. ನನಗಂತೂ ಸುತ್ತಲಿನ ಗಿಡ-ಮರ, ಗುಡ್ಡವೆಲ್ಲ ಸುತ್ತಿಂದಂತೆ ಭಾಸವಾಗತೊಡಗಿತು! ಏನು ಮಾಡಬೇಕೋ ತೋಚಲಿಲ್ಲ. ಸಂಜೆ ಐದು ಹೊಡೆದರೂ ಬಸ್ಸು ಸಿಗಲಿಲ್ಲ. ಮೊದಲು ಬಂದವರಿಗೆ ಬಸ್ಸು ಸಿಕ್ಕಿತು. ಮಾಸ್ತರಗೂ ಸಹ ತಲೆ ತಿರುಗಿದಂತೆ ಅನಿಸಲಾರಂಭಿಸಿತು.

ನಾವು ಮರಳಿ ಮನೆಗೆ ಹೋದೆವು. ಆ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಭಂಗಿ ಕುಡಿದು ಮರಳುವಾಗ ಪಾಚಿಗಾಂವಿನ ಕೆಲವರು ಸತ್ತರಂತೆ. ಮೈದನ ಗಿರಿಜಪ್ಪನು ಕರಗಣಿಗೆ ಬರುವಾಗ ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ಖಡಕ್ ಆಗಿರಲು ಕಾರಣವೇನು? ನಾನಂತೂ ಎಂದೂ ಭಂಗಿಯನ್ನು ಕುಡಿದಿರಲಿಲ್ಲ. ಭಂಗಿಯನ್ನು ಏತರಿಂದ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುತ್ತಾರೆನ್ನುವದೂ ಗೊತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.

ನಾವು ಇಡೀ ರಾತ್ರಿ ಖರಸುಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಕಳೆದು, ಹರಕೆ ಸಲ್ಲಿಸಿ ಮನೆಗೆ ಮರಳಿದೆವು.

* * *

ಆಟಪಾಡಿಯ ಶಾಲೆಯು ಪ್ರಗತಿ ಹೊಂದಿತು. ಏಳನೇ ವರ್ಗ ಆರಂಭಿಸಲು ಅನುಮತಿ ಸಿಕ್ಕಿತು. ಏಳನೇ ತರಗತಿಯ ಫಲಿತಾಂಶ ಪ್ರತಿಶತಃ ನೂರರದ್ದಾಗಬೇಕಿತ್ತು. ವಿಭಾಗಾಧಿಕಾರಿಯಾದ ದೇಶಮುಖಿ ಸಾಹೇಬರು ಆಟಪಾಡಿಯ ಊರಿನವರಾಗಿದ್ದರು. ಹಿಂದುಳಿದ ತಮ್ಮ ಪ್ರದೇಶ ವಿಕಾಸ ಹೊಂದಬೇಕೆನ್ನುವ ವಿಚಾರದಿಂದ ಅವರು ತಾಲೂಕಿನ ಎಲ್ಲ ಶಾಲೆಗಳಿಗೆ ಆಗಾಗ ಭೇಟಿ ನೀಡುತ್ತಿದ್ದರು. 'ಏಳನೇ ತರಗತಿಯ ಫಲಿತಾಂಶ ೧೦೦% ಆಗಬೇಕೆ'ಂದು, ಶಾಲೆ ಪ್ರಗತಿ ಸಾಧಿಸಬೇಕೆಂದು- ಅವರು ಶಿಕ್ಷಕರಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು.

ಅವರು ಸೈಕಲ್ಲೇರಿ ಸುತ್ತಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ದೇಶಮುಖಿ ಸಾಹೇಬರು ಬಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡಿ ಶಾಲೆಗೆ ಭೇಟಿ ನೀಡಿದ್ದು, ನಾನಂತೂ ಕಂಡಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವರು ಸದಾಕಾಲ ಸೈಕಲ್ ಬಳಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಸಾಹೇಬರು ಎತ್ತರವಾಗಿದ್ದರು. ಸಣಕಲು ದೇಹ, ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಮೈಕಟ್ಟು, ಗೋದಿಬಣ್ಣ, ಅಂಗಿ ಧರಿಸಿ ಕೋಟು ತೊಡುತ್ತಿದ್ದರು; ತಲೆಗೆ ಗಾಂಧಿ ಟೊಪ್ಪಿಗೆ, ಧೋತರು ಉಡುತ್ತಿದ್ದರು. ೧೦೦% ಫಲಿತಾಂಶ ತರಲು ತುಂಬಾ ಹೆಣಗುತ್ತಿದ್ದರು.

ನಾನೇ ಮನೆಯವರ, ಮಕ್ಕಳ ಮತ್ತು ಬಂದ ನೆಂಟರ ಊಟವನ್ನು ತಯಾರಿಸುತ್ತಿದ್ದೆ. ಅವರಿಗೆ ಉಣಿಸಿ, ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಜಳಕ ಮಾಡಿಸಿ, ಹಾಲು ಕುಡಿಸಿ ನಾನು ಊಟ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೆ. ಅವಸರವಿರುವದರಿಂದ ಒಂದೆರಡು ತುತ್ತು ತಿಂದು, ತಂಬಿಗೆ ತುಂಬ ನೀರ ಕುಡಿದು, ಶಾಲೆಗೆ ಹೊತ್ತಾಯಿತೆಂದು, ನನ್ನ ಇಬ್ಬರೂ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಜತೆಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಶಾಲೆಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದೆ. ಒಬ್ಬ ಮಗನ ವಯಸ್ಸು ಎರಡೂವರೆ ವರ್ಷ. ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಎರಡು ತಿಂಗಳಿನವನು. ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಸಂಭಾಳಿಸುವವರು ಯಾರೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಹಣ ಕೊಟ್ಟರೂ ಕೆಲಸದಾಕೆಯಾಗಲಿ, ದಾಯಿಯಾಗಲಿ ಸಿಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಹೀಗಾಗಿ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಜತೆಗೆ ಶಾಲೆಗೆ ಕರೆದೊಯ್ಯುತ್ತಿದ್ದೆ.

ಬಿಡುವಿನಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ಅಡುಗೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದರೆ, ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಹಾಲು ಉಣಿಸುವಷ್ಟರಲ್ಲೇ ಶಾಲೆಯ ಸಮಯವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ನಾನಾಗ ಬರೇ ಚಹಾ ಮಾತ್ರ

ಕುಡಿಯುತ್ತಿದ್ದೆ. ಮಾಸ್ತರ ಬೆಳಗಿನ ಹತ್ತಕ್ಕೆ ಊಟ ಮುಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಚಹಾ ಕುಡಿಯುತ್ತಿದ್ದರು; ನಾನು ರಾತ್ರಿ ಹತ್ತಕ್ಕೆ ಹೊಟ್ಟೆ ತುಂಬ ಉಣ್ಣುತ್ತಿದ್ದೆ—

ನಾನು ಎರಡು ಕ್ಲಾಸುಗಳಿಗೆ ಕಲಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಈ ಎಲ್ಲ ಜಂಜಾಟದಿಂದಾಗಿ ನನ್ನ ಆರೋಗ್ಯ ಕ್ಷೀಣಿಸತೊಡಗಿತು. ನೆರೆಮನೆಯಲ್ಲಿ ಪಾರೂ ಎಂಬವಳಿದ್ದಳು. ನಾನು ಶಾಲೆಯಿಂದ ಮರಳಿದ ನಂತರ ಅವಳು ಮಕ್ಕಳೊಂದಿಗೆ ಆಟವಾಡುತ್ತಿದ್ದಳು. ಆಕೆಯ ಸೊಸೆಗೆ ಮಕ್ಕಳಾಗಿರಲಿಲ್ಲ.

“ಸಾಕಷ್ಟು ದೇವರಿಗೆ ಹರಕೆ ಬೇಡಿಕೊಂಡವಿ. ಆದರೆ ಸದೂನಿಗೆ ಮಕ್ಕಳು ಮಾತ್ರ ಹುಟ್ಟಲಿಲ್ಲ” ಎಂದವಳು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಳು— ಇದರಿಂದ ಪಾರೂಗೆ ತುಂಬಾ ದುಃಖವಾಗಿತ್ತು. ನೆರೆಮನೆಯ ರಾಮೂನ ಅವಳ ಅನ್ನುತ್ತಿದ್ದಳು— “ಮಾಸ್ತರಿಣಿಬಾಯಿ, ನೀವು ಮನೀ ಸಂಭಾಳಿಸಿ ನೌಕರಿನೂ ಮಾಡತೀರಿ. ಎಷ್ಟೆಲ್ಲ ಕೆಲಸ ಮಾಡತೀರಿ ಅವ್ವಾ ನೀವು! ಆದರೆ ಎಂದೂ ನಿಮ್ಮ ಮುಖಾ ಬಾಡಿದ್ದು ಮಾತ್ರ ನೋಡಿಲ್ಲ. ನಮ್ಮ ಸೊಸೆಗೆ ಮನೀ ಕೆಲಸ ಮಾಡವ್ವ ಅಂದರೆ ಮಾರಿನ ಗಂಟ ಹಾಕ್ತಾಳು. ನಿಮ್ಮವ್ವ— ಅಪ್ಪ ಸಾಲೀ ಕಲಿಸಿದರು. ಪುಣ್ಯ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡರು. ಅದ್ಯ ನೀವಿಂದು ತಂಪ ನೆಳ್ಯಾಗ ಕುಂತು ಉಣ್ಣತೀರಿ.

ನಮ್ಮ ಶಂಕರಗೂ ಸಾಲೀಗ ಹಾಕೇವಿ. ಅವಾ ಎಲ್ಲಿ ಮಟಾ ಕಲೀತಾನೋ ಅಲ್ಲಿ ಮಟಾ ಕಲಿಸ್ತೀವಿ. ದೇವರ ದಯೆಯಿಂದ ಅವ ಕಲೀತಾ ಅಂದರೆ, ಅವನೂ ನಿಮ್ಮ ಹಾಂಗ ಕುಂತ ತಿನ್ನತಾರು. ನೋಡೋಣು, ಮುಂದೇನಾಗತದಂತ.”

ನಾನು ನಮ್ಮ ಜಾತಿಯ ಮನೆ—ಮನೆ ಸುತ್ತಾಡಿ ಹುಡುಗಿಯರನ್ನು ಶಾಲೆಗೆ ಸೇರಿಸುತ್ತಿದ್ದೆ. ಹುಡುಗಿಯರೆಲ್ಲ ಶಾಲೆಗೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದರು.

* * *

ಪರೀಕ್ಷೆಯ ಕಾಲ.

ಆಟಪಾಡಿಯ ಶಾಲೆಗೆ ಏಳನೇ ಕ್ಲಾಸಿನ ಕೇಂದ್ರ ಸಿಕ್ಕಿತ್ತು. ಬಾಬಾ ಸಾಹೇಬ ದೇಶಮುಖಿ, ಜಾನಬಾ ಪಾಟೀಲ, ರಾವಸಾಹೇಬ ದೇಶಮುಖಿ, ಔದುಂಬರ ತಾತ್ಯಾ ಮತ್ತು ಊರಿನ ಹಿರಿಯರೆಲ್ಲ ಸೇರಿ ಮಕ್ಕಳಿಂದ ಹಣ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಊಟದ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಿದ್ದರು.

ನನ್ನ ಪತಿ ಕಾಂಬಳೆ ಮಾಸ್ತರ ಮತ್ತು ನಮ್ಮ ಜಾತಿಯ ಜಾನೂ, ಸದೂ, ದಾದೂ, ರಾಮೂ, ಆನಂದಾ, ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಸೇರಿ ಕಾಳು—ಕಡಿ, ರೊಕ್ಕ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಅಸ್ವಶ್ಯರ ಮಕ್ಕಳ ಊಟದ ಅನುಕೂಲ ಮಾಡಿದರು. ನಮ್ಮ ಜಾತಿಯ ಮಕ್ಕಳ ಹತ್ತಿರ ರೊಕ್ಕವಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವರ ತಾಯಿ—ತಂದೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಂಥ ಶಕ್ತಿಯೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಪಾಟೆಗಾಂವದಿಂದ ಶೇ.ಕು. ಕಾಂಬಳೆ ಮಾಸ್ತರ ತಮ್ಮ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳನ್ನು ಆಟಪಾಡಿ ಪರೀಕ್ಷಾ ಕೇಂದ್ರಕ್ಕೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬಂದರು. ಕರಗಣೆ, ಶೇಟಫಳೆ, ಖರಸುಂಡಿ,

ದಿಗಂಚಿ, ನೇಲಕರಂಜಿ, ಝರೆ ಎಂಬೂರಿನಿಂದಲೂ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳೂ ತಮ್ಮ ರಕ್ಷಕರೊಂದಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದರು.

ಅಸ್ವಶ್ಯ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ನಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲೇ ಊಟದ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಲಾಗಿತ್ತು. ಇಬ್ಬರು ಹೆಂಗಸರನ್ನ ರೊಟ್ಟಿ ತಯಾರಿಸಲು ನೇಮಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಹುಳಿ ನಾನೇ ತಯಾರಿಸುತ್ತಿದ್ದೆ. ರಾವಾ ಕಾಂಬಳೆ ಎಂಬ ಮಾಸ್ತರರು ಅನ್ನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಉಳಿದವರು ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಊಟ ಬಡಿಸುವ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಮಕ್ಕಳು ಊಟ ಮುಗಿಸಿ ಹತ್ತು ಗಂಟೆಗೆ ಪರೀಕ್ಷೆಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರು.

ಒಂದು ದಿನ ಕಾಂಬಳೆ ಮಾಸ್ತರ ಮಾಡಿದ ಊಟದ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ನೋಡಲು ಪರೀಕ್ಷೆಗೆ ಆಗಮಿಸಿದ ಸಾಹೇಬರು, ವಿಭಾಗಾಧಿಕಾರಿ, ಭಾ.ವಿ. ಕುಲಕರ್ಣಿ, ಮಾಡಗೂಳಕರ- ಮುಂತಾದವರು ಬಂದರು. ಹೆಂಗಸರು ಮಾಡಿದ ರೊಟ್ಟಿಯನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಿದರು. ಅನ್ನ-ಹುಳಿಯ ಪಾತ್ರೆಯನ್ನು ಇಣುಕಿ ನೋಡಿದರು. ಮಕ್ಕಳು ಊಟ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. 'ಊಟ ಸೊಗಸಾಗಿದೆ' ಎಂದು ಅವರೆಲ್ಲ ಕಾಂಬಳೆ ಮಾಸ್ತರನನ್ನು ಹೊಗಳಿದರು.

ಮಕ್ಕಳ ಜತೆ ಕೂರಿಸಿ, ಆಮಂತ್ರಿತರೆಲ್ಲರ ಫೋಟೋ ತೆಗೆಯಲಾಯಿತು. ಸಭಾಪತಿ ದೇಶಮುಖ ಹೇಳಿದರು- "ಕಾಂಬಳೆ ಗುರೂಜಿ, ನಾಳೆ ಯುಗಾದಿ ಹಬ್ಬ. ಮತ್ತೇನಾದರೂ ಬೇಕಿದ್ದರೆ ತಿಳಿಸಿ, ನಾನು ಕಳಿಸುತ್ತೇನೆ."

"ಏನೂ ಬೇಡ. ಎಲ್ಲಾ ಇದೆ" ಮಾಸ್ತರ ಹೇಳಿದರು.

ಸಭಾಪತಿ ನಕ್ಕು ನುಡಿದರು- "ಕಾಂಬಳೆ ಮಾಸ್ತರ ಮಾಡಿದ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ತುಂಬಾ ಚೆನ್ನಾಗಿದೆ."

ಭಾಲೂ ಮಾಡಗೂಳಕರ ಹೊಗಳುವವರಲ್ಲಿ ಎತ್ತಿದ ಕೈ- "ಕಾಂಬಳೆ ಮಾಸ್ತರರ ಕೆಲಸ ಹೆಸರಿಡುವ ಹಾಗಿಲ್ಲ- ಎಲ್ಲಾ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು-" ಎಂದರು.

ಎಲ್ಲರೂ ಸಂತೋಷದಿಂದ ನಗಲಾರಂಭಿಸಿದರು.

* * *

೧೯೫೭. ಏಳು ಊರಿನ ನಮ್ಮ ಸಮಾಜದ ಜನರೆಲ್ಲ ಕರಗಣಿ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಮತಾಂತರಗೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಿದರು. ಬೌದ್ಧ ಧರ್ಮದ ದೀಕ್ಷೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಭಿಕ್ಷು ಮತ್ತು ಪುಠಾರಿ ಭಂಡಾರೆಯವರನ್ನು ಕರೆಯಿಸಲಾಗಿತ್ತು.

ಕರಗಣಿಯ ಊರ ಜನರು ಮಾತ್ರ 'ನಾವು ಹರಿಜನರಿಗೆ ಬೌದ್ಧ ಧರ್ಮದ ದೀಕ್ಷೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಅವಕಾಶ ಕೊಡುವದಿಲ್ಲ. ನಾವು ದೀಕ್ಷಾ ವೇದಿಕೆಗೆ ಬೆಂಕಿ ಹಚ್ಚುತ್ತೇವೆ' ಎಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಿದ್ದರು.

ಈ ಸುದ್ದಿ ನಮ್ಮ ಸಮಾಜದ ಜನರಿಗೆ ಗೊತ್ತಾಯಿತು. ಮೂವತ್ತೆರಡು ಊರಿನ ಜನರೆಲ್ಲ ಒಂದೆಡೆ ಸೇರಿ, ಬೌದ್ಧ ಧರ್ಮದ ದೀಕ್ಷೆ ಸ್ವೀಕರಿಸಲು

ಸರ್ವೋತ್ತಮರು ಒಂದು ವೇಳೆ ಅಡಚಣೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದರೆ ಮುಂದೇನು ಮಾಡಬೇಕು ಎಂಬುದರ ರೂಪ-ರೇಷೆಯನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದ್ದರು...

ಬೌದ್ಧ ಧರ್ಮದ ದೀಕ್ಷೆ ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ದಿನ ನಿಶ್ಚಯಗೊಂಡಿತು.

ಜಾಹಿರಾತು ಪ್ರಕಟಿಸಿ, ಊರೂರುಗಳಿಗೆ ಹಂಚಲಾಯಿತು. ಮುಂಬೈಯಿಂದ, ಕರಗಣಿಯಿಂದ ಜನರು ಬಂದು ಸೇರಿದರು. ವಾಸೂನಾನಾನ ಜಾಗದಲ್ಲಿ ಭವ್ಯ-ಮಂಟಪವನ್ನು ಹಾಕಲಾಯಿತು. ವಾಸೂನಾನಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ. ಔದ್ಧದ ಪಂತ ಬಾಬಾರವರು ಅವರಿಗೆ ಈ ಜಾಗವನ್ನು-ಗೋಮಾಳವನ್ನು-ಇನಾಮ ಜಮೀನೆಂದು ನೀಡಿದ್ದರು. ಹಲವು ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ನಾನಾ ಅವರ ಇನಾಮ ಜಮೀನಿತ್ತು. ಅವರು ಕರಗಣಿಯ ಇನಾಮದಾರರಾಗಿದ್ದರು. ಈ ಗೋಮಾಳದ ಜಾಗವು ಹೊಲಗೇರಿಯ ಸನಿಹದಲ್ಲೇ ಇತ್ತು. ಸಾವಿರಾರು ಜನರು ಕೂತುಕೊಳ್ಳಬಹುದಾದಂತಹ ವಿಶಾಲ ಬಯಲಾಗಿತ್ತು.

...ಮಂಟಪವನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಪತಾಕೆಯನ್ನು ತೂಗು ಹಾಕಲಾಗಿತ್ತು. ಲೌಡ್‌ಸ್ಪೀಕರ್ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಮಾಡಲಾಗಿತ್ತು. ದೀಕ್ಷಾ ಸಮಾರಂಭದ ದಿನ ನೀಲಿ ಬಾವುಟವನ್ನು ಏರಿಸಲಾಯಿತು. ಮನೆಯ ಮುಂದೆ ಸಾರಿಸಿ- ರಂಗೋಲಿ ಹಾಕಲಾಗಿತ್ತು. ಗಂಡಸರು-ಹೆಂಗಸರು-ಮಕ್ಕಳೆಲ್ಲ ಹೊಸ ಬಟ್ಟೆ ಧರಿಸಿದ್ದರು.

ಊರೂರಿಂದ ಜನ ಬರಲಾರಂಭಿಸಿದರು. ಅವರೆಲ್ಲರ ಊಟದ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಮಾಡಲಾಗಿತ್ತು. ಭಿಕ್ಷುವಿನ ವಸತಿಯ ಮತ್ತು ಊಟದ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ನಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲೇ ಮಾಡಲಾಗಿತ್ತು.

ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ಮೂರಕ್ಕೆ ಜನರೆಲ್ಲ ಸಮಾಜ ಮಂದಿರದ ಎದುರಿಗೆ ಹಾಜರಾದರು. ಬಟ್ಟೆಯ ಫಲಕವನ್ನೂ ತಯಾರಿಸಲಾಗಿತ್ತು. 'ಮನುಷ್ಯರಾಗಿ ಬದುಕ ಬೇಕೆಂದಿದ್ದರೆ ಮತಾಂತರ ಮಾಡಿ' ಎಂಬ ಫಲಕ ಸಿದ್ಧವಿತ್ತು. ಗಂಡಸರು-ಹೆಂಗಸರೆಲ್ಲ ನಾಲ್ಕರ ಸುಮಾರಿಗೆ ಬಾಜಾಬಜಂತಿಯ ಜತೆ ಮೆರವಣಿಗೆ ಹೊರಟರು. ಜಯಘೋಷ ಹಾಕಲಾರಂಭಿಸಿದರು.

'ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ ಜಿಂದಾಬಾದ್', 'ಭಗವಾನ ಬುದ್ಧನಿಗೆ ಜಯವಾಗಲಿ'

ಮೆರವಣಿಗೆ ಪೇಟೆಯೊಳಗಿಂದ ಹೊರಟಿತು. ಊರು ಸುತ್ತು ಹಾಕಿ ಸಭಾ ಮಂಟಪದ ಎದುರಿಗೆ ಬಂದಿತು. ಗಂಡಸರು ಹೆಂಗಸರು ಶಾಂತವಾಗಿ ಕೂತುಕೊಂಡರು. ಭಿಕ್ಷು ಮುಂದೆ ಬಂದು ಗೌತಮಬುದ್ಧ, ಮಹಾತ್ಮಾ ಪುಲೇ, ಅಂಬೇಡ್ಕರರ ಭಾವಚಿತ್ರಕ್ಕೆ ಹಾರ ಹಾಕಿದರು. ಊದುಬತ್ತಿ, ಮೇಣಬತ್ತಿಯನ್ನು ಉರಿಸಿದರು.

ಎಲ್ಲರೂ ತ್ರಿಶರಣ ಮತ್ತು ಪಂಚಶೀಲವನ್ನು ಹೇಳಿದರು. ಅನಂತರ ಭಿಕ್ಷು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಬೌದ್ಧ ಧರ್ಮದ ದೀಕ್ಷೆ ನೀಡಿದರು. ಭಂಡಾರೆ ಸಾಹೇಬರಾದಿಯಾಗಿ

ಹಲವರು ಭಾಷಣ ಮಾಡಿದರು. ಆ ದಿನ ಪರ ಊರಿನ ಮತ್ತು ಊರಿನ ಜನರಿಗೆ ಊಟ ನೀಡಲಾಯಿತು. ಈ ರೀತಿಯಿಂದ ದೀಕ್ಷಾ ಸಮಾರಂಭವು ಅತ್ಯಂತ ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಜರುಗಿತು.

ಜನ ಅಂದಿನಿಂದ ನಿರ್ಧರಿಸಿದರು—

ಊರ ಸತ್ತ ದನ-ಕರುಗಳನ್ನು ಎಳೆದು ಹಾಕುವ ಕೆಲಸ ಮಾಡಬಾರದು. ಊರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಆಯಗಾರಿಕೆಯ ಕೆಲಸವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸುವದು. ಸತ್ತ ಜನರ ಸಾವಿನ ಸುದ್ದಿಯನ್ನಾಗಲಿ- ವಾರ್ತೆಯನ್ನಾಗಲಿ ಅವರ ಸಂಬಂಧಿಕರಿಗೆ ತಲುಪಿಸುವ ಕೆಲಸ ಕೈಬಿಡುವದು.

ಹೊಲೆಯರು ಊರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಕಾರ್ಯ ನಿಲ್ಲಿಸಿದ್ದರಿಂದ, ಜನರು ಅವರಿಗೆ ಕಿರುಕುಳ ನೀಡಲಾರಂಭಿಸಿದರು. ಕರಗಣಿಯಲ್ಲಿ ಜೋಕು ಪಾಟೀಲ ಎನ್ನುವವರು ಪೋಲೀಸ ಪಾಟೀಲರಾಗಿದ್ದರು (ಊರಗೌಡ). 'ಸತ್ತ ದನಕರುಗಳನ್ನು ಕೊಯ್ಯಲು ನಾವು ಚಾಕು ಬಳಸುತ್ತೇವೆ, ಸತ್ತವರ ವಾರ್ತೆಯನ್ನು ನಾವೇ ತಲುಪಿಸುತ್ತೇವೆ. ಆದರೆ ಹೊಲೆಯರಿಗೆ ಬುದ್ಧಿ ಕಲಿಸದೇ ಬಿಡುವದಿಲ್ಲ' ಎಂದವರು ಹೇಳಿದರು.

ಊರಜನ ಮತ್ತು ಗೌಡ ಅಂಗಡಿಯನ್ನು ಮುಚ್ಚಿದರು— ಊರೊಳಗೆ ಮತ್ತು ಹೊಲಗಳಲ್ಲಿ ಹೊಲೆಯರ ಪ್ರವೇಶ ನಿಷೇಧಿಸಿದರು. ಅವರಿಗೆ ಊರೊಳಗೆ ಅಲೆದಾಡಲೂ ಅವಕಾಶ ಕೊಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವರ ಜತೆಗಿನ ವ್ಯವಹಾರವನ್ನೇ ನಿಲ್ಲಿಸಿಬಿಟ್ಟರು.

ನಾವು ಹೊಲೆಯರೆಂಬ ಕಾರಣಕ್ಕೆ ಹೊಲಸು ಕೆಲಸ ಮಾಡುವದು, ಸ್ವಶ್ವರು ನೀಡಲು ಎಂಜಲನ್ನವನ್ನೂ ತಿನ್ನುವದು, ಸ್ವಶ್ವರು ನಮ್ಮನ್ನು ಮುಟ್ಟಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಂತಿಲ್ಲ— ಹೀಗೆ ನಾವು ಎಷ್ಟು ಕಾಲ ಕೊಳೆಯುತ್ತ ಬೀಳುವದು ಎಂಬ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ನಾವು ಬೌದ್ಧ ಧರ್ಮದ ದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದೆವು. ಡಾ|| ಅಂಬೇಡ್ಕರರು ನಮಗೊಂದು ಹೊಸ ಹಾದಿಯನ್ನು ಹುಡುಕಿ ಕೊಟ್ಟರು. ಇದರಲ್ಲೇನು ತಪ್ಪು?

ಸುತ್ತಮುತ್ತಲಿನ ಹೊಲೆಯ ಜನರೆಲ್ಲ ಸಿಡಿದೆದ್ದರು. ಇದರ ಕುರಿತು ತಕರಾರು ಸಲ್ಲಿಸಲು ಘೌಜದಾರನ ಬಳಿಗೆ ಧಾವಿಸಿದರು. ಹೊಲೆಯರೆಲ್ಲ ಸೇರಿ ದೂರು ಸಲ್ಲಿಸಿದರು.

ಘೌಜದಾರ ಊರೊಳಗೆ ಬಂದರು. ಅವರು ಸರ್ವೇಯರನ್ನು ಒಂದೆಡೆ ಕರೆದು, ಬುದ್ಧಿ ಮಾತು ಹೇಳಿದರು— “ನೀವು ಅವರಿಗೆ ಅಡ್ಡಗಟ್ಟಬಾರದು. ಎಲ್ಲ ಮುಕ್ತ-ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿರಲಿ” ಕಿಂಚಿತ್ ಬೆದರಿಕೆಯನ್ನು ಹಾಕಿದರು. ಅನಂತರ ಮಾತ್ರ ಹೊಲೆಯರು ಊರಲ್ಲಿ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಓಡಾಡಲಾರಂಭಿಸಿದರು. ಅಂಗಡಿಗಳೂ

ತೆರೆಯಲ್ಪಟ್ಟವು. ಹೊಲಗೆಲಸಗಳಿಗೂ ಹೋಗಲಾರಂಭಿಸಿದರು. ನಾವು ಬೌದ್ಧ ಧರ್ಮ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಬಳಿಕ ನಾವೂ ಮನುಷ್ಯರಂತೆ ಬದುಕಲಾರಂಭಿಸಿದೆವು.

* * *

ಆರು ಡಿಸೆಂಬರ್ ೧೯೫೬.

ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ಹೊತ್ತಿಗೆ ರೇಡಿಯೋ ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ ತೀರಿಕೊಂಡ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಬಿತ್ತರಿಸಿತು. “ನಾನಾಗ ಆಟಪಾಡಿಯ ಕನ್ಯಾಶಾಲೆಯಲ್ಲಿದ್ದೆ. ತಕ್ಷಣ ಮುಖ್ಯಾಧ್ಯಾಪಿಕೆ ಶಾಲೆಗೆ ರಜೆ ನೀಡಿದರು. ನನ್ನ ಕಿವಿಗೂ ಈ ವಾರ್ತೆ ಬಿತ್ತು. ಎದೆ ಧಸಕ್ ಎಂದಿತು, ಮನಸ್ಸು ಜಡವಾಯಿತು, ಕಣ್ಣಿಂದ ಕಂಬನಿ ಉರುಳಲಾರಂಭಿಸಿತು. ‘ಹಿಂಗೆಲ್ಲ ಅಳಬ್ಯಾಡ, ಸಮಾಧಾನ ಮಾಡಿಕೋ’ ಎಂದು ಶಿಕ್ಷಕಿಯರು ಸಾಂತ್ವನ ಹೇಳಿದರು.

ನಾನು ಇಬ್ಬರೂ ಮಕ್ಕಳ ಜತೆ ಶಾಲೆಯಿಂದ ಹೊರಟಿದ್ದು, ಜಡವಾದ ಹೆಜ್ಜೆ ಇಡುತ್ತ ಮನೆಯ ಕಡೆಗೆ ಹೊರಟೆ.

ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ ತೀರಿಕೊಂಡರು, ಚಲೋ ಆಯ್ತು, ಪೇಢ ಹಂಚು” ಎಂದು ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಾತ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದ.

“ಅಂಬೇಡ್ಕರ್‌ರು ನಿಮ್ಮೇನ ತ್ರಾಸ ಮಾಡ್ತಾರು?” ಎಂದು ಅಲ್ಲೇ ಇದ್ದ ಶಿವಗುಪ್ತಿಕರ ಎಂಬ ಮಾಸ್ತರ ಅವನನ್ನು ಕೇಳಿದರು.

“ಆ ಮನಶ್ಯಾಗ ಏನೂ ಗೊತ್ತಾಗೋದಿಲ್ಲ ಬಿಡರಿ” ಎಂದು ಉಳಿದವರು ಶಿರಗುಪ್ತಿಕರನನ್ನು ಸಮಾಧಾನಪಡಿಸಿದರು.

ಈ ಮಾತು ಹೇಳಿದ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ವಯಸ್ಸು ಅರವತ್ತು.

ನಾನು ಮನೆಗೆ ಬಂದೆ. ನನ್ನ ಪತಿಯೂ ಮರಳಿದರು. ಇಲ್ಲದ ಗಂಟಲೂ ಬಿಗಿದಂತಾಗಿತ್ತು. ಅವರು ಬಿಕ್ಕಿಬಿಕ್ಕಿ ಅಳುತ್ತ ಹೇಳಿದರು- “ನಾನೀಗ ಮುಂಬೈಗೆ ಹೋಗ್ತೇನೆ.”

ಆ ಬಳಿಕ ಅವರು ಲಗುಬಗೆಯಿಂದ ಮುಂಬೈಗೆ ಹೊರಟರು.

ನಮ್ಮ ಆಶ್ರಯದಾತ ಹೋದ. ಈಗ ನಮ್ಮನ್ನು ಕೇಳುವವರು ಯಾರು? ಮನಸ್ಸು ಆಘಾತಕ್ಕೊಳಗಾಗಿತ್ತು. ಜನರು ಸಿಕ್ಕ ಸಿಕ್ಕ ವಾಹನ ಏರಿ ಮುಂಬೈಗೆ ಧಾವಿಸಿದರು. ದಲಿತ ಜನರ ಆಕ್ರಂದನ ಮುಗಿಲು ಮುಟ್ಟಿತ್ತು. ಮುಂಬೈನ ರಾಜಗೃಹದಲ್ಲಿ ಬಾಬಾ ಸಾಹೇಬರ ಶವವನ್ನು ಇಡಲಾಗಿತ್ತು. ಅವರ ಅಂತ್ಯ ದರ್ಶನಕ್ಕಾಗಿ ಜನರು ಸಾಲುಗಟ್ಟಿ ನಿಂತಿದ್ದರು. ಹೆಂಗಸರೂ ಸಹ ತಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳು-ಮರಿಯೊಂದಿಗೆ ದರುಶನಕ್ಕೆ ಆಗಮಿಸಿದ್ದರು. ಎಲ್ಲ ಕಡೆ ಒಂದೇ ಆಕ್ರಂದನ ‘ಬಾಬಾ ಹೋದರು- ಬಾಬಾ ಹೋದರು!’

* * *

ಮೈದುನನಾದ ಕುಂಡಲೀಕನ ಲಗ್ನು ಮಾಡುವ ನಿರ್ಧಾರ ಕೈಗೊಳ್ಳಲಾಯಿತು.

ಲಗ್ನದ ಖರ್ಚನ್ನು ಸೋದರರಿಬ್ಬರೂ ಅಂದರೆ ನನ್ನ ಪತಿ ಮತ್ತು ಮೈದುನ ವಿಷ್ಣು ಇಬ್ಬರೂ ಸಮಸಮನಾಗಿ ಹಂಚಿಕೊಳ್ಳುವದೆಂದಾಯಿತು.

ವಿಷ್ಣು ಹೊಲವನ್ನು ಖರೀದಿಸಿದ್ದ. ಅದರ ಖರೀದಿಯ ದಸ್ತಾವೇಜು ಮಾಡಲು ಆಟಪಾಡಿಗೆ ಹೋಗಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅವನ ಬಳಿ ಹಣವಿರಲಿಲ್ಲ. ಹೀಗಾಗಿ ಮೈದುನ ಮಾಸ್ತರನ ಕೇಳಿದ. “ಕುಂಡಲೀಕನ ಲಗ್ನದ ಅರ್ಧ ಖರ್ಚನ್ನು ನನಗೆ ಈಗ ಕೊಡು. ಕುಂಡಲೀಕನ ಲಗ್ನದ ಸಂಪೂರ್ಣ ಖರ್ಚು ನಾನೇ ತೋಡಿಕೊಳ್ಳೇನೆ.”

ಲಗ್ನದ ತಾರೀಕು ಸಿಕ್ಕಿಯಾಯಿತು.

ಕುಂಡಲೀಕನು ಉಳಿದ ಖರ್ಚಿಗಾಗಿ ನನಗೆ ನೂರು ರೂಪಾಯಿ ಕಳಿಸಿದ. ಮಾಸ್ತರಗೆ ಪತ್ರ ಬರೆದ. ಅವನು ಸೋದರ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಅಣ್ಣ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದನು. “ಕುಂಡಲೀಕನು ನನ್ನ ಮಾತು ಕೇಳುವದಿಲ್ಲ. ಹೀಗಾಗಿ ನಾನು ರೊಕ್ಕ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲೆಂದು ತಿಳಿಸಿದ.

ವಾಸ್ತವಿಕವಾಗಿ ಲಗ್ನದ ಖರ್ಚನ್ನು ನಾವು ಮೊದಲೇ ನೀಡಿದ್ದೆವು. ಈಗ ನಾವು ಹಣ ಕೊಡಬೇಕಾಗಿರಲಿಲ್ಲ.

ಈ ಮಾತಿನಿಂದ ಕುಂಡಲೀಕನು ಆಘಾತಕ್ಕೊಳಗಾದನು. ಇದರಿಂದ ಬಯಲುಕಡೆ (ಮಲಬೇದಿ) ಶುರುವಾಯಿತು. ಮೊದಲೇ ಅವನು ಒಂಟಿಜೀವ. ಈಗ ಲಗ್ನದ ಹೊರೆ ಬೇರೆ. ಏನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದೇ ಹೊಳೆಯಲಿಲ್ಲ. ಹೀಗಾಗಿ ಅವನು ಪತ್ರ ಬರೆದು ತಿಳಿಸಿದ. “ಇಷ್ಟು ಬೇಗ ಲಗ್ನ ಬೇಡವೆಂದು ನಾನು ನಿನಗೆ ಮೊದಲೇ ತಿಳಿಸಿದ್ದೆ. ಈಗ ರೊಕ್ಕ ಎಲ್ಲಿಂದ ತರಲಿ? ವಿಷ್ಣುನಿಗೆ ಮೊದಲೇ ಕೊಟ್ಟಿರುವುದಾಗಿ ನೀನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಿ. ನನ್ನ ಕುತ್ತಿಗೆ ಕೊಯ್ದಂತಾಯಿತು. ನನಗೆ ಏನೂ ಹೊಳೆಯುವದಿಲ್ಲ. ಲಗ್ನದ ಅರವಿ ತೆಗೆಬೇಕಾದ ರೊಕ್ಕ ಕೊಡು ಅಂತ ಸಿಟ್ಟಿನಿಂದ ವಿಷ್ಣುಗೆ ಪತ್ರ ಬರಿ.” ಮಾಸ್ತರ ಮಾರುತ್ತರ ನೀಡಿದರು- “ವಿಷ್ಣು, ಕುಂಡಲೀಕನಿಗೆ ಮೂನ್ನೂರೈವತ್ತು ರೂಪಾಯಿ ಕೊಡು, ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಪರಿಣಾಮ ನೆಟ್ಟಗಾಗಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ.”

ಪತ್ರ ತಲುಪಿದ ತಕ್ಷಣ ವಿಷ್ಣು ನಾವಿರುವ ಆಟಪಾಡಿಗೆ ಬಂದ. “ಕುಂಡಲೀಕನು ನನ್ನ ಮಾತು ಕೇಳಾಂಗಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ನಾನವನಿಗೆ ರೊಕ್ಕ ಕೊಡೋದಿಲ್ಲ” ಎಂದು ನುಡಿದ. ಆನಂತರ ಅವನು ಕರಗಣಿಗೆ ಹೋದ.

ಕೊನೆಗೆ ಕುಂಡಲೀಕನು ಸಾಲ ಮಾಡಿ ಲಗ್ನದ ಬಟ್ಟೆ ಖರೀದಿಸಿದ.

ಲಗ್ನದ ದಿನ ಮಧುಮಗಳ ತಾಯಿ-ತಂದೆಗೆ ‘ಮಧು ಮಗನಿಗೆ ಟಿ.ಬಿ. ಆಗೇದ’ ಎಂದು ನಮ್ಮ ವಿರೋಧಿ ಜನ ಕಿವಿ ತುಂಬಿದರು. ಆಗವರು ಅಳುತ್ತ ಕೂತರು. ಅಂತೂ ಹಾಗೂ-ಹೀಗೂ ಅವರನ್ನು ಸಮಾಧಾನಪಡಿಸಿ ಲಗ್ನ ಮಾಡಿದೆವು.

ಮದುಮಗ-ಮದುಮಗಳು ಚಕ್ಕಡಿಯಲ್ಲಿ ಕೂತರು. ಬಾಜಾ-ಬಜಂತ್ರಿ ಯೊಂದಿಗೆ ದಿಬ್ಬಣದ ಮೆರವಣಿಗೆ ರಾಮ ದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಹೊರಟಿತು. ಉತ್ತಮ ಕಮ್ಮಾರನ ಅಂಗಡಿಯವರೆಗೆ ಮೆರವಣಿಗೆ ಬಂದಿರಬೇಕು. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಶಿರಪಾ ಪಾಟೀಲ “ಊರಾಗ ತೆಗೆಯಾಕ ಯಾರ ಅನುಮತಿ ಕೊಟ್ಟರು?”

ಹವಾಲ್ದಾರ ತಕ್ಷಣ ನನ್ನ ಪತಿ ಕಾಂಬಳೆ ಮಾಸ್ತರನನ್ನು ಕರೆಯಿಸಿದ. “ಮಾಸ್ತರ, ಆಟಪಾಡಿಯಿಂದ ಪರವಾನಗಿ ತಂದಿರೇನು?”

“ಇಲ್ಲ” ಮಾಸ್ತರ ನುಡಿದರು.

“ಹಾಂಗಾದರೆ ನಿಮ್ಮ ಮ್ಯಾಲ ಖಿಟ್ಟೆ ಹಾಕಬೇಕಾಗತದ.”

“ಹಾಕರಿ ಖರೆ, ಮಧು ಮಕ್ಕಳು ದೇವರ ದರುಶನ ಮಾಡಿಬರಲಿ” ಎಂದರು.

ಮೆರವಣಿಗೆ ರಾಮನ ದರುಶನ ಮಾಡಿ ಮರಳಿ ಬಂತು.

“ಹವಾಲ್ದಾರ, ನೀವು ಖಿಟ್ಟೆ ಹಾಕರಿ, ಆದರ ಮೊದಲ ಚಹಾನಾದರೂ ಕುಡಿರಿ.”

“ಶಿರಪ್ಪಾ ಪಾಟೀಲ ತಕರಾರು ಮಾಡಿದರು ಅಂತ ನಿಮ್ಮನ್ನು ಕರೆಸಬೇಕಾತು ಮಸ್ತರ. ಈಗೇನ ಚಿಂತಿ ಮಾಡಬ್ಯಾಡರಿ, ನೀವಿನ್ನು ಮನಸಿನ ಹೋಗರಿ” ಎಂದರು ಹವಾಲ್ದಾರ.

ನನ್ನ ಮೈದುನನ ಲಗ್ನವಿದ್ದ ದಿನವೇ ವಿನೋಬಾ ಭಾವೆಯವರು ಕರಗಣಿಗೆ ಬಂದರು. ಅವರ ಭಾಷಣ ಐದು ಗಂಟೆಗೆ ಶುರುವಾಯಿತು. ಊರೊಳಗಿಂದ ತಳವಾರ ಬಂದ.

“ವಿನೋಬಾ ಭಾವೆಯವರ ಭಾಷಣ ಅದ. ಅದಕ್ಕೆ ನಿಮ್ಮ ಸ್ವೀಕರ್ ಬಂದ ಮಾಡಾಕ ಹೇಳಿದಾರು” ಎಂದು ನುಡಿದ.

ಮಾಸ್ತರ ಸ್ವೀಕರ್ ಬಂದ ಮಾಡಿದರು. ನಾನು ವಿನೋಬಾ ಅವರನ್ನು ಕಾಣಲು ಶಾಲೆಯ ಹತ್ತಿರ ಹೋದೆ. ಅವರು ಪಂಚೆ ಉಟ್ಟಿದ್ದರು. ಉದ್ದವಾದ ತಲೆಗೂದಲು, ಗಡ್ಡ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದರು. ಸಣಕಲು ಶರೀರ. ಅವರು ಮೇಜಿನ ಮೇಲೆ ಕೂತು ಭಾಷಣ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಜನರು ಶಾಂತರಾಗಿ ಕೂತು ಅವರ ಮಾತು ಆಲಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ನಾನು ಅವರನ್ನು ದೂರ ನಿಂತು ನೋಡಿದೆ. ಆದರೆ ಭಾಷಣ ಆಲಿಸಲಿಲ್ಲ.

ನಾವು ಲಗ್ನ ಮುಗಿಸಿ ಆಟಪಾಡಿಗೆ ಮರಳಿದೆವು. ಲಗ್ನ ಅವಸರದಲ್ಲಾಯಿತು. ಹೀಗಾಗಿ ನಾನು ಲಗ್ನದಲ್ಲಿ ಉಣ್ಣಲಿಲ್ಲ. ನಾನು ಬಸುರಿಯಾಗಿದ್ದೆ. ಗರ್ಭಪಾತವಾಯಿತು. ನನ್ನ ಪ್ರಜ್ಞೆ ತಪ್ಪಿತು. ಡಾಕ್ಟರರನ್ನು ಕರೆಯಿಸಿದರು. ನಾನು ಸತ್ತೇಹೋದೆ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿ ಜನ ಅಳತೊಡಗಿದ್ದರು. ಡಾಕ್ಟರ್ ಬಂದು ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಹೊರಗೆ ಕಳಿಸಿದ.

ಗಾಳಿ ಹಾಕಿದ. ಎರಡು ಇಂಜೆಕ್ಟನ್ ನೀಡಿದ. ಸ್ವಲ್ಪ ಹಾಲು ಕುಡಿಸಿದ. ಅದೂ ಕಟವಾಯಿಯಿಂದ ಹೊರಬಿತ್ತು. ಸುಮಾರು ಅರ್ಧ ಗಂಟೆಯ ನಂತರ ನನಗೆ ಎಚ್ಚರವಾಯಿತು. ಇದು ಆರೋಗ್ಯದ ಮೇಲೆ ಗಂಭೀರ ಪರಿಣಾಮ ಬೀರಿತು.

* * *

ರವಿವಾರ ಶಾಲೆಗೆ ರಜೆ. ಕೆಲಸವೆಲ್ಲ ಮೆಲ್ಲಗೆ ಸಾಗಿತ್ತು.

ಅಡುಗೆ ಮಾಡಿದೆ. ಮಕ್ಕಳು ಊಟ ಮಾಡಿದವು. ಸುಮಾರು ಬೆಳಗಿನ ಹನ್ನೊಂದರ ಸಮಯ, ನಾವಿಬ್ಬರೂ ಊಟ ಮಾಡಬೇಕೆನ್ನುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಮಹೂದದಿಂದ ಭಗವಾನ ಬಂದು ಹೇಳಿದ- “ಮಾಸ್ತರ, ದತ್ತೂನಿಗೆ ಭಾಳ ತಲೀ ನೋಯಾಕ ಹತ್ತೇದ. ಗೋಡೆಗೆ ತಲೀ ಬಡಕೊಳ್ಳಾಕ ಹತ್ತಾನು. ನಾಕ ದಿನಾ ಆತು; ನಾನು, ದಾದಾ ಅವನ ಚಾಕರಿ ಮಾಡಾಕ ಹತ್ತಿದೇವಿ. ದಾದಾ ನಿಮ್ಮನ್ನ ಕರ್ಕೊಂಡ ಬಾ ಅಂತಾನು. ನಡಿರಿ ಬೇಗ.”

ನಾನು ಭಗವಾನಗೆ ಹೇಳಿದೆ- “ಅಡಿಗೆ ತಯಾರದ, ನೀವಿಬ್ಬರೂ ಉಣ್ಣರಿ.”

ನಾನು ಊಟ ಬಡಿಸಿದೆ- ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಉಂಡರು. ನನಗೆ ಮಾತ್ರ ಊಟ ಮಾಡುವ ಇಚ್ಛೆಯಾಗಲಿಲ್ಲ. ನನ್ನ ಲಕ್ಷ್ಮಿವೆಲ್ಲ ದತ್ತೂನ ಕಡೆಗೇ, ಬಾಪಟ ಡಾಕ್ಟರ್‌ನನ್ನು ಮಹೂದಗೆ ಕರೆದೊಯ್ಯಬೇಕೆಂಬ ಯೋಚನೆ ಮೂಡಿತು.

ನಾನು ಡಾಕ್ಟರ್ ಬಳಿಗೆ ಹೋದೆ. “ಬರಿಸ್ ಟೀಚರ್ ಕೂಡರಿ” ಎಂದರು.

“ಡಾಕ್ಟರ್ ಈಗ ಪುರುಸೊತ್ತಿಲ್ಲ. ನೀವು ಕಾರು ತಗೊಂಡು ಮಹೂದಗೆ ಬರಬೇಕು. ತಮ್ಮ ದತ್ತೂನಿಗೆ ತಲೆನೋವಿನಿಂದ ಒದ್ದಾಡಾಕ ಹತ್ತಿದಾನಂತೆ.”

“ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಒಂದೂವರೆಗೆ ಹೋಗೋಣ” ಎಂದರು.

ನಾನು ಮರಳಿ ಮನೆಗೆ ಬಂದು ಮಾಸ್ತರಗೆ ಹೇಳಿದೆ. “ಡಾಕ್ಟರ್ ಮಹೂದಗೆ ಬರ್ತಾರಂತೆ” ಅರುಣ, ಚಂದ್ರಕಾಂತನನ್ನು ಜತೆಗೆ ಕರ್ಕೊಂಡು ನಾವೆಲ್ಲ ಡಾಕ್ಟರ್ ಮನೆಗೆ ಬಂದೆವು.

ಡಾಕ್ಟರ್ ಕಾರು ತಂದು ನಿಲ್ಲಿಸಿ “ಎಲ್ಲರೂ ಕಾರು ಹತ್ತರಿ” ಎಂದರು.

ನಾವೆಲ್ಲ ಕಾರು ಏರಿದೆವು. ಕಾರು ವೇಗದಿಂದ ಧಾವಿಸತೊಡಗಿತು.

ಡಾಕ್ಟರ್ ಮಾಸ್ತರ ಜತೆ ನಗುನಗುತ್ತ ಹರಟುತ್ತಿದ್ದರು. ನಾನು ಮಾತ್ರ ಮೌನವಾಗಿದ್ದೆ.

“ಟೀಚರ್ ಯಾಕೋ ಮಾತಾಡೋದಿಲ್ಲ” ಎಂದರು ಡಾಕ್ಟರ್.

“ಆಕಿ ತಮ್ಮನಿಗೆ ಹುಷಾರಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ಗಪ್ಪಗಾನ್ ಕೂತಾರು” ಎಂದರು ಮಾಸ್ತರ.

ಕಾರು ಮಹೂದಗೆ ಬಂತು. ರಸ್ತೆಯ ಆಚೆ ಹೊಲಗೇರಿ ಇತ್ತು. ದತ್ತೂನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಕಷ್ಟು ಜನ ಸೇರಿದ್ದರು. ನನ್ನ ಎದೆ ಧಸ್ ಎಂದಿತು. ದತ್ತೂನ

ಆರೋಗ್ಯದಲ್ಲಿ ಏನಾದರೂ ಹೆಚ್ಚು-ಕಡಿಮೆಯಾಯಿತೇ ಎಂಬ ಚಿಂತೆ.

ಕಾರು ದತ್ತೂನ ಮನೆ ಎದುರಿಗೆ ನಿಲ್ಲಿಸಲಾಯಿತು. ಜನ ಗುಂಪುಗೂಡಿದರು.

“ಅಕ್ಕ-ಭಾವ ಅಂದರ ಹೀಗಬೇಕು. ಗೊತ್ತಾದ ಕೂಡಲೇ ಡಾಕ್ಟರ್‌ನನ್ನು ಕರ್ಕೊಂಡು ಬಂದೇ ಬಿಟ್ಟರು.”

ಜನರೆಲ್ಲ ಬೆರಗಾಗಿ ನಮ್ಮನ್ನು ನೋಡಲಾರಂಭಿಸಿದರು. ಸಮಗಾರ ಕೆಂಡಕ್ಕೆ ಬೆಂಕಿ ಹಚ್ಚಿ ಉರಿಯೊಳಗೆ ಮಿರ್ಪಿ ಕಾಯಿಪಾಕ ಇಟ್ಟಿದ್ದ. ಮಿರ್ಪಿ ಕೆಂಪಾದ ಕೂಡಲೇ ಅದನ್ನು ತಲಿಗೆ ಬರೆ ಎಳೆಯೋವರ ಇದ್ದರು. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ ಬಗಿಲಲ್ಲಿ ಡಾಕ್ಟರ್ ಕಾಣಿಸಿದರು. ಅದನ್ನೆಲ್ಲ ಅಲ್ಲೇ ಚೆಲ್ಲಿ ಅವನು ಓಡಿ ಹೋದ.

ಡಾಕ್ಟರ್ “ಮನೆಯೊಳಗೆ ಹೋಗಿ, ಇದೆಲ್ಲ ಏನು?” ಎಂದು ದತ್ತೂನಿಗೆ ಕೇಳಿದರು.

“ಖುರಪಿ ಕಾಸೀ ಬರೀ ಕೂಡಬೇಕಂತ ಮಾಡಿದ್ದರು.” ಅವನು ಹೇಳಿದ.

ಡಾಕ್ಟರ್ ದತ್ತೂನಿಗೆ ಎರಡು ಇಂಜೆಕ್ಷನ್ ಮಾಡಿ, ಗುಳಿಗೆಯನ್ನು ನೀಡಿದರು.

“ದತ್ತೂಗ ಕಾರಿನ್ಯಾ ಕುಂಡರಿಸರಿ. ನಾವೆಲ್ಲ ಆಟಪಾಡಿಗೆ ಹೋಗೋಣ ನಡೀರಿ” ಎಂದು ಡಾಕ್ಟರ್ ಮಾಸ್ತರಗೆ ಹೇಳಿದರು.

ನಾವು ತಕ್ಷಣ ಆಟಪಾಡಿಗೆ ಹೋದೆವು. “ದತ್ತೂ ಕಾಳಜಿ ಮಾಡಬೇಡ. ಅವಾ ಈಗ ಆರಾಮ ಆಗ್ತಾನು” ಎಂದು ನಾನು ದಾದಾನಿಗೆ ಹೇಳಿದೆ.

ಮಾಸ್ತರ ಪ್ರತಿದಿನ ದತ್ತೂನನ್ನು ಸೈಕಲ್ ಮೇಲೆ ಕೂರಿಸಿಕೊಂಡು ಡಾಕ್ಟರ್ ಕಡೆಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರು. ಹತ್ತು ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಅವನು ಸುಧಾರಿಸಿದ. ಅವನನ್ನು ಎರಡು ತಿಂಗಳು ನಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಉಳಿಸಿಕೊಂಡೆ. ಅವನಿಗೆ ಹೊಸ ಬಟ್ಟೆ ಕೊಡಿಸಿದೆ. ಅನಂತರ ಮಹೂದಗೆ ಕಳಿಸಿದೆ. ಮಹೂದ ಜನರಿಗೆ ಅಚ್ಚರಿಯೆನಿಸಿತು.

“ಟೀಚರ್, ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ರೊಕ್ಕ ಹ್ಯಾಂಗ ಖರ್ಚ್ ಮಾಡಿದಿರಿ?” ಎಂದು ಬಾಬರ ಮಾಸ್ತರ ನನಗೆ ಕೇಳಿದರು.

“ನಾನು ಅವಿಗೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡದಿದ್ದರ ಕುರುಡಾಗಿಬಿಡತಿದ್ದ. ತಲಿನೋವು ಭಾಳ ಕೆಟ್ಟದ್ದು. ರೊಕ್ಕದ ಮಾರಿ ನೋಡಿದರ ದತ್ತೂನ್ನ ಕಳಕೊತಿದ್ದಿ” ನಾನು ಉತ್ತರಿಸಿದೆ.

“ಹೌದೌದು; ಇದು ಖರೆ. ಇಂಥ ಹೊತ್ತಿನಾಗ ಸಹಾಯ ಮಾಡಬೇಕಾದದ್ದು ಧರ್ಮ.”

* * *

೧೯೫೭ರ ಬೇಸಗೆಯ ರಜೆ, ನಾನು ಮಕ್ಕಳ ಜತೆ ತವರಿಗೆ ಬಂದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಗೊಬ್ಬರ ರೋಗ ಹರಡಿತು. ಅಲ್ಲಿ ಹೋದ ನಂತರ ನನ್ನ ಇಬ್ಬರೂ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಗೊಬ್ಬರ ರೋಗ ಬಂತು. ರವಿವಾರದ ದಿನ. ಅಂದು ಸಾಂಗೋಲೆಯ ಸಂತೆ.

ದನ-ಕರು, ಆಡು-ಕುರಿಗಳ ಬಹಳ ದೊಡ್ಡ ಸಂತೆ ತುಂಬುತ್ತದೆ. ಜಾನುವಾರುಗಳ ಖರೀದಿ-ಬಿಕ್ಕಿ ಜೋರಾಗಿ ನಡೆಯುವದರಿಂದ ಸುತ್ತಮುತ್ತಲಿನ ಜನರು ಸಾಂಗೊಲೆಯ ಸಂತೆಗೆ ಎತ್ತು-ಎಮ್ಮೆ, ಆಡು-ಕುರಿಗಳನ್ನು ಹೊಡೆದುಕೊಂಡು ಬಂದಿದ್ದು.

ಅದೇ ದಿನ ಮಹಾದನ ಕೇರಪ್ಪ ಮಹಾರ ಕುರಿ ಖರೀದಿಗೆ ಸಂತೆಗೆ ಹೋಗಿದ್ದ. ಕುರಿ-ಟಗರು ಖರೀದಿಸಿ ಮರಳುವಾಗ ಶಿವಣಿ ಎಂಬೂರಿಗೆ ಬಂದ. ಹಳ್ಳದ ದಂಡೆಯ ಮೇಲೆ ಯಾರದೋ ಹೆಣ ಸುಡುತ್ತಿರುವದು ಅವನ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬಿತ್ತು. ರಸ್ತೆಯ ಬದಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಬೇವಿನ ಮರದ ಕೆಳಗೆ ಕೂತು ಜನ ಮಾತಾಡಿ ಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು.

“ಯಾರ ಸತ್ತರು?” ಎಂದವನು ಆ ಜನರಿಗೆ ಕೇಳಿದ.

“ಇಂದ ಅಪ್ಪಾ ಮಹಾರ ಸತ್ತ. ನಿನ್ನಿ ರಾತ್ರಿ ಜಾನಕರನ ಮಗನ ಲಗ್ನದಾಗ ಡೋಲು ಬಾರಿಸಿದ್ದ” ಗಾಡಗೆ ಎಂಬ ಗೃಹಸ್ಥ ಹೇಳಿದ.

“ಹಾಂ? ಅಮ್ಮ ಹೆಂಡತಿ ನಮ್ಮ ಮಹೂದ ಊರಾಕಿ” ಎಂದು ಕೇರಪ್ಪ ಹೇಳಿದ.

“ಅಪ್ಪಾ ತನ್ನ ಹೆಂಡ್ತಿಗೆ ‘ಜಳಕಕ್ಕ ನೀರ ಕಾಸು’ ಎಂದು ನೆಗಡಿ ಆಗೇತ ಗೋದಿ ನುಚ್ಚ ಕುದಿಸು ಅಂತಾನೂ ಹೇಳಿದ. ಬಡಪಾಯಿ ಹೆಂಡತಿ ನುಚ್ಚು ಕುದಿಸಿದ್ದು.

‘ಜಳಕಕ್ಕ ಬಿಸಿ ನೀರು ಕೊಡು’ ಎಂದ. ಆಕಿ ತಂದು ಕೊಟ್ಟಳು. ನೆಗಡಿ ಆಗೇತಿ ಅಂತ ಅರವಿಯ ಕಕ್ಕಡ ಮಾಡಿ ಮೂಗಿನ್ಯಾಗ ತುರುಕಿದ. ಮೂಗಿನ ಹೊಳ್ಳ ಚುರುಚುರು ಅಂತು. ಜೋರಾಗಿ ಸೀನ ಬಂತು. ‘ಅಯ್ಯೋ ಅಪ್ಪ!’ ಅಂತ ಏನ್ ಕೆಳಗೆ ಬಿದ್ದಾವ ಮತ್ತ ಮ್ಯಾಲೆ ಏಳಲಿಲ್ಲ. ಮಾರಾಯಾ, ಅವಾ ಸಾಯ್ತಾನಂತ ಕನಸ-ಮನಸಿನಾಗೂ ಇರಲಿಲ್ಲ” ಎಂದು ಗಾಡಗೆ ನಡೆದ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಕೊರಪ್ಪನಿಗೆ ಹೇಳಿದ.

ಅನಂತರ ಕೇರಪ್ಪ ಮಹೂದಗೆ ಮರಳಿದ. ಅವನು ನಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಬಂದ. ನಾನೂ, ಅಕ್ಕ ಜ್ವರ ಬಂದ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ತೊಡಿ ಮ್ಯಾಲೆ ಇಟಕೊಂಡು ಕೂತಿದ್ದಿ. ಕೇರಪ್ಪ ನಮ್ಮ ಹತ್ತಿರ ಬಂದು ಕೂತ.

“ನಾಜೂಕಾ, ನಿನಗ ಶಿವನಿ ಸಂಗತಿ ಗೊತ್ತಾಗೇದೇನು?” ಎಂದು ನನಗೆ ಕೇಳಿದ.

ನಾನು ‘ಇಲ್ಲ’ ಎಂದೆ.

“ಇವತ್ತು ಗಂಗೂನ ಗಂಡ ಅಪ್ಪಾ ಅಕಸ್ಮಾತ್ ಸತ್ತ. ಹಳ್ಳದ ದಂಡಿ ಮ್ಯಾಲೆ ಹೆಣ ಸುಡತಿತ್ತು.”

“ಹಾಂ, ಏನ್ ಹೇಳತಿ ಮಾರಾಯಾ? ಭಾವನಿಗೆ ಜ್ವರ ಬಂದಿದ್ದು ನಮಗ್ಯಾರಿಗೂ ಗೊತ್ತೇ ಇಲ್ಲ. ಅದ ಹ್ಯಾಂಗ ಏಕಾಏಕಿ ಸತ್ತರು?” ಎಂದೆ.

“ನಾನು ಖರೇ ಹೇಳಾಕ ಹತ್ತೇನಿ”

ಎಲ್ಲರೂ ಜೋರಾಗಿ ಬೊಬ್ಬೆ ಹೊಡೆಯುತ್ತ ಅಳಲಾರಂಭಿಸಿದರು.

ಗಂಗೂನಿಗೆ ಮೂವರು ಮಕ್ಕಳು. ನಾಲ್ಕು ತಿಂಗಳ ಹಿಂದೆ ಆಕೆಯ ಮಗಳು ಅನಸೂಯಾ ವಿಧವೆಯಾಗಿದ್ದಳು. ಈಗ ಗಂಗೂನಿಗೂ ಅದೇ ಗತಿ ಬಂತು. ಜನರೆಲ್ಲ ಹಳಹಳಿಸಿದರು. ಆದರೆ ಏನೂ ಮಾಡುವಂತಿರಲಿಲ್ಲ. ಜನ ಮಾತಾಡಿ ಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. “ಊರಿಗೆ ಹ್ವಾದ ಮನಶ್ಯಾ ತಿರಗಿ ಬರ್ತಾನ ಖರೆ. ಮಣ್ಣಾಗ ಹೋದ ಮನಶಾ ಮಾತ್ರ ಹೊಳ್ಳಿ ಬರಾಂಗಿಲ್ಲ. ಬಹಳ ಕೆಟ್ಟಾತು.”

ದಾದಾ, ಅಕ್ಕ ಶಿವನಿಗೆ ಹೊರಟರು. ನಾನೂ ಇಬ್ಬರೂ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಸಂಭಾಳಿಸುತ್ತ ಅವರ ಜತೆ ಹೋಗಲು ಸಿದ್ಧಳಾದೆ. “ನೀನ, ಈ ಅಜಾರಿ ಹುಡುಗರನ್ನ ಕರ್ಕೊಂಡ ಶಿವನಿಗೆ ಹೋಗಬೇಡ” ಎಂದು ಅಕ್ಕ ನನಗೆ ಹೇಳಿದ್ದು. ಅನಂತರ ಅವರಿಬ್ಬರೇ ಶಿವನಿಗೆ ಹೋದರು.

ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಭೀಮಾ ಬಡಿಗ ಭೇಟಿಯಾದ. “ಇದ ಹಿಂಗ್ ಹ್ಯಾಂಗಾತು ಬಾಪು?” ಎಂದವನಿಗೆ ದಾದಾ ಕೇಳಿದ.

“ಅಪ್ಪಾ ಮಾಂತ್ರಿಕ ಆಗಿದ್ದ. ಬ್ಯಾರೆಯವರಿಗೆ ಮಾಟ ಮಾಡಾಕ ಹೋಗಿ, ಅದು ಅವನ ಮೈ ತಿಂದಿರಬೇಕು. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರ ಹಿಂಗ ಆಗೋದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲಾ” ಅವನು ನುಡಿದ.

“ಈಗ ನನ್ನ ತಂಗಿ ಬಾಳು ಹಾಳಾಯ್ತು. ಆಕೆ ಹಾದ್ಯಾಗ ಬಿದ್ದಳು. ಈಗ ಆಕೆ ಮತ್ತು ಮಕ್ಕಳು ಅದ ಹ್ಯಾಂಗ ಹೊಟ್ಟಿ ತುಂಬಿಕೊಳ್ಳಾರೋ?”

“ಶಂಕರ, ಎಲ್ಲಾ ಗೆಲ್ಲಬೌದು, ಆದರ ಸಾವು ಗೆಲ್ಲಾಕ ಮನಶ್ಯಾಗ ಸಾಧ್ಯ ಅದ ಏನು?”...

ದಾದಾ, ಅಕ್ಕನನ್ನು ನೋಡಿ ಗಂಗೂಬಾಯಿ, ಬಾಯಿ ಬಡಕೊಂಡು ಹೊಯ್ಯೊಂಡಳು. ನಾನ ಹಾಂಗ-ಹಾಂಗೋ ಬದುಕತ್ತಿದ್ದೆ. ದ್ಯಾವರು ನನ್ನ ತಲೀ ಮ್ಯಾಲೆ ಕಲ್ಲ ಹಾಕಿದ. ನನ್ನ ಗಂಡಗ ಯಾರೋ ಮಾಟ ಮಾಡಿರಬೇಕು. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರ ಹಿಂಗ್ ಆಗೋದಿಲ್ಲ... ಈಗಂತೂ ನನ್ನ ದಣಿ ಸತ್ತ. ನನ್ನ ಬಿಟ್ಟರ ನನ್ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಯಾರ ಗತಿ?”

ರೈತರು ಆಕೆಗೆ ಹೇಳಿದರು- “ಗಂಗೂ, ಹೊಲದಾಗ ಕೆಲ್ಲ ಮಾಡು, ಶೇರ, ಆಡಿಶೇರ ಕಾಳಕಡಿ ತಗೊಂಡು ಹೋಗು.”

ಖಣದಾಗಿನ ಜೋಳ ಮಾಲೀಕ ಬಂದು ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ಹೋದ ನಂತರ ಆಚೆ-ಈಚೆ ಕಸ-ಧೂಳಿನ ರಾಶಿಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದ ಕಾಳು ಆಯುತ್ತಿದ್ದಳು. ಶೇಗಣಿ ಕುಳ್ಳು ಮಾರುತ್ತಿದ್ದಳು. ಬಂದ ಹಣದಿಂದ ಮಕ್ಕಳ ಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಹಾಕುತ್ತಿದ್ದು.

ಇಬ್ಬರು ಹುಡುಗಿಯರು, ಒಬ್ಬ ಮಗ ಇದ್ದ. ಮಗ ಆರನೇ ಕ್ಲಾಸಿನವರೆಗೆ ಕಲಿತು ಅರ್ಧಕ್ಕೆ ಶಾಲೆ ಬಿಟ್ಟ. ದುಡಿದು-ದುಡಿದು ಗಂಗೂ ಸಣಕಲಾಗಿದ್ದಳು. “ದುಡಿದಿದ್ದರ, ಹೊಟ್ಟಿಗೆ ಏನ್ ಹಾಕಲಿ” ಎಂದವಳು ನನಗೆ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಳು.

ಹೀಗೆ ದುಡಿದು ಅವಳು ಮಗನ ಲಗ್ನ ಮಾಡಿದ್ದು. ಅವನಿಗೆ ಇಬ್ಬರು ಮಕ್ಕಳು ಜನಿಸಿದವು. “ನಾಜೂಕು, ಈಗ ನನದು ಭಲೋದಾಯ್ತು” ಎಂದೆನ್ನುತ್ತಿದ್ದು. ಸೊಸೆ ತವರು ಮನೆ ಚಿಪಳೂಣಿಗೆ ಹೋದ್ದು . ಅಲ್ಲಿಂದ ಬರುವಾಗ ಆಕೆಗೆ ಹುಚ್ಚು ಹಿಡಿಯಿತು. “ಈಗ ನಂದೂ ಸತ್ಯಾನಾಶ ಆಯ್ತು” ಗಂಗೂ ಬೊಬ್ಬೆ ಹಾಕಿದ್ದು.

ಮಗನಿಗೆ ಫೈಯರ್‌ಮನ್ ನೌಕರಿ ಸಿಕ್ಕಿತು. ಅವನು ಜಳಗಾಂವ್‌ಗೆ ಹೋದ. ಗಂಗೂ ಮಗನಿಗೆ ಪತ್ರ ಬರೆದಳು- “ನಿನ್ನ ಮಕ್ಕಳನ್ನ ಕರ್ಕೊಂಡ ಹೋಗು. ನನ್ನ ಅಡುಗೆ ಮಾಡಿ ಹಾಕೋದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.”

ಮಗ ಬಂದು ಮಕ್ಕಳನ್ನ ಕರಕೊಂಡು ಹೋದ. ಗಂಗೂ ಕ್ಷೀಣಿಸತೊಡಗಿದ್ದು. ತಮ್ಮನ ಮಗಳನ್ನೇ ಸೊಸೆಯಾಗಿ ತಂದಿದ್ದಳು. “ನನ್ನ ಮಗಳಿಗೆ ನಾನ್ ಮಾಟಾ ಮಾಡಿದಿ” ಎಂದು ತಮ್ಮ ಹೇಳಲಾರಂಭಿಸಿದ. ಅವರಿಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಜಗಳವಾಯಿತು. ಇಬ್ಬರ ನಡುವೆ ಮಾತೇ ನಿಂತಿತು.

ಗಂಗೂ ತೀರಾ ಸೊರಗಿ ಕಡ್ಡಿಯಾದಳು. ಮಗಳ ಮನೆಗೆ ಹೋದಳು, ಅಲ್ಲೇ ತೀರಿಕೊಂಡಳು.

* * *

ದಿಗಂಚಿಯಲ್ಲಿ ಶಿರಗುಪ್ಪಿಕರ ಎಂಬವರಿದ್ದರು.

ಅವರಿಗೆ ದಮ್ಮಿನ ವಿಕಾರವಿತ್ತು. ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಮೋಡ ಕಟ್ಟಿದಾಗ ದಮೆ ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಹೀಗಾಗಿ ಶಿರಗುಪ್ಪಿಕರ ಮಾಸ್ತರ ಕೂತಲ್ಲಿಂದ ಅಲುಗಾಡುವದು ದುಸ್ತರವಾಯಿತು. ಅವರ ದಮೆ ಉಲ್ಬಣಗೊಂಡಾಗ ಡಾಕ್ಟರ್‌ನ್ನು ಕರೆಸಿ ಇಂಜೆಕ್ಷನ್ ಚುಚ್ಚಬೇಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಇದು ಕ್ರಮೇಣ ಬೆಳೆಯಲಾರಂಭಿಸಿತು. ಮಾಸ್ತರ ಎತ್ತರ ನಿಲುವಿನ ಮನುಷ್ಯ, ಗಟ್ಟಿಮುಟ್ಟಾದ ದೇಹ. ಆದರೆ ಆಸ್ತಮಾದಿಂದ ತೀರಾ ಸೊರಗಿದರು. ಅಲ್ಲದೆ ಆಟಪಾಡಿ, ದಿಗಂಚಿಯ ನಡುವೆ ಓಡಾಡುತ್ತ ಶಾಲೆಯ ನೌಕರಿ ಮಾಡಬೇಕಾಗುವದರಿಂದ ತೂಂಬ ತ್ರಾಸಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

ಅವರ ಹೆಂಡತಿ ಆಟಪಾಡಿಯ ಸರಕಾರಿ ಆಸ್ಪತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ನರ್ಸ್ ಆಗಿದ್ದರು. ನನ್ನ ಪತಿ ಕಾಂಬಳೆ ಮಾಸ್ತರ ಒಮ್ಮೆ ಸಭಾಪತಿಗೆ ಹೇಳಿದರು- “ಶಿರಗುಪ್ಪಿಕರ ಮಾಸ್ತರನ ರಮೆ ವಿಕಾರ ಅದ. ಅವರನ್ನ ಆಟಪಾಡಿಗೆ ವರ್ಗ ಮಾಡಿದರ ಚಲೋ. ನಮ್ಮಿಬ್ಬರನ್ನು ಬೇಕಾದರ ದಿಗಂಚಿಗೆ ವರ್ಗ ಮಾಡಿರಿ.”

ಸಭಾಪತಿಗಳು ಈ ಮಾತಿಗೆ ಒಪ್ಪಿದರು. ಶಿರಗುಪ್ಪಿಕರರನ್ನು ಆಟಪಾಡಿಗಳು ಕನ್ಯಾಶಾಲೆಗೆ ಮುಖ್ಯಾಧ್ಯಾಪಕರಾಗಿ ವರ್ಗ ಮಾಡಿದರು. ನಮ್ಮಿಬ್ಬರನ್ನು ದಿಗಂಚಿಯ ಶಾಲೆ-ನಂ.೧ಕ್ಕೆ ಕಳಿಸಿದರು.

ಆಗ ಟಿಕಮ್ ಸಾಹೇಬ ಎಂಬವರು ಶಿಕ್ಷಣಾಧಿಕಾರಿಯಾಗಿದ್ದರು. ಗ್ರಾಮ ಗೌರವದ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ಜೋರಾಗಿ ನಡೆದಿತ್ತು. ಆಟಪಾಡಿ ತಾಲೂಕಿನ ಗೌರವದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಸಭಾಪತಿ ಮತ್ತು ದೇಶಮುಖರು ಜೋರಾಗಿ ನಡೆಸಿದರು.

೧೯೫೧ರಲ್ಲಿ ನಾವಿಬ್ಬರೂ ದಿಗಂಚಿಯ ರಾ.ನಂ. ಶಾಲೆಗೆ ಹಾಜರಾದೆವು. ಆಗ ಹುಡುಗ-ಹುಡುಗಿಯರ ಶಾಲೆ ಒಂದೆಡೆ ಇತ್ತು. ಕೆಲ ದಿನಗಳ ಬಳಿಕ ಹುಡುಗಿಯರ ಶಾಲೆಯು ಸ್ವತಂತ್ರವಾಯಿತು. ನಾನು ಮುಖ್ಯಾಧ್ಯಾಪಕಿಯಾಗಿದ್ದೆ. ಒಂದರಿಂದ ನಾಲ್ಕನೆಯ ವರ್ಗ ಆರಂಭಿಸಲಾಯಿತು. ಮಕ್ಕಳ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನ ನಡೆಯಿತು. ಹೀಗಾಗಿ ಒಂದರಿಂದ ಆರನೇ ವರ್ಗದವರೆಗೆ ಬೆಳೆಸಲಾಯಿತು. ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯು ೨೫೦ರಷ್ಟಾಯಿತು. ಶಾಲೆಯ ಪ್ರಗತಿ ಬಿರುಸಾಗಿ ನಡೆದಿತ್ತು.

ನಾನು ಬೌದ್ಧವಾದಿಯಲ್ಲಿ ಮಹಿಳೆಯರ ಪ್ರೌಢಶಿಕ್ಷಣ ಆರಂಭಿಸಿದೆ. ಸಮಾಜ ಮಂದಿರದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಪತಿ ಗಂಡಸರ ವಯಸ್ಕರ ಶಿಕ್ಷಣ ಆರಂಭಿಸಿದರು. ಮಹಿಳೆಯರ ಕ್ಲಾಸು ಬನಸೋಡೆ ಮಾಸ್ತರರ ಮನೆಯೆದುರಿಗೆ ನಡೆಯುತ್ತಿತ್ತು. ಮಹಿಳೆಯರ ಸಂಖ್ಯೆ ನಾಲ್ಕತ್ತರಷ್ಟಾಗತೊಡಗಿತು. ಲೇಖನ-ವಾಚನ-ಹಾಡು-ಭಾಷಣದ ಸಿದ್ಧತೆ ನಡೆಯಿತು.

ಶಿಕ್ಷಣಾಧಿಕಾರಿಯಾದ ಟಿಕಮ್ ಸಾಹೇಬರು ಮಹಿಳೆಯರ ಪ್ರೌಢ ಶಿಕ್ಷಣದ ಸಾಲೆಗೆ ಭೇಟಿ ಕೊಟ್ಟಾಗ, ಮಹಿಳೆಯರ ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ಪ್ರಗತಿ ಕಂಡು ಖುಷಿಪಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಉತ್ತಮ ಎಂದು ಶರಾ ಬರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು.

ಕಾಂಬಳೆ ಮಾಸ್ತರರು ಗಂಡಸರಿಗೂ ಭಜನೆ, ಹಾಡು, ದೇಶಭಕ್ತಿಗೀತೆ, ವೀರಗೀತೆ ಕಲಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರ ಕಂಠ ಮಧುರವಾಗಿತ್ತು. ಲೇಖನ, ಭಾಷಣ, ವಾಚನದ ಸಿದ್ಧತೆಯೂ ನಡೆದಿತ್ತು.

ಒಂದು ದಿನ ರಾತ್ರಿ ಟಿಕಮ್, ದೇಶಮುಖ, ಆಬಾರಾವ ಶೇಟೋಪವರೆಲ್ಲ ಪ್ರೌಢ ಶಿಕ್ಷಣದ ವರ್ಗವನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಲು ಬೌದ್ಧವಾಡಿಗೆ ಬಂದರು. ಹೆಂಗಸರ ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ಪ್ರಗತಿ ಕಂಡು ಸಂತೋಷಪಟ್ಟರು. ಸಾಹೇಬರ 'ಉತ್ತಮ' ಎಂದು ಶರಾ ಬರೆದರು. ಶರಾ ಅವರಿಗೂ ದೊರಕಿತು. "ಕಾಂಬಳೆ ದಂಪತಿಗಳು ಪುರುಷರ-ಮಹಿಳೆಯರ, ವಯಸ್ಕರಿಗೆ ಚಲೋ ಶಿಕ್ಷಣ ನೀಡಿದ್ದಾರೆ" ಎಂದು ಅವರೆಲ್ಲ ಹೊಗಳಿದರು.

ವಯಸ್ಕರ ಶಾಲೆಯ ಗಂಡಸರ-ಹೆಂಗಸರ ಫೋಟೋ ತೆಗೆದರು.

ದಿಗಂಚಿ ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಂಬಳೆ ಹೆಡ್ಲಾಸ್ಟರ ಮತ್ತು ಕನ್ಯಾಶಾಲೆಗೆ ಕಾಂಬಳೆಬಾಯಿ ಹೆಡ್ ಮಿಸ್ಟ್ರಿಸ್ ಆಗಿದ್ದರಿಂದ, ಊರ ಪುಠಾರಿಯಾದ ಹೊನರಾವ ಗ್ರಾಮ ಗೌರವ ಮಾಡಲು ಸಿದ್ಧರಾಗಲಿಲ್ಲ. ಪ್ರೌಢರ ಶಾಲೆಗೆ ಭೇಟಿಯನ್ನೂ ನೀಡಲಿಲ್ಲ. ಈ ದಂಪತಿಗಳನ್ನು ವರ್ಗ ಮಾಡಿ, ಎಂದವರು ಟಿಕಮ ಸಾಹೇಬ ಮತ್ತು ಸಭಾಪತಿಗೆ ಹೇಳಿದರು. ಆದರೆ ಅವರು ಒಪ್ಪಲಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಉಳಿದ ಪ್ರೌಢಶಿಕ್ಷಣದ ವರ್ಗಕ್ಕಿಂತ ನಮ್ಮ ವರ್ಗ ಸಾಕಷ್ಟು ಪ್ರಗತಿ ಸಾಧಿಸಿತ್ತು. ಹೊನರಾವ ಮಾತ್ರ ನಮ್ಮನ್ನು ವರ್ಗ ಮಾಡಲು ಅರ್ಜಿ ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಲೇ ಇದ್ದರು.

* * *

ಒಂದು ದಿನ ನನ್ನ ಎದೆಯಲ್ಲಿ ನೋವು ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಿತು.

ಕೈಕಾಲು ತಣ್ಣಗಾಯಿತು. ಏನು ಮಾಡಬೇಕೋ ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ. ಡಾಕ್ಟರ್‌ನನ್ನು ಕರೆಯಿಸಿದರು. ಅವರು ಔಷಧಿ, ಇಂಜೆಕ್ಷನ್ ನೀಡಿದರು. ಸ್ವಲ್ಪ ಆರಾಮೆನಿಸಿತ್ತು. ಆದರೆ ಎದೆನೋವು ಮಾತ್ರ ಕಡಿಮೆಯಾಗಲಿಲ್ಲ. ಈ ವಿಕಾರದಿಂದಾಗಿ ನಾನು ಅನಾರೋಗ್ಯಕ್ಕೊಳಗಾದೆ.

ನಾವು ಬಾಡಿಗೆಯಿರುವ ಮನೆಯ ಮಾಲೀಕನ ಕುಟುಂಬದವರು, ಆ ಮನೆ ಸರಿಯಾಗಿಲ್ಲೆಂದು ಹೊಲದಲ್ಲಿಯ ತೋಟದ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇರಲಾರಂಭಿಸಿದ್ದರು.

ಮುಕುಂದ, ಮೇಘಾಜಿ ನನಗೆ ಹೇಳಿದರು- “ಈ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತೈದರ ಮಗಧ, ಅವನು ಒಂದು ಗಡ್ಡಾ ಬೋಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಾಗ ಕನ್ನಡಿಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಮುಖ ಕಂಡು, ‘ಈ ಮನುಷ್ಯ ಈಗ ಮಣ್ಣಾಗುತ್ತಾನೆ?’ ಎಂದು ತನ್ನಷ್ಟಕ್ಕೆ ಅಂದುಕೊಂಡು, ತಲೆಸುತ್ತಿ ಬಿದ್ದವನು ಸತ್ತೇಹೋದ. ಹೀಗಾಗಿ ಅವನು ಕುಟುಂಬದವರು ಈ ಮನೆ ತೊರೆದು ತೋಟದ ಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದಾರೆ.

“ಮಾಸ್ತರ, ನೀವು ಆ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇರಬ್ಯಾಡರಿ” ಎಂದು ಬೌದ್ಧವಾಡಿಯ ಮಂದಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು.

“ನಾವಂತೂ ಅದೇ ಮನ್ಯಾಗ ಇರ್ತೇವಿ. ಏನ್ ಆಗ್‌ತೈತೋ ನೋಡೋಣ” ಮಾಸ್ತರ ಅಂದರು. ನಾನು ಅನಾರೋಗ್ಯಕ್ಕೊಳಗಾದಾಗ ವಿರೋಭಾ, ಮೇಘಾ, ಮುಕುಂದ ಹೇಳಿದರು-

“ಮಾಸ್ತರ, ಬಾಯಿಯವರ ಆಜಾರಿ ಬಿದ್ದಾರು. ಈಗಾದರೂ ಮನೀ ಬಿಡಿರಿ”

ನಮಗಂತೂ ಅಂಥದರಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆಯಿರಲಿಲ್ಲ, ಮನೆ ದೂರದಲ್ಲಿ ಒಂಟಿಯಾಗಿತ್ತು. ನಮಗೆ ನೆಮ್ಮದಿಯಿದೆ ಎಂದೆನಿಸಿತು. ಎಂದೂ ಹೆದರಿಕೆಯೂ ಆಗಲಿಲ್ಲ. ಮಾಸ್ತರ ಸಾಂಗಲಿಗೆ ಹೋದರೂ, ನಾನು ಮಕ್ಕಳ ಜತೆ ಶಾಂತವಾಗಿ ಮಲಗುತ್ತಿದ್ದೆ. ಯಾವ ಭಯವೂ ಅನಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಕೊನೆಯ ಮಗಳು ಅದೇ

ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದಳು. ಇಬ್ಬರು ಮಕ್ಕಳು ಶಾಲೆಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರು. ಹಾಗೆ ಎಲ್ಲವೂ ನಿರಾತಂಕವಾಗಿ ಸಾಗಿತ್ತು.

ಎದೆ ನೋವಿನ ವಿಕಾರ ಉಲ್ಪಣಿಸಿತು. ಗಣೇಶವಾಡೆ ಎಂಬ ಡಾಕ್ಟರ್ ಔಷಧಿ ನೀಡುತ್ತಿದ್ದರು: ಆದರೂ ನೋವು ಮಾತ್ರ ಕಡಿಮೆಯಾಗಲಿಲ್ಲ.

“ಟೀಚರ್, ನಿಮ್ಮ ಹೃದಯ ಕ್ಷೀಣಗೊಂಡೇದ. ನೀವು ನೌಕರಿಗೆ ರಾಜೀನಾಮೆ ಕೊಡರಿ” ಡಾಕ್ಟರ್ ಸೂಚಿಸಿದರು.

“ನಾನು ರಾಜೀನಾಮೆ ನೀಡಿದರೆ, ಗಂಡನ ಪಗಾರದಾಗ ಮಕ್ಕಳು ಕಲಿಯುವದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ನಾನಂತೂ ದುಡೀತಾನೆ ಇರಾಕಿ. ಏನ್ ಬೇಕಾದ್ದಾಗಲಿ ನೌಕರಿ ಮಾತ್ರ ಬಿಡೋದಿಲ್ಲ. ರಾಜೀನಾಮೆಯಂತೂ ಕೊಡೋದೇ ಇಲ್ಲ.” ನಾನು ಖಚಿತವಾಗಿ ಹೇಳಿದೆ.

ಎದೆನೋವು ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತಲೇ ಇತ್ತು.

ಸಾಂಗಲಿಯ ಡಾಕ್ಟರ್‌ಗೆ ತೋರಿಸಿದೆ. ಬಾಪಟ ಡಾಕ್ಟರ್ ಔಷಧಿ, ಇಂಜೆಕ್ಷನ್ ನೀಡಿದರು. ಆದರೂ ನೋವು ಮಾತ್ರ ಕಡಿಮೆಯಾಗಲಿಲ್ಲ. ನಾನು ರಜೆ ಹಾಕಿ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಉಳಿದುಕೊಂಡೆ. ಮಕ್ಕಳ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕಾಗಿ ಮೀರಜ್‌ಗೆ ವರ್ಗಾವಣೆ ಮಾಡಿ ಎಂದು ಶಿಕ್ಷಣಾಧಿಕಾರಿಗೆ ಅರ್ಜಿ ಕಳಿಸಿದೆ. ಅದರಂತೆ ನಮ್ಮಿಬ್ಬರನ್ನು ದೇಸಿಂಗ ಹರೋಲಿ ಎಂಬಲ್ಲಿಗೆ ವರ್ಗಾವಣೆ ಮಾಡಿದರು. ನಮಗೆ ಆ ಊರು ಬೇಡವಾಗಿತ್ತು. ‘ಮಕ್ಕಳ ಭವಿಷ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ನಮ್ಮನ್ನು ಮಿರಜ್‌ಗೆ ವರ್ಗ ಮಾಡಿ’ ಎಂದು ನಾವು ಸಾಹೇಬರಿಗೆ ಕೇಳಿಕೊಂಡೆವು.

ಸಭಾಪತಿ ಮತ್ತು ದೇಶಮುಖರಿಗೆ ನಾವು ದಂಪತಿಗಳ ಗ್ರಾಮ ಗೌರವ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆಯಿತ್ತು. ವಯಸ್ಕರ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕಾಗಿ ನಾವು ಕೈಕೊಂಡ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಅವರು ಗಮನಿಸಿದ್ದರು. ಸಭಾಪತಿ ಹಾಗೂ ಟಿಕಮ ಸಾಹೇಬರು ಎಂದರು— “ಮಿರಜ್‌ನಲ್ಲಿ ಜಾಗ ಖಾಲಿಯಿಲ್ಲ. ದೇಸಿಂಗ ಹಿರೋಲಿ ಊರು ಬೇಡವಾಗಿದ್ದರೆ ಕರಗಣಿಗೆ ವರ್ಗ ಮಾಡೋಣ.” ಹೀಗೆ ಎರಡು ತಿಂಗಳು ಕಳೆಯಿತು. ಕೊನೆಗೆ ಸಾಹೇಬರನ್ನು ಕಂಡು ಕರಗಣಿಯ ಊರು ಒಪ್ಪಿದೆ. ಸಾಹೇಬ ಮತ್ತು ಸಭಾಪತಿಗೂ ಇದೇ ಇಚ್ಛೆಯಿತ್ತು. ಅವರು ಸಂತೋಷದಿಂದ ಒಪ್ಪಿದರು. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಊರ ಜನರು, ಶಿಕ್ಷಕರು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಸಮಾಜದ ಪ್ರೌಢಶಿಕ್ಷಣದ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಕೈಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಮಾಸ್ತರ, ನಾನು ಮತ್ತು ರತನ ಸವನೆ ಎಂಬವರು ಸೇರಿ ನಮ್ಮ ಸಮಾಜದ ವಯಸ್ಕರ ಶಿಕ್ಷಣದ ಕಾರ್ಯ ಕೈಗೆತ್ತಿಕೊಂಡಿದ್ದೆವು. ಮಾಸ್ತರರ ಕಂಠ ಮಧುರವಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಕೇಶಸ್ತವನ, ಪೋವಾಡೆ ಹಾಡಿನ ಸಿದ್ಧತೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು.

ಕರಗಣಿಶಾಲೆ ನಂ. ಒಂದರಲ್ಲಿ ಹೆಡ್ ಮಾಸ್ತರ ಸರಗರೆ ಎಂಬವರಿದ್ದರು. ಅವರನ್ನು ಜತೆ ತಾಲೂಕಿನ ಉಮದಿ ಎಂಬೂರಿಗೆ ವರ್ಗ ಮಾಡಿದರು. ಅವರು

ಕರಗಣಿ ಊರವರು. ಅವರ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಪತಿ ಕಾಂಬಳೆ ಮಸ್ತರನನ್ನು ವರ್ಗ ಮಾಡಿದರು. ಕರಗಣಿ ಶಾಲೆ, ನಂ. ೨ಕ್ಕೆ ನನ್ನ ವರ್ಗಾವಣೆಯಾಯಿತು. ಆ ರೀತಿ ಆಜ್ಞೆ ಹೊರಡಿಸಲಾಯಿತು.

ದೂರದ ಊರಿಗೆ ವರ್ಗ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಸರಗರೆಯವರಿಗೆ ತುಂಬಾ ನೋವಾಯಿತು. 'ನನ್ನ ವರ್ಗಾವಣೆಯನ್ನು ರದ್ದು ಮಾಡು'ವಂತೆ ಅವರು ತಕ್ಷಣ ಸಾಂಗಲಿಗೆ ಧಾವಿಸಿ ಸಾಹೇಬರಿಗೆ ವಿನಂತಿಸಿಕೊಂಡರು. ಆದರೆ ಏನೂ ಪ್ರಯೋಜನ ವಾಗಲಿಲ್ಲ.

ನಾನು ೨೦, ಸೆಪ್ಟೆಂಬರ್ ೧೯೬೪ರಂದು ಕರಗಣಿಯ ಕನ್ಯಾಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಜರಾದೆ. ಎರಡು ದಿನಗಳ ನಂತರ ನಿನ್ನ ಪತಿ ಕಾಂಬಳೆ ಮಸ್ತರ ನಂ-೧ ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಜರಾದರು. ಸರಗರೆ ಚಾರ್ಜ್ ಕೊಡಲು ಸಿದ್ಧರಿರಲಿಲ್ಲ.

“ಕಾಂಬಳೆ ಮಸ್ತರ, ಇದೇ ಊರಿನ ಹೊಲೆ-ಮಾದಿಗರಿಗೇ ಸರಿಯಾಗಿ ತಿನ್ನಲು-ನೀರು ಕುಡಿಯಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ನೀವೆಂದೂ ನನ್ನ ವರ್ಗ ಮಾಡಿಸಿದವರು” ಎಂದರು. ಹಾಗೇ ಸರಗರೆಯವರ ಸ್ವಭಾವ ಒಳ್ಳೆಯದೇ. ಆದರೆ ದೂರದೂರಿಗೆ ವರ್ಗ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಸಿಟ್ಟಿಗೆದ್ದಿದ್ದರು. ಚಾರ್ಜ್ ಕೊಡಲು ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಮಸ್ತರರು ಸಾಂಗಲಿಯ ಶಿಕ್ಷಣಾಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ರಿಪೋರ್ಟ್ ಮಾಡಿದರು. ತಕ್ಷಣ ಸಾಹೇಬರು ಚಾರ್ಜ್ ನೀಡುವ ಆಜ್ಞೆ ಹೊರಡಿಸಿದರು. ಕೊನೆಗೂ ಚಾರ್ಜ್ ನೀಡಿದರು. ಅನಾರೋಗ್ಯದ ರಜೆ ಹಾಕಿದರು. ಹೀಗೆ ನಾವಿಬ್ಬರೂ ಕರಗಣಿಗೆ ವರ್ಗವಾಗಿ ಬಂದೆವು.

ನಾನು ಕನ್ಯಾಶಾಲೆಗೆ ಹಾಜರಾದಾಗ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿನಿಯರ ಸಂಖ್ಯೆಯು ಎಂಬತ್ತರಷ್ಟಿತ್ತು. ಪೈಠಣಬಾಯಿಯನ್ನು ಪ್ರಕಾಶವಾಡಿಗೆ ವರ್ಗ ಮಾಡಲಾಯಿತು. ನಾನು ಮತ್ತು ಪವಾರಬಾಯಿ- ಇಬ್ಬರೇ ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಶಿಕ್ಷಕಿಯರು. ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿನಿಯರಲ್ಲಿ ಅಶಿಸ್ತು ಬೆಳೆದಿತ್ತು. ಕ್ಲಾಸಿನಲ್ಲಿ ಕೂತು ಓದು-ಬರಹ ಮಾಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಬರೇ ಹೊರಗೆ ಹೋಗಿ ಆಡುತ್ತಿದ್ದರು. “ನನ್ನ ಅನುಮತಿ ಇಲ್ಲದೆ ಯಾರೂ ಹೊರಗೆ ಹೋಗಬಾರದು, ಸರಿಯಾದ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಶಾಲೆಗೆ ಬರಬೇಕು. ನಿಯಮಿತವಾಗಿ ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಬೇಕು” ಎಂದು ಎಚ್ಚರಿಸಿದೆ. ಹುಡುಗಿಯರಿಗೆ ಹಾಡು ಕಲಿಸಿದೆ. ಕಥೆ ಹೇಳಿದೆ. ಆಟ ಆಡಿಸಿದೆ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಅವರಲ್ಲಿ ಓದಿನ ಬಗೆಗೆ ಆಸಕ್ತಿ ಬೆಳೆಯಿತು. ಅವರು ಪ್ರತಿದಿನ ಶಾಲೆಗೆ ಬರಲಾರಂಭಿಸಿದರು.

ಒಂದು ದಿನ ನಾನು ಶಾಲೆಗೆ ಬರುವಾಗ ಕ್ವಾರ್ಟರ್‌ನಲ್ಲಿ ಬಿ. ಅಪ್ಪಾ ಮತ್ತು ಕಲಾಲ ಸರ್ ಕೂತಿದ್ದರು. ಕಲಾಲ ಸರ್ ನನ್ನನ್ನು ಕಂಡು ಕರೆದರು. “ಕಾಂಬಳೆಬಾಯಿ, ನೀವು ಆಟಪಾಡಿ, ದಿಗಂಚಿಯ ಶಾಲೆಯ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಮಾಡಿದಿರಿ ಅಂತ ಗೊತ್ತಾಗಿದೆ.

ಹಾಂಗ ನಮ್ಮ ಕರಗಣಿಯ ಶಾಲೆಯ ಹುಡುಗಿಯರ ಸಂಖ್ಯೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಬೇಕು, ಪ್ರಗತಿನೂ ಆಗಬೇಕು” ಎಂದರು.

“ಸರ್, ನಾನು ಕರಗಣಿ ಊರಿನಾಕಿ, ನನ್ನ ಊರು ಅಂದಮ್ಯಾಲೆ ಹ್ಯಾಂಗ ಪ್ರಗತಿ ಮಾಡತೇನಿ ಅನ್ನೋದು ನೋಡಿಕೋತ ಇರಿ. ಮಕ್ಕಳ ಸಂಖ್ಯೆನೂ ಹೆಚ್ಚ ಮಾಡ್ತೇನಿ, ಜತಿಗೆ ವರ್ಗ ಸಹ ಹೆಚ್ಚು ಮಾಡ್ತೇನಿ. ಬಿ. ಅಪ್ಪಾ ಅಂತೂ ಇದೇ ಊರವರು. ಇಲ್ಲಿ ಹೈಸ್ಕೂಲು ಅದ. ನೀವಂತೂ ದಿನಾ ಬರತೀರಿ. ಕನ್ಯಾಶಾಲೆಯ ಪ್ರಗತಿ ಕಣ್ತುಂಬ ನೋಡರಿ” ಎಂದು ಉತ್ತರಿಸಿ ನಾನು ಸಾಲೆಗೆ ಹೋದೆ.

ಪ್ರತಿದಿನ ಶಾಲೆ ಬಿಟ್ಟ ನಂತರ ಆರು ಗಂಟೆಯ ಹೊತ್ತಿಗೆ ನಾನೂ, ಮತ್ತು ಪೋವಾರಬಾಯಿ ‘ಹುಡುಗಿಯರನ್ನು ಸಾಲೆಗೆ ಸೇರಿಸಿ’ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತ ಮನಿ-ಮನಿ ಸುತ್ತಾಡುತ್ತಿದ್ದೆವು. ಹುಡುಗಿಯರ ಸಂಖ್ಯೆ ಹೆಚ್ಚು ಮಾಡಲು ೧೫ ಆಗಸ್ಟ್, ೨೦ನೇ ಜನೇವರಿಯಂದು ಮನರಂಜನೆಯ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದೆವು. ಹೀಗಾಗಿ ಊರ ಗಂಡಸರು-ಹೆಂಗಸರು-ಮಕ್ಕಳೆಲ್ಲ ಹಾಜರಿರುತ್ತಿದ್ದರು.

ಈ ರೀತಿಯ ಹುಡುಗಿಯರ ಸಂಖ್ಯೆ ಬೆಳೆದು, ಒಂದರಿಂದ ಏಳನೇ ವರ್ಗದವರೆಗೆ ಕ್ಲಾಸ್ ಆರಂಭವಾಯಿತು. ಶಿಕ್ಷಕರ ಸಂಖ್ಯೆಯು ಉಂಟಾಯಿತು.

ನಂ-೧ ಮತ್ತು ನಂ-೨ ಶಾಲೆಯ ಏಳನೇ ಕ್ಲಾಸಿನ ಫಲಿತಾಂಶವು ೧೦೦% ಆಯಿತು. ನಾಥಾ ಸರಗರೆಯವರು ಬಹುಮಾನ ಕೊಡುವ ಘೋಷಣೆ ಮಾಡಿದರು. ಇದು ಮೊದಲ ಮೂರು ಕ್ರಮಾಂಕ ಪಡೆದ ಹುಡುಗಿಯರಿಗೆ ಮಾತ್ರ. ಇದರಿಂದ ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿ ಓದಿನ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಬೆಳೆಯಿತು. ಅಲ್ಲದೆ, ಏಳನೆಯ ಕ್ಲಾಸಿನ ಟ್ಯೂಶನ್ ಆರಂಭಿಸಲಾಯಿತು. ನಂ-೧ ಶಾಲೆಯು ಗಾಯಕವಾಡ, ಸುತಾರ, ಕಾಸಾರ, ದೇಶಮುಖಿ, ಶಿರಲಗಾರ ಮುಂತಾದ ಶಿಕ್ಷಕರು, ಮುಖ್ಯಾಧ್ಯಾಪಕರು ೧೦೦% ಫಲಿತಾಂಶಕ್ಕಾಗಿ ಸತತ ಪ್ರಯತ್ನಶೀಲರಾಗಿದ್ದರು. ತುಂಬ ಶ್ರಮಪಡುತ್ತಿದ್ದರು.

ಎರಡೂ ಶಾಲೆಯ ಫಲಿತಾಂಶ ೧೦೦%ರಷ್ಟಾಯಿತು. ಹುಡುಗಿಯರ ಸಂಖ್ಯೆ ಹೆಚ್ಚಾಯಿತು. ಶಾಲೆಯ ಪ್ರಗತಿಯೂ ಆಯಿತು. ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿನಿಯರಿಗೆ ಕೂತುಕೊಳ್ಳಲು ಜಾಗ ಸಾಲದಾಯಿತು. ಒಂದರಿಂದ ಏಳನೇ ವರ್ಗದವರೆಗೆ ಕ್ಲಾಸುಗಳಿದ್ದವು. ಒಂದು ಖೋಲಿ ಹಾಳಾಗಿತ್ತು. ಕೂತುಕೊಳ್ಳುವದೂ ಕಠಿಣ. ಒಂದರಿಂದ ನಾಲ್ಕನೇ ವರ್ಗದ ಮಕ್ಕಳು ಹಿಂದಿನ-ಮುಂದಿನ ವರಾಂಡದಲ್ಲಿ ಕೂರುತ್ತಿದ್ದರು. ಐದರಿಂದ-ಏಳನೇ ವರ್ಗ ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ, ಶಾಲೆಯ ದುರಸ್ತಿಗಾಗಿ ಹಲವು ಅರ್ಜಿ ಕಳಿಸಲಾಯಿತು. ಊರ ಸರಪಂಚರು ಆಸಕ್ತಿ ತೋರಿದರು. ಕೊನೆಗೂ ಶಾಲಾ ದುರಸ್ತಿಯ ಕಾರ್ಯ ಆರಂಭಗೊಂಡಿತು.

ನಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಪಿಂಪರಿಯ ಕದಮ ಮಾಸ್ತರ ಎಂಬವರು ಇರುತ್ತಿದ್ದರು. ಮಾಸ್ತರರು ಕದಮಗೆ ಒಂದು ಮಾತು ಅಂದರು- “ನಮಗೆ ಅಡಚಣೆಯಾಗುತ್ತಿದೆ. ನೀವು ಬೇರೆ ಬಾಡಿಗೆ ಖೋಲಿ ಹುಡುಕಿರಿ.” ಕದಮ್ ಬಹಳ ದಿನಗಳಿಂದ ನಮ್ಮಲ್ಲಿದ್ದುದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಬೇರೆ ಕಡೆ ಹೋಗುವ ಮನಸ್ಸಾಗಲಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೆ ಅವರು ಹೊಟ್ಟೆನೋವಿನಿಂದಲೂ ಬಳಲುತ್ತಿದ್ದರು. ಹೊಟ್ಟೆಯ ಆಪರೇಶನ್ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಿರಿ ಎಂದರೆ ಒಪ್ಪುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.

ಕದಮ ಮಾಸ್ತರ ಅತ್ಯಂತ ಬುದ್ಧಿವಂತ ಮತ್ತು ಅಭಿವೃದ್ಧಿಶೀಲ ಶಿಕ್ಷಕರಾಗಿದ್ದರು. ಏಳನೇ ಕ್ಲಾಸಿನ ಫಲಿತಾಂಶ ೧೦೦%ರಷ್ಟಾಗಲು ತುಂಬಾ ಶ್ರಮಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಸಂಜೆಯ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಟ್ಯೂಶನ್ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ರವಿವಾರ ಸಹ ತರಗತಿ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರು ಕಂದುಬಣ್ಣ, ಎತ್ತರ ಸಣಕಲು ದೇಹದವರಾಗಿದ್ದರು. ಧೋತರ ಉಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಮೈಗೊಂದು ಅಂಗಿ, ತಲೆಗೆ ಕರಿ ಟೋಪಿ, ಹೊರಗೆ ಅಲೆದಾಡಲು ಹೊರಟಾಗ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಸದಾಕಾಲ ಕೊಡೆಯಿರುತ್ತಿತ್ತು. ಸ್ವಲ್ಪ ಸಂಶಯ ಸ್ವಭಾವದ ವ್ಯಕ್ತಿ.

ಒಮ್ಮೆ ಅವರ ಹೆಂಡತಿ ಬೇಳೆಕಾಳನ್ನು ಬಿಸಿಲಿಗೆ ಒಣ ಹಾಕಿದ್ದರು. ಆ ಕಾಳಿನ ಮೇಲಿಂದ ನಾಯಿಯೊಂದು ಹಾರಿ ಹೋಯಿತು. ಅದು ಕದಮ ಮಾಸ್ತರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬಿತ್ತು. ತಕ್ಷಣ ಅವರು ಹೆಂಡತಿಗೆ ಹೇಳಿದರು- “ಕಾಳ ಮ್ಯಾಲಿಂದ ನಾಯಿ ಜಿಗದದ. ಅದನ್ನು ತಿಪ್ಪಿಗೆ ಒಯ್ದು ಚೆಲ್ಲು.” ಮೂರು-ಮೂರು ಸಲ ತೊಳೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಕುಡಿಯುವ ನೀರು ಅಂಗೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ತಂದರೇನೆ ಕಡಿಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಚೆಲ್ಲಿಬಿಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಹೊರಗೆ ಆಟವಾಡಲು ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಅವಕಾಶ ಕೊಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ, ಹೀಗಾಗಿ ಮಕ್ಕಳು ಒಂಟಿಯಾಗಿ ಬೆಳೆದವು.

ಕದಮ್ ಮಾಸ್ತರರು ಅನಾರೋಗ್ಯ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಲೇ ಹೋಯಿತು. ನಮ್ಮ ಮಾಸ್ತರರು ಕದಮ್‌ಗೆ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು. “ನಿಮ್ಮ ಪಿಂಪರಿಯ ಹೊಲವನ್ನು ಗೇಣಿಗೆ ಕೊಡಿರಿ. ಶಾಲೆಗೆ ರಜೆ ಹಾಕಿರಿ- ಊರಲ್ಲಿ ಕೂತು ಆರಾಮಾಗಿ ತಿನ್ನಿರಿ.”

“ನನಗೆ ಅಣ್ಣ-ತಮ್ಮಂದಿರ ಅದಾರು. ಅವರು ನಮ್ಮ ಮ್ಯಾಲೆ ಮಾಟ ಮಾಡ್ತಾರು. ಅದಕ್ಕ ನಾನು ಪಿಂಪರಿಗೆ ಹೋಗುವದಿಲ್ಲ.” ಅವರು ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

ಅವರ ಸ್ವಭಾವ ತುಂಬಾ ಒಳ್ಳೆಯದಾಗಿತ್ತು. ಕೊನೆಗವರು ಕರಗಣಿಯಲ್ಲೇ ಸತ್ತರು.

...ಸತ್ತ ಮೂರನೆಯ ದಿನ ನೀರಿನ ಹಂಡೆಯ ಬದಿಯಲ್ಲೊಂದು ಹಲ್ಲಿ ಸತ್ತು ಬಿದ್ದಿತು. ಕದಮ್ ಮಾಸ್ತರನ ಅಕ್ಕ ದಂಡೆಯ ನೀರು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಹೋದಾಗ, “ಅಲ್ಲಿ ಹಲ್ಲಿ ಸತ್ತ ಬಿದ್ದದ. ನೀರು ಮುಟ್ಟಬ್ಯಾಡರಿ” ಎಂದಳು ಪ್ರಭಾ.

ಅಜ್ಜಿಯ ಕಿವಿಗೆ ಈ ಮಾತು ಬಿತ್ತು. “ಹಲ್ಲಿ ನೀರಾಗ ಬಿದ್ದಿಲ್ಲ. ಬಾಜೂಕ ಬಿದ್ದವ. ನೀರು ತಗೊ, ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲ” ಎಂದಳು.

ಕದಮ್ ಮಾಸ್ತರನ ಹೆಂಡತಿ ಹೇಳಿದಳು “ಬ್ಯಾಡ ನೀರು ಮುಟ್ಟಬ್ಯಾಡ.”
ಅವರ ಈ ಮಾತು-ಕತೆ ನಡೆದಾಗ ನಾನಲ್ಲೇ ಇದ್ದೆ.

“ಅಜ್ಜಿ ಹೇಳಿದ್ದು ಖರೆ ಅದ. ನೀರ ಬಳಸಾಕ ಏನು ಹರಕತ್ ಇಲ್ಲ” ಎಂದೆ.

“ಮಾಸ್ತರ ಸಂಶಯದಿಂದಾನೇ ಕೊರಗಿ ಸತ್ತ ನೀವೂ ಅವರೊಂದಿಗೆ ಸಂಶಯ ಪಡೋದು ನನಗೇನ ಸರಿ ಕಾಣೋದಿಲ್ಲ. ಇದರಿಂದಾನೇ ನಿಮ್ಮ ಸತ್ಯಾನಾಶ ಆತು. ನಾನಾದರೂ ಏನ್ ಮಾಡಲಿ? ಮಕ್ಕಳಿಗೂ ಅದೇ ಸಂಸ್ಕಾರ ಬಿತ್ತು.” ಅಜ್ಜಿ ಹೇಳಿದರು.

೧೯೬೨ರಲ್ಲಿ ಊರ ಜನರು ಚಿರತೆಯನ್ನು ಕೊಂದಿದ್ದರು. ಚಿರತೆ ತುಂಬಾ ದೊಡ್ಡದಾಗಿತ್ತು. ಜನ ಅದನ್ನು ಕಾಡಿನಿಂದ ಹೊತ್ತು ಊರಿಗೆ ತಂದರು. ಊರೊಳಗೆ ಸತ್ತ ಚಿರತೆಯ ಮೆರವಣಿಗೆಯನ್ನು ಕೈಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಜನರು ನಿರ್ಧರಿಸಿದರು.

ತಕ್ಷಣ ಚಿಕ್ಕಡಿಯನ್ನು ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸಿದರು. ಅದರಲ್ಲಿ ಸತ್ತ ಬಲಿಷ್ಠ ಚಿರತೆಯನ್ನು ಹೇರಿದರು. ಹಗ್ಗದಿಂದ ಬಿಗಿದು ಕಟ್ಟಿದರು. ಬಳಿಕ ಬೌದ್ಧ ಜನರನ್ನು ಕರೆಸಿದರು. “ಮೇಘಾ, ಕೊಂಡಿಬಾ, ರಂಗಾ, ನೀವು ಈ ಚಿಕ್ಕಡಿ ಎಳೆಕೊಂಡು ಒಯ್ಯಬೇಕು” ಎಂದರು.

“ನಾವು ಚಿಕ್ಕಡಿ ಎಳೆಯೋದಿಲ್ಲ” ಎಂದವರು ನಿರಾಕರಿಸಿದರು.

ಊರ ಜನರು ಇದರಿಂದ ಕೆರಳಿದರು. ಚಿಕ್ಕಡಿ ಎಳೆಯುವರಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಬೌದ್ಧರ ಮೇಲೆ ಬಹಿಷ್ಕಾರ ಹಾಕಿದರು. ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶವಿಲ್ಲ. ಅಂಗಡಿಯ ಸಾಮಾನು ಖರೀದಿಸುವಂತಿಲ್ಲ. ಊರೊಳಗೆ ತಿರುಗಾಡಲೂ ನಿಷೇಧ ಹಾಕಿದರು.

ಬೌದ್ಧರೆಲ್ಲ ಕೊನೆಗೆ ಒಗ್ಗಟ್ಟಾಗಿ ಕೂತು ಪೊಲೀಸರಿಗೆ ತಕರಾರು ಸಲ್ಲಿಸುವ ನಿರ್ಧಾರ ಮಾಡಿದರು. ತಕ್ಷಣ ಘೌಜದಾರರಿಗೆ ಲಿಖಿತ ದೂರು ಸಲ್ಲಿಸಿದರು. ಘೌಜದಾರ ಊರಿಗೆ ಬಂದರು. ಊರ ಜನರನ್ನು ಕರೆಯಿಸಿ ವಿಚಾರಣೆ ನಡೆಯಿಸಿದರು. ಊರ ಜನರಿಗೆ ಘೌಜದಾರ ತಿಳುವಳಿಕೆ ನೀಡಿದ ಬಳಿಕ, ಕರಗಣಿಯ ಬೌದ್ಧರಿಗೆ ಎಲ್ಲ ವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ಮುಕ್ತಗೊಳಿಸಿದರು.

* * *

೧೯೬೭ರ ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಸಂಗ ನನಗೆ ನೆನಪಾಗುತ್ತಿದೆ. ಅದು ನನ್ನ ಮಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದು. ನಾವು ಕರಗಣಿಯಲ್ಲಿದ್ದೆವು. ಶಾಲೆ ನಂ-೧ರಲ್ಲಿ ಮಾಸ್ತರರು ಕೇಂದ್ರ ಪ್ರಮುಖರಾಗಿದ್ದರು. ನಾನು ಕರಗಣಿ ಶಾಲೆ ನಂ-೨ರಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯಾಧ್ಯಾಪಕಿಯಾಗಿದ್ದೆ. ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ನಮ್ಮ ಹೆದರಿಕೆಯೂ ಇತ್ತು. ಆದರೂ ಆ ಘಟನೆ ಮಾತ್ರ ನಾವು ಅಸ್ಪೃಶ್ಯರಾಗಿದ್ದರಿಂದಲೇ ಜರುಗಿತು.

ನನ್ನ ಮಗಳ ವಯಸ್ಸಾಗ ಏಳು-ಎಂಟು ವರುಷ. ಆಕೆಯ ಓರಿಗೆಯ ಗೆಳತಿಯರೂ ಇದ್ದರು. ಅವರು ಪರಸ್ಪರರ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ಆಟವಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಕೂತು ಓದುತ್ತಿದ್ದರು.

ಒಂದು ದಿನ ಶಾಲೆಯ ನಡುವಿನ ಬಿಡುವಿನಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಮಗಳು, ಪೋವಾರ ಬಾಯಿಯ ಮಗಳು ಗುರವ ಭಾಯಾ ಎಲ್ಲರೂ ಸೇರಿ ಭಾಯಾಳ ಮನೆಗೆ ಹೋದರು. ನೀರು ಕುಡಿಯಲೆಂದು ಹೋಗಿದ್ದರು. ಮನೆಗೆ ಹೋದ ನಂತರ ನನ್ನ ಮಗಳು ತಂಬಿಗೆ ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಕೊಡದಿಂದ ನೀರು ಸುರಿದುಕೊಳ್ಳಲು ಮುಂದಾದಳು. ತಂಬಿಗೆಯಲ್ಲಿ ನೀರು ಸುರಿದುಕೊಂಡು ಕುಡಿದಳು. ಭಾಯಾ ಇದನ್ನು ಕಂಡು ಅಳಲಾರಂಭಿಸಿದಳು. “ಅವ್ವನಿಗ ಈ ಸುದ್ದಿ ಗೊತ್ತಾದರ, ಆಕೆ ನನ್ನ ಹಿಡಿದು ಬಡಿತಾಳು. ಮಂಗಲ ಮನೆಗೆ ಬಂದರ, ಆಕೆಗ ಯಾವ ಸಾಮಾನಿಗೂ ಕೈಹಚ್ಚಾಕ ಕೊಡಬ್ಯಾಡ ಅಂತ ಅವ್ವ ಹೇಳಾಳು.”

ಭಾಯಾ ಅಳುವದನ್ನು ಕಂಡು ನನ್ನ ಮಗಳೂ ಹೆದರಿದಳು. ಅವಳು ಯಾಕೆ ಅಳುತ್ತಾಳೆ ಅನ್ನುವದೇ ನನ್ನ ಮಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥವಾಗಲಿಲ್ಲ.

“ನಾನು ನೀರು ಕುಡಿದರ ಏನಾಯ್ತು? ನೀನೂ ನಮ್ಮ ಮನ್ಯಾಗ ಬಂದಾಗ ಕುಡೀತಿ. ಆಗ ನಾನ್ ಏನಾದರೂ ಹೇಳ್ತಿನೇನು?” ಎಂದವಳು ಭಾಯಾಳನ್ನು ಕೇಳಿದ್ದು.

ಆಗ ಭಾಯಾ, ನಮ್ಮ ಮಂಗಲನಿಗೆ ಹೇಳಿದ್ದು- “ಮಂಗಲಾ, ನೀನು ಹೊಲೆಯರಾಕೆ. ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ದೇವರ ಪೂಜಿ ಇರ್ತದ. ಮಂಗಲ ಯಾವದಾದರ ಸಾಮಾನಿಗೆ ಮುಟ್ಟಿದರ ದೇವರ ಮೈಲಿಗೆಯಾಗತದ ಅಂತ ಅವ್ವ ಅಂದಾಳು.”

“ದೇವರ ಮೈಲಿಗೆ ಹ್ಯಾಂಗ ಆಗತದ!” ಮಂಗಲಾ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದಳು.

“ನೀನು ಮಟನ್ ತಿಂತಿ” ಭಾಯಾಳ ಉತ್ತರ.

“ಕಾಂಚನ ಸಹ ಮಟನ್ ತಿಂತಾಳೆ. ಆಕೆ ಯಾವ ಸಾಮಾನು ಮುಟ್ಟಿದಾಗ ನಡೀತದ ಅಲ್ಲ, ಇದ ಹ್ಯಾಂಗ?”

“ಆದರ ನೀನು ಸಾಮಾನಿಗೆ ಕೈಹಚ್ಚದರ, ಅವ್ವ ನನ್ನ ಹಿಡಿದ ಬಡಿತಾಳು” ಎಂದು ಅಳುತ್ತ ಭಾಯಾ ಕೊಡದಲ್ಲಿದ್ದ ನೀರು ಹೊರಗೆ ಚೆಲ್ಲಿದ್ದು.

ಕೊಡ ಮತ್ತು ತಂಬಿಗೆ ತಗೊಂಡು ಭಾಯಾ ಹಳ್ಳಕ್ಕೆ ಹೋದಳು. ಝರಿಯನ್ನು ತೋಡಿ ಕೊಡದಲ್ಲಿ ಝರಿಯ ನೀರು ತುಂಬಿ ತಂದು, ಮೊದಲಿನಂತೆ ಮನೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟಳು.

ಮರುದಿನ ನಾನು ಶಾಲೆಗೆ ಹೋಗಿದ್ದೆ. ಮಂಗಲಾ, ಭಾಯಾ ಮತ್ತು ಕಾರುತನಳನ್ನು ನಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಕರೆದೊಯ್ದಳು. ನನ್ನ ಮಗಳು ಕಾಂಚನಳಿಗೆ

ತಂಬಿಗೆಯಲ್ಲಿ ನೀರು ಸುರಿದು, ಕುಡಿಯಲು ಕೊಟ್ಟಳು. ಆಕೆ ಸಾವಕಾಶ ನೀರು ಕುಡಿಯಲಾರಂಭಿಸಿದಳು. ಇದನ್ನು ಕಂಡು ಛಾಯಾ ಮತ್ತೊಂದು ತಂಬಿಗೆ ತೆಗೆಂಡ ಹಡೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ನೀರು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಕುಡಿಯಲಾರಂಭಿಸಿದಳು.

ಮಂಗಲಾ ಇದನ್ನು ಕಂಡು ಅಳಲಾರಂಭಿಸಿದ್ದಳು. 'ಅವ್ವ ನನಗಿನ್ನ ಬಡಿತಾಳು' ಎಂದುಕೊಂಡಳು. 'ಈಕೆ ನನಗ ತಮ್ಮ ಮನ್ಯಾಗಿಂದ ನೀರಿನ ಕೊಡ ಮುಟ್ಟಾಕೂ ಕೊಡೋದಿಲ್ಲ. ಅಂದ ಮ್ಯಾಗ ಈಕೆ ನಮ್ಮ ಮನ್ಯಾಗ ನೀರ ಮುಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದ ಇಡೀ ಮನೀನೆ ಮೈಲಗಿಯಾಗತದ! ಅವ್ವ ನನ್ನ ಹೊಡಿತಾಳನ್ನು' ಎಂದು ಅಂದುಕೊಂಡಳು. ಛಾಯಾಳ ಮನೆಯ ಕೊಡವೇನೋ ಚಿಕ್ಕದಿತ್ತು. ಹೀಗಾಗಿ ಹಳ್ಳದಿಂದ ತುಂಬಿ ತಂದಿಟ್ಟಳು. ಆದರೆ ತನ್ನ ಮನೆಯು ಹಡೆಯ ನೀರು ಮುಟ್ಟಿದ್ದಾಳೆ. ಈಗ ಅದನ್ನೆಲ್ಲ ಸುರಿದು ಮತ್ತೆ ನೀರು ತುಂಬುವದು ಹೇಗೆ ಎಂಬ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ಅಳಲಾರಂಭಿಸಿದ್ದು.

ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಎರಡು ಗಂಟೆ ಹೊಡೆಯಿತು... ಶಾಲೆಯ ಬಿಡುವಿನ ಸಮಯ ಮುಗಿಯಿತು. ನಾನು ಮನೆಗೆ ಮರಳಿದಾಗ ಈ ಪ್ರಕರಣ ನಡೆದದ್ದು ಗೊತ್ತಾಯಿತು. ಈಗ ಅವಳಿಗೆ ಹೇಗೆ ತಿಳಿಸಿ ಹೇಳಬೇಕೋ ತಿಳಿಯದಾಯಿತು. ನನ್ನ ಮಗಳು ಅಸ್ಪೃಶ್ಯಳಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಅವಳನ್ನು ಈ ರೀತಿ ನಡೆಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರಲ್ಲ ಎಂದೂ ಖೇದಾಯಿತು. 'ಮಂಗಲಾ, ನಿನಗ ನೀರಡಿಕೆಯಾದರ ಮನಿಗೇ ಬಂದ ನೀರು ಕುಡಿದು ಹೋಗು. ಬ್ಯಾರವರ ಮನಿಗೆ ಹೋಗಬ್ಯಾಡ' ಎಂದೆ.

ಆಗವಳು ಅಳಲಾರಂಭಿಸಿದಳು.

ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಹುಡುಗಿಯರು 'ಹೊಲೆಯರ ಆಶಾ, ಹೊಲೆಯರ ಪುಲಾ' ಎಂದೆಲ್ಲ ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ನಾನು ಇಲ್ಲಿಗೆ ವರ್ಗವಾಗಿ ಬಂದಾಗ ಇದನ್ನೆಲ್ಲ ಕೇಳಿದಾಗ ಅಸಮಾಧಾನವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಹೀಗಾಗಿ 'ಅಡ್ಡ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆಯಿರಿ' ಎಂದವರನ್ನು ಜಬರಿಸುತ್ತಿದ್ದೆ. ನನ್ನ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಸ್ಪೃಶ್ಯರ ಮನೆಗೆ ಕಳಿಸುತ್ತಲೇ ಇರಲಿಲ್ಲ.

* * *

ಕರಗಣಿಯ ಹಳ್ಳ ಹೊಳೆಯಂತೆ ಹರಿಯುತ್ತದೆ. ಹಳ್ಳದ ನೀರು ಎಂದೂ ಆರುವದೇ ಇಲ್ಲ. ಆದರೆ ಹಳ್ಳಕ್ಕೆ ಓಡ್ಡು ಕಟ್ಟಿದಂದಿನಿಂದ ನೀರಿನ ಕೊರತೆ ನಿರ್ಮಾಣವಾಯಿತೆಂದು ಜನ ಅನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಮಾಘ ತಿಂಗಳಿನಿಂದಲೇ ಝರಿಯನ್ನು ಆಳವಾಗಿ ಒಡಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ಝರಿಯಲ್ಲಿ ಉಸುಕು ಬೀಳಬಾರದೆಂದು ಸುತ್ತಲೂ ಕಲ್ಲಿನ ಸಾಲು ಒಟ್ಟುತ್ತಾರೆ. ಝರಿ ಬತ್ತಿಹೋಗದಂತೆ ಮಂದಿ ಕಾಳಜಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಚೈತ್ರದಲ್ಲಿ ಅದೆಷ್ಟೇ ತಗ್ಗು ತೋಡಿದರೂ ನೀರು ಒಸರುವದೇ ಇಲ್ಲ.

ಹಳ್ಳದ ಆಚೆಗೆ ಗೋಸಾವಿಯ ಬಾವಾಯಿತ್ತು. ಜನ ಅಲ್ಲಿಂದಲೇ ನೀರು ಹೊತ್ತು ತರುತ್ತಿದ್ದರು. ಹೊಲೆ-ಮಾದಿಗರು ಬಾವಿಯನ್ನು ಮೈಲಿಗೆ ಮಾಡಬಹುದೆಂದು ಗೋಸಾವಿಯ ತಾಯಿ, ಹೆಂಡತಿ ನಮಗೆ ನೀರು ತುಂಬಲು ಅವಕಾಶ ಕೊಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ನಾವು ಕೊಡವನ್ನ ಬಾವಿಯ ಸನಿಹವಿಟ್ಟು, ಹಾದಿಕಾಯುತ್ತಿದ್ದೆವು. ಊರ ಮಂದಿ ನೀರಿಗೆ ಬಂದಾಗ, ತಮಗೂ ನೀರು ಹನಿಸಿರಿ ಎಂದು ಗೋಗರೆಯುತ್ತಿದ್ದೆವು. ಮರಾಠಾ ಕುರುಬರು, ಮುಸಲ್ಮಾನ ಗಂಡಸರು-ಹೆಂಗಸರು-ಮಕ್ಕಳು ನೀರನ್ನು ಬಾವಿಯಿಂದ ಹೊತ್ತು ತಂದು ನಮ್ಮ ಕೊಡದೊಳಗೆ ಸುರಿಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಆನಂತರ ನಾವು ನೀರಿನ ಕೊಡ ಹೊತ್ತು ಮನೆಗೆ ಮರಳುತ್ತಿದೆವು. ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಯಾರೂ ನೀರು ಹನಿಸದಿದ್ದರೆ, ನಾವೇ ಬಾವಿಯೊಳಗೆ ಇಳಿದು ನೀರು ತುಂಬುತ್ತಿದ್ದೆವು. ಇದು ಗೋಸಾವಿ ತಾಯಿ ಅಥವಾ ಹೆಂಡತಿಯ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬಿದ್ದರೆ ಬಾಯಿಗೆ ಬಂದಂತೆ ಬಯ್ಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಅನ್ಯಮಾರ್ಗವಿರಲಿಲ್ಲ. ಅದೇ ಸನಿಹದ ಬಾವಿ. ನೀರು ಅಲ್ಲಿಂದಲೇ ತರಬೇಕು. ಹೀಗಾಗಿ ನಾವು ಮೌನವಾಗಿ ಇದನ್ನೆಲ್ಲ ಸಹಿಸುತ್ತಿದ್ದೆವು. ಅವರು ನೀರು ನೀಡದಿದ್ದರೆ ದೂರದ ಗಂಗೂ ಮಾಳಣಿಯು, ಪತಾಕೆಯವರ, ಪಠಾಣರ ಬಾವಿಗೆ ಹೋಗಿ ನೀರು ಹೊತ್ತು ತರಬೇಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಅಲ್ಲಿ ಇಂಜಿನ್ ಶುರು ಮಾಡಿದ ಬಳಿಕ ನೀರು ತುಂಬುತ್ತಿದ್ದೆವು.

ಒಂದು ದಿನ ಗಂಗೂ ಮಾಳಣಿಯ ಬಾವಿಯ ಇಂಜಿನ್ ಶುರು ಮಾಡಲಾಗಿತ್ತು. ಹೀಗಾಗಿ ನಾನೂ, ಮತ್ತು ಮಗಳು ಮಂಗಲಾ ನೀರು ತರಲು ಬಾವಿಗೆ ಹೋದೆವು. ಮಂಗಲಾ ಕೊಡವನ್ನು ನೀರಿನ ಪೈಪ್ ಕೆಳಗಿಟ್ಟು, ಪೈಪ್ ಹಿಡಿದು ನಿಂತಳು. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಗಂಗೂನ ಗಂಡ ರಾಮಾಮಾಳಿ ಧಾವಿಸಿ ಬಂದ.

“ಏಸ್ ಹೊಲೆಯರ ಪೋರಿ, ಪೈಪ್ ಹಿಡಿದು ಯಾಕ ನಿಂತಿ? ನಮ್ಮ ಬಾವಿ ಮೈಲಿಗೆ ಮಾಡಿದಿಯಲ್ಲ” ಎಂದು ಮಂಗಲಾಳಿಗೆ ಹೇಳಿದ.

ನಾವು ವಾದ ಮಾಡದೇ ಮೌನವಾಗಿ ಕೊಡ ಹೊತ್ತು ಮನೆಗೆ ಬಂದೆವು. ನನಗೆ ತುಂಬಾ ಖೇದವೆನಿಸಿತು. ಆದರೆ ಏನು ಮಾಡೋದು, ಉಪಾಯವಿಲ್ಲ.

ಒಂದು ದಿನ ನಮ್ಮ ಸಮಾಜದ ಹೆಂಗಸರು-ಗಂಡಸರು ನೀರು ತರಲು ಕೊಡ ಹೊತ್ತು ಗೋಸಾವಿಯ ಬಾವಿಗೆ ಬಂದರು; ಗೋಸಾವಿಯ ತಾಯಿ, ಹೆಂಡತಿ ನೀರು ತುಂಬಲು ಅವಕಾಶ ಕೊಡಲಿಲ್ಲ.

ಈ ಘಟನೆ ಜರುಗಿದ್ದು ೧೯೬೮ರಲ್ಲಿ.

“ಈ ಹೊಲೆಯರೆಲ್ಲ ನಮ್ಮ ಭಾಳ ಪೀಡಿಸಾಕ ಹತ್ತಾರ!” ಎಂದು ಅವರು ಬಾವಿಯಲ್ಲು ಶೆಣಿ, ಮಣ್ಣು ಚೆಲ್ಲಲಾರಂಭಿಸಿದರು. ಬಾವಿಯ ನೀರು ತುಂಬಲು ಕೊಡಲಿಲ್ಲ.

ಹಿರಿಯರಾದ ಮೇಘಾಜಿ ಕಾಂಬಳೆಯವರು ಅವರನ್ನು ನಾನಾ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿ ಹೇಳಿದರೂ ಅವರು ಕೇಳಲು ಸಿದ್ಧರಿರಲಿಲ್ಲ.

“ನಾನೀಗ ಖಾಲಿ ಕೊಡ ತಗೊಂಡು ಪೋಲಿಸ ತಾಣಕ್ಕ ಹೋಗೋಣ” ಮೇಘಾಜಿ ಎಂದರು.

ನಾವೆಲ್ಲ ಖಾಲಿ ಕೊಡ ಹೊತ್ತು ತಾಣೆಗೆ ಹೋದೆವು.

ಹವಾಲ್ದಾರರ ಜತೆ ಮಹಾದೇವ ಸರಗರ ಸಹ ತಾಣೆಯಲ್ಲಿದ್ದರು. ಅವರಿಗೆ ಮೇಘಾಜಿ ಹೇಳಿದರು- “ಗೋಸಾವಿ ಅವ್ವ ಮತ್ತು ಹೆಂಡತಿ ನಮ್ಮ ನೀರು ತುಂಬಾಕ ಕೊಡವಲ್ಲರು, ನಾವು ಏನ್ ಮಾಡೋಣ ಹೇಳಿರಿ?”

ಹವಾಲ್ದಾರರು ತಳವಾರನನ್ನು ಕಳಿಸಿ ಗೋಸಾವಿಗಳನ್ನು ಕರೆಸಿದರು. ಹವಾಲ್ದಾರರು ಗೋಸಾವಿ ಬಾಯಿಗೆ ಹೇಳಿದರು- “ನೀರನ ದಾನ ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ದೊಡ್ಡ ಪುಣ್ಯ. ನಿಮ್ಮ ಬಾಂವ್ಯಾಗ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ನೀರದ. ಬಾಂವಿನೂ ಸನೇಹ ಅದ. ಅವರು ನೀರು ತುಂಬಲಿ.”

ಆಕೆ ನುಡಿದಳು- “ಹವಾಲ್ದಾರ ಸಾಯೇಬರ, ಬಾಂವಿ ನಮ್ಮು. ಹೊಲೆಯಾರು ಬಾವಿ ಮೈಲಿಗೆ ಮಾಡ್ತಾರೆ. ನಾನ್ ನೀರು ತುಂಬಾಕ ಕೊಡೋದಿಲ್ಲ.”

“ಬಾಂವಿ ನಿಂದೂ ಅಂತ ನನ್ನೂ ಗೊತ್ತದ.” ಹವಾಲ್ದಾರ.

“ಇಂಜಿನ್ ಶುರು ಆದ ಮ್ಯಾಲೆ ಬೇಕಾದರ ನೀರ ತುಂಬಲಿ, ಆದರ ಬಾಂವ್ಯಾಗ ಇಳಿದು ನೀರು ತುಂಬಾಕ ನಾನು ಬಿಡೋದಿಲ್ಲ.” ಗೋಸಾವಿ ಬಾಯಿಯ ಹಠ.

ಮಹಾದೇವ ಸರಗರ ಅವರು ಗೋಸಾವಿಬಾಯಿಗೆ ಬುದ್ಧಿ ಮಾತು ಹೇಳಿದಾಗ, ಆಕೆ ಸುಮ್ಮನಾದಳು. ಆದರೂ ನೀರು ಹೊರುವಾಗ ಆಕೆ ಕೆಟ್ಟದಾಗಿ ಬಯ್ಯುತ್ತಿದ್ದಳು. ಹೀಗೆ ನೀರಿಗಾಗಿ ನಾವು ತುಂಬಾ ಬವಣೆ ಪಡಬೇಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

ಕರಗಣಿಗೆ ವರ್ಗವಾಗಿ ಬಂದ ನಂತರ ನಾವು ಉತ್ತಮ ಕಾಸಾರ ಎಂಬವನ ಅಂಗಡಿಯಿಂದ ಕಿರಾಣಿ ಸಾಮಾನು ತರುತ್ತಿದ್ದೆವು. ನಮ್ಮ ಅತ್ತೆ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಅವರ ಜತೆ ಸಂಪರ್ಕವಿತ್ತು. ಉತ್ತಮ ಆಗಾಗ ಉದ್ರಿ ಸಾಮಾನೂ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದ. ನಾವು ಕೊಟ್ಟಾಗ ರೊಕ್ಕ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ. ನಮ್ಮ ಸಮಾಜದ ಬಹುತೇಕ ಮಂದಿಯೆಲ್ಲ ಉತ್ತಮನ ಅಂಗಡಿಯಿಂದಲೇ ಎಣ್ಣೆ, ಉಪ್ಪು, ಸಕ್ಕರೆ ಕೊಂಡುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವನು ಜೋಳ, ಗೋಧಿಯನ್ನು ಉದ್ರಿಕೊಡುತ್ತಿದ್ದ. ಬಡವರ ಅಸಹಾಯಕತೆಯ ಅರಿವು ಅವನಿಗಿತ್ತು.

ಆರಾರು ತಿಂಗಳು ಉದ್ರಿ ಬಾಕಿಯಿದ್ದರೂ ಉತ್ತಮ ಜನರಿಂದ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದಲೇ ರೊಕ್ಕವನ್ನು ವಸೂಲಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ. ಉತ್ತಮನ ತಾಯಿಯ ಬಳಿಯ ಅಂಗಡಿಯೂ

ಇತ್ತು. ಊರಿನ ಹಲವು ಮಹಿಳೆಯರೆಲ್ಲ ಸೀತಾ ಚಿಗವ್ವಳಿಂದ ಬಳೆ ಹಾಕಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಅಪರೂಪಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ಕಡೆಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರು.

ಸವಿಯಾಗಿ ಮಾತನಾಡಿ ಬಳೆ ತೊಡಿಸುವ ಕಲೆ ಆಕೆಗೆ ಹಸ್ತಗತವಾಗಿತ್ತು. ಹಬ್ಬ ಬಂತೆಂದರೆ ಸಾಕು, ಸೀತಾ ವೀರವ್ವ ಮತ್ತು ಆಕೆಯ ಗಂಡನ ಮುಖವೇ ಕಾಣುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಅಷ್ಟು ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಹೆಂಗಸರು ಬಳೆ ತೊಡಲು ಬರುತ್ತಿದ್ದರು. ಆಕೆಯೂ ಉದ್ರಿ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದು, ಹೆಂಗಸರು ರೊಕ್ಕ ಕೊಟ್ಟಾಗ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಳು.

ಒಂದು ದಿನ ನನಗೇ ಬಳೆ ಧರಿಸ ಸಂದರ್ಭ ಬಂತು.

“ನೀನು ಸೀತಾ ಕಾಸಾರನ ಕಡೆಗೆ ಹೋಗಿ, ಬಳಿ ಹಾಕೊಂಡ ಬಾ” ಎಂದು ಅತ್ತೆ ಹೇಳಿದ್ದು.

ಒಂದು ರವಿವಾರ ನಾನು ಅವರ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ಹೇಳಿದೆ- “ಮಾವಶಿ, ನನ್ನ ಬಳಿ ಹಾಕರಿ.”

“ಬಾಯಿ ನಾನೀಗ ಅಡಗಿ ಮಾಡಾಕ ಹತ್ತಿದೇನೆ. ನಮ್ಮ ಮಾಲೀಕರನ್ನು ಕರೀರಿ, ಅವರು ನಿಮ್ಮ ಬಳಿ ಹಾಕತಾರು” ಎಂದವರು ಹೇಳಿದರು.

“ಚಿಗವ್ವ, ನಾನೀಗ ಎಲ್ಲಿ ಅಂತ ಅವರನ್ನು ಹುಡುಕಲಿ? ನೀವು ಬಳಿ ಹಾಕರಿ.”

ಚಿಗವ್ವ ತಕ್ಷಣ ಕಂಬಳಿ ಸರಿಸಿ “ಬರಿಕ ಬಾಯಿ, ಬಳಿ ಹಾಕೇನಿ” ಎಂದರು.

“ಚಿಗವ್ವ ನೀವ್ಯಾಕ ಕಂಬಳಿ ಉಡತೀರಿ?” ಎಂದು ನಾನವರಿಗೆ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದೆ.

“ನಿಮ್ಮ ಮೈಲಿಗೆ ಆಗತದಂತ ಕಂಬಳಿ ಉಟ್ಟೇನಿ. ಕಂಬಳಿಗೆ ಮೈಲಿಗೆಯಿಲ್ಲ” ಎಂದಳು.

ನಾನು ಬಳೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡೆ, ಹಣ ಕೊಟ್ಟೆ. ‘ನನ್ನ ಸ್ವರ್ಗದಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಮೈಲಿಗೆಯಾಗುತ್ತಿದ್ದರೆ, ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಬೇರೆ ಕಡೆ ಬಳೆ ತೊಡುವದೇ ಸರಿ’- ಎಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಿದೆ.

“ಸೀತಾ ಮಾವಶಿಗೆ ನಾವು ಮುಟ್ಟಿದರ ಮೈಲಿಗೆಯಾಗದಂತ, ಅದ್ದು ಅವರು ಕಂಬಳಿ ತೊಡತ್ತಾರೆ. ನಮ್ಮ ಬಳಿ ಹಾಕ್ತಾರೆ. ಅಂದಮ್ಯಾಗ ನಾವು ಯಾಕ ಅವರ ಕಡೆ ಹೋಗಬೇಕು?” ಎಂದು ನಾನು ನಮ್ಮ ಸಮಾಜದ ಜನರಿಗೆ ಹೇಳಿದೆ.

ಅನಂತರ ನಮ್ಮ ಸಮಾಜದ ಹೆಂಗಸರು ಅವರ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗುವದು ಕ್ರಮೇಣ ಕಡಿಮೆಯಾಯಿತು.

ಅವರೊಮ್ಮೆ ನನಗೆ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಭೇಟಿಯಾದರು.

“ಬಾಯಿಯ ಬಳಿ ಹಾಕೊಳ್ಳಾಕ ನಮ್ಮ ಅಂಗಡಿಗೆ ಯಾಕ ಬರಾಂಗಿಲ್ಲ?” ಎಂದವರು ಕೇಳಿದರು.

“ನಿಮ್ಮ ಮೈಲಗಿಯಾಗತದಂತ ನೀವು ಹೇಳಿದಿರಲ್ಲ. ಅದ್ದು ನಿಮ್ಮ ಹತ್ತರ ಬಳಿ ಹಾಕೊಳ್ಳಾಂಗಿಲ್ಲ” ಎಂದು ಉತ್ತರಿಸಿದೆ.

“ಬಾಯವರ್, ಹಾಂಗೇನ ತಿಳಕೊಳ್ಳಾಕ ಹೋಗಬ್ಯಾಡರಿ. ಇನ್ನ ಮುಂದ ನಿಮ್ಮ ಸಮಾಜದ ಮಂದಿ ಬಳಿ ಹಾಕೊಳ್ಳಾಕ ಬಂದರ, ಕಂಬಳಿ ಉಟಕೊಳ್ಳಾಂಗಿಲ್ಲ” ಎಂದರು ಮಾವಶಿ. ಗಿರಕಿಯನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಅವರು ಹಾಗೆ ಮಾಡಲೇ ಬೇಕಾಯಿತು.

* * *

ಗಂಗೂನ ಮಗನಾದ ಕೃಷ್ಣನ ಕೈಕಾಲು ಸಂಧಿವಾತದಿಂದ ಮುದುಡಿತ್ತು.

ಏಳುವದು- ಕೂರುವದೂ ಕಷ್ಟವಾಗತೊಡಗಿತು. ಅವನು ಆಕೆಯ ಒಬ್ಬನೇ ಮಗ. ತಿನ್ನುವದು-ಉಣ್ಣುವದೂ ನಿಂತಿತು. ತನ್ನ ಮಗನಿಗೆ ಒಮ್ಮೆಲೆ ಇದೆಲ್ಲ ಹೇಗಾಯಿತು ಎಂದವಳು ಗಾಬರಿಯಾದಳು. ಅವಳು ‘ಕಿಸನ್ ಭಾಳ ಅಜಾರಿ ಆದಾನು ಬೇಗ ಬಾ’ ಎಂದು ದತ್ತೂನಿಗೆ ಸುದ್ದಿ ಕಳಿಸಿದ್ದು.

ದತ್ತೂ ತಕ್ಷಣ ಶಿವನಿಗೆ ಧಾವಿಸಿ ಬಂದ. ಗಂಗೂ ಕಿಶನ್‌ನನ್ನು ಮಾಂತ್ರಿಕನ ಕಡೆಗೆ ಕರೆದೊಯ್ದಳು. “ಅವ್ವ, ನಿನ್ನ ಮಗನಿಗೆ ಗಾಳಿ ಬಡಕೊಂಡೈತಿ. ಅದ್ಕ ಕೋಳಿ ತಂದು ನಿವಾಳಿಸಿ ಒಗೀರಿ” ಎಂದು ಮಾಂತ್ರಿಕ ತಿಳಿಸಿದ.

ಗಂಗೂ ದತ್ತೂನಿಗೆ ಹೇಳಿದ್ದು- “ದತ್ತೂ, ನೀನು ಕರಗಣಿಗೆ ಹೋಗು. ಕಿಸನ್ಯಾ ಕೈಕಾಲು ಸೆಟದಾವಂತ ನಾಜೂಕಾಳಿಗೆ ಹೇಳು. ಮತ್ತ ನಾನು ಕರದ್ದೇನಂತ ತಿಳಿಸು” ಅವನು ಕರಗಣಿಗೆ ಹೋಗಿ “ಕಿಸನ್ಯಾ ಅಜಾರಿ ಆದಾನು” ಎಂದು ಮಾಸ್ತರಗೆ ತಿಳಿಸಿದ. ನಾನು ಅಲ್ಲಿರಲಿಲ್ಲ. ಆಟಪಾಡಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದೆ.

ದತ್ತೂ- ಮಾಸ್ತರ ಇಬ್ಬರೂ ಊಟ ಮಾಡಿ ಆಟಪಾಡಿಗೆ ಬಂದರು.

ನಾನು ಕರಗಣಿಗೆ ಮರಳಿ ಹೋಗಲು ಬಸ್‌ಸ್ವಾಂಡಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದೆ. ಅಲ್ಲಿ ನನಗೆ ದತ್ತೂ ಮತ್ತು ಮಾಸ್ತರ ಭೇಟಿಯಾದರು. “ನೀನು ದತ್ತೂನ ಸಂಗ ಶಿವನಿಗೆ ಹೋಗು. ಕೃಷ್ಣಾ ಜಜಡ್ಡು ಬಿದ್ದಾನಂತ.” ಮಾಸ್ತರ ನನಗೆ ಹೇಳಿದರು.

ನಾನೂ, ದತ್ತೂ ಸಾಂಗೋಲೆಯ ಬಸ್ ಏರಿ ಸಾಂಗೋಲೆಗೆ ಬಂದೆವು. ಆಕಲೂಜ ಬಸ್ಸು ಹೊರಟುಹೋಗಿತ್ತು. “ಇವತ್ತು ಇಲ್ಲೇ ರಾತ್ರಿ ವಸತಿ ಮಾಡೋಣ” ಎಂದು ದತ್ತೂನಿಗೆ ಹೇಳಿದೆ. ನಾವು ಸಾಂಗೋಲೆಯಲ್ಲಿ ಮುಕ್ಕಾಮ್ ಮಾಡಿದೆವು. ಮರುದಿನ ಎದ್ದು ಆಕಲೂಜ ಬಸ್ಸು ಏರಿ ಶಿವನಿಗೆ ಹೋದೆವು.

ಬಸ್ಸಿನಿಂದ ಇಳಿದಾಗ ರಾಮಾ ಭೇಟಿಯಾದ, “ರಾಮಾ, ಕೃಷ್ಣಾನ ಆರೋಗ್ಯ ಹ್ಯಾಂಗದೆ?” ಎಂದು ನಾನವನಿಗೆ ಕೇಳಿದೆ.

“ಮಾವಶಿ, ಹರ್ಮ್ಯಾಗಿಂದ ಅವ್ವ ಉಚ್ಚಿ ಬಂದ್ ಆಗೇದ. ಈಗ ಅವಂಗ ಹೆಚ್ಚಿ ಆಗೇದ” ಎಂದು ರಾಮಾ ಹೇಳಿದ.

ನಾವು ಲಗುಬಗೆಯಿಂದ ಮನೆಗೆ ಹೋದೆವು.

ಮಾಂತ್ರಿಕ ಕೋಳಿ ನಿವಾಳಿಸಿ ಚೆಲ್ಲಲು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಗಂಗೂ ಕೋಳಿ ತರಲು ಹೋಗಿದ್ದಳು. ಕೃಷ್ಣಾ ಕಾಲು ಸೆಟಿಸಿ ಬಿದ್ದಲ್ಲೇ ನರಳುತ್ತಿದ್ದ.

ನಾನು ಹೋದ ಬಳಿಕ ವಾಲೂ, ಭಾಗಾ ಮುಂತಾದವರು ಓಡಿ ಬಂದರು.

ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಗಂಗೂ ಸಹ ಕೋಳಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಬಂದಳು.

“ಮುದ್ದಿ ಆಗೇದ. ಅಲಗಾದಾಕೂ ಆಗೋವಲ್ಲ. ಉಚ್ಚಿನೂ ಬಂದ್ ಆಗೇದ. ಈಗ ನನ್ನ ಮಗಾ ಏನ್ ಉಳಿಯಾಂಗಿಲ್ಲ.”

“ಅಳಬ್ಯಾಡ ಗಂಗು, ನಾನ್ ಅವನನ್ನು ಮಹಾದ ಆಸ್ತತ್ರೆಗೆ ಕರೆದೊಯ್ಯತೀನಿ” ಎಂದು ನಾನಾಕೆಗೆ ಸಮಾಧಾನಪಡಿಸಿದೆ.

“ಮಾಸ್ತರತಿ, ನಿನ್ನ ಹುಡುಗರ-ಮಕ್ಕಳು ಅದಾವು. ಕಿಸನ್‌ಗಂತೂ ಗಾಳಿದೆವ್ವ ಆಗೇದ. ಇದು ನನ್ನ ಮೈ ತಿಂತದ ನೀ ಏನ್ ಅವನ್ನ ಆಸ್ತತ್ರೆಗೆ ಒಯ್ಯಾಕ ಹೋಗಬ್ಯಾಡ” ಎಂದು ವಾಲೂ-ಭಾಗೂ ನನಗೆ ಹೇಳಿದರು.

“ನನ್ನ ಏನ್ ಆಗತದೋ ಆಗಲಿ” ಎಂದು ನಾನವರಿಗೆ ಹೇಳಿದೆ.

ತಕ್ಷಣ ರಾಮಾನನ್ನು ಕರೆಯಿಸಿದೆ. ಅವನು ಬಂದ.

“ರಾಮಾ, ಕಿಸನ್‌ನನ್ನು ಹೆಗಲ ಮ್ಯಾಲೆ ಹೊತ್ತಕೋ, ನಡೀ ಬಸ್ ಸ್ಟಾಂಡಿಗೆ ಹೋಗೋಣ” ಎಂದೆ. ನಾವು ಬಸ್‌ಸ್ಟಾಂಡಿಗೆ ಬಂದೆವು. “ಈಗ ನನ್ನ ಮಗನ ಗತಿ ಹ್ಯಾಂಗೋ” ಎಂದು ಗಂಗೂ ಅಳಲಾರಂಭಿಸಿದಳು.

ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಬಸ್ ಬಂತು. ನಾನು, ದತ್ತೂ, ಕೃಷ್ಣಾ ಬಸ್‌ಸೇರಿ ಕೂತೆವು. ನಾವು ಮಹೂದಗೆ ಬಂದೆವು.

ಸ್ಟಾಂಡಿನಲ್ಲಿ ಇಳಿದು ಬಾಡಿಗೆಯ ಸೈಕಲ್ ತಗೊಂಡೆವು. “ಅದರ ಮೇಲೆ ಕೃಷ್ಣಾನನ್ನು ಕೂರಿಸಿದೆವು” ನಾವಿಬ್ಬರೂ ಸೈಕಲ್ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಶಹಾ ಡಾಕ್ಟರ್‌ನ ಕಡೆಗೆ ಹೋದೆವು. ಇಂಜೆಕ್ಷನ್ ಕೊಟ್ಟು ಮೂತ್ರ ತೆಗೆಯಲಾಯಿತು. ಔಷಧಿ ನೀಡಿದರು. ಬಳಿಕ ಮನೆಗೆ ಮರಳಿದೆವು. ಚಹಾ ತಯಾರಿಸಿದೆವು. ಚಹಾದ ಜತೆಗೆ ಕೃಷ್ಣಾನಿಗೆ ಗುಳಿಗೆ ನೀಡಿದೆವು.

ಮರುದಿನ ಮತ್ತೆ ಡಾಕ್ಟರ್ ಬಳಿಗೆ ಹೋದೆವು. ಮತ್ತೆ ಇಂಜೆಕ್ಷನ್, ಔಷಧಿ ನೀಡಿದರು. ಸಂಜೆ ಐದರ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಕೃಷ್ಣಾ ತನ್ನ ಅಂಗಿಯ ಬಟನ್ ತಾನೇ ಹಾಕಿಕೊಂಡ. ಕ್ರಮೇಣ ಮೂತ್ರವೂ ಸರಾಗವಾಗಿ ಆಗಲಾರಂಭಿಸಿತು.

ಸುಮಾರು ಐದಾರು ದಿನಗಳ ಕಾಲ ಔಷಧಿ-ಇಂಜೆಕ್ಷನ್ ನೀಡಿದ ಬಳಿಕ ಕೃಷ್ಣಾ ಚೇತರಿಸಿಕೊಂಡ. ಅವನು ತನ್ನ ಶಿವನಿಯ ಮನೆಗೆ ಹೋದ. ಅವನ ಅವನಿಗೆ ಅಪಾರ ಆನಂದವಾಯಿತು.

ಗಂಗೂ ನನಗೆ ಹೇಳಿದ್ದು- “ಮಾಂತ್ರಿಕ ನನಗಂದ ಭಾಳ ಕೆಟ್ಟದಾಗಿ ಬಡಕೊಂಡದ. ನಿನ್ನ ಮಗ ಏನ್ ಬದುಕೋದಿಲ್ಲ, ನಾನು ಮಾಂತ್ರಿಕನ ಮಾತು ಕೇಳಿದ್ದರ, ಕೈಯಾರ ಮಗನ್ನ ಕೊಂದಾಗ ಆಗತಿತ್ತು. ನಾಜೂಕಾ, ನಿನಗ ದೇವರು ಬುದ್ಧಿ ಕೊಟ್ಟು ನನ್ನ ಮಗನ್ನ ಮಹಾದ ಆಸ್ಪತ್ರೆಗೆ ಕರ್ಕೊಂಡ ಹೋದಿ. ಚುಚ್ಚುಮದ್ದು ಕೊಟ್ಟಿರಿ, ಔಸ್ತಿ ಕೊಡಸಿದಿರಿ. ಕಿಸನ್ಯಾ ಬದುಕಿ ಉಳಿದ. ಗಾಳಿ ದೆವ್ವ ಬಡಕೊಂಡೇದ ಅಂತ ಮಾಂತ್ರಿಕನ ಮಾತ ಕೇಳಿದರ ಮಗ ಬದುಕುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ನೀನ ಮಂದಿ ಮಾತ ಕೇಳಲಿಲ್ಲ. ಅವನ್ನ ಒಯ್ದಿ, ಅದಕ ಚಲೋ ಆತು. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರ ನನ್ನ ಗತಿ ಏನ್ ಆಗತಿತ್ತೋ?”

* * *

ಸೇವೆಯ ಜೇಷ್ಠತೆಯ ಮೇರೆಗೆ ನಾನು ಮತ್ತು ಭಾ.ವಿ. ಕುಲಕರ್ಣಿ, (ಮಾಡಗೂಳಕರ) ಎಂಬವರು ವಿಭಾಗಾಧಿಕಾರಿಯಾಗಲಿದ್ದೇವೆ ಎಂದು ಸಾಂಗಲಿಗೆ ಹೋದ ಶಿಕ್ಷಕರು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಹಾಗೆಯೇ ಕುಲಕರ್ಣಿ ಸಹ ಆಗಾಗ ಈ ಮಾತು ನನಗೆ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು.

ಕಾಂಬಳೆ ಟೀಚರ್, ನಮಗೊಂದು ವೇಳೆ ವಿಭಾಗಾಧಿಕಾರಿ ಅಂತ ಹುಕುಂ ಬಂದರ, ನಾವು ಬ್ಯಾಡಂತ ಲಿಖಿತವಾಗಿ ತಿಳಿಸೋದ ಬ್ಯಾಡ. ಅವರು ಎಲ್ಲೇ ವರ್ಗ ಮಾಡಿದರೂ ಹೋಗೋಣ. ನಾವು ಒಮ್ಮೆ ಸಾಹೇಬರಂತ ಕೆಲಸ ಮಾಡೋಣು.”

“ತಾನಾಗಿ ಬಂದ ಅವಕಾಶ ಬಿಡಬಾರದು” ಎಂದು ಪತಿ, ಮಕ್ಕಳೂ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು.

ನನಗೆ ಸೆಪ್ಟೆಂಬರ ೧೯೮೦ರಲ್ಲಿ ಜತ್ತ ತಾಲೂಕಿನ ಮಾಡಗ್ಯಾಳ ಚೀಟಿನ ಶಿಕ್ಷಣಾಧಿಕಾರಿಯೆಂದು ಆರ್ಡರ್ ಬಂತು. ಹಾಗೆಯೇ ಭಾ.ವಿ. ಕುಲಕರ್ಣಿಗೆ ಜತ್ತ ನಂ.೧ ಬೀಟಿ ಅಧಿಕಾರಿ ಎಂದು ಹುಕುಂ ಬಂತು. ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಎಂಟು ಜನ ಹೆಡ್ ಮಾಸ್ಟರರನ್ನು ಶಿಕ್ಷಣಾಧಿಕಾರಿಯೆಂದು ಪದೋನ್ನತಿ ನೀಡಲಾಯಿತು.

ನಾನು ಸೇವಾನಿವೃತ್ತಿಯಾಗಲು ಕೇವಲ ಐದೂವರೆ ತಿಂಗಳು, ಕುಲಕರ್ಣಿ ಯವರದ್ದು ಎರಡು ವರೆ ತಿಂಗಳು ಉಳಿದಿತ್ತು. ಕೇವಲ ಕೆಲವೇ ದಿನಗಳಿಗಾಗಿ ಶಿಕ್ಷಣಾಧಿಕಾರಿ ಎಂದು ಹೋಗುವದೇಕೆ ಎಂಬ ಯೋಚನೆಯೂ ನಡೆದಿತ್ತು. ಆದರೆ ಮುಂಬೈಯಿಂದ ನನ್ನ ಮಕ್ಕಳ ಪತ್ರ ಬಂತು- “ಅವ್ವ, ನಿನಗ ಶಿಕ್ಷಣಾಧಿಕಾರಿ ಎಂದು ಆರ್ಡರ್ ಬಂದದ. ಶಿಕ್ಷಕಿ ಎಂದು ನಿವೃತ್ತಿಯಾಗುವದಕ್ಕಿಂತ ಸಾಹೇಬರೆಂದು

ನಿವೃತ್ತಿಯಾಗುತ್ತಿ, ಹೀಗಾಗಿ ಈ ಅವಕಾಶ ಕಳಕೊಳ್ಳಬೇಡ. ನಿನ್ನ ಪತ್ರ ಓದಿ ನಮಗೆ ತುಂಬಾ ಸಂತೋಷವಾಗಿದೆ. ನೀನು ಮಾಡಗ್ಯಾಳ ಬೀಟ್‌ಗೆ ಹಾಜರಾಗು.”

* * *

ಉಪಶಿಕ್ಷಣಾಧಿಕಾರಿ ಯೆರವಾರ ಎಂಬವರನ್ನು ಔರಂಗಾಬಾದಿಗೆ ವರ್ಗವಾಯಿತು. ಆಟಪಾಡಿಯ ಶಿಕ್ಷಕರ ಪರವಾಗಿ ಅವರನ್ನು ಬೀಳ್ಕೊಡುವ ಸಮಾರಂಭ ಏರ್ಪಡಿಸಲು ನಿರ್ಧರಿಸಲಾಯಿತು. ಅದೇ ತಾಲೂಕಿನ ಇಬ್ಬರು ಶಿಕ್ಷಣಾಧಿಕಾರಿಯಾದರು. ಅವರನ್ನು ಸನ್ಮಾನಿಸುವ ನಿಶ್ಚಯವಾಯಿತು.

ಇದು ಸೆಪ್ಟೆಂಬರ್ ಶಿಕ್ಷಕ ದಿನಾಚರಣೆ. ಅದನ್ನೂ ಎಲ್ಲ ಶಾಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಆಚರಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಅದೇ ರೀತಿ ೫, ಸೆಪ್ಟೆಂಬರ್ ೧೯೮೦ರಲ್ಲಿ ಕರಗಣಿಯಲ್ಲೂ ಆಚರಿಸಲುವ ನಿರ್ಧಾರವಾಯಿತು. ನಿವೃತ್ತ ಶಿಕ್ಷಕರಾದ ಬಾ.ಕಾ. ಸರಗರ, ಗೋ.ಪಾ. ಪಾವಲೆ, ಬಿ. ಅಪ್ಪಾ, ಕಾಂಬಳೆ ಗುರೂಜಿಯವರನ್ನೂ ಆಮಂತ್ರಿಸಲಾಗಿತ್ತು.

ಆದರೆ ಅದೇ ದಿನ ಆಟಪಾಡಿಯ ನಿವೃತ್ತ ಶಿಕ್ಷಣಾಧಿಕಾರಿಯವರಾದ ದೇಶಮುಖ ಸಾಹೇಬರು ತೀರಿಕೊಂಡ ಸುದ್ದಿ ಸುತ್ತಲಿನ ಶಿಕ್ಷಕರಿಗೆ ತಲುಪಿತು. ಈ ಸುದ್ದಿ ಬಂದದ್ದು ಬೆಳಗಿನ ಏಳೂವರೆಗೆ.

ಹೀಗಾಗಿ ಶಿಕ್ಷಕ ದಿನಾಚರಣೆಯನ್ನು ಆಚರಿಸುವದಾಗಲಿಲ್ಲ.

ಈ ಸುದ್ದಿ ನಮಗೆ ಗೊತ್ತಾದದ್ದೇ ತಡ. ನಾನು ಮತ್ತು ಮಾಸ್ತರ ಎಂಟೂವರೆಯ ಬಸ್ಸೇರಿ ಆಟಪಾಡಿಗೆ ಹೋದೆವು.

ದೇಶಮುಖ ಸಾಹೇಬರ ಅಂತ್ಯ ದರ್ಶನ ಮಾಡಿದೆವು. ಸನಿಹದಲ್ಲೇ ಗೋಡಸೆ ಬಾಯಿ ಸಹ ನಿಂತಿದ್ದರು. ಜನರು ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಾಗಿ ಬಂದು ಸೇರಲಾರಂಭಿಸಿದರು. ಅವರ ಡಾಕ್ಟರ್ ಮಗ ಪರ ಊರಿಂದ ಬರಲಿದ್ದ. ಹೀಗಾಗಿ ಅಂತ್ಯಯಾತ್ರೆಯ ಹಾದಿ ಕಾಯಬೇಕಾಯಿತು.

ಸಾಹೇಬರಿಗೆ ಭೇದಿ ಆರಂಭವಾಯಿತಂತೆ. ಡಾಕ್ಟರ್ ಔಷಧೋಪಚಾರದಿಂದ ಏನೂ ಉಪಯೋಗವಾಗಲಿಲ್ಲ. ‘ಅವರನ್ನು ಮಿರಜ್ ಆಸ್ಪತ್ರೆಗೆ ಸಾಗಿಸಿ’ ಎಂದು ಬಾಪಟಿ ಡಾಕ್ಟರ್ ಸಲಹೆ ನೀಡಿದ್ದರಂತೆ. ಆದರೆ ತಕ್ಷಣ ಅಸುನೀಗಿದರು.

ನಾವು ಅವರ ದರುಶನ ಪಡೆದೆವು. ಕಂಬನಿ ತಡೆಯುವದಾಗಲಿಲ್ಲ. ಸಾಹೇಬರು ಹಾಗೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಕಾರ್ಯ ಮಾಡಿದ್ದರು. ವ್ಹಾಲಂಟರಿ ಶಾಲೆಯನ್ನು ಖಾಸಗಿಯಾಗಿ ತೆರೆದು ಬಡಶಿಕ್ಷಕರ ಹೊಟ್ಟೆಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಿದ್ದರು.

೧೪ ಸೆಪ್ಟೆಂಬರ್ ದಿನ ಶಿಕ್ಷಕರ ದಿನಾಚರಣೆ ಆಚರಿಸಲಾಯಿತು. ಸರಪಂಚರು ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದರು. ಪಾಟೀಲ ಸಾಹೇಬರು ನನ್ನನ್ನು ಕರೆಸಿ ಹೇಳಿದರು— “ಕಾಂಬಳೆಬಾಯಿ, ನೀವೀಗ ಶಿಕ್ಷಣಾಧಿಕಾರಿಯಾಗಿದ್ದೀರಿ. ಹೀಗಾಗಿ ನನ್ನ ಪಕ್ಕದ ಕುರ್ಚಿಯಲ್ಲಿ ಕೂತುಕೊಳ್ಳಿ” ಎಂದರು.

ನಾನು ನಿರಾಕರಿಸಿದೆ. ಆದರೂ ಅವರ ಬಲವಂತದಿಂದ ಕುರ್ಚಿಯಲ್ಲಿ ಕೂರುವಂತೆ ಹೇಳಿದರು. ನಿವೃತ್ತ ಶಿಕ್ಷಕರಿಗೆ ತೆಂಗು ಟೋಪಿ ನೀಡಿ ಸನ್ಮಾನಿಸಲಾಯಿತು. ಶಿಕ್ಷಕರು ಭಾಷಣ ಮಾಡಿದರು. ಅಧ್ಯಕ್ಷರ ಭಾಷಣ ಶುರುವಾಯಿತು.

ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಮ ಪಂಚಾಯತಿಯ ಎದುರಿಗೆ ವಿಕಾಸ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಾದ ಭಡಕುಂಬೆಯವರ ಕಾರು ಬಂದು ನಿಂತಿತು. ಅವರ ತಳವಾರನನ್ನು ಕರೆದು ಸರಪಂಚರಲ್ಲಿದ್ದಾರೆಂದು ಕೇಳಿದರು.

“ಸಾಲಿ ಹತ್ತರ ಸಭಾ ನಡವೈತಿ, ಸರಪಂಚ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗ್ಯಾರ” ಎಂದ ತಳವಾರ.

“ಬಿ.ಡಿ.ಓ. ಬಂದಾರು, ಬಾ ಅಂತ ಹೇಳು” ಎಂದವನನ್ನು ಕಳಿಸಿದರು.

ಅವನು ಓಡುತ್ತ ಬಂದು ಸರಪಂಚರಿಗೆ ಹೇಳಿದ- “ಬಿಡಿಓ ಸಾಹೇಬರ ಬಂದಾರ್ಸಿ. ಬೇಗ ಬರಬೇಕಂತ.”

“ಸಭಾದಾಗ ಭಾಷನ ಮಾಡಕ ಹತ್ತೇನಿ. ಇಲ್ಲೇ ಬಾ ಅಂತ ಅವರಿಗೆ ಹೇಳು” ಎಂದವರು ತಳವಾರನಿಗೆ ತಿಳಿಸಿದರು.

ತಳವಾರ ಮರಳಿ ಹೋಗಿ ಸಾಹೇಬರಿಗೆ ತಿಳಿಸಿದ. ಸಾಹೇಬರ ಕಾರು ಶಾಲೆಯ ಎದುರಿಗೆ ಬಂತು. ಕಾರಿನಿಂದ ಇಳಿದು ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದು ಕೂತರು. ಸರಪಂಚರ ಭಾಷಣದ ನಂತರ ಅವರು ಭಾಷಣ ಮಾಡಿದರು. ನನಗೆ ಹೇಳಿದರು.

“ಕಾಂಬಳೆಬಾಯಿ, ನೀವು ಆಟಪಾಡಿಗೆ ಹೋಗಲು ಸಿದ್ಧರಾಗಿ, ನಾನೀಗ ವಿಟಾಕ್ಕೆ ಹೊರಟಿದ್ದೇನೆ. ಅಲ್ಲಿ ಮರಳಿ ಬಂದವನೇ ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿಗೆ ಬರುತ್ತೇನೆ. ಅನಂತರ ನಾವು ಮತ್ತು ಕಾಂಬಳೆ ಮಾಸ್ತರ ಎಲ್ಲರೂ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಆಟಪಾಡಿಗೆ ಹೋಗೋಣ” ಎಂದು ತಿಳಿಸಿ ತಕ್ಷಣ ಅವರು ವಿಟಾಕ್ಕೆ ಹೋದರು.

ಸರಪಂಚರು ‘ಈ ದಲಿತ ಮುಖ್ಯಾಧ್ಯಾಪಿಕೆ ಇದೇ ಊರಿನವರು. ಈಗವರು ಶಿಕ್ಷಣಾಧಿಕಾರಿ ಹುದ್ದೆಗೇರಿದ್ದಾರೆ. ಅವರ ಪದೋನ್ನತಿಯಾಗೇದ’ ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಸರಿಯೆನಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಪ್ರಾಯಶಃ ಅವರು ಮರೆತಿರಬೇಕೆಂದು ಅನಿಸಿತು.

ಸಭೆ ಮುಗಿಯಿತು. ನಾನು ಮಾತ್ರ ನಮ್ಮ ಮಾಸ್ತರ ಮನೆಗೆ ಮರಳಿದೆವು. ಸ್ವಲ್ಪ ತಿಂದುಂಡು ಸಾಹೇಬರ ಹಾದಿ ಕಾಯುತ್ತ ಕೂತೆವು. ನಮ್ಮ ಮನೆ ಎದುರಿನ ಹುಣಸೇಮರದ ಕೆಳಗೆ ಕೂತಿದ್ದಾಗ ಸಾಹೇಬರ ಕಾರು ವಿಟಾದಿಂದ ಬಂತು. ಅವರು ನನ್ನನ್ನು, ಮಾಸ್ತರರನ್ನು ಕಾರಿನಲ್ಲಿ ಕೂರಿಸಿಕೊಂಡರು. ಕಾರು ಆಟಪಾಡಿಗೆ ಬಂತು.

ತಾಲೂಕಿನ ಶಿಕ್ಷಕರೆಲ್ಲ ಸೂರ್ಯೋಪಾಸನೆಯ ಮಂದಿರದಲ್ಲಿ ಬಂದು ಸೇರಿದ್ದರು. ಶಿಕ್ಷಣಾಧಿಕಾರಿ, ಉಪಶಿಕ್ಷಣಾಧಿಕಾರಿ, ಹಿರಿಯ ನಾಗರಿಕರೆಲ್ಲ ಸಭೆಗೆ ಬಂದರು. ಸಭೆ ಶುರುವಾಗುವ ಹೊತ್ತಿಗೆ ನಾವು ತಲುಪಿದೆವು.

ವಿಚಾರ ಶಿಕ್ಷಣಾಧಿಕಾರಿ ನನಗೆ ಹೇಳಿದರು- “ಕಾಂಬಳೆ ಬಾಯಿಯವರು ಈ ಸಭೆಗೆ ಬರಲಿದ್ದಾರೆಂದು ನಾನು ಉಳಿದವರಿಗೆ ಹೇಳಿದ್ದೆ. ನೀವು ಬರುವುದು ಗೊತ್ತಾಗಿ, ನೀವು ಬರುತ್ತೀರೋ ಇಲ್ಲವೋ ಎಂದುಕೊಂಡೆ. ಕೊನೆಗೂ ಬಂದಿರಲ್ಲ, ಸಮಾಧಾನವಾಯಿತು.”

ಸಭಾಪತಿ ಝಾಂಬಲ ಎಂಬವರು ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದರು. ಮೊದಲು ಗಾಯಕವಾಡ ಗುರೂಜಿಯ ಭಾಷಣವಾಯಿತು. ಅವರು ಉಪಶಿಕ್ಷಣಾಧಿಕಾರಿ, ನನ್ನ ಮತ್ತು ಭಾ. ದಿ. ಕುಲಕರ್ಣಿಯವರ ಗುಣಗೌರವ ಮಾಡಿ ಹೊಗಳಿದರು. ಅನಂತರ ಗುರುವ ಮತ್ತು ತಾಲೂಕಿನ ಉಳಿದ ಶಿಕ್ಷಕರ ಭಾಷಣ ನಡೆಯಿತು.

ಭಾ. ದಿ. ಕುಲಕರ್ಣಿ ತಮ್ಮ ಭಾಷಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದು ಹೀಗೆ- “ಯಾವುದೇ ಸಾಹೇಬರು ವರ್ಗವಾಗಿ ಹೋದರೆ ‘ನೀವು ತಿರುಗಿ ಬರಿ’ ಎಂದು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಕಿವಿ ಹಿಂಡುತ್ತಿದ್ದೆವು. ಆದರೆ ಈಗ ನಾನು ಮತ್ತು ಕಾಂಬಳೆಬಾಯಿ ಶಿಕ್ಷಣಾಧಿಕಾರಿಯಾಗಿ ಜತ್ತಗೆ ಹೊರಟಿದ್ದೇವೆ. ನಮ್ಮ ಕಿವಿ ಹಿಂಡುವವರು ಯಾರೂ ಇಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ನಾವಂತೂ ತಿರುಗಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲೇ ನಿವೃತ್ತಿ ಹೊಂದುತ್ತೇವೆ...”

ಅನಂತರ ನನಗೆ ಮಾತಾಡುವಂತೆ ಹೇಳಿದರು, ನಾನು ಹಾಗೂ-ಹೀಗೂ ಭಾಷಣ ಮಾಡಿ ಮುಗಿಸಿದೆ. ಕೊನೆಗೆ ಅಧ್ಯಕ್ಷರ ಭಾಷಣ ನಡೆದು, ನಮ್ಮನ್ನು ಸನ್ಮಾನ ಮಾಡಿ ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟರು. ಸಭೆ ಮುಗಿಯಿತು.

...ಗಂಗೂಬಾಯಿ ಮತ್ತು ಉಳಿದ ಶಿಕ್ಷಕರು ನನ್ನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದರು- “ಟೀಚರ್ ಕೊನೆಗೂ ನೀವು ಶಿಕ್ಷಣಾಧಿಕಾರಿಯಾಗಿದ್ದು ನೋಡಿ ನಮಗ ಭಾಳ ಆನಂದ ಆಗೇದರಿ” ಎಂದರು.

“ಬಾಯವರ್ss ನಾವು ಸಾಹೇಬರಾದವಿ. ಸಂತೋಷವಾಯಿತು. ನಾಳೆ ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಏಳು ಗಂಟೆಯ ಬಸ್ಸಿಗೆ ಸಾಂಗಲಿಗೆ ಹೋಗೋಣ” ಎಂದು ಕುಲಕರ್ಣಿ ತಿಳಿಸಿದರು.

* * *

ದಿ: ೧೫-೯-೧೯೮೦ರ ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ನಾನು ಮತ್ತು ಮಾಸ್ತರ ಬಸ್‌ಸ್ಟಾಂಡಿಗೆ ಬಂದೆವು. ಸಾಂಗಲಿ ಬಸ್ ಬಂತು. ಕುಲಕರ್ಣಿಯವರೂ ಬಂದರು. ನಾವು ಬಸ್ಸೇರಿದೆವು. ೧೦.೪೫ಕ್ಕೆ ಬಸ್ಸು ಸಾಂಗಲಿ ತಲುಪಿತು.

...ನಾವು ಬಸ್ಸಿಂದಿಳಿದು ಊಟ ಮಾಡಿದೆವು. ಆ ಬಳಿಕ ಜಿಲ್ಲಾ ಪರಿಷತ್ತಿಗೆ ತೆರಳಿ ಶಿಕ್ಷಣಾಧಿಕಾರಿಯನ್ನು ಭೇಟಿಯಾದೆವು. ಅದೇ ದಿನ ಸಂಜೆ ಜತ್ತಗೆ ಹೋದೆವು. ೧೬-೯-೧೯೮೦ರಂದು ಬಿ.ಎಂ. ಪಾಟೀಲ ಎಂಬ ಸೀನಿಯರ್ ವಿಭಾಗಾಧಿಕಾರಿಯನ್ನು ಭೇಟಿಯಾದೆವು. ಅವರ ಪರಿಚಯವಿತ್ತು. ನಾವು ಅವರ

ಮನೆಗೆ ಹೋದಾಗ ಅವರು ಅಂದರು- “ಕಾಂಬಳೆಬಾಯಿ ಬರ್ರಿಕ್ಸ್, ನಿಮ್ಮ ಆರ್ಡರ್ ಬಂದದ.”

“ಈಗ ಬರೇ ಐದೂವರಿ ತಿಂಗಳ ಉಳಿದದ. ಅದಕ್ಕ ಮಾಡ್ಕೊಳ್ಳ ಯಾಕ ಬರೋದು ಅಂತ ಮಾಡಿದೆ” ಎಂದು ಉತ್ತರಿಸಿದೆ.

“ಆದರೂ ನೀವ ಬಂದದ್ದು ಭಾಳ ಚಲೋ ಆತು” ಪಾಟೀಲ ಹೇಳಿದರು.

ಕರಗಣಿಯ ಶಾಲೆ ನಂ-೨ಕ್ಕೆ ಪಾಟೀಲ ಸಾಹೇಬರು ಭೇಟಿ ನೀಡಿದ್ದರು. ಹೀಗಾಗಿ ಅವರ ಪರಿಚಯವಿತ್ತು.

“ಬಂದ ಚಾನ್ಸ್ ಬಿಡೋದು ಯಾಕೆ?” ಎಂದು ಭಾ. ವಿ. ಕುಲಕರ್ಣಿ ತಟ್ಟನೆ ಹೇಳಿದರು.

ಪಾಟೀಲ ಸಾಹೇಬರ ತಮ್ಮ ಪತ್ನಿಯ ಪರಿಚಯ ಮಾಡಿದರು. ನನ್ ಕುರಿತು ವಿವರಿಸಿದರು. ಪಾಟೀಲಬಾಯಿ ನಗು-ನಗುತ್ತ ನನ್ನನ್ನು ಬರಮಾಡಿಕೊಂಡು ಮನೆಯೊಳಗೆ ಕರೆದೊಯ್ದರು. ನನಗೂ, ಮಾಸ್ತರಗೂ, ಕುಲಕರ್ಣಿಗೂ ಚಹಾ ನೀಡಿದರು. ಅನಂತರ ನಾವು ‘ಬಿಡಿಟ್’ ಆಫೀಸಿಗೂ ಹೋದೆವು. ಬಿಡಿಟ್, ನಮ್ಮನ್ನು ಹಾಜರ್‌ಪಡಿಸಿಕೊಂಡರು. ಬಿಡಿಟ್-ಶಿಂದೆಯವರ ಪರಿಚಯವಾಯಿತು.

ಜತ್ತನಲ್ಲಿರುವ ಸೋಹನಿ ಎಂಬ ವಕೀಲರ ಪರಿಚಯವಿತ್ತು. ನಮಗೆ ಬಾಡಿಗೆ ಖೋಲಿ ಸಿಗುವವರೆಗೆ ನಾವು ಅವರಲ್ಲಿ ಉಳಿದುಕೊಂಡೆವು. ಅವರ ಪತ್ನಿಯು ಶಿರಗಾಂವ ಆಸ್ಪತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ನರ್ಸ್ ಆಗಿದ್ದರು. ವಕೀಲರು ಶಾಸಕರೂ ಆಗಿದ್ದರು. ದಂಪತಿಗಳು ಕರುಣಾಮಯಿಯಾಗಿದ್ದರು. ನರ್ಸ್ ಬಾಯಿಯ ಸ್ವಭಾವ ತುಂಬಾ ಒಳ್ಳೆಯದಾಗಿತ್ತು. ಸದಾಕಾಲ ನಗು-ನಗುತ್ತಲೇ ಇರುವ ಮುಖ.

ನಾವು ಮೊದಲು ಬೌದ್ಧವಾಡಿಗೆ ಹೋದೆವು. ಅಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷಕರಾದ ಉಬಾಳೆ ಗುರೂಜಿ ಮತ್ತು ಅವರ ಹೆಂಡತಿ- ಅವರೂ ಶಿಕ್ಷಕಿ ಇರುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರ ಮನೆಗೆ ತೆರಳಿ ಬಾಡಿಗೆ ಖೋಲಿಯ ಬಗೆಗೆ ಕೇಳಿದೆವು. ಆದರೆ ಖೋಲಿ ಸಿಗಲಿಲ್ಲ.

ನಾಲ್ಕು ದಿನಗಳ ಬಳಿಕ ದೇವನಾಳದ ನಗೂಂದಾವೆ ಭೇಟಿಯಾದರು. ಅವರು ಸಾಳುಂಕಿ ಎಂಬುವರ ಮನೆಗೆ ಕರೆದೊಯ್ದರು. ತಿಂಗಳಿಗೆ ಐವತ್ತು ರೂಪಾಯಿ ಬಾಡಿಗೆಯ ಕರಾರಿನ ಮೇಲೆ ಅಲ್ಲಿ ಖೋಲಿ ಬಾಡಿಗೆ ಹಿಡಿದೆವು.

ನೆರೆಯಲ್ಲಿ ಮುಸಲ್ಮಾನ ದಂಪತಿ ಹಾಗೂ ಶೆಟ್ಟರ ಪೈಕಿ ಶೇಲ್‌ಬಾಯಿ ಎಂಬವರು ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಮೊದಲಿಗೆ ಅವರೂ ನಮ್ಮನ್ನು ಮುಟ್ಟಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲೇ ಸನಿಹದಲ್ಲೇ ನೀರಿನ ನಲ್ಲಿಯೂ ಇತ್ತು. ಆ ಮನೆಯ ಹೆಂಗಸು ತುಂಬಾ ಮೈಲಿಗೆಯನ್ನು ಪಾಲಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ನಾವು ನೀರಿಗೆ ಹೋದರೆ, “ನೀವು ದೂರ ನಿಲ್ಲರಿ. ನಲ್ಲಿ ನಮ್ಮದು. ನಿಮ್ಮ ಜಾತಿ ಯಾವುದು? ನಾವು ನೀರು ತುಂಬಿಕೊಂಡಾದ ನಂತರ, ನೀವು ತುಂಬಿಕೊಳ್ಳರಿ” ಎಂದೆನ್ನುತ್ತಿದ್ದರು.

“ಆ ಬಾಯವರನ್ನ ಮುಟ್ಟಬ್ಯಾಡ” ಎಂದು ಶೇರ್‌ಬಾಯಿ ತಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಮಾತಾಡುವಾಗಲೂ ದೂರ ಕೂತಿರುತ್ತಿದ್ದರು. ನಾವು ಮಾತ್ರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ, ಅಥವಾ ಕಟ್ಟೆಯ ಮೇಲೆ ಕೂತಿರುತ್ತಿದ್ದೆವು. ಅನಂತರ ಮಾತ್ರ ಅವರ ಸ್ವಭಾವದಲ್ಲಿ ಬದಲಾಯಿತು. ನಮ್ಮೊಂದಿಗೆ ಬೆರೆತರು, ಮೈಲಿಗೆ ಪಾಲಿಸುವವನ್ನು ಬಿಟ್ಟರು. ಹೀಗೆ ಅವರ ಗಂಡ, ಮಕ್ಕಳು, ಆಕೆ ಎಲ್ಲರೂ ನಮ್ಮೊಂದಿಗೆ ಸಮರಸಗೊಂಡರು. ನೆರೆ ಹೊರೆಯವರೂ ಹೊಂದಿಕೊಂಡರು.

ಪಾಟೀಲ ಸಾಹೇಬರು ಉಬಾಳೆ ಗುರೂಜಿಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರು “ಕಾಂಬಳೆ ಬಾಯಿಗೆ ಏನಾದರೂ ಸಹಾಯ ಬೇಕಾದರ ಮಾಡಿರಿ.”

ಹೀಗಾಗಿ ನಾನು ನಿವೃತ್ತಿ ಹೊಂದಿ ಮನೆಗೆ ಹಿಂದಿರುಗುವವರೆಗೂ ತುಂಬಾ ಸಹಾಯ ಮಾಡಿದರು. ಗುರೂಜಿ ಕರುಣಾಮಯಿ ಹಾಗೂ ಮುಕ್ತ ಸ್ವಭಾವದವ ರಾಗಿದ್ದರು. ಇದರಿಂದ ನನ್ನ ಪತಿ ಮತ್ತು ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಆತ್ಮೀಯರಾದರು. ಜತೆ-ಜತೆಗೇ ಓಡಾಟ-ಅಲೆದಾಟ-ತಿಂಡಿ ತಿನಿಸು ನಡೆಯುತ್ತಿತ್ತು. ಅವರ ಪತಿ ಜತ್ತ ಕನ್ಯಾಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷಕಿಯಾಗಿದ್ದರು. ಅವರೂ ನನಗೆ ಸಹಕಾರ ನೀಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಜತ್ತ ಪ್ರದೇಶ ನಮಗೆ ಹಾಗೆ ಹೊಸದಾಗಿತ್ತು. ಜನರು ಕನ್ನಡ, ಮರಾಠಿ ಎರಡೂ ಭಾಷೆಯನ್ನು ಬಳಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಕನ್ನಡವೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿತ್ತು.

ನಾನು ಕನ್ಯಾಶಾಲೆಗೆ ಮೊದಲ ಭೇಟಿ ನೀಡಿದೆ. ಜತೆಗೆ ಪಾಟೀಲ ಸಾಹೇಬರೂ ಇದ್ದರು. ಪ್ರತಿ ಕ್ಲಾಸಿಗೂ ಭೇಟಿ ನೀಡಿದೆವು. ಲಾಂಗ್ ಬುಕ್‌ನಲ್ಲಿ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಸೂಚನೆ ನೀಡಿದೆವು. ‘ತಾವು ನಿರ್ಮಲ ಮತ್ತು ಸುಂದರ ಶಾಲೆ’ಯ ಸ್ಪರ್ಧೆಯಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿರುವುದಾಗಿ ಮುಖ್ಯಾಧ್ಯಾಪಿಕೆಯಾದ ಆಠವಲೆಬಾಯಿ ಹೇಳಿದರು. ಆ ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ನಿಯೋಜನೆ ಮಾಡಿದ ರೇಕಾರ್ಡ್ ತೋರಿಸಿದರು.

“ನಿಮ್ಮ ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಹೂದೋಟವಿಲ್ಲ, ಗೇಟು ಇಲ್ಲ. ಇದನ್ನೆಲ್ಲ ಮಾಡಿ, ಹೂವಿನ ಗಿಡಗಳನ್ನು ಹಚ್ಚಿ, ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಂದ ಸರದಿಯ ಪ್ರಕಾರ ನೀರು ಹನಿಸಿ” ಎಂದು ನಾನು ಆಠವಲೆಬಾಯಿಗೆ ಸೂಚಿಸಿದೆ.

ಅದರಂತೆ ಆಠವಲೆಬಾಯಿಯವರು ಗೇಟು ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡರು. ಚೆಂಡು, ಗುಲಾಬಿ, ಸದಾಬಹಾರ, ಕರ್ದಳಿ- ಮುಂತಾದ ಹೂವಿನ ಗಿಡಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಸಿದರು. ಶಾಲೆಯ ಎದುರಿಗೆ ಹೂದೋಟ ಸಿದ್ಧಗೊಂಡಿತು. ಶಾಲಾ ಕಟ್ಟಡವನ್ನು ದುರಸ್ತಿ ಮಾಡಿ, ಬಣ್ಣ ಹಚ್ಚಿದರು.

ಪ್ರತಿಕ್ಲಾಸಿನ ಶಿಕ್ಷಕರು ಕರಕುಶಲದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಕೈಕೊಂಡರು. ಆಫೀಸಿನಲ್ಲಿ ಗಾಂಧೀಜಿ, ನೆಹರೂ, ಪುಲೆ, ಅಂಬೇಡ್ಕರ- ಮುಂತಾದವರ ಫೋಟೋ ಲಗತ್ತಿಸಿದರು. ದಾಲಿಲಾತಿಯ ಕಾಗದಪತ್ರ, ಫೈಲುಗಳನ್ನು ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿ ಇಟ್ಟರು. ಆಠವಲೆ ಬಾಯಿಯವರು ಪ್ರಯತ್ನವಾದಿ, ಬುದ್ಧಿವಂತ ಹಾಗೂ ಕರ್ತವ್ಯನಿಷ್ಠರಾಗಿದ್ದರು.

ನಾನು ಮತ್ತು ಮಾಸ್ತರ ಆಗಾಗ ಬೌದ್ಧವಾಡಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದೆವು. ನಮ್ಮ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿರುವ ಪದವೀಧರ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳೆಷ್ಟು, ಎಷ್ಟು ಹುಡುಗಿಯರು ಶಿಕ್ಷಣ ಪಡೆಯುತ್ತಿದ್ದಾರೆ ಎಂಬ ಮಾಹಿತಿಯನ್ನು ಉಬಾಳೆ ಮತ್ತು ವಿಟೇಕರ ಎಂಬ ಗುರೂಜಿಯಿಂದ ಪಡೆಯುತ್ತಿದ್ದೆವು.

“ಟೀಚರ್, ನಿಮಗೆ ಮಕ್ಕಳೆಷ್ಟು? ಅವರ ಏನ್ ಕಲಿತಾರೀss?” ಎಂದು ನನಗೆ ಕಾಂಬಳೆ ಗುಮಾಸ್ತ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದ.

“ಮೂವರು ಮಕ್ಕಳು, ಮೊದಲನೆಯವನು ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕ, ಎರಡನೆಯವನು ಎ.ಎಂ. ಕಲಿಯುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಮೂರನೇ ಮಗಳು ಎಂ.ಎ. ಅಂತಿಮ ವರ್ಷದಾಗ ಕಲಿಯಾಕ ಹತ್ತಿದ್ದಾರೆ” ಎಂದು ಉತ್ತರಿಸಿದೆ.

“ಟೀಚರ್, ಎಲ್ಲಾ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಡಬಲ್ ಗ್ರಾಜುಯೇಟ್ ಮಾಡಿಸಿದರಲ್ಲ!” ಎಂದವನು ಸಂತೋಷ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದ.

* * *

ನನ್ನ ತವರಿನಲ್ಲಿ ನಾನು ಏಳನೆಯ ಕ್ಲಾಸಿನವರೆಗೆ ಕಲಿತು ಶಿಕ್ಷಕಿಯಾದೆ. ನನ್ನ ಮೂವರೂ ತಮ್ಮಂದಿರು ಕಲಿಯಲಿಲ್ಲ. ಉಪ್ಪಾರ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದರು. ಉಪ್ಪಾರ ಕೆಲಸವೆಂದರೆ, ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಕೆಲಸ ಸಿಗುತ್ತಿತ್ತು, ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಸಿಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಮನೆ ಕಟ್ಟಡದ ಕೆಲಸ ಸಿಕ್ಕರೆ ಅವರಿಗೆ ಹೊಟ್ಟೆ ತುಂಬಾ ಸಿಗುತ್ತಿತ್ತು. ಮೋಜಿನಿಂದ ಇರುತ್ತಿದ್ದರು.

ಮಳೆಗಾಲ ಬಂತೆಂದರೆ ಕೆಲಸವಿಲ್ಲ. ಹೊಟ್ಟೆಗೆ ತಣ್ಣೀರು ಪಟ್ಟಿಯೇ ಗತಿ. ನನ್ನ ಹಿರಿಯ ಅಣ್ಣ ನನ್ನ ಮನೆಗೆ ಬಂದು ೧೦-೧೫ ದಿನ ಇದ್ದು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ. ಹೋಗುವಾಗಲೂ ಬಸ್ಸಿಗೆ ರೊಕ್ಕ ಕೊಡಬೇಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ನನ್ನ ಸೋದರಿ ಅಕ್ಕ, ಆಕೆಯೂ ಆಷಾಢ, ಶ್ರಾವಣ ಬಂತೆಂದರೆ ನಮ್ಮಲ್ಲಿಗೇ ಬರುತ್ತಿದ್ದು. ಆಕೆಗೆ ಮಗ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ ಅತ್ತೆ-ಮಾವ ಸಹ ಎರಡು-ಮೂರು ತಿಂಗಳು ಇದ್ದು, ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಠಿಕಾಣಿ ಹೂಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಅತ್ತೆಯ ತಂಗಿಯೂ ಬರುತ್ತಿದ್ದಳು. ಆಕೆ ಮರಳಿ ಹೋಗುವಾಗ ಅತ್ತೆಯ ಸೂಚನೆಯಂತೆ ‘ಕುಬುಸಾ-ಸೀರಿ’ ಕೊಡಬೇಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಹೀಗೆ ಬಂಧು-ಬಳಗದವರ ಕಿರುಕುಳ ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತಿತ್ತು.

ನಮ್ಮ ಮಾಸ್ತರರಿಗೊಂದು ಅಭ್ಯಾಸವಿತ್ತು. ಬಳಗದ ಯಾರೇ ಭೇಟಿಯಾಗಲಿ, ಅವರನ್ನು ಕರೆತಂದು ಊಟ ಹಾಕಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

ನಾನು ಶಿಕ್ಷಕಿ. ನನಗೆ ಮೂವರು ಮಕ್ಕಳು. ಸವತಿಯ ಇಬ್ಬರು ಮಕ್ಕಳು, ಮತ್ತು ನಾವಿಬ್ಬರು. ಇವರೆಲ್ಲರ ಅಡುಗೆಯ ಜವಾಬ್ದಾರಿ ನನ್ನದು. ಇದರ ಜತೆಗೆ ಮನೆ ಕೆಲಸ! ಇದನ್ನೆಲ್ಲ ಮುಗಿಸಿ ಸಕಾಲಕ್ಕೆ ಶಾಲೆಗೆ ಓಡಬೇಕು. ಹೀಗಾಗಿ ತುಂಬಾ ಓಡಾಟವೆನಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಊಟ ಮಾಡಲು ಸಮಯವೇ ಸಿಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.

ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ಒಂದು ಗಂಟೆಯ ಬಿಡುವಿನಲ್ಲಿ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಊಟ, ಹಾಲು ಕುಡಿಸುವದು- ಇದರಲ್ಲೇ ಸಮಯ ಕಳೆಯುತ್ತಿತ್ತು. ಹೀಗಾಗಿ ರಾತ್ರಿಯಷ್ಟೇ ಊಟಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶ ಸಿಗುತ್ತಿತ್ತು.

ಇಬ್ಬರ ಸಂಬಳ ಬರುತ್ತಿದ್ದರೂ, ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಸಾಲುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಒಬ್ಬರಿಗಲ್ಲ ಒಬ್ಬರಿಗೆ ಅನಾರೋಗ್ಯದ ಕಾಟ; ಆಗಾಗ ನೆಂಟರಿಷ್ಟರ ಉಪದ್ರವ!

ಮಾಸ್ತರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಹಿರಿಯ ಮಗನಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಅಣ್ಣ-ತಮ್ಮಂದಿರ ಯೋಗಕ್ಷೇಮ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಅದರಲ್ಲಿ ಸೋನಾ ಎಂಬ ನಾದಿನಿ ವಿಧವೆಯಾಗಿದ್ದಳು. ಆಕೆಗೂ ಚಿಕ್ಕ ಮಕ್ಕಳು.

“ಸಾಂಗಲಿಗೆ ಹೋಗಿ ಸೋನಾಲನ್ನು ಕರ್ಕೊಂಡ ಬರೋಣ. ಆಕೆ ಮತ್ತು ಮಕ್ಕಳು ಅದ ಹ್ಯಾಂಗ ಬದಕ್ಕಾರೋ?” ಎಂದು ಮಾಸ್ತರ ನನಗೆ ಹೇಳಿದರು.

“ಆಕೆಗೆ ಭಾಳ ಸಿಟ್ಟು ಬರ್ತದೆ. ಅಭಿಮಾನಿ ಹೆಂಗಸಾಕಿ. ಮಾನದಿಂದ ಬದುಕ ಬೇಕಂತಾಳೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಅವರು ಸಾಂಗಲಿಯಲ್ಲೇ ಇರಲಿ, ಪಗಾರ ಬಂದಾಗ ರೊಕ್ಕ ಬೇಕಾದರ ಕಳಿಸೋಣಂತ” ಎಂದು ನಾನು ಗಂಡನಿಗೆ ಹೇಳಿದೆ.

ಮಾಸ್ತರರಿಗೆ ಇದು ಸರಿಯೆನಿಸಿತು. ನಾನಂತೂ ಹಣ ಕಳಿಸುತ್ತಲೇ ಇದ್ದೆ. ಅಲ್ಲದೆ, ಮಾಸ್ತರ ಕದ್ದು ಮುಚ್ಚಿ ಆಕೆಗೆ ಹಣ ನೀಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಇದರಿಂದಾಗಿ ನಾವು ತುಂಬ ಕಷ್ಟದಿಂದ ದಿನ ಕಳೆಯಬೇಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

ಹೀಗೆ ನನ್ನ ತವರಿನಲ್ಲೂ ಬಡತನ, ಅತ್ತೆ ಮನೆಯಲ್ಲೂ ಬಡತನ. ಯಾರಿಗೆ ಎಷ್ಟಂತ ಸಹಾಯ ಮಾಡುವದು? ಏನು ಮಾಡೋದು ಎಂದು ಸತತ ಚಿಂತೆ ತಲೆ ತಿನ್ನುತ್ತಿತ್ತು.

ಅಂಥದರಲ್ಲಿ ಮಕ್ಕಳ ಶಿಕ್ಷಣದ ಚಿಂತೆ.

ಅರುಣ ಕರಗಣಿಯಲ್ಲಿ ಒಂಬತ್ತನೆಯ ಕ್ಲಾಸಿನವರೆಗೆ ಕಲಿತ. ಹತ್ತನೆಯ ಕ್ಲಾಸಿಗೆ ಬಂದಾಗ ಅವನನ್ನು ಸಾಂಗಲಿಯ ಬೋರ್ಡಿಂಗ್‌ನಲ್ಲಿ ಇಡಲಾಯಿತು. ಆರವಾಡೆ ಹೈಸ್ಕೂಲಿಗೆ ಸೇರಿಸಲಾಯಿತು. ಮಕ್ಕಳಂತೂ ಯಾವ ಪರ ಊರಿಗೂ ಹೋಗಲಿಲ್ಲ. ಸಾಂಗಲಿಯಲ್ಲಿರುವದರಿಂದ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸದಾ ಚಿಂತೆ, ಕಸಿವಿಸಿ.

ಬೋರ್ಡಿಂಗ್‌ನಲ್ಲಿ ಎರಡು ವರುಷ ಕಳೆದ. ಹೊಟ್ಟೆತುಂಬ ಊಟ ಸಿಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಹಣವಂತೂ ಕಳಿಸುತ್ತಲೇ ಇದ್ದೆ. ಮೆಟ್ರಿಕ್ ಮುಗಿದ ಬಳಿಕ ಅರುಣನನ್ನು ವಿಲ್ಲಿಂಗ್ಡನ್ ಕಾಲೇಜಿಗೆ ಕಳಿಸಲಾಯಿತು. ಅಲ್ಲಿ ಊಟದ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಚೆನ್ನಾಗಿತ್ತು. ಹೀಗಾಗಿ ನನಗೆ ಸವಾಧಾನವಾಯಿತು. ಅವನು ಬಿ.ಎ. ಪಾಸಾದಾಗ ನನಗೆ ಬಹಳ ಸಂತೋಷವಾಯಿತು. ಅವನು ಕವಿತೆ ರಚಿಸುತ್ತಿದ್ದ, ಬಹುಮಾನ ಪಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ. ಆನಂತರ ಎಂ.ಎ. ಕಲಿಯಲು ಕೊಲ್ಲಾಪುರಕ್ಕೆ ಹೋದ. ಅಲ್ಲಿ ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳುವದು

ಆಗದೆ ಮುಂಬೈಗೆ ತೆರಳಿದ. ಸಿದ್ಧಾರ್ಥ ಕಾಲೇಜು ಸೇರಿ ಎಂ.ಎ. ಫಸ್ಟ್ ಕ್ಲಾಸಿನಲ್ಲಿ ತೇರ್ಗಡೆ ಹೊಂದಿದ.

ಅರುಣನ ಫಲಿತಾಂಶ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲು ಮಾಸ್ತರ ಮೊದಲೇ ಮುಂಬೈಗೆ ಬಂದಿದ್ದರು. ಅವನು ಉತ್ತೀರ್ಣನಾದ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಅವರು ನನಗೆ ಪತ್ರ ಬರೆದು ತಿಳಿಸಿದ್ದರು. ನಾನು ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ನನ್ನ ಕೈಗೆ ಪತ್ರ ಸಿಕ್ಕಿತು.

“ಕಾಂಬಳೆಬಾಯಿ, ಯಾಕೆ ಬಹಳ ಸಂತೋಷದಾಗ ಇದ್ದಾಂಗ ಅದ. ಮಾಸ್ತರ ಪತ್ರದಾಗ ಅಂಥದ್ದೇನ ಬರದಾರು?” ಶಿಕ್ಷಕರು ಕೇಳಿದರು.

“ನನ್ನ ಮಗ ಚಲೋ ಮಾರ್ಕ್ಸ್ ತಗೊಂಡು ಪಾಸ್ ಆಗ್ಯಾನು” ಎಂದೆ.

“ಹಾಂಗಾರ, ಗ್ರ್ಯಾಂಡ್ ಫೀಸ್ಟ್ ಕೊಡಬೇಕ ನೋಡರಿ” ಎಂದರು.

ನಾನೂ ಸಂತೋಷದ ಭರದಲ್ಲಿ “ಏನ್ ಬೇಕಾದ್ದ ತರಿಸಿ ತಿನ್ನರಿ” ಎಂದೆ.

ತಕ್ಷಣ ಒಬ್ಬ ಹುಡುಗನನ್ನು ಕಳಿಸಿದೆವು. ಭರ್ಜರಿ ಚಹಾಪಾರ್ಟಿ ನಡೆಯಿತು.

ಮಗನಿಗೆ ತಕ್ಷಣ ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ ಕಾಲೇಜಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕನೆಂದು ನೇಮಿಸಿ ಕೊಂಡರು. ಅವನು ಸಾಂಗಲಿಯಲ್ಲಿದ್ದಾಗಲೇ ತೊಡಗಿಕೊಂಡಿದ್ದ. ಈಗವನು ಪ್ಯಾಂಥರ್‌ನ ಕಾರ್ಯ ಆರಂಭಿಸಿದ.

ಎರಡನೆಯ ಮಗ ಚಂದ್ರಕಾಂತ ಒಂಬತ್ತನೆಯ ಕ್ಲಾಸಿನಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಸಾಂಗಲಿಗೆ ಬಂದ. ಆರವಾಡೆ ಹೈಸ್ಕೂಲ್‌ನಲ್ಲಿ ಕಲಿತು ಮೆಟ್ರಿಕ್ ಉತ್ತೀರ್ಣನಾದ.

‘ತಾನು ಸಾಂಗಲಿಯ ಕಲಾವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ’ ಸೇರುವುದಾಗಿ ನನಗೆ ಹೇಳಿದ. ಅಲ್ಲಿ ಅವನು ಚಿತ್ರಕಲೆಯ ಫೌಂಡೇಶನ್ ಕಲಿತ. ಅವನಿಗೂ ಹಣ ಕಳಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು. “ನನಗೆ ಬೋರ್ಡಿಂಗ್ ಊಟ ಹಿಡಿಸುವದಿಲ್ಲ. ನಾನು ಬೇರೆ ಖಾನಾವಳಿಯಲ್ಲಿ ಉಣ್ಣುತ್ತೇನೆ” ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದ. ಅವತ್ತಿಗೆ ತಿಂಗಳಿಗೆ ನೂರೈವತ್ತು ರೂಪಾಯಿ ಕಳಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಅವನನ್ನು ಮುಂಬೈಗೆ ಕಳಿಸುವಂತೆ ಅರುಣ ಸೂಚಿಸಿದ. ಅವನನ್ನು ಮುಂಬೈನ ಜೆ.ಜೆ. ಸ್ಕೂಲ್ ಆಫ್ ಆರ್ಟ್‌ಗೆ ಸೇರಿಸಲಾಯಿತು. ಅವನು ಆಸಕ್ತಿಯಿಂದ ಕಲಿತ. ಎ.ಎಮ್. ಆರ್ಟ್ ಮಾರ್ಸ್- ಪರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಉತ್ತೀರ್ಣನಾದ. ಅವನಿಗೂ ನೌಕರಿ ಸಿಕ್ಕಿತು. ಅವನು ವರಳಿ ಹಾಸ್ಟೇಲಿನಲ್ಲಿರುತ್ತಿದ್ದ. ನಾನು ಮತ್ತು ಅರುಣ ಇಬ್ಬರೂ ಅವನ ಖರ್ಚಿನ ಹೊಣೆ ಹೊತ್ತೆವು.

ಮೂರನೆಯವಳು ಮಗಳು- ಮಂಗಲಾ. ಕರಗಣಿಯಲ್ಲೇ ಅವಳು ಮ್ಯಾಟ್ರಿಕ್‌ವರೆಗಿನ ಶಿಕ್ಷಣ ಮುಗಿಸಿದಳು. ಅವಳನ್ನೂ ಸಾಂಗಲಿಗೆ ಕಳಿಸಿದೆವು. ಅರುಣ ಅವಳ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡ. ಅವಳು ಸಾಂಗಲಿಯಲ್ಲೇ ಬಿ.ಎ.ವರೆಗಿನ ಶಿಕ್ಷಣ ಮುಗಿಸಿದಳು. ಆಕೆ ಪಾಸಾಗಿದ್ದು ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಅರುಣನಿಗೆ ತಿಳಿಸಲಾಯಿತು. ‘ಮಂಗಲಾಳನ್ನು ಮುಂಬೈಗೆ ಕಳಿಸು’ ಎಂದವನು ಪತ್ರ ಬರೆದ. ಅವಳೂ ಮುಂಬೈಗೆ ಹೋದಳು. ಎಂ.ಎ. ಮುಗಿಸಿದಳು. ನಮಗೆಲ್ಲ

ಸಂತೋಷವಾಯಿತು. ಮಂಗಲಾ ಅರುಣನನ್ನು 'ಭಾವು' ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾಳೆ. ಅವಳು 'ಭಾವು, ನಾನು ಬಿ.ಎಡ್. ಕಲಿಯುತ್ತೇನೆ' ಎಂದಳು. ಆರುಣ ಒಪ್ಪಿಗೆ ನೀಡಿದ. ಅವಳು ಬಿ.ಎಡ್. ಮುಗಿಸಿದಳು. ಈಗವಳು ರಾಣಿ ಕಾಲೇಜಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕಿಯಾಗಿದ್ದಾಳೆ.

...ಇದನ್ನೆಲ್ಲ ಕಂಡು ನನಗೆ ತುಂಬಾ ಆನಂದವಾಯಿತು.

ನಾನೀಗ ಒಂದೆಡೆ ಕೂತು ಯೋಚಿಸುತ್ತೇನೆ-

ಅಪ್ಪ ನನಗೆ ಕಲಿಸಿದ, ಗಂಡನೂ ಮಾಸ್ತರನಾಗಿದ್ದ. ಹೀಗಾಗಿ ಮಕ್ಕಳೂ ಕಲಿತವು. ನನ್ನ ತವರಿನ ಓರಿಗೆಯ ಗೆಳತಿಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ- "ನೀನು ಕಲಿತಿದ್ದರಿಂದ ಮಕ್ಕಳೂ ಕಲಿತರು. ಈಗ ಸುಖ-ನೆಮ್ಮದಿಯ ಜೀವನ ಸಾಗಿಸುತ್ತಿದ್ದಿ. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ನಮ್ಮದು ನೋಡು! ಬೇರೆಯವರ ಹೊಲದಲ್ಲಿ ದಿನಗೂಲಿ ಮಾಡುತ್ತೇವೆ. ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಕೆಲಸ ಸಿಗುತ್ತದೆ, ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಅದೂ ಇಲ್ಲ. ಖಾಲಿ ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲೇ ಮಲಗುತ್ತೇವೆ. ನಾವೂ ಕಲಿತಿದ್ದರೆ ಸುಖವಾಗಿ ಇರಬಹುದಾಗಿತ್ತು."

ಆದರೆ ನನ್ನ ಮಕ್ಕಳೂ ಆಸಕ್ತಿಯಿಂದ ಕಲಿತಿದ್ದರಿಂದ ಇದೆಲ್ಲ ಸಾಧ್ಯವಾಯಿತೆಂದೇ ನನ್ನ ಅನಿಸಿಕೆ.

ಜತ್ತನಲ್ಲಿ ನಾನು ಶಿಕ್ಷಣಾಧಿಕಾರಿಯಾಗಿದ್ದಾಗ, ಆಗಿನ ಮುಖ್ಯಾಧ್ಯಾಪಕರು ನನಗೆ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು. "ನಿಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳು ಎಷ್ಟೆಲ್ಲ ಕಲಿತರು, ಎಂಥ ಪುಣ್ಯವಂಥರಪ್ಪ ನೀವು!"

ಇದೆಲ್ಲ ನೋಡಲು ನನ್ನವ್ವ-ಅಪ್ಪ ಮಾತ್ರ ಇಲ್ಲ.

ನಾನು ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಕಲಿಸುವದು ಕಂಡು, ನನ್ನ ಹಿರಿಯ ಅಣ್ಣನೂ ತನ್ನ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಕಲಿಸಿದ. ಒಬ್ಬ ಮಗ ನಾನ್-ಮೆಟ್ರಿಕ್, ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಆರನೇ ಕ್ಲಾಸು, ಮೂರನೆಯವನು ಮೊದಲ ವರ್ಷ ಎಂ.ಎ. ಮುಗಿಸಿದ. ಈಗವನು ಹೈಸ್ಕೂಲ್ ಶಿಕ್ಷಕ.

ಇದನ್ನು ನೋಡಲು ನನ್ನ ಅಣ್ಣ ಇಲ್ಲ.

ಎರಡನೆಯ ತಮ್ಮನ ಮಕ್ಕಳು ಕಲಿಯಲಿಲ್ಲ. ಮೂರನೆಯ ತಮ್ಮನಿಗೆ ಒಬ್ಬ ಮಗ. ಅವನೂ ನಾನ್ ಮೆಟ್ರಿಕ್, ಅವರ ಬಡತನ ಮೊದಲಿನಂತೆ ಉಳಿಯಿತು.

ಈಗ ಒಂದೊಂದೇ ನೆನಪಾಗುತ್ತಿದೆ-

ನಾನು ಕರಗಣಿಯಲ್ಲಿ ನೌಕರಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಒಂದು ವರ್ಷ ಭಯಂಕರ ಬರಗಾಲ ಬಿತ್ತು. ಬರಗಾಲದ ಕಾಮಗಾರಿ ನಡೆದಿತ್ತು. ರಸ್ತೆಯ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಜನ ಹೋಗಲಾರಂಭಿಸಿದರು. ಕಾಮಗಾರಿಯ ಕೂಲಿ ಮಾಡುವವರಿಗೆ ರೇಶನ್ ಕಾರ್ಡ್‌ಗೊಂದು ಕಿಲೋದಂತೆ ಗೋಧಿ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಹೆಂಗಸರು ಮಣ್ಣು ಹೊತ್ತು ರಸ್ತೆಗೆ ಸುರಿಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಗಂಡಸರು ತಗ್ಗು ತೋಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಶ್ರೀಮಂತ ರೈತರೂ

ಸಹ ದಿನಗೂಲಿ ಮಾಡಬೇಕಾಯಿತು. ಏಕೆಂದರೆ ದನಕರುಗಳಿಗೆ ಮೇವು ಇರಲಿಲ್ಲ. ಕುಡಿಯಲು ನೀರಿರಲಿಲ್ಲ. ಬಾವಿಗಳೆಲ್ಲ ಬತ್ತಿಹೋಗಿದ್ದವು. ಜನರು ಹೊಟ್ಟೆಬಟ್ಟೆಗಾಗಿ ರಸ್ತೆ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಇಳಿದಿದ್ದರು. ಟ್ಯಾಂಕರ್ ಮೂಲಕ ಕುಡಿಯುವ ನೀರಿನ ಸರಬರಾಜು ಮಾಡಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

ಕೂಲಿ ಮಾಡಿದವರಿಗೆ ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ಬಿಡುವಿನ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಕಟಕು ರೊಟ್ಟಿ ನೀಡಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ದುಡಿದು ಹೈರಾಣಾದ ಜನ, ಹಸಿದ ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಅದನ್ನೇ ತಿಂದು ಕೆಲಕ್ಷಣ ವಿರಮಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಬಳಿಕ ಮತ್ತೆ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ತೊಡಗುತ್ತಿದ್ದರು. ರೈತರೂ ಸಹ ಗಡ್ಡೆ-ಗೆಣಸುಗಳನ್ನು ತಿನ್ನುತ್ತಿದ್ದರು. ಅಂಥ ಭಯಂಕರ ಬರಗಾಲ ಬಿದ್ದಿತ್ತು. “ನಮಗೆ ಕೊನೆ ಪಕ್ಷ ಸಂಬಳವಾದರೂ ಸಿಗುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ, ಹಸಿದು ಹೈರಾಣಿಗೆ ಸಾಯಬೇಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು!” ಎಂದು ನಾವು ಆಗ ಅಂದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದೆವು.

ಅಂತೂ ಜೀವ ಹಿಂಡುವ ಬರಗಾಲವಾಗಿತ್ತದು!

ಆಷಾಢ-ಶ್ರಾವಣದಲ್ಲಿ ಧಾರಾಕಾರ ಮಳೆ ಸುರಿಯುತ್ತಿರುತ್ತದೆ. ಆಗ ಕೆಲಸವೇ ಇಲ್ಲ. ಆಗಲೂ ಬಡವರು ಹೀಗೆಯೇ ದಿನ ಕಳೆಯಬೇಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

ನನಗೆ ಅಂಥ ದಿನಗಳೂ ನೆನಪಾಗುತ್ತವೆ-

ನಾನು ಶಾಲೆ ಕಲಿಯುವಾಗ ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಕೆಲಸವೇ ಇರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.

“ಇವತ್ತು ಮನ್ಯಾಗ ತಿನ್ನಾಕ ಏನೂ ಇಲ್ಲ. ಉಪಾಸ ಮಲಗಬೇಕರಪ್ಪ” ಎಂದು ನಮ್ಮವ್ವ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಳು.

ಹೊಟ್ಟೆ ಖಾಲಿ ಇರುವುದರಿಂದ ನನಗಂತೂ ನಿದ್ರೆ ಬರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. “ಅವ್ವ, ನನಗೇನಾರ ತಿನ್ನಾಕ ಕೊಡು” ಎಂದು ನಾನು ಗೋಗರೆಯುತ್ತಿದ್ದೆ.

“ಏನ್ ಕೊಡಲವ್ವ ನಿನಗ, ಮನ್ಯಾಗಂತೂ ಒಂದ್ ಕಾಳಿಲ್ಲ” ಎಂದು ಕಂಬನಿ ಒರೆಸಿ ಮತ್ತೆ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಳು- “ನಾಜಾ, ಈಗ ಮಲಗವ್ವ ಹರ್ರಾಗ ಎದ್ದಕೂಡಲೇ ತಿನ್ನಾಕ ಕೊಡತೇನಿ”

ನಾವೆಲ್ಲ ಚಡಪಡಿಸುತ್ತ, ಹಸಿದು ಕಂಗಾಲಾಗಿ ನಿದ್ರೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದೆವು.

ಅದಲ್ಲ ನೆನಪಾದರೆ ಈಗಲೂ ಹೊಟ್ಟೆಯ ಕರುಳೇ ಕಿತ್ತು ಬಂದಂತಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

* * *

ಮಾಡಗ್ಯಾಳ ಬೀಟಿನ ಚಾರ್ಜ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಬಿ. ಎಂ. ಪಾಟಿಲ ಭಾ. ವಿ. ಕುಲಕರ್ಣಿ ಮತ್ತು ನಾನು ಮಾಡಗ್ಯಾಳಗೆ ಹೋದೆವು. ಮಾಡಗ್ಯಾಳ ಬೀಟು ಘಂಟಿಯವರ ಹತ್ತಿರವಿತ್ತು. ಅವರಿಗೆ ಕನ್ನಡ ಶಾಲೆಗಳನ್ನು, ನನಗೆ ಮರಾಠಿ ಶಾಲೆ ನೀಡಲಾಯಿತು. ಅವರು ಮರಾಠಿ ಶಾಲೆಯ ಚಾರ್ಜ ನನಗೆ ನೀಡಿದರು. ಅವರು ಕಿಂಚಿತ್ ಅಸಮಾಧಾನಗೊಂಡಂತಿತ್ತು. ಏಕೆಂದರೆ ಕೆಲವೇ ಕನ್ನಡ ಶಾಲೆಗಳಿದ್ದವು. ನಾಲ್ವತ್ತೂರು ಮರಾಠಿ ಶಾಲೆಗಳನ್ನು ನನಗೆ ವಹಿಸಿಕೊಡಲಾಗಿತ್ತು.

ಎಲ್ಲರೂ ಊಟ ಮುಗಿಸಿ ಆಫೀಸಿನಲ್ಲಿ ಕೂತೆವು.

ಪಾಟೀಲ ಸಾಬಹೇಬರು ಶಿಕ್ಷಕರಿಗೆ ಹೇಳಿದರು- “ಕಾಂಬಳೆ ಬಾಯಿಯವರಿಗೊಂದು ಮನೆ ಹುಡುಕಿ ಕೊಡಿರಿ. ಎರಡು ಖೋಲಿಯ ಮನೆಯಾದರೂ ಇರಲಿ, ಹೋಗಿರಿ, ಎಲ್ಲರೂ ಮನೆ ಹುಡುಕಿರಿ. ಕಾಂಬಳೆಬಾಯಿ, ನೀವೂ ಹೋಗಿರಿ.”

ಶಿಕ್ಷಕರು ಪರಸ್ಪರ ಮುಖ ನೋಡಿಕೊಂಡರು. “ಊರಾಗ ಚಲೋ ಖೋಲಿಯಿಲ್ಲ. ಬುದ್ಧವಾಡಿಯೊಳಗೇ ಚಲೋ ಅದಾವು. ಇಲ್ಲೇ ಸನೇಹದಾಗss ಬೌದ್ಧವಾಡಿ ಅದ ನಡೀರಿ ಅಲ್ಲೇ ಹೋಗೋಣ.” ನಾವೆಲ್ಲ ಬೌದ್ಧವಾಡಿಗೇ ಹೋದೆವು.

ಅಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಖೋಲಿಯ ಮನೆ ತೋರಿಸಿದರು. ನಾನು ಪಾಟೀಲ ಸಾಹೇಬರಿಗೆ ಅಂದೆ. “ಒಂದೇ ಖೋಲಿ ಮನೀ ಹ್ಯಾಂಗ ಸಾಲತದ? ಶಿಕ್ಷಕರು ಕಾಗದ ಪತ್ರ ತಗೊಂಡ ಬರತಾರು. ನನಗೆ ಅಡಚಣೆ ಆಗತದ.”

“ಊರಾಗಂತೂ ಬ್ಯಾರೇ ಖೋಲಿನೇ ಇಲ್ಲ.” ಕೆಲ ಶಿಕ್ಷಕರು ಹೇಳಿದರು.

“ನೀವು ಜತ್ತದಾಗ ಮನೀ ಮಾಡಿ, ಬೀಟಿನ ಶಾಲೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಿರಿ” ಎಂದು ಪಾಟೀಲ ಸಾಹೇಬರು ಸೂಚಿಸಿದರು.

ನಾನು ಒಪ್ಪಿದೆ. ನಾನು ಅರ್ಧ ಚಾರ್ಜ ತೆಗೆದುಕೊಂಡೆ. ಆರೇ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ನಾನು ನಿವೃತ್ತಿ ಹೊಂದಲಿರುವುದರಿಂದ ನಾನು ಆ ಕಡೆ ಲಕ್ಷ್ಯ ಕೊಡಲಿಲ್ಲ.

ಲಮಾಣಿ ತಾಂಡೆಯ ವಾರ್ಷಿಕ ತಪಾಸಣೆ ಕೈಕೊಂಡೆ. ಲಮಾಣಿ ಮಕ್ಕಳು, ಅವರ ಭಾಷೆಯು ಭಸ್ಮವೆನಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಲಮಾಣಿ ಜನ ಮನೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಅವರು ಒಕ್ಕಲುತನ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಎತ್ತು, ಆಕಳು-ಎಮ್ಮೆ ಸಾಕಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಮೆಣಸು, ಗೋಧಿ, ಜೋಳ- ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಸುತ್ತಾರೆ. ಅವರ ಮನೆಯ ಎದುರಿಗೆ ಮೆಣಸು, ಗೋಧಿ ಒಣಹಾಕಿದ್ದರು. ಅದನ್ನು ಕಂಡು ನನಗೆ ಸಂತೋಷವಾಯಿತು. ಈಗ ಅಲೆಮಾರಿ ಜನಾಂಗದ ಜನರೂ ಆತ್ಮ ಸನ್ಮಾನದಿಂದ ಬದುಕಲಾರಂಭಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅವರ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕಡಿಗಾಡಿ ಕಾಣತೊಡಗಿತ್ತು.

ಲಮಾಣಿ ಹೆಂಗಸರು ಬಣ್ಣಬಣ್ಣದ ಲಂಗ, ಉದ್ದ ತೋಳಿನ ಅಂಗಿ ತೊಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಅದರ ತುಂಬೆಲ್ಲ ಚಿಕ್ಕಚಿಕ್ಕ ಕನ್ನಡಿಗಳಿದ್ದವು. ಆನೆ ದಂತದ ಬಳೆಯನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ತೊಡುತ್ತಿದ್ದರು. ತಲೆಗೂದಲಿಗೆ ತುರುಬುಹಾಕಿ, ಚಿಕ್ಕಚಿಕ್ಕ ಹೆಣಿಕೆಯ ಜಡೆ ತೂಗುಬಿಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಮೂಗಿಗೆ ನತ್ತು. ಇದು ಆ ಹೆಂಗಸರ ವೇಷಭೂಷಣ. ಗಂಡಸರು ಧೋತರು ಉಡುತ್ತಿದ್ದರು; ಅಂಗಿ ಹಾಕುತ್ತಿದ್ದರು. ತಲೆಗೆ ಪೇಟಾ ಸುತ್ತುತ್ತಿದ್ದರು.

ಲಮಾಣಿ ತಾಂಡೆಯು ದರಿಬಡಚಿಯ ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿದೆ. ಲಮಾಣಿ ಯುವಕರು ಶಿಕ್ಷಕರಾಗಿದ್ದರು. ಪದವೀಧರರಾಗಿದ್ದರು. ನಾನು ಅವರನ್ನು ಬಾಯ್ತುಂಬ ಹೊಗಳಿದೆ.

ಮತ್ತೊಂದು ಅಲೆಮಾರಿ ಜನಾಂಗವೆಂದರೆ ಕಾಡುಬೇಡರದ್ದು. ಅಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯ ಶಾಲೆಯಿತ್ತು. ಅದು ಮೂರು ಮೈಲಿನಾಚಿಯಿತ್ತು. ಅಲ್ಲಿಯ ಮಕ್ಕಳು ಶಾಲೆಗೆ ಬರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಮಕ್ಕಳ ಪಾಲಕರು ಶೆರೆಯ ದಂಧೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಉಮದಿಯ ಹತ್ತಿರ ಮೂರನೆಯ ಲಮಾಣಿ ತಾಂಡಾದ ಶಾಲೆಯಿತ್ತು. ಆ ಮಕ್ಕಳು ಹೆಚ್ಚು ಕಲಿತಿರಲಿಲ್ಲ. ಕಲಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಅವರು ತೀರಾ ಹಿಂದುಳಿದವರಾಗಿದ್ದರು. ಅವರ ಪೋಷಾಕು ಲಮಾಣಿ ತಾಂಡಾದ ಜನರಂತೇ ಇತ್ತು.

ಮಾಡಗ್ಯಾಳ ಬೀಟಿನ ಶಾಲೆಗಳು ಕನ್ನಡ-ಮರಾಠಿಯದಾದ್ದರಿಂದ ಶಿಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ತೀರಾ ಹಿಂದುಳಿದಂತೆ ಕಂಡುಬಂತು.

ಕೆಲವು ಶಿಕ್ಷಕರು ವಾಳವ ಭಾಗದವರಾಗಿದ್ದರು. ಅವರನ್ನು ತೀರಾ ದೂರದ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ವರ್ಗ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಅವರು ಅಸಮಾಧಾನಗೊಂಡಂತಿತ್ತು. ನಾನು ಶಾಲೆಗೆ ಭೇಟಿ ನೀಡಿದೆ. ಸುಮಾರು ನಾಲ್ವತ್ತು ಶಾಲೆಗಳ ವಾರ್ಷಿಕ ತಪಾಸಣೆ ಕೈಕೊಂಡೆ. ತುಂಬಾ ನಿಷ್ಠೆಯಿಂದ ಆ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಕೆಲಸ ಕೈಕೊಂಡೆ.

* * *

ಪೌಷ್ಠ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಜತ್ತದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಮ್ಮಾ ದೇವಿಯ ಜಾತ್ರೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಹಸಿ ಗಿಡ-ಮರಗಳಿಗೆ ಬೆಂಕಿ ಹತ್ತಿ ಉರಿಯುತ್ತದೆಂದು ಜನರು ಎಲ್ಲಮ್ಮಾ ದೇವಿಗೆ ಹೆದರುತ್ತಾರೆ. ಜಾತ್ರೆ ನಡೆಯುವ ತಾಣ ಜತ್ತದಿಂದ ಒಂದೂವರೆ ಫರ್ಲಾಂಗುದಲ್ಲಿದೆ. ದೇವಿಯ ಗುಡಿಯು ಹಾಗೆ ಚಿಕ್ಕದ್ದೇ. ಆದರೆ ಜಾತ್ರೆ ಮಾತ್ರ ಕಿಕ್ಕಿರಿದು ತುಂಬುತ್ತದೆ.

ದೇವಿಯ ಮಹಾನೈವೇದ್ಯದ ಹಿಂದಿನ ದಿನವೇ ಜನರೆಲ್ಲ ಜಾತ್ರೆಗಾಗಿ ಬಂದು ಸೇರುತ್ತಾರೆ. ಜಾತ್ರೆಯ ನಿಮಿತ್ತದಲ್ಲಿ ಪಾತ್ರೆಯಂಗಡಿ, ಮಿಠಾಯಿ, ಬಟ್ಟೆ, ಕಿರಾಣಿಯಂಗಡಿಗಳನ್ನು ಹಾಕಲಾಗಿತ್ತು. ದನಕರುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ ಜಾನುವಾರುಗಳ ಜಾತ್ರೆಯು ಸೇರಿತ್ತು.

ದೇವದಾಸಿಯರೂ ಬಂದಿದ್ದರು. ದೇವಿಯ ಮೊಗವಾಡದ ಬುಟ್ಟಿ, ಚೌಡಿಕೆ, ಏಕತಾರಿಯೊಂದಿಗೆ ಜೋಗತಿಯರು ಆಗಮಿಸಿದ್ದರು. ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ದೇವಿಯ ಜಗ ಹೊತ್ತಿದ್ದರು. ಚೌಡಿಕೆ, ಏಕತಾರಿ ಬಾರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಬೇವು ಧರಿಸಿದ್ದರು. ಹರಕೆ ಹೊತ್ತ ಜನರೂ ದೇವಿಯ ದರುಶನಕ್ಕೆ ಹೊರಟಿದ್ದರು. ಕೆಲವರು ಹಳ್ಳದಲ್ಲಿ ಜಳಕ ಮಾಡಿ, ದೇವಿಯ ದರುಶನ ಪಡೆಯುತ್ತಿದ್ದರು.

ಎಲ್ಲಮ್ಮಾ ಕುಲ ದೇವತೆಯಾಗಿದ್ದ ಜನರೆಲ್ಲ ತಪ್ಪದೇ ಬಂದಿದ್ದರು. ಜೋಗತಿ ಮತ್ತು ಜೋಗಪ್ಪರು ಬೇವು ತೊಡಿಸುವ ರೊಕ್ಕವನ್ನು ಮೊದಲೇ ನಿಗದಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ಜಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಒಳ್ಳೇ ಗಳಿಕೆಯಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

ಎರಡನೆಯ ದಿನ ಕಿಚ್ಚಿನ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ.

ಶೇಲೆಬಾಯಿ ಮತ್ತು ಸಾಳುಂಕೆಬಾಯಿ ನನಗೆಂದರು- “ಕಿಚ್ಚು ನೋಡೋ ಹಾಂಗ ಇರ್ತದ. ನಾವು ಹೋಗೋಣಂತ.”

ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಉಬಾಳೆ ಗುರೂಜಿ, ಮಾಸ್ತರಿಣಿಬಾಯಿ ಮತ್ತು ಮಕ್ಕಳು ಹೊಸಬಟ್ಟೆ ಧರಿಸಿ, ನನ್ನ ಮನೆಗೆ ಬಂದರು.

“ಸಾಹೇಬರ ಕಿಚ್ಚು ನೋಡಾಕ ಹೋಗೋಣ ಬರಿಸ್”

ನಾವೆಲ್ಲ ಕಿಚ್ಚು ನೋಡಲು ಹೊರಟೆವು.

ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಪಾಟೀಲ ಸಾಹೇಬರು ಮತ್ತು ಅವರ ಮಗಳು, ತಾಯಿ ಭೇಟಿಯಾದರು. ಅವರೆಂದರು- “ಈ ಸಲ ಜಾತ್ರಿಗೆ ಬಹಳ ಮಂದಿ ಬಂಧಾಂಗ ಕಾಣತದ. ನೀವು ಈ ಮೊದಲು ಜಾತ್ರಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದೀರೇನು?”

“ಇಲ್ಲ, ನೀವು ಜಾತ್ರ್ಯಾಗ ತಿರುಗಾಡಿ ಬರಿಸ್” ನಾನೆಂದೆ.

ಪಾಟೀಲ ಸಾಹೇಬರ ಪುಟ್ಟ ಪೋರಿ ನನಗೆಂದಳು “ಬಾಯಿ, ಜಾತ್ರಿಗೆ ಬಂದಿರೇನು?”

“ಹೌದವ್ವ” ನಾನು ರಾಗ ಎಳೆದೆ.

ಅವಳು ಪಾಟೀಲ ಸಾಹೇಬರ ಕೈ ಹಿಡಿದು ‘ಹೋಗೋಣು’ ಎಂದು ಎಳೆಯುತ್ತಿದ್ದಳು. ಬಿಳಿಬಣ್ಣ, ಬಟ್ಟಲು ಕಂಗಳು, ಅರಳು ಹುರಿದಂತೆ ಮಾತಾಡುವ, ಗೋಣು ಕುಣಿಸುವ ಪರಿ ತುಂಬಾ ಮೋಹಕವಾಗಿತ್ತು.

ಪಂಚಾಯತ ಆಫೀಸಿಗೆ ಹೋಗುವ ಹಾದಿಯಲ್ಲೇ ಸಾಹೇಬರ ಮನೆಯಿತ್ತು. ಅಲ್ಲಿಂದ ಹಾದು ಹೋಗುವಾಗ ನಾನು ಪಾಟೀಲ ಬಾಯಿಯ ಜತೆಗೆ ಹರಟೆ ಹೊಡೆದು ಆಫೀಸಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದೆ. ತಾಯಿ ಕೂಡಲೇ ಅವನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಳು- “ಅವ್ವಾ ಕಾಂಬಳೆಬಾಯಿ ಬಂದರು.”

ನಾನು ಮನೆಗೆ ಬಂದಾಗ ಪಾಟೀಲಬಾಯಿ ಹಸನ್ಮುಖದಿಂದಲೇ ಸ್ವಾಗತಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. “ಬಾಯವರ್, ಮತ್ತೆ ಹ್ಯಾಂಗ ನಡೆದದರಿ ನಿಮ್ಮ ಕೆಲಸ?” ಎಂದು ನನ್ನನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದರು. ತಕ್ಷಣ ಚಹಾ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ‘ಬೇಡ’ವೆಂದರೂ ಕೇಳುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವರ ಮಕ್ಕಳೂ ಸಹ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದರು.

ಪಾಟೀಲ ಸಾಹೇಬರು ದಿಲ್‌ದಾರ, ಖಡಕ್, ಜಾಣ, ಶಿಸ್ತಿನ, ಕಾರ್ಯತತ್ಪರ, ಕರ್ತವ್ಯನಿಷ್ಠ ವ್ಯಕ್ತಿ. ಯಾವುದೇ ಶಿಕ್ಷಕ ತಪ್ಪು ಮಾಡಿದಲ್ಲಿ, ಅವನನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸಿದರೂ, ಕೆಲಸ ಮಾತ್ರ ಪೂರ್ಣ ಮಾಡಿಸಿಯೇ ಬಿಡುತ್ತಿದ್ದರು...

ಕಿಚ್ಚು ನೋಡಲು ಜನ ಗುಡಿಯ ಸುತ್ತಮುತ್ತ ಕಿಕ್ಕಿರಿದು ತುಂಬಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಜೋಗತಿ, ಜೋಗಪ್ಪಗಳು ಎಲ್ಲಮ್ಮನ ಜಗ ಹೊತ್ತು ಚೌಡಿಕೆ, ಏಕತಾರಿ ಬಾರಿಸುತ್ತ ದೇವಿಗೆ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ ಹಾಕುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರು ಹಣೆಗೆ ಭಂಡಾರ ಹಚ್ಚಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಚೆಂಡು ಹೂವಿನ ಹಾರವಿತ್ತು.

ಹರಕೆ ಹೊತ್ತವರು ಅವರ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಾ ಮಲಗುತ್ತಿದ್ದರು. ಜೋಗತಿಯರು ಅವರನ್ನು ದಾಟಿ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರು. ಹೀಗೆ ಐದು ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ ಹಾಕಲಾಯಿತು.

ಅಲ್ಲೇ ಸನಿಹದಲ್ಲೇ ಕೆಂಡಗಳನ್ನು ಸುರಿದು ಕಿಚ್ಚು ಹಚ್ಚಲಾಗಿತ್ತು. ಪೂಜಾರಿಯು ಗಂಟೆ ಬಾರಿಸುತ್ತ ಕಿಚ್ಚಿಗೆ ಐದು ಸುತ್ತು ಹಾಕಿದ. ಬಳಿಕ ಸ್ವತಃ ಪೂಜಾರಿ ಕೆಂಡವನ್ನು ತುಳಿದು ನಡೆಯುತ್ತ ಹೋದ. ಸೇವಕರು ತಕ್ಷಣ ಅವರನ್ನು ಹೊತ್ತು ತಂದರು. ಕಿಚ್ಚಿನ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ಮುಗಿದ ಬಳಿಕ ಜನರು ತಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಹೋದರು.

ಆನಂತರ ನಾಲ್ಕು ದಿನಗಳ ಕಾಲ ಜಾನುವಾರುಗಳ ಖರೀದಿ-ವಿಕ್ರಿಯ ನಡೆಯಿತು.

* * *

ಉಮರಾಣಿ ಶಾಲೆಯ ವಾರ್ಷಿಕ ತಪಾಸಣೆ ಮಾಡಲು ಪಾಟೀಲಸಾಹೇಬ, ತಪಾಸೆ, ಘಂಟೆ, ಕುಲಕರ್ಣಿ ಮತ್ತು ನಾನು ಹೋಗಿದ್ದೆವು. ಕುಲಕರ್ಣಿ ಈಗ ನಿವೃತ್ತಿ ಹೊಂದಲಿದ್ದರು. ನಾವೆಲ್ಲರೂ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಶಾಲೆಯ ತಪಾಸಣೆಯ ಕಾರ್ಯ ಮುಗಿಸಿದೆವು. ಸನಿಹದಲ್ಲಿ ರಾಮತೀರ್ಥವೆಂಬ ಐತಿಹಾಸಿಕ ತಾಣವಿತ್ತು. ಅದನ್ನು ನೋಡಲು ಹೋದೆವು. ಸ್ಥಳ ಅತ್ಯಂತ ರಮಣೀಯವಾಗಿತ್ತು. ಅನಂತರ ನಾವು ಉಮರಾಣಿಗೆ ಮರಳಿದೆವು. ಎಲ್ಲರೂ ಊಟ ಮಾಡಿದೆವು...

'ಭಾ. ದಿ. ಕುಲಕರ್ಣಿಯವರ ಬೀಳ್ಕೊಡುಗೆಯ ಸಮಾರಂಭ ಏರ್ಪಡಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಅವರು ಎರಡೂವರೆ ತಿಂಗಳು ಶಿಕ್ಷಣಾಧಿಕಾರಿಯಾಗಿ ಕಾರ್ಯ ನಿರ್ವಹಿಸಿದರು. ಪಾಟೀಲ ಸಾಹೇಬರು ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದರು. ಮುಖ್ಯಾಧ್ಯಾಪಕರು ಭಾಷಣ ಮಾಡಿದರು. ಘಂಟೆ, ತಪಾಸೆಯವರೂ ಭಾಷಣ ಮಾಡಿದರು.

ನಾನು ಭಾಷಣ ಮಾಡುವಾಗ ಕಂಠ ಬಿಗಿದು ಬಂತು. ಮಾತು ಹೊರಬರಲಿಲ್ಲ. ಕೆಳಗೆ ಕೂತೆ. ಅನಂತರ ಕುಲಕರ್ಣಿ ಭಾಷಣ ಮಾಡಿದರು. ಅವರ ಮಾತು ತುಂಬಾ ಆಕರ್ಷಕವಾಗಿತ್ತು. ಅವರು ಶಿಕ್ಷಕರಿಗೆ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ಮಾಡಿದರು. ಮೃದುವಾಗಿ-ಮಧುರವಾಗಿ ತಮ್ಮ ಭಾಷಣ ಮುಗಿಸಿದರು...

ನಾನು ಮಾತ್ರ ಅಸಮಾಧಾನಗೊಂಡಿದ್ದೆ.

ಇನ್ನು ಮೂರು ತಿಂಗಳು ಈ ಜತ್ತ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಇರಬೇಕಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಮೌನವಾಗಿದ್ದೆ. ಮಾಸ್ತರರು ಕುಲಕರ್ಣಿಯ ಗುಣ-ಗೌರವ ಮಾಡಿ ಭಾಷಣ ಮುಗಿಸಿದರು. ಮರಳಿ ಬರುವಾಗ ಎಲ್ಲರೂ ಕೂಡಿಕೊಂಡೇ ಬಂದೆವು. ನಾವಿಬ್ಬರೂ ಕೂಡಿಯೇ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೆವು. ಈಗವರು ಅರ್ಧಕ್ಕೇ ನಿವೃತ್ತರಾಗಿದ್ದರು.

ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಖೇದವೆನಿಸಿತು. ಶಿಕ್ಷಣಾಧಿಕಾರಿಗಳು ಬಂದು ಜತ್ತ ಶಾಲೆ ನಂ-೧ರ ವಾರ್ಷಿಕ ತಪಾಸಣೆ ಕೈಗೊಂಡರು. ಫೋಟೋ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ನಡೆಯಿತು.

ಕುಲಕರ್ಣಿಯವರು ಗು. ದಿ. ಮಾಡಗೋಳಕರರ ಕಿರಿಯ ಸೋದರ- ನಾವು ಅವರಿಗೆ ವಿದಾಯ ಹೇಳಿದೆವು. ನಾನು ನಿವೃತ್ತಿ ಹೊಂದಲು ಇನ್ನೂ ಮೂರು ತಿಂಗಳು ಬಾಕಿಯಿತ್ತು. ಆ ಮೂರು ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ನಾನು ಮಾಡಗ್ಯಾಲ ಬೀಟಿನ ಶಾಲೆಯ ವಾರ್ಷಿಕ ತಪಾಸಣೆ ಕೈಗೊಂಡೆ. ಸುಮಾರು ನಾಲ್ಕತ್ತು ಶಾಲೆಯ ಕಾರ್ಯ ಮುಗಿಸಿದೆ. ಮೂರು ಶಾಲೆಯ ಕಾರ್ಯ ಬಾಕಿ ಉಳಿಯಿತು. ಕರ್ತವ್ಯ ನಿಷ್ಠೆಯಿಂದ ಈ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡಿ ಮುಗಿಸಿದ್ದೆ.

೨೮-೨-೧೯೮೧ ನಾನು ನಿವೃತ್ತಿ ಹೊಂದಲಿರುವ ದಿನ.

ಆ ದಿನ ಮಾಡಗ್ಯಾಲ ಬೀಟಿನ ಸಕಲ ಶಿಕ್ಷಕರು ಬೀಳ್ಕೊಡುವ ಸಮಾರಂಭವನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸಿದರು. ಅಧ್ಯಕ್ಷಸ್ಥಾನ ಪಾಟೀಲ ಸಾಹೇಬರದು. ಶಿಕ್ಷಕರೆಲ್ಲ ಗುಣಗೌರವದ ಮಾತು ಆಡಿದರು. ಆನಂತರ ನನ್ನ ಭಾಷಣವಿತ್ತು. ನಾನು ಶಿಕ್ಷಕರಿಗೆ ಹೇಳಿದೆ- “ಮನಸ್ಸು ಕೊಟ್ಟು ಕೆಲಸ ಮಾಡರಿ, ಗೈರ ಹಾಜರ್ ಇರಬೇಡಿರಿ- ಸರಿಯಾದ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಶಾಲೆಗೆ ಹೋಗಿ ಹಾಜರಾಗಿರಿ. ಸರಿಯಾಗಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದರೆ ಯಾರೂ ಬಯ್ಯುವದಿಲ್ಲ. ಸಾಹೇಬರಿಗೂ ಸಂತೋಷವಾಗುತ್ತದೆ. ನಮ್ಮನ್ನು ಉಳಿಸುವದು ನಮ್ಮ ಕಾರ್ಯ ಮಾತ್ರ. ನೀವು ಮಕ್ಕಳ ಬೌದ್ಧಿಕ ವಿಕಾಸ ಮಾಡರಿ.”

ಅಧ್ಯಕ್ಷರ ಮಾತಾಡಿದರು- “ನಿವೃತ್ತಿ ಹೊಂದಿದಾಗ ಮನುಷ್ಯನ ಮುಖ ಬಾಡುತ್ತದೆ. ತನಗೆ ಈಗ ತಿಂಗಳ ಸಂಬಳ ಸಿಗುವದಿಲ್ಲ, ಮುಂದೇನು ಗತಿ ಎಂಬ ಚಿಂತೆ ಕಾಡುತ್ತದೆ. ಅವನು ಅಸಮಾಧಾನಗೊಂಡಂತೆ ನಿಮಗೆ ಕಾಣುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ನಿವೃತ್ತಿಯಾದ ಕಾಂಬಳೆಬಾಯಿಯ ಮುಖ ಮುಂದಿನಂತೆ ಇದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಅವರು ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಸಾಕಷ್ಟು ವಿದ್ಯಾದಾನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಈಗ ಅವರಿಗೆ ಯಾವ ಚಿಂತೆಯೂ ಇಲ್ಲ. ಈ ಬಗೆಯ ಸಮಾಧಾನ ಹೊಂದಿದ ಜನ ವಿರಳ. ಅವರ ಪತಿ ಕರಗಣಿಯ ಶಾಲೆ ನಂ-೧ರ ಕೇಂದ್ರ ಪ್ರಮುಖರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಅವರು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹಾಡುವ ಶಾಹೀರರು. ಎಲ್ಲ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅವರು ಅನುಕೂಲರಾಗಿದ್ದಾರೆ.”

ಅವರು ನನಗೆ ತೆಂಗು-ತಾಂಬೂಲ ನೀಡಿ ವಿದಾಯ ಹೇಳಿದರು.

ಅದೇ ದಿನ ಸಂಜೆ ಜತ್ತ ಕನ್ಯಾಶಾಲೆಯಲ್ಲೂ ಬೀಳ್ಕೊಡುವ ಸಮಾರಂಭ ಜರುಗಿತು. ನಾವು ಮಾಡಗ್ಯಾಲದಿಂದ ಬರಲಿರುವದರಿಂದ ಮುಖ್ಯಾಧ್ಯಾಪಿಕೆ ನಮ್ಮ ಹಾದಿ ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದರು. ನಾನೂ, ಪಾಟೀಲ ಸಾಹೇಬರು ಕನ್ಯಾಶಾಲೆಗೆ ಹೋದೆವು. ಸಭಾಪತಿ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದರು. “ಕಾಂಬಳೆಬಾಯಿ ಕೆಲ ತಿಂಗಳು ಮಾತ್ರವಿದ್ದರೂ, ನಮ್ಮ ಒಳ್ಳೆ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ಮಾಡ್ಯಾರು” ಎಂದು ಹೊಗಳಿದರು. ಶಿಕ್ಷಕರ ಭಾಷಣದ ಬಳಿಕ, ನಾನು ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕರ ನಾಲ್ಕು ಮಾತು ಹೇಳಿದೆ. ಪಾಟೀಲ ಸಾಹೇಬರ ನಂತರ ಅಧ್ಯಕ್ಷರು ಮಾತಾಡಿದರು. “ಕನ್ಯಾಶಾಲೆಯ ಪ್ರಗತಿ, ಕೈತೋಟ, ಗೇಟು, ಬಣ್ಣ ನೀಡಿ ಶಾಲೆಯನ್ನು ಸುಧಾರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಅರವಲೆಬಾಯಿಯನ್ನು ಹೊಗಳಿದರು.”

ಕೊನೆಗೆ ನನ್ನನ್ನು ಹೊಗಳಿ ಫಲ-ತಾಂಬೂಲ ನೀಡಿ ವಿದಾಯ ಹೇಳಿದರು. ಮರುದಿನ ಬೌದ್ಧವಾಡಿಯಲ್ಲೂ ಬೀಳ್ಕೊಡುವ ಸಮಾರಂಭ ಜರುಗಿತು.

ಐದು ಗಂಟೆಗೆ ನಾನೂ, ಮಾಸ್ತರ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋದೇವು. ಅಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಬೌದ್ಧ ಬಾಂಧವ ಭಗಿನಿಯವರು ಬಂದಿದ್ದರು. ಅವರು ನನ್ನನ್ನು ತುಂಬಾ ಕಳಕಳಿಯಿಂದ ಹೊಗಳಿದರು. ಸಮಾಜ ಮಂದಿರದಲ್ಲಿ ಈ ಸಭೆ ನಡೆದಿತ್ತು.

“ಇವರ ಮಕ್ಕಳು ಉಚ್ಚ ಶಿಕ್ಷಣ ಪಡೆದಿದ್ದಾರೆ. ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಒಳ್ಳೆ ನೌಕರಿಯೂ ಸಿಕ್ಕಿದೆ. ನಾವು ಅವರಿಂದ ಪಾಠ ಕಲಿಯೋಣ” ಎಂದು ಕಾಂಬಳೆ ಗುಮಾಸ್ತ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದ. ಉಬಾಲೆ ಗುರೂಜಿ ಅಂದರು- “ನಮ್ಮ ಸಮಾಜದ ಇವರು ಶಿಕ್ಷಣಾಧಿಕಾರಿ ಸಾಹೇಬರಾದರು. ನಮಗೆಲ್ಲ ಆನಂದವಾಯಿತು. ಈ ದಂಪತಿಗಳು ಸಮಾಜದ ಜತೆಗೆ ತನ್ನಯರಾದರು. ಅನಂತರ ಉಬಾಲೆ ಟೀಚರ್ ಭಾಷಣ ಮಾಡಿದರು.

ನಾನು ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತಾಡಿದೆ- ‘ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಶಿಕ್ಷಣ ನೀಡಿರಿ. ಇಲ್ಲಿಯ ಮಕ್ಕಳು ಹೆಚ್ಚು ಕಲಿತಿದ್ದಾರೆಂದು ನಾನು ಭಾವಿಸಿದೆ. ಆದರೆ ನನಗೆ ಹಾಗೆ ಕಂಡು ಬರಲಿಲ್ಲ. ನಮ್ಮ ಸಮಾಜದ ಮಕ್ಕಳು ವಕೀಲ, ಡಾಕ್ಟರ್‌ರಾಗಬೇಕು...’ ಹೀಗೆ ಏನೇನೋ ಹೇಳಿದೆ.

ಕೊನೆಗೆ ನಮ್ಮ ಬೌದ್ಧ ಬಾಂಧವರು ನನಗೆ ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟರು.

* * *

ನಾವು ಕರಗಣಿಗೆ ಮರಳಿದೆವು; ಮಹಾ ಶಿವರಾತ್ರಿಯ ಯಾತ್ರೆ ಶುರುವಾಗಿತ್ತು.

“ನಾವು ಮುಂಬೈಗೆ ಹೋಗೋಣ” ಎಂದು ನಾನು ಮಾಸ್ತರಗೆ ಹೇಳಿದೆ. ಬೇಗ ಮುಂಬೈಗೆ ಹೋಗಲೇಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಏಕೆಂದರೆ ಸೊಸೆಯ ಬಾಣಂತಿತನ ಸಮೀಪಿಸಿತ್ತು. ನನ್ನ ಲಕ್ಷ್ಯವೆಲ್ಲ ಅತ್ತ ಕಡೆಗಿತ್ತು. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಮುಂಬೈಯಿಂದ ತಂತಿ ಸಂದೇಶ ಬಂತು.

“ಕಾಂಬಳಬಾಯಿಗೆ ಮುಂಬೈಯಿಂದ ತಂತಿ ಬಂದದ, ಬೇಗ ಬಾ ಅನ್ನರಿ” ಎಂದು ಪೋಸ್ಟ್ ಮಾಸ್ತರ ಮೇಘಾಜಿಯ ಹತ್ತಿರ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ.

ಅವನು ಬಂದು ನನಗೆ ಸುದ್ದಿ ತಲುಪಿಸಿದರು. ಸಂದೇಶದಲ್ಲಿ ಏನಿದೆ ಎಂದು ಕೇಳಿದೆ. ಅವರಿಗೂ ಗೊತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ತಂತಿ ಆದೇಶ ಎಂದಾಕ್ಷಣ ನನ್ನ ಕೈಕಾಲು ತಣ್ಣಗಾಯ್ತು. ನಾನು ಅಂಚೆ ಕಚೇರಿಯತ್ತ ಧಾವಿಸಿದೆ. ಆದರೆ ಸರಸರ ಕಾಲೇಳುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಅಂತೂ ಹೇಗೂ ಮಾಡಿ ಅಂಚೆ ಕಚೇರಿ ತಲುಪಿದೆ. “ಏನು ತಂತಿ ಸಂದೇಶ?” ಎಂದು ಕೇಳಿದೆ. ಪೋಸ್ಟ್ ಮಾಸ್ತರ ಅಂದರು. “ಮೊದಲು ಪೇಡೆ ಕೊಡರಿ, ಆಮ್ಯಾಲೆ ಹೇಳ್ತೀನಿ” ನನಗೆ ಆನಂದವಾಯಿತು. ನಾನು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಂಡೆ. ಎಂಥದೋ ಸಿಹಿಸುದ್ದಿ ಎನ್ನುವದೂ ಮಾತ್ರ ಸಿಕ್ಕಿ ತಕ್ಷಣ

ಹೋಗಿ ನಾನು ಅರ್ಧ ಕಿಲೋ ಪೇಡೆ ತಂದೆ. ಅಂಚೆ ಕಚೇರಿಯ ಸಿಬ್ಬಂದಿಯವರಿಗೆಲ್ಲ ಹಂಚಿದೆ. ಪೋಸ್ಟ್ ಮಾಸ್ತರ ಹೇಳಿದರು- “ಆ ಅರುಣನಿಗೆ ಮಗ ಹುಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ಬೇಗ ಮುಂಬೈಗೆ ಹೋಗಿರಿ.” ನನಗೆ ತುಂಬಾ ಸಂತೋಷವಾಯಿತು.

ಏಕೆಂದರೆ ಶಿಕ್ಷಕಿಯಾಗಿ ನೌಕರಿ ಮಾಡುತ್ತ, ಮನೆಗೆಲಸ ಮತ್ತು ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಸಂಭಾಳಿಸುವ ಕಾರ್ಯದಿಂದಾಗಿ ನನ್ನ ಆರೋಗ್ಯ ಹದಗೆಟ್ಟಿತ್ತು. ನಾನಾಗ ನಿವೃತ್ತಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲೇ? ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ನೌಕರಿ ಸಿಗಬಹುದೇ? ಮೊಮ್ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇನೆಯೇ? ಎಂದೆಲ್ಲ ಅನಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಯಾವಾಗ ಮುಂಬೈ ತಲುಪಿ ಕಣ್ಣುಂಬ ಮೊಮ್ಮಗನನ್ನು ನೋಡುತ್ತೇನೋ ಎಂದೆನಿಸಿತು.

ಮನೆಗೆ ಬಂದವಳೇ ಮಾಸ್ತರಗೆ ಹೇಳಿದೆ- “ನಮಗೆ ಮೊಮ್ಮಗ ಹುಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ನಾಳೆ ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಎಂಟರ ಬಸ್ಸು ಹಿಡಿದು ಮುಂಬೈಗೆ ಹೋಗೋಣ.”

ಮರುದಿನ ಬೆಳಗಿನ ಮುಂಬೈ ಬಸ್ಸೇರಿ ಕೂತೆವು, ರಾತ್ರಿ ಒಂಬತ್ತಕ್ಕೆ ಮುಂಬೈ ತಲುಪಿದೆವು.

ಮರುದಿನ ಆಸ್ಪತ್ರೆಗೆ ಹೋದೆ. ಮೊಮ್ಮಗನನ್ನು ಕಂಡು ಮನಸ್ಸು ತುಂಬಾ ಅರಳಿತು. ಮನಸ್ಸು ಶಾಂತವಾಯಿತು.

ಇಷ್ಟು ವರ್ಷ ಕಷ್ಟಪಟ್ಟಿದ್ದು ಸಾರ್ಥಕವೆನಿಸಿತು.

ಈಗ ನನ್ನ ಒಂದು ಯಾತ್ರೆ ಮುಗಿದಿತ್ತು. ಮತ್ತೊಂದು ಯಾತ್ರೆ ಆರಂಭವಾಯಿತು.

* * *

ಪು.ಲ. ದೇಶಪಾಂಡೆಯವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ

ಪ್ರಿಯ ಪ್ರಾ. ಅರುಣಕಾಂಬಳೆ,

ಕಳೆದ ವಾರ ಶ್ರೀ ದೀಪಕ ಸಾವಂತ ಎಂಬವರು ನಿಮ್ಮ ತಾಯಿಯ “ನನ್ನ ಜನಮದ ದುರಂತ ಕಥೆ” ಎಂಬ ಆತ್ಮಕಥೆಯನ್ನು ತಂದುಕೊಟ್ಟರು. ಪುಸ್ತಕ ಕಳಿಸಿದ ನಿಮಗೂ, ನಿಮ್ಮ ತಾಯಿಗೂ ನಾನು ಚಿರಋಣಿ. ನಿನ್ನ ಇಡೀ ದಿನ ‘ವಿದ್ವಾಪಕ ಕಥೆ’ಯ ಸಹವಾಸದಲ್ಲಿದ್ದೆ. ಈ ದುರಂತ ಕಥೆಯು ಶಾಂತಾಚಾರ್ಯಿಯ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಬದುಕಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದರೂ, ಅದರ ಹಿಂದಿರುವ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಂದರ್ಭವು ಸಂಪೂರ್ಣ ದಲಿತರ ಬದುಕಿಗೇ ಅನ್ವಯಿಸುವಂತಹದು. ಉಪೇಕ್ಷೆ, ಅವಹೇಳನ, ದಾರಿದ್ರ್ಯ ಮತ್ತು ದಾರಿದ್ರ್ಯದಿಂದಾಗಿ ತಲೆದೋರುವ ನಾನಾ ಬಗೆಯ ದುಃಖಗಳು... ಈ ವಾತಾವರಣಕ್ಕೆ ದಲಿತ ಲೇಖಕರ ಆತ್ಮಕಥೆಗಳು ಓದುಗರನ್ನು ಕರೆದೊಯ್ಯುವುದು ನಿಜವಾದರೂ, ಅದು ಏಕತಾನತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಮಾತು ನಾನಂತೂ ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ. ಟಾಲಸ್ತಾಯ್ ಹೇಳಿದಂತೆ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರ ದುಃಖದ ರೀತಿ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಕಾರಣ ಹೀಗಿರಬಹುದು. ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಸಾವಿರಾರು ಜನ ಸಾಯುತ್ತಾರೆ. ಆ ಸಾವಿಗೆ ‘ಯುದ್ಧ’ ಕಾರಣವಾದರೂ, ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರ ಸಾವಿನ ಘಟನೆಯ ವಿವರ ಭಿನ್ನವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆ ಬೇರೆತನವೇ ಲೇಖಕನಿಗೆ ಬರೆಯಲು ಪ್ರೇರಣೆ ನೀಡುತ್ತದೆ.

‘ಆಲ್‌ಕ್ವಾಯಿಟ್ ಆನ್ ದಿ ವೆಸ್ಟರ್ನ್ ಫ್ರಂಟ್’ ಬರೆಯುವ ಕಿಮಾಕನ ಎಂಬ ಲೇಖಕನು ಯುದ್ಧದ ಪಾರ್ಶ್ವಭೂಮಿಯನ್ನಿರಿಸಿಕೊಂಡು ಹಲವು ಕಾದಂಬರಿಗಳನ್ನು ಬರೆದ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕಾದಂಬರಿಯ ಪ್ರಸಂಗ ಯುದ್ಧಜನ್ಯವಾಗಿದ್ದರೂ, ಭಿನ್ನತೆಯನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವಂಥಹದಾಗಿತ್ತು. ಒಂದೇ ಬಗೆಯ ವಾತಾವರಣವಿರುವ ಆರೋಪವನ್ನು ಸಮಾಜವನ್ನು ವಿಶಿಷ್ಟ ಸ್ತರದಲ್ಲಿ ಬದುಕುವ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಲೇಖಕನ ಮೇಲೂ ಹೊರಿಸಬಹುದು. ಆದರೆ ಅವನು ಯಾವ ವಾತಾವರಣದಲ್ಲಿ ಬದುಕುತ್ತಾನೆ. ಅಲ್ಲಿಯ ಜನರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಬಿಂಬಿಸುವ ಯಾವ ಲಾಕ್ಷಣಿಕ ಅನುಭವವನ್ನು ಅವನು ತನ್ನ ಬರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಗ್ರಹಿಸಿದ್ದಾನೆ ಮತ್ತು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದ ಮಾದರಿ ಯಾವದು- ಎಂಬುದನ್ನು ಗಮನಿಸುವುದೇ ಮಹತ್ವದ್ದು. ವಾತಾವರಣ, ವಿಷಯ ವಗೈರೆ ಶಬ್ದವನ್ನು ನೇರವಾಗಿ ಬಳಸುವುದು ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲ ಎಂದು ನನ್ನ ಅನಿಸಿಕೆ.

ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಆತ್ಮಚರಿತ್ರೆಯ ಬರವಣಿಗೆಯನ್ನು, ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ಬಂದ ಅನುಭವವನ್ನು ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ, ಏಕಕಾಲಕ್ಕೆ ಆ ಅನುಭವವು ವೈಯಕ್ತಿಕವೂ, ಸಾಮಾಜಿಕವೂ ಆಗಿರುತ್ತದೆ. ಮನುಷ್ಯನು ಪ್ರಮುಖವಾಗಿ ಸುತ್ತಮುತ್ತಲಿನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಿಂದ ನಿರ್ಮಾಣಗೊಳ್ಳುವ ಪ್ರಾಣಿ. ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ 'ದುರಂತ ಕಥೆ'ಯು ದಲಿತ ಸಮಾಜದ ಮಹಿಳೆಯ ಆತ್ಮಕಥೆಯಾಗಿದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಹೆಣ್ಣನ್ನು ಬೀಸುವ ಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಅಳೆಯಲ್ಪಡುವ ಸ್ತ್ರೀಯು ಪ್ರಾತಿನಿಧಿಕ ಕಥೆಯೂ ಹೌದು. ಆದರೆ ಪ್ರಾತಿನಿಧಿಕತ್ವದ ಈ ದಾಟಿಯು ಸ್ವಯಂಭೂತವಾಗಿ ಅರಳಿಕೊಂಡಿದೆ. ತುಂಬಾ ಆಳಕ್ಕಿಳಿದ ಗಾಯದ ವೇದನೆಯ ಕಥೆಯಿದು. ಆದರೆ ಆ ದುಃಖವನ್ನು ವೈಭವೀಕರಣ ಮಾಡಿದ್ದು ಮಾತ್ರ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಕಥನದಲ್ಲಿಯೇ ಈ ಸಂಯಮವು ಅತ್ಯಂತ ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಾದುದು. ನನ್ನನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸಿದ್ದು, ಈ ಆತ್ಮಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಬಳಸಿದ ಭಾಷೆ. ಚಿಕ್ಕ-ಚಿಕ್ಕ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಬಳಸಲಾಗಿದೆ. ಎಲ್ಲೂ ಅಲಂಕಾರದ ತೊಡುಗೆಯಿಲ್ಲ. ಪರಿಣಾಮ ಸಾಧಿಸಲು ಎಲ್ಲೂ ಕೃತ್ರಿಮ ನಾಟಕೀಯತೆ ತರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಅನುಭವದಲ್ಲಿಯೇ ಮತ್ತು ಘಟನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಮೈಗೂಡಿದ ತೀವ್ರ ದುಃಖದಿಂದಾಗಿ ಸಹೃದಯ ಓದುಗನನ್ನು ಅಸ್ವಸ್ಥಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ.

ಅಂಥ ಸಶಕ್ತತೆ ಈ ಬರವಣಿಗೆಗೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿದೆ. ನಮಗಂತೂ ನಾನಾ ಬಗೆಯ ತಗ್ಗು-ದಿನ್ನೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಗಿದ ಆತ್ಮಚರಿತ್ರೆಯ ಲೇಖನ ಶೈಲಿಯ ಸಾದಾತನದಿಂದಾಗಿ ಯೋಗ್ಯ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಘಟನೆಯ ಚಿತ್ರವನ್ನು ರೂಪಿಸಿದ ತಾಕತ್ತಿನಿಂದಾಗಿ, ಮಹಾನುಭಾವರ 'ಲೀಳಾ ಚರಿತ್ರೆ' ಗ್ರಂಥದ ಲೇಖನ ಶೈಲಿಗೆ ಹೋಲುವಂಥದ್ದು ಎಂದೆನಿಸಿತು. ಅಂಥ ಹಲವು ಘಟನೆಗಳನ್ನು ಆತ್ಮಕಥೆಯ ಉದ್ದಕ್ಕೂ ಕಾಣಬಹುದು. ಶಬ್ದಗಳು ಮಿತ ಬಳಕೆಯಿಂದಾಗಿ ಎಲ್ಲೂ ಏಕತಾನತೆಯು ಗೋಚರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಅನುಭವದ ತಕಲಿಯಿಂದ ನೂಲು ತೆಗೆಯುವಂತೆ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ರಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಉಪಮಾ, ಉತ್ತೇಕ್ಷೆಯ ಭಾರವಂತೂ ಇಲ್ಲ. ಇಡೀ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಕಡೆ ಮಾತ್ರ ಉಪಮೆ ಬಂದಿದ್ದು, ಅದೂ ಹೃದ್ಯವಾಗಿದೆ.

ಶಾಂತಾಬಾಯಿಯವರು ತಾವು ಬಾಲ್ಯತನ ಕಳೆದ ವಸತಿಯ ರೂಢಿಯನ್ನು ಆಡುಮಾತಿನಲ್ಲಿ ನಿವೇದಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆನಂತರ ಶಿಕ್ಷಕಿಯಾದ ಬಳಿಕ ಗ್ರಂಥಸ್ಥ ಭಾಷೆಯನ್ನು ಬಳಸಿದ್ದಾರೆ. ಬದುಕಿನ ವಿವಿಧ ಘಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ಭಾಷೆಯು ಸಹಜವಾಗಿ ಬದಲಾಗುತ್ತ, ಹೊಸ ಘಟನೆ, ಹೊಸ ವಾತಾವರಣ ಮತ್ತು ಬದಲಾಗುವ ಭಾಷೆಯು ಏಕರೂಪ ಧಾರಣೆ ಮಾಡುವದನ್ನು ಗುರುತಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಬದುಕಿನ ಉದ್ದಕ್ಕೂ ನಾನಾ ಬಗೆಯ ಕಷ್ಟವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತ, ಅಪಮಾನ ಸಹಿಸುತ್ತ, ಕೌಟುಂಬಿಕ ಸಂಕಟಗಳನ್ನು ಎದುರಿಸುತ್ತ ಶಾಂತಾಬಾಯಿಯು ಸ್ವತಃ

ಶಿಕ್ಷಣ ಮುಗಿಸಿದಳು. ಉತ್ತಮ ಶಿಕ್ಷಕಿ ಎಂದು ಹೊಗಳಲ್ಪಟ್ಟಳು. ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಶಿಕ್ಷಕಿಯರಿಗೆ ಅಪರೂಪಕ್ಕೆ ಸಿಗುವ ಸನ್ಮಾನವನ್ನು ಸ್ವಂತ ಕ್ರಿಯಾಶೀಲತೆ ಮತ್ತು ಕರ್ತೃತ್ವ ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಗಳಿಸಿದಳು. ದಲಿತ ಸಮಾಜದ ಶಿಕ್ಷಕರ- ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಶಿಕ್ಷಕಿಯ ಜಾಣತನದ ಬಗೆಗೆ ಆರೋಪ ಮಾಡುವವರಲ್ಲೇ ಧನ್ಯತೆಯನ್ನು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳುವ ಸುಶಿಕ್ಷಿತ ಸಮಾಜವು ಸಹ ಶಾಂತಾಬಾಯಿಯಂಥ ಶಿಕ್ಷಕಿಯರು ತಮ್ಮೂರಿಗೆ ಬರಬೇಕು, ತಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ 'ವಿದ್ಯೆಯಿಲ್ಲದೆ ಗತಿಯಿಲ್ಲ' ಎಂದು ಮಹಾತ್ಮಾ ಪುಲೇ ಜೀವನದ ಉದ್ದಕ್ಕೂ ಉದ್ದೋಷಿಸಿದರು. 'ವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ವಿಭೂಷಿತರಾಗಿ' ಎನ್ನುವುದು ಡಾ|| ಅಂಬೇಡ್ಕರರ ಸತತ ಹೇಳಿಕೆಯಾಗಿತ್ತು. ಈ ದುರಂತ ಕಥೆಯನ್ನು ಓದುವಾಗ ಆ ಮಹಾಪುರುಷರ ತಪಶ್ಚರ್ಯದಿಂದಲೇ ಶಾಂತಾಬಾಯಿಯಂಥವರು ಹುಟ್ಟಿರಬೇಕೆಂದೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಬದುಕಿನ ಉದ್ದಕ್ಕೂ ನಡೆಸಿದ ಒದ್ದಾಟ-ಚಡಪಡಿಕೆಯ ನಂತರ ಮೈಗೆ ತಟ್ಟಿದ ಯಶಸ್ಸಿನ ಸುಖಕರ ಗಾಳಿಯ ಸ್ಪರ್ಶದೊಂದಿಗೆ ಈ ದುರಂತ ಕಥೆಯು ಮುಗಿಯುತ್ತದೆ. ಶಾಂತಾಬಾಯಿಯ ಮಕ್ಕಳು ಕಲಿತು ಬುದ್ಧಿವಂತರಾದರು. ಶಾಂತಾಬಾಯಿ ಮತ್ತು ಕಾಂಬಳೆಯವರು ದಲಿತರ ಪಾಲಿನ ಸಕಲ ದುಃಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿದ ದಂಪತಿಗಳು. ಶಿಕ್ಷಕಿಯ ಹುದ್ದೆ ಉದರಭರಣಕ್ಕಾಗಿ ಎಂದು ಭಾವಿಸದೆ, ಗ್ರಾಮೀಣ ಪ್ರದೇಶದ ಮಕ್ಕಳ ಭವಿಷ್ಯವು ವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಸುಸಜ್ಜಿತಗೊಂಡು ಸುಖವಾಗಿ ಕಳೆಯಲಿ ಎಂಬ ನಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ಮನದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡೇ ಅಧ್ಯಾಪನದ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಸಾದಾ ಶಾಲೆಯನ್ನು ಆದರ್ಶದ ಶಾಲೆಯನ್ನಾಗಿ ರೂಪಿಸುತ್ತಾರೆ. ಜತೆಗೆ ಯಶಸ್ವಿ ಶಿಕ್ಷಕಿಯೆಂಬ ಗೌರವಕ್ಕೂ ಪಾತ್ರರಾಗುತ್ತಾರೆ. ದುರಂತ ಕಥೆಯು ಆಶಾವಾದದೊಂದಿಗೆ ಮುಕ್ತಾಯಗೊಂಡಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡು ನನಗೂ ಆನಂದವಾಯಿತು. ಈ ದಾಟಿಯು ಕೇವಲ ವಿಫಲತೆಯ ಚಿತ್ರಣ ಮಾಡುವವರಲ್ಲೇ ಸತ್ಯದರ್ಶನವಾಗಿದೆ. [ಸ್ವಂತ ಜೀವನವನ್ನು ಚೈನಿಯಲ್ಲಿ (ಮಜವಾಗಿ) ಕಳೆದು] ಎಂಬ ಫ್ಯಾಶನ್ನಿರುವ ಇಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬಹುಮೂಲ್ಯವಾದುದು ಎಂದೆನಿಸಿತು.

ಮರಾಠಿ ಆತ್ಮಕಥೆಯ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಶಾಂತಾಬಾಯಿಯ 'ದುರಂತ ಕಥೆ'ಯು ವಿಶೇಷ ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ ಕೊಡುಗೆಯಾಗಿದೆ ಎನ್ನುವುದರಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೆ, ಈ ಬಗೆಯ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ ಆತ್ಮಕಥೆಗಳು ಅರಿವಿಲ್ಲದೆ ಒಂದು ಕಾಲದ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಇತಿಹಾಸದ ದರ್ಶನ ಮಾಡಿಸುತ್ತ ಸಾಗುವ ಲಾಭವು ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ದೊಡ್ಡದ್ದು ಎಂದೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಸಮಾಜ ಜಾಗೃತಿಯ, ಜನಜಾಗೃತಿಯ ಬಗೆಗೆ ಪುಲೆಯವರ, ಅಂಬೇಡ್ಕರರ ಕಾರ್ಯದ ಕುರಿತು ಗಂಭೀರ ಚರ್ಚೆ ನಡೆಯುತ್ತಿರುತ್ತದೆ. ಅಂಥದ್ದು ನಡೆಯಲೂ ಬೇಕು. ಆದರೆ ಈ ವಿಭೂತಿ ಪುರುಷರು ಸಮಾಜದ ತಳವರ್ಗದವರೆಗೆ

ಹೇಗೆ ತಲುಪಿದರು ಎಂಬುದನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಜೀವನ ಉದಾಹರಣೆಯನ್ನು 'ವಿದ್ರಾವಕ ಕಥೆ'ಯಂಥ ಆತ್ಮಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು.

ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ಪಾಲಿಗೆ ಬಂದ ದುಃಖವನ್ನು ವೈಭವೀಕರಿಸದೆ, ಉತ್ತಮ ಶಿಕ್ಷಕಿಯಾಗಿ ಮುನ್ನಡೆಯುವ ಛಲದಿಂದ ಹೆಚ್ಚಿಯಿರಿಸುವ ಅವರ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ದರ್ಶನದಿಂದ ಹಲವರ ಮನದ ಜಡತನವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವ ಕಾರ್ಯ ಕೈಕೊಂಡಿದ್ದರೆ, ನಿಮ್ಮ ತಾಯಿಗೆ ಮನಃಪೂರ್ವಕವಾದ ಆಭಾರ ಮನ್ನಿಸುತ್ತೇನೆ. ನಿಮ್ಮ ಸೋದರ ಚಂದ್ರಕಾಂತ ಕಾಂಬಳೆಯ ರೇಖಾಚಿತ್ರ ಕಂಡು ತುಂಬಾ ಪ್ರಭಾವಿಯಾಗಿದ್ದೇನೆ. ಅವರಿಗೂ ಅಭಿನಂದನೆಗಳು.

ನಿಮ್ಮವ,

ಪು. ಲ . ದೇಶಪಾಂಡೆ

ಅಭಿಜಾತ ಆತ್ಮಕಥೆ

ಶಾಂತಾಬಾಯಿ ಕಾಂಬಳೆಯವರು ಬರೆದ 'ನನ್ನ ಜನುಮದ ದುರಂತ ಕಥೆ' ಎಂಬ ಆತ್ಮಕಥೆಯು ಮರಾಠಿ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವದ್ದು.

ಈವರೆಗೆ ಮರಾಠಿಯಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಮಹತ್ವದ ದಲಿತ ಆತ್ಮಕಥೆಗಳು ಪ್ರಕಟಗೊಂಡಿವೆ. ಉಳಿದ ಆತ್ಮಕಥೆಗಿಂತ ಶಾಂತಾಬಾಯಿಯ ಆತ್ಮಕಥೆ ತೀರಾ ಭಿನ್ನವಾದುದು.

ಸಾಮಾಜಿಕ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡಿದಾಗ ಡಾ|| ಅಂಬೇಡ್ಕರರ ತತ್ವ ಹಾಗೂ ಬೋಧನೆಯನ್ನು ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾಗಿ ಅನುಸರಿಸಿದ ಮೊದಲ ಆತ್ಮಕಥೆಯಿದು. ಅಂಬೇಡ್ಕರರು ಸಮಾಜದೊಳಗಿನ ದಲಿತತ್ವವನ್ನು ಬೇರುಸಹಿತ ಕಿತ್ತೊಗೆಯುವ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಸನ್ಮಾನ ಗಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದರ ಬಗ್ಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ನಿಲುವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದರು. ಎಲ್ಲ ಮಗ್ಗಲಿನಿಂದಲೂ ದಲಿತತ್ವ ಮುಗಿಯಬೇಕು, ಎಲ್ಲ ವರ್ಗದವರಿಂದ ಎಲ್ಲ ಗೌರವ ಸಿಗುವಂತಾಗಬೇಕು ಎಂಬ ಒತ್ತಾಯ ಅವರದ್ದಾಗಿತ್ತು. ಸರ್ವೋಪಯುಕ್ತ ಚಿತ್ರಹಿಂಸೆಗೆ ಮಂಗಳ ಹಾಡಬೇಕು. ದಲಿತರನ್ನು ತಮ್ಮವರೆಂದು ಭಾವಿಸಬೇಕು ಎಂಬ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಅವರದ್ದಲ್ಲ. ಪೂರ್ವ ಅಸ್ಪೃಶ್ಯರು ತಮ್ಮ ತೇಜಸ್ವಿ ಕರ್ತೃತ್ವ ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಬೆಳಗಬೇಕು. ಇಚ್ಛೆಯಿರಲಿ, ಬಿಡಲಿ, ಸಕಲ ಸಮಾಜ ತಮ್ಮನ್ನು ಗೌರವಾದರದಿಂದ ಕಾಣುವಂತಾಗಬೇಕು ಎಂಬುದೇ ಅವರ ಉಗ್ರವಾದ ಮತ್ತು ಸವಾಲಿನ ಸ್ವರೂಪದ ನಿಲುವು ಆಗಿತ್ತು. ಇದು ವರ್ಣಾಂತರದ, ವರ್ಗಾಂತರದ ಘೋಷಣೆಯಾಗಿತ್ತು. ಅವರು ತಮ್ಮ ಕರ್ತೃತ್ವ ಶಕ್ತಿಯಿಂದ, ಹಕ್ಕಿನಿಂದ ಈ ಸನ್ಮಾನವನ್ನು ಪಡೆದರು. ಅವರ ಮತಾಂತರದ ಹಿಂದೆ ಇದೇ ನಿಲುವು ಇತ್ತು. ಆದರ್ಶವಾದ ಧರ್ಮವೃತ್ತಿ ಹೇಗಿರುತ್ತದೆಂಬ ಉದಾಹರಣೆಯನ್ನು ನೀವು ನಮ್ಮ ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು ಎಂದವರು ಸರ್ವಣ ಹಿಂದೂಗಳಿಗೆ ದಿಟ್ಟತನದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಜತೆಗೆ ತೋರಿಸುತ್ತಲೂ ಇದ್ದರು. ಒಂದು ವೇಳೆ ಬಾಬಾ ಸಾಹೇಬರ ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವಾಗ ಮನ ಒಪ್ಪಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಹಳೆಯ ರೂಢಿಯಿಂದ ಹೊಟ್ಟೆ ನೋವು ಕಾಣಿಸಬಹುದು; ಆದರೆ ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಸೂರ್ಯನೆಂದು ಕರೆಯದೇ ವಿಧಿಯಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಪೇಚಿನಲ್ಲಿ ಸರ್ವೋಪಯುಕ್ತರನ್ನು ಹಿಡಿದಿದ್ದರು. ತಮ್ಮ ಅನುಯಾಯಿಗಳೂ-

ಅವರಿಗೆ ಭಕ್ತಿ, ಭತ್ತ ಬೇಕಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಬೇಕೆಂಬ ಕಳಕಳಿ ಅವರದ್ದಾಗಿತ್ತು.

ಹೀಗೆ ಅಂಬೇಡ್ಕರರ ಬೋಧನೆಯನ್ನು ನಿಜವಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಗ್ರಹಿಸಿ, ನಿಷ್ಠೆಯಿಂದ ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡ ಅನುಯಾಯಿಗಳಲ್ಲಿ ಶಾಂತಾಬಾಯಿ ಕಾಂಬಳೆಯವರ ಸ್ಥಾನ ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿ ಎತ್ತರದ ಮಟ್ಟದ್ದು.

ಐವತ್ತು ವರುಷಗಳ ಹಿಂದೆ ನಾಜೂಕಾ ಬಾಯಿಯ ಮನದಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷಣದ ಬೀಜ ಅಂಕುರಿಸಿತು. ವಿದ್ಯೆಯ ರುಚಿ ಹತ್ತಿತು. ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಆ ರುಚಿಯ ವಿಕಾಸವು ಜೀವನ ನಿಷ್ಠೆಯಲ್ಲಾಯಿತು. ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಮಾಡುತ್ತ ಬಂದ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವುದೂ ಅಲ್ಲದೆ, ಸಾಮಾನ್ಯ ದಿನಗೂಲಿಯನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುವವರಾದರು. ಶಿಕ್ಷಣದ, ಬೌದ್ಧಿಕತೆಯ ಕರ್ತೃತ್ವ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲೇ ಇರುವುದು. ಹೀಗೆ ಮನದ ಮುದ್ರೆಯೇ ಸಂಪೂರ್ಣ ಬದಲಾಯಿತು. ಅವರ ದಲಿತತ್ವ ಅವರ ಮನೋಪಿಂಡದಿಂದ ಕಳಚಿಬಿತ್ತು.

ಇದು ಮೊದಲು ಮನಸ್ಸಿನ, ಅನಂತರ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವದ ದಲಿತತ್ವ ಸಂಪೂರ್ಣ ಕಳಚಿ ಬೀಳುವ ಕಥೆಯಾಗಿದೆ. ನಾಜೂಕಾಬಾಯಿ ಆ ಕಾಲದ ವರ್ನಾಕುಲರ್ ಫೈನಲ್ ಪರೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಒಂದೇ ಏಟಿಗೆ ಪಾಸು ಮಾಡಿದರು. ಶಿಕ್ಷಕಿಯಾಗಿ ಕಾರ್ಯ ಆರಂಭಿಸಿದರು. ಆ ಬಳಿಕ ಟ್ರೇನಿಂಗ್ ಮುಗಿಸಿದರು. ಅನಂತರ ಮುಖ್ಯಾಧ್ಯಾಪಿಕೆ ಆದರು. ಕೇವಲ ಒಂದು ಕ್ಲಾಸು, ಇಡೀ ಶಾಲೆಯನ್ನೇ ಆದರ್ಶ ಶಾಲೆಯನ್ನಾಗಿ ರೂಪಿಸುವ ಪ್ರತಿ ಕೈಕೊಂಡರು. ಪತಿಯನ್ನು ತಮ್ಮ ಪ್ರತದಲ್ಲಿ ಸೇರ್ಪಡೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡರು. ಆದರ್ಶ ಶಾಲೆಗಾಗಿ ಸ್ಪರ್ಧೆಯನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸಿದರು. ಶಾಲಾ ಗೌರವಕ್ಕಾಗಿ, ಆಯ್ದು ಶಾಲೆಗಳ ಸುಧಾರಣೆಗಾಗಿ, ಇಬ್ಬರನ್ನು ಕಳಿಸಲಾಯಿತು. ಕೊನೆಕೊನೆಗವರು ಕುಲಕರ್ಣಿ ('ಗದಿಮಾ' - ಎಂಬ ಖ್ಯಾತ ಲೇಖಕನ ಸೋದರ) ಎಂಬವರ ಜೊತೆ ಡೆಪ್ಯೂಟಿ ಅಂದರೆ ಶಾಲಾ ತಪಾಸಣೆಯ ಶಿಕ್ಷಣಾಧಿಕಾರಿಯಾದರು. ಡೆಪ್ಯೂಟಿ ಹುದ್ದೆಯಲ್ಲೇ ನಿವೃತ್ತರಾದರು. ಹಲವು ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಅವರ ಬೀಳ್ಕೊಡುಗೆಯ ಸಮಾರಂಭ ಜರುಗಿತು; ಅವರ ಗುಣಗಾನ-ಗೌರವ ಮಾಡಲಾಯಿತು. ಸ್ವಂತ ಕರ್ತೃತ್ವ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸಿ, ಶಿಕ್ಷಣ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಜನರ ಆದರ ಮತ್ತು ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಗಳಿಸಿದರು. ಸ್ವಂತ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಬಾಬಾ ಸಾಹೇಬರು ಹಾಕಿಕೊಟ್ಟ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಡೆದು, ಯಶಸ್ವಿಯಾದರು.

'ಈ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದರಂತೆ ಹಲವು ಮಹಡಿಗಳಿವೆ. ಆದರೆ ಕೆಳಗಿನಿಂದ ಮೇಲಿನ ಮಹಡಿಗೆ ಹೋಗಲು ಮೆಟ್ಟಿಲು ಇಲ್ಲ' ಎಂದು ಬಾಬಾ ಸಾಹೇಬರು ಭಾರತೀಯ ವರ್ಣ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಬಣ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಶಾಂತಾಬಾಯಿ ತಮ್ಮ ಸ್ವಂತ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಇರದಿದ್ದ ಮೆಟ್ಟಿಲನ್ನು ಹೊಸದಾಗಿ

ತೆಗೆದರು- ತನಗಾಗಿ, ತನ್ನ ಕುಟುಂಬದವರಿಗಾಗಿ. ಕಿರಿಯ ಮಗಳಾದ ಮಂಗಲಾ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಿಕೆಯಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಸೋದರನಾದ ಚಂದ್ರಕಾಂತನು ಆರ್ಟ್ ಮಾಸ್ಟರ್‌ನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅವನು ಕಲಾಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿದ್ದಾನೆ. ಹಿರಿಯ ಸೋದರನಾದ ಅರುಣನು-ಮರಾಠಿಯ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಪ್ರಿಯ, ಅಧ್ಯಯನಶೀಲ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕ, ರವಿ, ದಲಿತ ಪ್ಯಾಂಥರಿನ ನಾಯಕನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅಮ್ಮ ಪಾರಂಪಾರಿಕ ಕೆಲಸ ತೊರೆದು ಶಿಕ್ಷಣಾಧಿಕಾರಿಯಾದರು. ಕುಟುಂಬದವರಿಗೆ ಹೊಸ ಸಂಸ್ಕಾರ ನೀಡಿದರು. ಅರುಣ ಕರಗಣಿಯಿಂದ- ಕೊಲ್ಲಾಪುರ- ಮುಂಬೈಗೆ ಬಂದ. ತನ್ನ ಜತೆಗೆ ಕುಟುಂಬದ ಉಳಿದವರನ್ನೂ ಮುಂಬೈಗೆ ಕರೆತಂದ. ಮೊದಲು ವರ್ಗಾಂತರ, ಅನಂತರ ವರ್ಣಾಂತರ, ಆ ಬಳಿಕ ಸ್ಥಳಾಂತರ. ಈ ಕ್ರಾಂತಿಯು ಸಹಜವಾಗಿ ಜರುಗಿದ್ದಲ್ಲ, ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ, ಛಲದಿಂದ ಜರುಗಿದ್ದು, ಆ ಕ್ರಾಂತಿಯ ಕಥೆಯಿದು.

ಶಾಂತಾಬಾಯಿಯ ಈ ಕ್ರಾಂತಿಯು ಅವರ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಮತ್ತು ಆಳವಾಗಿ ಹೇಗೆ ಪಸರಿಸಿತು ಎಂಬುದರ ಸಂಯಮ ಮತ್ತು ಮನೋಜ್ಞ ಚಿತ್ರವು ಈ ಆತ್ಮಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಸಿಗುತ್ತದೆ. ಶಿಕ್ಷಣದಿಂದಾಗಿ ಶಾಂತಾಬಾಯಿಯು ಸ್ವತಂತ್ರ ಮತ್ತು ಆತ್ಮನಿರ್ಭರಗೊಂಡಂತೆಯೇ, ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಅನುಭವಿಸಲು ಅಗತ್ಯವಿದ್ದ ಪರಿಪಕ್ವವಾದ ಕಾರಿಣ್ಯವೂ ಅವರ ವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಬಂತು. ಎರಡೂ ಕಡೆಯ ಬಂಧು-ಬಳಗದವರನ್ನು ರೀತಿ-ಪದ್ಧತಿಯಂತೆ ನಡೆಸಿಕೊಂಡರು. ಆದರೆ ಆ ಕೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಸಿಲುಕಿ ಬೀಳಲಿಲ್ಲ. ತನ್ನ ಕುಟುಂಬವನ್ನು ದೂರದಲ್ಲಿರಿಸಿದರು. ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಶಿಕ್ಷಣದ ಕಡೆಗೆ ಹೊರಳಿಸಿದರು. ಅವರ ಪತಿ ಎರಡನೇ ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡಾಗ, ನಿಜವಾದ ಸತ್ತ ಪರೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಎದುರಿಸಬೇಕಾಯಿತು. ಈ ಎಲ್ಲ ಕಠಿಣ ಪ್ರಸಂಗಗಳನ್ನು ತನ್ನೆಲ್ಲ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಣಕ್ಕೊಡ್ಡಿ ಎದುರಿಸಬೇಕಾಯಿತು. ಸಂಯಮವನ್ನು ಕಳೆದು ಕೊಳ್ಳುವಂತಿಲ್ಲ. ಸ್ವಾಭಿಮಾನವನ್ನು ಬಿಡುವಂತಿಲ್ಲ. ಎದೆ ಸೆಟಿಸಿ ಬದುಕಬೇಕಾಗಿತ್ತು; ಆದರೆ ಸಂಸಾರವೂ ಮುರಿಯಬಾರದು. ಅಭಿಜಾತ, ಸುಸಂಸ್ಕೃತ ಮತ್ತು ತೇಜಸ್ವಿ ವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಅಗ್ನಿದಿವ್ಯವನ್ನು ದಾಟಿದರು. ಇದೆಲ್ಲ ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯವಾಯಿತೆಂದು ಬೆರಗಾಗುತ್ತದೆ. ಶಾಂತಾಬಾಯಿಯ ಬಗೆಗೆ ಗೌರವ ಮೂಡುತ್ತದೆ.

ಸಾಮಾಜಿಕತೆಯ ಜತೆಗೆ ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲೂ ಇದೊಂದು ವಿಶಿಷ್ಟ ಅಪೂರ್ವ ಘಟನೆ ಎಂದು ಮೇಲ್ನೋಟಕ್ಕೆನಿಸಿದರೂ, ಅದರ ರಹಸ್ಯ ಮಾತ್ರ ಈ ಹೊಸ ವರ್ಗಾಂತರದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ದುಃಖವಿದೆ, ಕಷ್ಟವಿದೆ. ಆದರೆ ಇದು ಬರೇ ದುಃಖ-ಕಷ್ಟದ ಕಥೆಯಲ್ಲ, ಇದು ಪರಾಕ್ರಮದ ಕಥೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ದಟ್ಟವಾದ, ಆಳವಾದ ಯಾತನೆಯಿದೆ. ಆ ಯಾತನೆಯಲ್ಲಿ ಗದಗದವಿಲ್ಲ. ಆಕ್ರಂದನವಿಲ್ಲ. ದುಃಖವನ್ನು ನೇವರಿಸುತ್ತ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಪರಿಯೂ ಇಲ್ಲ. ಅದರ ಹಿಂದೆ ತಿಳುವಳಿಕೆಯ ಪರಿಜ್ಞಾನವಿದೆ. ದಲಿತರಾಗಿ, ಹೆಣ್ಣಾಗಿ, ಬಡವರಾಗಿ ಪಾಲಿಗೆ ಬಂದ ದುಃಖವು

ಎಲ್ಲ ದಲಿತರಿಗೂ, ಹೆಣ್ಣಿಗೂ, ಬಡವರಿಗೂ ಬರುವಂಥವೇ. ಇದನ್ನು ಭೋಗಿಸಲೇಬೇಕು. ಈ ದುಃಖವು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರನ್ನು ಕಚಕಚ ಕೊಚ್ಚಿ ತಿನ್ನುತ್ತಲೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಯಾರಾದರೊಬ್ಬ, 'ತನ್ನ ದುಃಖ ಉತ್ಕಟವಾದುದು, ತೀವ್ರವಾದುದು' ಎಂದು ಜಂಬ ಕೊಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವದರಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವಿಲ್ಲ. ಈ ಆತ್ಮನಿಷ್ಠ ಆಕ್ರಂದನದ ರೊಮ್ಮಾಂಟಿಕ್ ರೂಪವು ಈ ಆತ್ಮಕಥೆಗೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಇದಕ್ಕೆ ಸಂಯಮದ ಅಭಿಜಾತ ಕಥನದ ರೂಪ ಲಭಿಸಿದೆ.

ಹೀಗಾಗಿ ಈ ಆತ್ಮಕಥೆಯು, ಸದ್ಯದ ಮರಾಠಿ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲೇ ಅಪೂರ್ವವಾದುದು.

ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರ ಟೈಮ್ಸ್
೨೮ ಸೆಪ್ಟೆಂಬರ್ ೧೯೮೬

-ಸ. ಶಿ. ಭಾವೆ